

Коваленко В.В., Шепель Є.В.

ВПЛИВ МОНЕТАРНИХ ЧИННИКІВ НА
ПОЗИЦІЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У
ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ

УДК 336.748.12:336.71

ББК 65.26.1

К 55

JEL G 21

Рецензенти: **Міщенко В.І.**, д.е.н., професор, директор Наукового центру Національного банку України;
Науменкова С.В., д.е.н., професор, завідувач кафедру банківської справи Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;
Шевцова О.Й., д.е.н., професор, завідувач кафедру банківської справи Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара

Коваленко В.В. Вплив монетарних чинників на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків: методологічні та практичні аспекти оцінювання / В.В. Коваленко, Є.В. Шепель. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – с.

У монографії охарактеризовано науково-категорійний апарат щодо визначення понять «інфляція», «інфляційна складова у діяльності банків», «інфляційний потенціал». Визначено особливості та сучасні підходи до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків, а саме: на утворення інфляційної складової банківських операцій, впливу на ефективність банківської діяльності, на цінову рівновагу банківських послуг.

Запропоновано класифікацію чинників ціноутворення на ринку банківських послуг, які поділено на загальні (чинники стану економіки та чинники стану грошового ринку) і специфічні (керовані і некеровані).

У роботі запропоновано модель багатофакторного агрегування для визначення ринкової позиції банків з урахуванням структурних компонентів показника монетизації. Доведено, що визначення рівня ринкової позиції банків необхідне для прийняття рішень суб'єктами оцінки з позиції застосування адміністративних методів регулювання.

Обґрунтовано оціночні індикатори впливу монетарних чинників для визначення інфляційної складової у діяльності банків. Удосконалено систему оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову на основі визначення ринкової позиції банків. Розроблено науково-методичні підходи до рівня достатності капіталу банків з використанням нормативного, внутрішнього та експертного методів оцінки.

Розраховано на працівників банківських та фінансових установ, науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та всіх, кого цікавлять проблеми розвитку банківської системи.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Одеського національного економічного університету (протокол №7 від 19.05.2015).

ISBN 978-617-7253-45-6

© Коваленко В.В., Шепель Є.В., 2015

© Атлант, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.....	8
1.1. Сутність інфляції та передумови утворення інфляційної складової у діяльності банків	8
1.2. Характеристика інструментів грошово-кредитної політики та їх вплив на утворення інфляційної складової банківських операцій	41
1.3. Методологічні підходи до формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків	77
РОЗДІЛ 2. Особливості та сучасні підходи до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.....	94
2.1. Еволюційний аналіз впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків.....	94
2.2. Методи та способи оцінки впливу інфляції на ефективність діяльності банків.....	121
2.3. Вплив інфляції на цінову рівновагу банківських послуг	142
РОЗДІЛ 3. Удосконалення науково-методичних підходів до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків	158
3.1. Удосконалення підходів до визначення ринкової позиції банків з урахуванням структурних компонентів монетизації	158
3.2. Визначення науково-методичних підходів до рівня достатності капіталу банків з урахуванням інфляційної складової.....	175
3.3. Обґрунтування оціночних індикаторів впливу монетарних чинників для визначення інфляційної складової у діяльності банків.....	196
ВИСНОВКИ	215

ВСТУП

Проблема регулювання інфляції посідає провідне місце у теорії та практиці реалізації стратегії вітчизняної грошово-кредитної політики, оскільки показники і соціальні наслідки інфляції відіграють значну роль в оцінці економічного стану держави. На особливу увагу заслуговують питання, які пов'язані з дослідженням інфляційної складової у діяльності банків. Актуальність даного питання посилюється і тим, що з переходом на монетарний режим інфляційного таргетування проблемною сферою досліджень залишається визначення структурних компонентів індикатора, який буде покладено в основу зазначеного режиму. Недостатньо вивченим залишається питання сутності, основних показників та критеріїв оцінки інфляційного потенціалу, дослідження глибинних причин утворення інфляційної складової у діяльності банків під впливом монетарних чинників, що знаходить своє відображення у використанні неефективних та економічно необґрунтованих методів та інструментів антиінфляційної політики. Проблема пошуку підходів до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків актуальна як для економічної науки, так і для органів державного регулювання, зокрема регуляторів функціонування банківської системи.

Тому розвиток теорії, обґрунтування методів і інструментів грошово-кредитної політики, розробка методичних підходів до формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків та нівелювання її негативного впливу на розвиток і стабільність діяльності банків, виступають важливими завданнями при розробці перспективних напрямів грошово-кредитної політики, ефективної системи антиінфляційного регулювання та практики контролю за пропозицією грошей.

Проблемі дослідження природи інфляції та пошуку підходів до мінімізації її негативного впливу присвячено наукові праці

зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, зокрема: питанням дослідження інфляції як системного утворення присвячені наукові праці А. Даниленка, Є. Гайдара, А. Гальчинського, В. Гальперіна, В. Гейця, А. Грищенко, В. Дербенцева, С. Дзюблюка, М. Зверькова, А. Маршала, Г. Касселя, Дж. Кейнса, В. Козюка, О. Петрика, А. Пігу, Л. Томашика, М. Туган-Барановського, М. Савлука, Дж. Сакса, І. Радіонової, Ю. Харазішвілі, М. Фрідмана, О. Фурдичко; питанням щодо розвитку грошово-кредитного ринку та монетарних передумов утворення інфляційної складової у діяльності банків з макроекономічної позиції – О. Вовчак, Б. Вишивана, А. Гриценка, В. Зимовця, В. Міщенко, С. Міщенко, Р. Мінделла, С. Науменкової, Л. Рябініної, А. Скрипника, М. Хмелярчука, А. Шаповалова, Я. Чайковського; питанням щодо управління інфляційною складовою банківських операцій – І. Волошина, П. Друкера, О. Заруцької, В. Коваленко, В. Крилової, Л. Кузнецової, І. Лиса, А. Маршала, С. Моїсєєва, С. Молчанова, А. Мороза, Дж. Сінкі, Т. Смовженко, Ю. Плеханова, Л. Примостки, П. Роуза, О. Шевцової та інших.

Проте, до сьогодні, низка питань стосовно встановлення оціночних індикаторів впливу монетарних чинників на виникнення інфляції у діяльності банків залишається нерозглянутою повною мірою, а саме: лишається широким спектр поглядів на поняття «інфляція», «інфляційна складова у діяльності банків», що, у свою чергу, ускладнює визначення конкретних заходів і управлінських дій щодо мінімізації впливу інфляції на діяльність банків; потребують удосконалення теоретико-методологічні положення формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків. Важливість дослідження вказаної проблеми та недостатній рівень її теоретичної і практичної розробки визначили вибір теми дисертаційного дослідження, свідчать про її актуальність, теоретичну та практичну значимість.

Метою написання монографії є обґрунтування теоретичних і методологічних положень позиціювання інфляційної складової у діяльності банків в умовах нестійкого та мінливого розвитку грошово-кредитного ринку та розробці практичних рекомендацій до

оцінки впливу монетарних чинників на її утворення з використанням моделей встановлення монетарних індикаторів, достатності капіталу банків, їх ринкової позиції.

Відповідно до поставленої мети монографії були сформульовані такі завдання: обґрунтувати економічну сутність таких понять, як «інфляція», «інфляційний потенціал», «інфляційна складова у діяльності банків»; визначити еволюцію впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків; розробити систему оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків; провести оцінку впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій; обґрунтувати методи та способи оцінки впливу інфляції на ефективність банківської діяльності; довести вплив інфляції на встановлення цінової рівноваги банківських операцій; визначити методичні підходи до формування ринкової позиції банків; розробити методичний підхід до оцінки достатності капіталу банків з урахуванням рівня інфляційних очікувань; обґрунтувати оціночні індикатори впливу монетарних чинників для прогнозування рівня інфляційної складової у діяльності банків.

Об'єктом дослідження є процес оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків в умовах циклічного розвитку економіки України.

У першому розділі розглянуто сутність інфляції та передумови утворення інфляційної складової у діяльності банків; охарактеризовано науково-категорійний апарат щодо визначення понять «інфляція», «інфляційна складова у діяльності банків», «інфляційний потенціал»; представлено характеристику інструментів грошово-кредитної політики та їх вплив на утворення інфляційної складової банківських операцій; визначено методологічні підходи до формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.

У другому розділі проведено еволюційний аналіз впливу

монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків; обґрунтовано методи та способи оцінки впливу інфляції на ефективність діяльності банків; доведено вплив інфляції на цінову рівновагу банківських послуг. Визначено особливості та сучасні підходи до оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків, а саме: на утворення інфляційної складової банківських операцій, впливу на ефективність банківської діяльності, на цінову рівновагу банківських послуг.

У третьому розділі удосконалено підходи до визначення ринкової позиції банків з урахуванням структурних компонентів монетизації; обґрунтовано науково-методичні підходи до рівня достатності капіталу банків з урахуванням інфляційної складової; розроблено систему оціночних індикаторів впливу монетарних чинників для визначення інфляційної складової у діяльності банків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ МОНЕТАРНИХ ЧИННИКІВ НА ІНФЛЯЦІЙНУ СКЛАДОВУ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

1.1. Сутність інфляції та передумови утворення інфляційної складової у діяльності банків

Перетворення системного характеру в економіці України загострюють проблему дослідження впливу інфляції, особливо на фінансовий сектор. Інфляція є одним із проявів макроекономічної нестабільності. Особливо негативно відбивається інфляція на соціально-економічному розвитку України, що є порушенням процесу суспільного відтворення внаслідок перенасичення сфери обігу грошовими знаками понад реальної потреби господарського комплексу та їх знецінення [1].

Інфляційні процеси викликають спад економічного розвитку, що супроводжується структурною деформацією економічних відносин, гостротою дисбалансу платіжних відносин, зниженням темпів виробництва, порушенням закону руху грошових потоків, стрімким зростанням цін, зниженням життєвого рівня населення і знеціненням національної грошової одиниці. Україна переживає період високих темпів розвитку інфляції, що вимагає розробки відповідних антиінфляційних заходів [2].

Для реалізації поставленої мети у монографії щодо обґрунтування теоретичних і методичних положень позиціонування інфляційної складової у діяльності банків в умовах нестійкого та мінливого розвитку грошово-кредитного ринку та розробці практичних рекомендацій до оцінки впливу монетарних чинників на неї з використанням моделей визначення ринкової позиції банків, достатності капіталу та монетарних індикаторів. Тому, за необхідне вважаємо дослідити підходи до трактування, видів та причин виникнення інфляції.

Проблема інфляції актуальна як для економічної науки, так і для органів державного регулювання, зокрема для монетарних регуляторів банківської діяльності.

Термін «інфляція» використовується в економічній літературі з другої половини ХІХ століття. Він знайшов відображення у словнику з медицини, де ним позначалися захворювання, пов'язані з розростанням злоякісних пухлин [3, с. 32].

Теорії інфляції почали формуватися, виходячи із двох принципів: інфляція являє собою суто грошове явище і відповідно визначається процесами, що відбуваються у сфері грошового обігу; відносно інфляції вирішальну роль відіграє загальноновизнана функція грошей – засіб обігу.

У світовій економічній науці виділено три основні теорії інфляції: кейнсіанська теорія інфляції, монетариська кількісна теорія і теорія надмірних витрат.

Кейнсіанська теорія інфляції (представники – Дж. М. Кейнс, Б. Хансен) передбачає, що причиною зростання цін є надмірний попит на ринках на окремі товари. На думку Кейнса, існують два види інфляції: помірна (повзуча) і достовірна (галопуюча). Помірна інфляція позитивно впливає на економіку, оскільки стимулює капіталовкладення, а тому збільшує обсяги виробництва і зайнятості. Після досягнення повної зайнятості і повного залучення у виробництво матеріальних ресурсів починається галопуюча інфляція. Представники зазначеної теорії стверджують, що за допомогою інфляції можна доволі тривалий період управляти капіталістичною економікою [4].

Монетариська кількісна концепція (представник – М. Фрідман) базується на визначенні інфляції як грошового феномена, що породжує надмірну кількість грошей в обігу. Для встановлення цієї залежності зіставляється індекс грошової маси з фізичним обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП). Активну роль тут відіграють гроші, тобто грошова маса породжує попит і потребує обліку її кількості в обігу [5].

Теорія надмірних витрат (представники – Дж. М. Кейнс, У.

Торн, Р. Куен) пояснює сутність інфляції надмірними витратами виробництва, обумовленими підвищенням заробітної плати і цін на сировину. На думку авторів, визначальним є зростання заробітної плати, що призводить до підвищення товарних цін, що знову викликає вимоги до нового підвищення заробітної плати [6]. Зазначена теорія є основою антиінфляційних заходів щодо «замороження» заробітної плати або встановлення меж її зростання, обмеження фондів населення.

Залежно від чинників, що викликають інфляцію, розрізняють два типи інфляції [7, с. 62–64]. Інфляція попиту виникає у разі дії наступних грошових чинників: мілітаризація економіки та зростання військових витрат; дефіцит державного бюджету і зростання внутрішнього боргу; кредитна експансія банків, імпортована інфляція та надмірні інвестиції у тяжку промисловість. Інфляція витрат виникає у разі дії не грошових чинників на процеси ціноутворення, а саме: лідерство у цінах, зниження росту продуктивності праці та падіння виробництва, прискорення зростання витрат і особливо заробітної плати на одиницю продукції, енергетична криза.

Слід зазначити, що у теорії макроекономічного моделювання інфляційних процесів склалося два основні напрями [8]. Перша модель передбачає поведінку типового агента на ринку, яка формує раціональні очікування в умовах невизначеності. Якщо поведінка типового агента системи є процесом випадковим, то і поведінка макроекономічної системи буде тотожною динаміці її елементів. Так, запозичення держави на відкритому ринку, емісія грошей та інфляція можуть бути представлені випадковими процесами, що підпорядковуються стохастичним диференційованим рівнянням, що, в свою чергу, пояснює поведінку економічних агентів на ринку.

Друга модель передбачає використання системного підходу до аналізу макроекономічної динаміки. Сутність даного підходу має такий прояв: «ціле є чимось більшим, ніж сума його частин, складових». Даний підхід виражає загальнонаукове пізнання кейнсіанської макроекономіки – цілого, поведінка якого якісно відрізняється від поведінки її елементів – взаємодіючих виробників і споживачів [8].

В цілому моделювання інфляції, на наш погляд, повинно базуватися на моделях сукупного попиту і пропозиції.

Модель сукупного попиту поєднує ринки товарів і послуг з грошовим ринком, і її доцільно розглядати за принципом Хікса-Хансенена [9], розвинутим А. Манделом і О. Флемінгом [10] для відкритої економіки. Модель сукупного попиту повинна базуватися на врахуванні наступних індикаторів: дефлятора ВВП, споживання домашніх господарств, доходів консолідованого бюджету, витрат бюджету, експорту товарів і послуг.

Модель сукупної пропозиції базується на класичній виробничій функції Кобба-Дугласа [11,12]. За основу сукупної пропозиції приймається реальний обсяг виробництва через рівень зайнятості, тобто оптимальний попит на працю, обумовлений рівністю граничного продукту праці номінальній ставці заробітної плати. Такий підхід до сукупної пропозиції означає «надягання кейнсіанських ланцюгів на прекрасну, але практично неможливу класичну теорію ринку праці» [12]. Модель сукупної пропозиції повинна включати наступні індикатори: виробничий капітал, амортизація, інвестиції в основний капітал, рівень цін, зайнятість в економіці, середня номінальна заробітна плата.

Слід зазначити, що визначення сукупного попиту або сукупної пропозиції за заданим рівнем цін не можуть встановити рівноваги в економіці. Тому вирішення даної проблеми можливе через взаємодію усіх суб'єктів економіки: держави, домашніх господарств, суб'єктів економічної діяльності, іноземних інвесторів, діяльність яких визначається на ринках товарів і послуг, грошей, праці та цінних паперів.

Аналіз наукових поглядів щодо сутності інфляції дозволив дійти висновку, що в сучасній економічній літературі відсутнє усталене визначення її дефініції з точки зору природи її виникнення, що призводить до теоретичної невизначеності та потребує уточнення (табл. 1.1).

Характеристика підходів до категорії «інфляція»

Автор	Визначення
Економічна енциклопедія [13, с. 268]	<p>Інфляція – знецінення грошей, що проявляється переважно у формі інтенсивного зростання цін на товари та послуги, не обумовленого підвищення їх якості. Якщо зростання цін набуває тривалого характеру, відбувається падіння курсу, знецінення національної грошової одиниці відносно іноземних валют.</p> <p>Інфляційні очікування – передбачувальні, прогнозовані рівні інфляції, досягнення яких очікується через той чи інший проміжок часу в майбутньому</p> <p>Інфляційне очікування – прогнозовані рівні інфляції, на основі яких економічні суб'єкти формують свою майбутню економічну політику (грошову, цінову, кредитну)</p>
Райзберг Б.А. [14, с. 161]	Інфляція – знецінення грошей, що має прояв у формі зростання цін на товари і послуги, яке не обумовлене підвищенням їх якості
Вечканов Г.С. [15, с. 216]	<p>Інфляція – переповнення каналів обігу публічними паперовими грошима понад реальну потребу народного господарства та їх знецінення, що обумовлене порушенням процесу суспільного відтворення</p> <p>Інфляційне очікування – дії суб'єкта на споживчому, товарному, фондовому, валютному та ін. ринках, що призводить до високих темпів інфляції у майбутньому</p>
Кураков Л.П. [16 с. 155]	Інфляція – надмірне збільшення грошової маси, що знаходиться в обігу у порівнянні з реальною пропозицією товарів; знецінення паперових грошей, що знаходяться в обігу, тобто падіння їх покупної спроможності
Калашников В.А. [17, с.134]	Інфляція – знецінення паперових грошей у результаті їх випуску в обіг у розмірах, які значно перевищують попит товарообігу, підвищення загального рівня цін
Пасс К. [18, с. 192]	Інфляція – підвищення загального рівня цін в економіці, яке продовжується на протязі певного періоду часу
Азріліян А.М. [19, с. 320]	Інфляція – знецінення паперових грошей унаслідок випуску їх в обіг у розмірах, що перевищують потреби товарообігу, що супроводжується зростанням цін на товари та падінням реальної заробітної плати
Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [20]	<p>Інфляція – знецінення паперових грошей, що супроводжується зростанням цін на товари та послуги. Основні причини: дефіцит державного бюджету, для покриття якого випускають державні цінні папери чи просто паперові гроші; високий рівень непродуктивних (особливо військових) витрат держави; товарний дефіцит, що призводить до відриву попиту від пропозиції і відповідно – до зростання цін; монопольне становище окремих виробників, що дозволяє їм необґрунтовано підвищувати ціни на свою продукцію; відрив зростання заробітної плати від зростання продуктивності праці та інші. Інфляція спричиняє розладнаність грошової системи, створює фінансове напруження в країні і, як наслідок, призводить до підвищення вартості життя, натуралізації процесів обміну, послаблює зацікавленість працівників результатами своєї праці. У період інфляції курс національної валюти падає</p>

Продовження табл. 1.1

Автор	Визначення
Уолл Н., Маркузе Я. [21, с. 148]	Інфляція – значне загальне підвищення середнього рівня цін на товари. Безперечне зниження покупної спроможності грошей
Гальперін В. М. [22]	Інфляція – тривале зростання загального рівня цін, що, відповідно, є свідченням зниження купівельної спроможності грошей
Алексеєнко Л. М. [23]	Інфляція– це зростання цін на товари і послуги. Вона проявляється, коли попит підвищується щодо поточної пропозиції. За часів економічного зростання рівень інфляції є відносно невисоким. Однак відомі випадки гіперінфляції, коли її рівень дорівнює 100 або більше відсотків й основною проблемою є те, що люди втрачають довіру до місцевої валюти
Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. [24, с. 199]	Інфляція – тривале зростання загального рівня цін, що відображає зниження купівельної спроможності грошової одиниці
Найдьонов В. [25]	Інфляція – економічне явище, що характеризується зростанням цін
Озель М. [26]	Зміна ціни на товари споживчого ринку, тобто інфляція і зміна цін споживчого ринку тотожні поняття
Красавіна Л.Н. [27], Тарасевич Л.С. [28], Геєць В.М. [29], Савлук М.І. [30], Гальчинський А.С. [31]	Інфляція – це процес зниження купівельної спроможності грошей, що супроводжується зростанням цін
Пелипас І. [31]	«Інфляційний шок», тобто одноразове підвищення рівня цін, яке може стати імпульсом для розгортання (або прискорення) процесу інфляції або ні
Трахтенберг І.А. [32]	Інфляція не ідентична будь-якому зростанню цін, а викликається господарськими процесами, пов'язаними з переполюванням сфери звернення грошовою масою, недовірою до уряду, надмірним попитом на золото
Грязнова А.Г. [33]	Форма порушення законів грошового обігу, порушення макроекономічної рівноваги, дисбаланс попиту і пропозиції
Климко Г.Н. [34]	Тривале і швидке знецінення грошей внаслідок надмірного зростання їх маси в обігу
Долан Е. Дж. [35], Панчишин [36]	Зростання цін, яке викликає відповідне обернено пропорційне зниження пов'язаної з ним категорії – купівельної спроможності грошей
Колодізев О.М., Колісніченко В.Ф. [37, с. 187]	Інфляція – це знецінення грошей, падіння їх купівельної спроможності, викликане підвищенням цін, товарним дефіцитом і зниженням якості товарів і послуг
Рябініна Л.М. [38, с. 147]	Інфляція – тривалий і нерівномірний ріст цін, наслідком якого є знецінення грошових одиниць (зниження їхньої цінності, їхньої купівельної спроможності)
Петрик О. [39, с. 14]	Інфляція – зміна в попиті та пропозиції грошей визначає і природу зростання загального рівня цін, і його нестабільність в економіці в довгостроковому періоді

Проведений аналіз економічної думки щодо трактування категорії «інфляція» дає змогу виділити три підходи до природи її виникнення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Наукові підходи до природи виникнення інфляції

Канал виникнення	Сутність каналу виникнення	Науковці – представники підходів
Знецінення грошей	Надмірна пропозиція грошової маси у порівнянні з реальною пропозицією товарів і послуг	Вечканов Г.[15, с. 216]; Кураков Л.[16, с. 155]; Калашников В.[17, с.134]; Трахтенберг І. [32]; Климко Г. [34]
Зростання цін	Тривале зростання загального рівня цін, що спричиняє зниження купівельної спроможності грошей	Стельмах В.[13, с. 268]; Райзберг Б.[14, с. 161]; Пасс К. [18, с. 192]; Азріліян А. [19, с. 320]; Завгородній А., Вознюк Г., Смовженко Т. [20]; Уолл Н., Маркузе Я. [21, с. 148]; Гальперін В.[22]; Арбузов С., Колобов Ю., Міщенко В., Науменкова С. [24, с. 199]; Найдьонов В. [25]; Красавіна Л. [19]; Тарасевич Л.[27]; Геєць В. [28]; Савлук М. [29]; Гальчинський А. [30]; Пелипас І. [31]; Долан Е. Дж. [35]; Панчишин С. [36]; Колодізев О., Колісніченко В.[37, с. 187]
Дисбаланс у попиті та пропозиції на гроші	Зміна в попиті і пропозиції на гроші визначає природу зростання загального рівня цін	Алексеєнко Л. [23]; Грязнова А. [33]; Рябініна Л.[38, с. 147]; Петрик О. [39, с. 14]

Учені, які представляють твердження, що каналом виникнення інфляції виступає знецінення грошей, представляють монетариську теорію інфляції, яка розглядає її як переповнення каналів грошового обігу грошовими знаками понад кількість необхідних обігу дійсних грошей. Відзначимо, що питання про переповнення каналів грошового обігу паперовими грошовими знаками понад кількість обігу дійсних грошей було досліджено К. Марксом при аналізі причин знецінення грошей. К. Маркс відзначив, що «...якщо папірці перевищили свою міру, тобто ту кількість однойменних золотих монет, яка дійсно могла б перебувати в обігу, то, не кажучи вже про

небезпеку їх загальної дискредитації, вони тепер є в товарному світі лише представниками тієї кількості золота, яка взагалі може бути ними представлена, тобто кількості, що її визначають іманентні закони товарного світу [40, с. 131]. У своїх наукових поглядах К. Маркс розглядав процес переповнення каналів грошового обігу грошовими знаками, а не грошима взагалі, як це впливає із сучасних формулювань інфляції окремих економістів – дослідників [15, с. 216; 16, с. 155; 17, с.134; 32; 34]. З цього приводу заслуговує на увагу твердження Л. М. Рябініної, що переповнення каналів грошового обігу грошовими знаками понад кількість необхідних обігу дійсних грошей призводить до знецінення грошових знаків, а не грошей [38, с. 135].

Представлена точка зору була розглянута і професором З.В.Атласом, який відзначив, що інфляція є «...лише однією з причин, щоправда, найбільш важливою, знецінення грошових знаків. Інфляцію не можна ототожнювати із знеціненням тому, що вона не відразу, не автоматично викликає це знецінення» [41, с. 24].

Низка сучасних економістів – таких як В.Стельмах,Б.Райзберг, К.Пасс, Т. Смовженко,Я.Маркузе, В.Гальперін, В.Міщенко, С.Науменкова, В. Найд'юнов,В.Геєць, М.Савлук, А. Гальчинський та інші розглядають інфляцію як процес знецінення грошей унаслідок надмірної емісії і переповнення каналів обігу грошовою масою, що виявляється в зростанні цін, змінюючи тим самим причинно-наслідковий взаємозв'язок між знеціненням грошей та інфляцією як тривалим і нерівномірним зростанням цін [13, с. 268;14, с. 161; 20; 21, с. 148; 22;24, с. 199; 29; 30; 31; 36, с. 217; 37, с. 110].

А. Азріліян доповнює представлену вище точку зору, визначенням інфляції з позиції падіння реальної заробітної плати [19, с. 320].

З нашої точки зору, трактування інфляції як процесу знецінення грошової маси унаслідок переповнення каналів грошового обігу грошима, що має прояв у зростанні цін на певному проміжку часу, не можна вважати повним, оскільки враховуються тільки емісійні

чинники, і залишаються поза увагою неемісійні причини виникнення інфляції.

Виходячи з вищезазначеного, заслуговує на увагу теоретичний підхід до природи інфляції, зроблений професором Л. М. Рябініною: «... знецінення грошей настає й тоді, коли в каналах грошового обігу виникає гостра нестача грошей, що є наслідком росту цін, хоча канали грошового обігу не тільки не переповнюються, а й, навпаки, звужуються через нестачу грошей» [38; 146]. З цього приводу заслуговує на увагу висловлювання професора О. Петрика, який розглядає не тільки надлишкову пропозицію грошей як одну з причин інфляції, а й незадоволений попит на гроші [39, с. 14]. Такої думки дотримуються і професори А. Грязнова та Л. Алексеєнко, які трактують інфляцію як форму порушення законів грошового обігу, порушення макроекономічної рівноваги, дисбаланс попиту і пропозиції [27; 33].

Таким чином, трактування інфляції більшістю економістів як знецінення грошей через переповнення каналів грошового обігу грошима, наслідком чого є зростання цін, є помилкове, тому що в ньому не позначена ні міра переповнення, ні вид грошей – сучасних грошей без власної вартості чи дійсних грошей або їх знаків.

Узагальнивши думки вчених щодо природи утворення інфляції, автор доходить висновку, що більш точним підходом, який відповідає сучасному розвитку економічних процесів, є підхід до виникнення інфляції, заснований на дисбалансі у попиті та пропозиції на гроші. Виходячи з цього, дисертант пропонує розглядати інфляцію як багатогранний, складний процес, який чітко відображає всі основні проблеми й суперечності економіки в довгостроковому періоді, що має прояв у виникненні дисбалансу між попитом та пропозицією на гроші, визначає природу зростання загального рівня цін, вимагає додаткового перерозподілу національного доходу під дією системних чинників.

Залежно від чинників, що викликають інфляцію, розрізняють два типи інфляції – інфляцію попиту та інфляцію витрат [7, с. 62–64].

Інфляція попиту виникає у разі дії наступних грошових чинників: мілітаризація економіки та зростання військових витрат; дефіцит державного бюджету і зростання внутрішнього боргу; кредитна експансія банків, імпортована інфляція та надмірні інвестиції у важку промисловість. Інфляція витрат виникає у разі дії негрошових чинників на процеси ціноутворення, а саме: лідерства у цінах, зниження росту продуктивності праці та падіння виробництва, прискорення зростання витрат і особливо заробітної плати на одиницю продукції, енергетичної кризи.

Якщо розглянути думки сучасних науковців відносно міри ефекту дії інфляції, то можна провести наступний ретроспективний аналіз. Так, Ю. Харазішвілі, О. Зарицький вважають, що інфляція – це зміна загального рівня цін, що передбачає розрахунок інтегрального показника інфляції в економіці країни як дефлятора ВВП [44, с. 12]. С. Кораблін розглядає інфляцію як соціальне зло: «...попри загальну нелюбов, процвітаючі економіки світу повністю позбутися інфляції не поспішають. Принаймні жодна з них не ставить за мету досягнення найближчими роками нульового зростання цін. Аналіз їхніх цінових стратегій свідчить про надзвичайно обережне зниження динаміки споживчих цін при значеннях менше 5 %» [45].

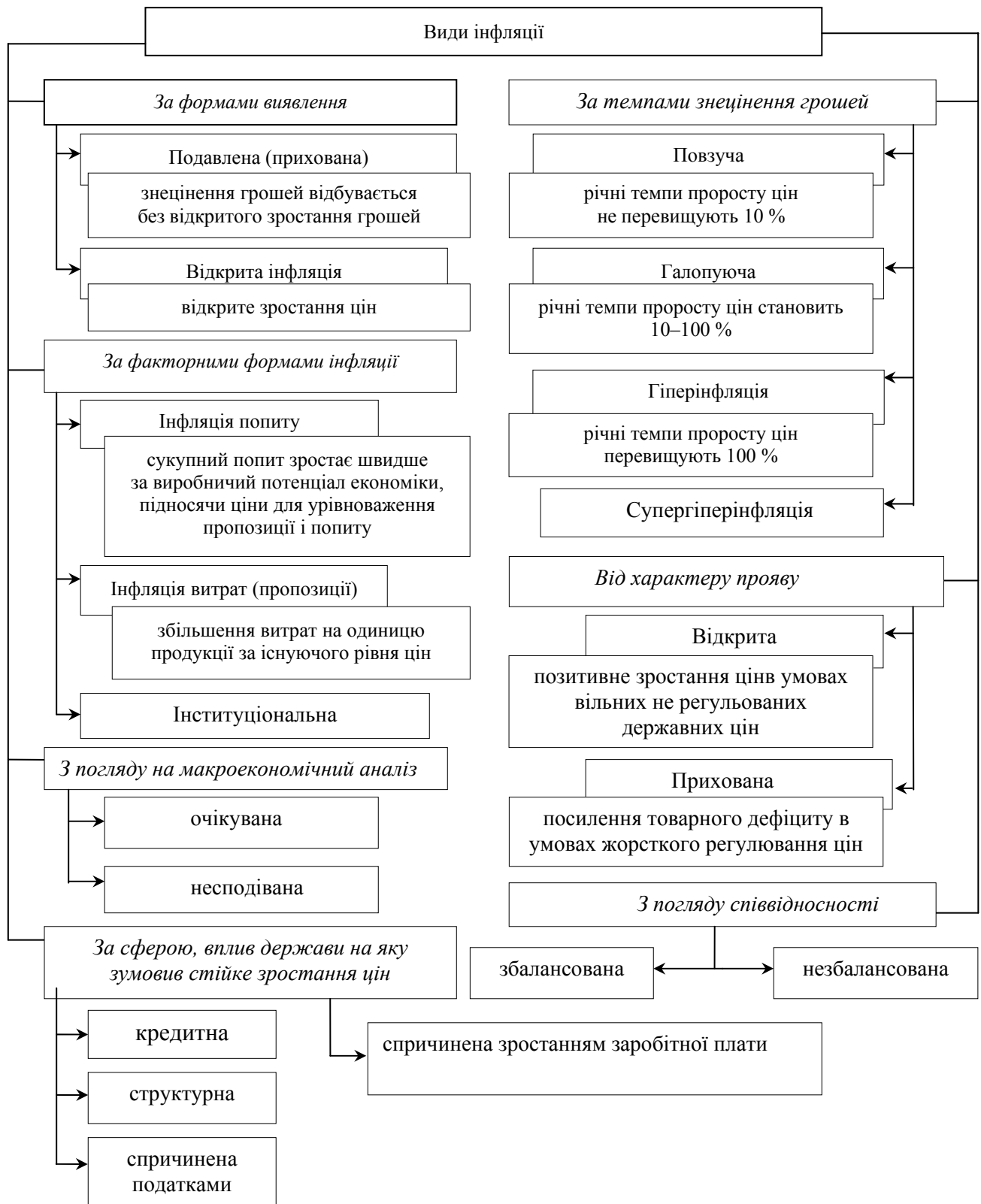
Більшість вітчизняних економістів розглядає рівень інфляції так: «...теорія проголошує, а практика різних країн підтверджує, що відносно невеликий відсоток інфляції не тільки не шкодить економіці, а за певних умов стимулює її розвиток. Національна економіка справді хвора, і помірна інфляція для неї більш нормальний стан, аніж ті одно порядкові маяки, які категорично рекомендує Міжнародний валютний фонд. На практиці – це боротьба з температурою хворого шляхом занурення в ополонку» [46, с. 13].

У сучасних умовах інфляція у світовому масштабі носить всеохоплюючий характер, що спричинено грошовими і не грошовими відносинами. Повне виключення інфляції в ринкових умовах господарювання неможливе, необхідний керований та регульований механізм управління інфляційним процесом. Як зазначає академік В.

Геєць, «коригувати рівень інфляції треба відповідно до конкретної ситуації, узгоджуючи його з усіма іншими складовими, спрямованими на стимулювання економічного піднесення...» [47, с. 18]. Тому негативними наслідками інфляції слід вважати зниження купівельної спроможності грошей і збільшення номінальної вартості товарів і послуг. Якщо за стабільного розвитку заробітна плата й ціни зростають однаковими темпами, то таку ситуацію не можна вважати негативною. Таким чином, огляд наукових праць економістів свідчить про те, що наслідки дії інфляції на економічне зростання в країні мають як негативний, так і позитивний вплив. Для визначення сутності інфляції як системного утворення в першу чергу доцільно визначити основні її види (рис. 1.1).

Сучасна інфляція – це складний та неоднорідний за причинами виникнення процес, механізмом реалізації та соціально-економічними наслідками феномен, що створює певні труднощі при дослідженні як безпосередніх рис інфляційного процесу, так і його внутрішньої структури та якісних характеристик [48].

З огляду на представлену класифікацію інфляції та уточнене її визначення, у науковій праці [75] доводить, що вона є системним утворенням, виходячи із наступних положень: як цілісне утворення інфляція при диференційованій та різнорідній сукупності економічних відносин має вигляд замкнутої системи, набуває якостей відносно відокремленого існування, що в свою чергу надає можливість розглядати її як самостійний і цілісний об'єкт дослідження; інфляція як системне утворення має специфічні риси, за якими вона взаємодіє з індикативними показниками розвитку соціально-економічної системи як системи вищого рівня; інфляція має не тільки зовнішню форму, а і внутрішню структуру, що впорядковує і організовує взаємодію і взаємозалежність елементів економічних відносин, що в свою чергу утворює зміст інфляції як системного утворення; інфляція як системне утворення виникає з диференційованих елементів, серед яких виділяють головний елемент (грошові потоки).

**Рис. 1.1. Види та класифікаційні ознаки інфляції
(систематизовано автором з використанням матеріалів
[7; 37, с. 192; 42; 49, с. 9])**

Із вищезазначеного випливає, що дослідження інфляції як системного утворення слід в першу чергу розглядати з позиції чинників, які її викликають. У загальному вигляді чинники, що спричиняють утворення інфляції, можна розглядати як наддержавні і внутрішньодержавні (рис. 1.2).

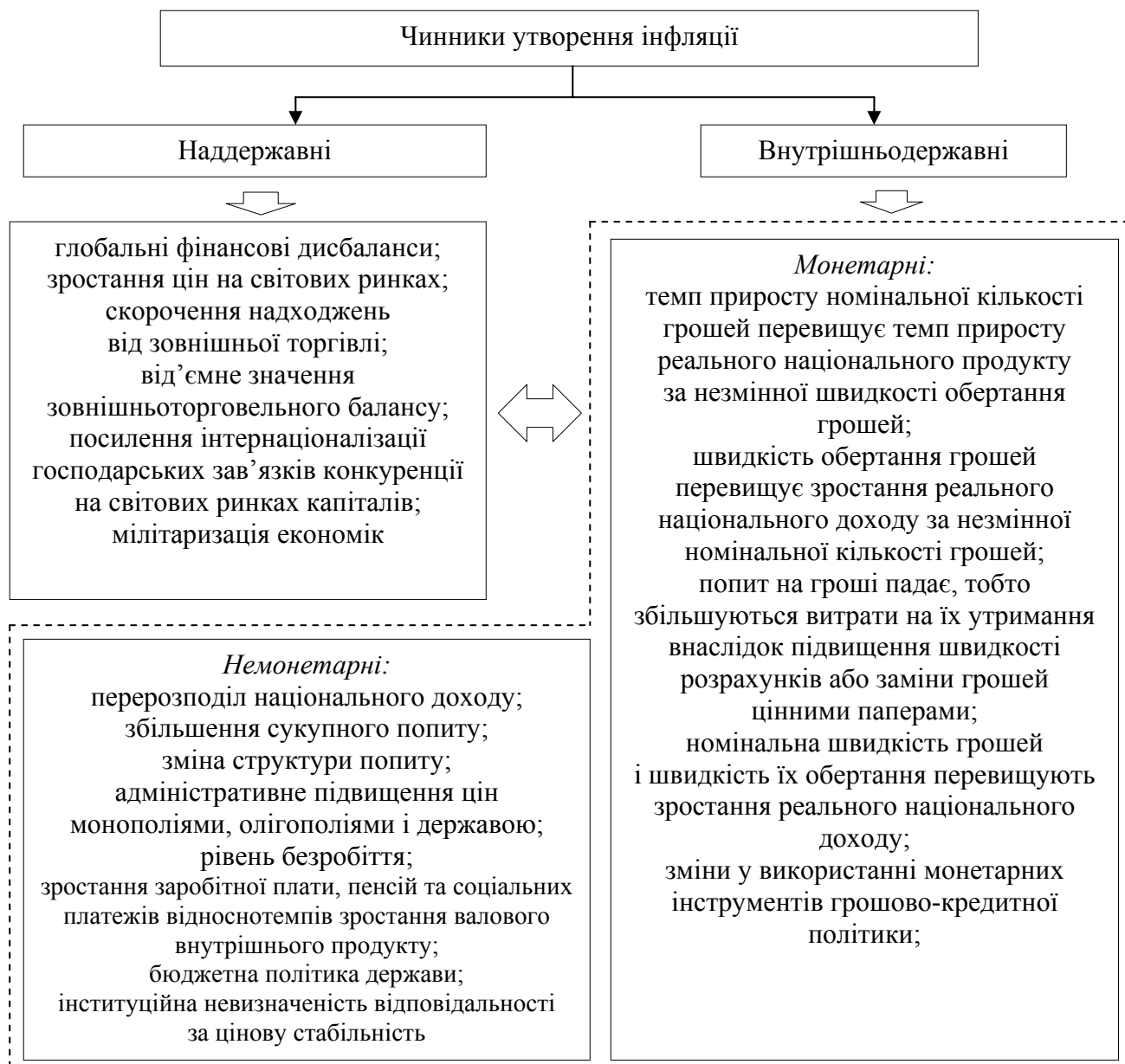
Виходячи із вищенаведеної класифікації чинників, які спричиняють інфляцію, можна стверджувати, що вони носять економічний та політичний характер. Серед економічних чинників доцільно виділити чинники емісійного та неемісійного характеру.

До чинників емісійного характеру відносять надлишкову емісію і надлишкове утворення банківськими установами безготівкових коштів.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» емісія готівкових коштів – це функція Національного банку України як єдиного емісійного центру [50]. Створення безготівкових грошей відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» здійснюють банківські установи відповідно до їхньої функції – створення нових кредитних грошей [51].

Здатність банківських установ до створення нових кредитних грошей регулюється Національним банком України через використання ним інструментів грошово-кредитної політики, зокрема, встановлення норми обов'язкового резервування, норми грошового мультиплікатора, процентної політики (облікова ставка, процентні ставки за операціями рефінансування).

До емісійних причин також слід віднести й політичні, які пов'язані з урядовими рішеннями щодо штучного стимулювання інфляції з метою наповнення державного бюджету емісійним доходом, який має прояв через використання такого джерела фінансування державних витрат, як податки. Ініціюючи інфляцію, уряд змушує все населення сплачувати, по суті, приховані податки, яких ніхто не може уникнути.

**Рис. 1.2. Класифікація чинників утворення інфляції
(складено автором з використанням матеріалів
[37, с. 198–200; 38, с. 151–153; 49, с. 10])**

Проте найбільш простим способом, є ініціація інфляції за рахунок дій центрального банку країни щодо імітування грошей, отримуючи при цьому значний емісійний дохід. Як відзначив професор В. В. Новожилов: «...не тільки прямі, а навіть непрямі податки викликають активний або пасивний опір населення, значущість якого визначає межу домагання фіксу. Позички вимагають довіри і готівки в народному господарстві і грошових

капіталів, які шукають застосування. Емісія ж не вимагає ні довіри, ні достатку капіталів, ні складного податкового апарату: потрібна тільки дійсна заборона обігу інших грошей, крім дозволених державою [52, с. 17]

Зменшення податкових надходжень під час спаду виробництва і збільшення дефіциту бюджету призводить до погіршення сальдо державного бюджету. Наприклад, у Росії дефіцит бюджету збільшено на 4,1 % від ВВП, у Південній Кореї – 3,6 %, Китаї – 3,1 %, Японії – 2,4 %, США – 2,0 % [3, с. 3]. Для економіки України дефіцит бюджету викликає прискорення інфляції, підвищення процентної ставки і зменшення пропозиції грошової маси.

Для європейських країн зниження податків на 1 % від ВВП спричиняє прискорення темпу зростання ВВП у межах 0,3–0,6 %, тоді як фіскальний мультиплікатор є значно вищим для державних інвестицій, а саме 0,5–1,8 % [53]. Існує певне оптимальне співвідношення темпів інфляції та максимальних темпів економічного зростання.

За даними 1992–1993 рр., дефіцит бюджету України зменшує ВВП і прискорює інфляцію, а 1995–2003 рр. – знижує інфляцію та прискорює динаміку ВВП [54]. На сучасному етапі простежується протилежний вплив, який супроводжується погіршенням сальдо торговельного і платіжного балансів і прискоренням інфляції [55].

Серед політичних причин утворення інфляції слід виділити і штучну підтримку валютного курсу. Встановлення валютного коридору коливання валютного курсу встановлюється в певних межах за рахунок проведення валютних інтервенцій на внутрішньому ринку країни за рахунок скорочення валютних інтервенцій резервів, що було неефективним після проведення грошової реформи в Україні у 1996 році (валютний коридор було встановлено у межах 1,76–1,96 USD/UAN).

Заслуговує на увагу також і те, що використання девальвації або ревальвації національної грошової одиниці також негативно впливає на стан як купівельної спроможності національних грошей, так і на економіку країни.

Слід відмітити, що характерною особливістю економіки України є суттєва доларизація, яка має прояв в існуванні значної готівки в іноземній валюті, а також істотної частки валютних депозитів у їх загальній сумі та відносно широких грошей [56, с. 40; 52]. Автор до основних причин доларизації відносить недовіру населення до національної грошової одиниці як наслідок тривалого періоду значної інфляції та гіперінфляції; інфляційні очікування суспільства за відсутності єдиного офіційного статистичного показника, що описує дані процеси; політика фактичної фіксації курсу національної валюти й ініціювання очікувань девальвації гривні, яка проводилася в минулі роки [75, с. 32–42].

Доларизація економіки має достатньо високий рівень, що в свою чергу виступає потенційним чинником зростання інфляції в умовах де-факто фіксованого обмінного курсу за умов декларованого де-юре «плавання» грошової одиниці. Зазначене вище відповідним чином відобразилося на валютній структурі кредитного портфеля банків. Так, за станом на 01.01.2013 частка кредитів в іноземній валюті в загальному їх обсязі знизилася з 40,7 до 37,0 %. Зменшення доларизації кредитного портфеля банків сприяло підвищенню потенціалу банківської системи в протидії зовнішнім потрясінням.

Слід зазначити, що доларизація змінює функцію попиту на гроші шляхом зростання його чутливості до динаміки валютного курсу та підвищення еластичності від відсоткової ставки. При виборі засобів боротьби з високим рівнем доларизації необхідно орієнтуватись на усунення причин її зростання, а не наслідків [58, с. 236]. Для усунення проблеми доларизації в Україні, яка носить комплексний і багатоаспектний характер, на нашу думку, доцільно забезпечити: процес збалансування державного бюджету за рахунок оптимізації витрат, посилення контролю за надходженнями податків і зменшенням зовнішніх запозичень; заборону проведення розрахунків в іноземній валюті між резидентами і нерезидентами на внутрішньому ринку; введення обмежень на видачу споживчих кредитів в іноземній валюті; здійснення довгострокового

рефінансування в національній валюті; використання альтернативних фінансових інструментів.

До політичних причин інфляції слід віднести лібералізацію цін, проведену в Україні на початку 1992 року. Зазначений чинник викликав гостру нестачу платіжних засобів. Підвищення стандартів життя населення повинно виступати основним елементом економічної політики. За несприятливої кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках посилилася роль внутрішніх чинників економічного зростання. Внутрішній попит у 2013 році підтримувався на середньому рівні, при цьому рівень реальної заробітної плати зменшився на 6,2 % у порівнянні з 2012 роком.

Обґрунтовано, що до політичних причини виникнення інфляції слід віднести наявність урядових механізмів упередження виникнення шоків ситуацій на споживчому ринку. Зазначена проблема має своє розв'язання у використанні такого інструмента, як товарні інтервенції і формування дієвого механізму антимонопольної політики, що, в свою чергу, повинно бути націлено на зниження обсягу попиту на споживчому ринку через спрямування доходів громадян на інвестування і заощадження.

До політичних причин виникнення інфляції слід віднести недостатній розвиток фондового ринку і сегмента небанківських фінансових установ, що унеможлиблює формування додаткових дієвих каналів відволікання коштів населення від споживчого ринку та спрямування їх на інвестиційні цілі. В свою чергу, банківська система як альтернативний суб'єкт розміщення тимчасово вільних коштів населення втратила свої позиції з точки зору довіри до банків, спектра послуг та вартості депозитів. Автор відзначає, що вагомим чинником нерозвиненості фондового ринку з точки зору забезпечення цінової стабільності є невизначеність використання монетарного регулювання економічних процесів. У світовій практиці основним інструментом впливу центрального банку на обсяг грошової пропозиції є операції з державними цінними паперами на відкритому ринку. Але практика України свідчить про відсутність ліквідного та прозорого ринку боргових зобов'язань [75, с. 32–42].

З огляду на проведені дослідження [58, с. 304–310] до основних тенденцій на міжнародних фінансових ринках, що визначатимуть подальший розвиток фондового ринку України, слід віднести наступні: глобалізація світового ринку капіталу; технологізація ринків капіталу, універсалізація діяльності фінансових інститутів на ринках цінних паперів, зростання ролі інституційних інвесторів; лібералізація валютних операцій з цінними паперами, дерегуляція фінансованих ринків і розвиток саморегуляції.

Формування комунікацій з громадськістю з питань розвитку інфляційних очікувань також належить до політичних причин виникнення інфляції. В економічно розвинутих країнах одним із елементів державної політики щодо досягнення інфляційних цілей є запровадження ефективної системи комунікацій з громадськістю, через які здійснюється вплив на інфляційні очікування суб'єктів економічної діяльності [59, с. 4]. Проаналізувавши стан справ в Україні з цього питання, слід зазначити, що викривлення реальної ситуації щодо інфляційних очікувань призводить до стихійного зростання цін.

Інституційна невизначеність відповідальності за цінову стабільність виступає однією із головних причин виникнення інфляції. Відповідно до статті 6 Закону України «Про Національний банк України» передбачено, що Національний банк України сприяє дотриманню цінової стабільності лише у межах своїх повноважень [50].

Стаття 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» визначає, що одним із завдань Кабінету Міністрів є забезпечення проведення цінової політики [60]. Однак «забезпечення проведення цінової політики» та «забезпечення стабільності цін» – це різні економічні категорії.

Поряд із вищезазначеним слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 9 Закону України «Про Національний банк України» Основні засади грошово-кредитної політики розробляє Рада Національного банку України і надсилає їх у Верховну Раду України [50]. Тому, враховуючи специфіку України щодо розподілу

повноважень у сфері грошової влади, доцільно врегулювати питання взаємодії Ради і Правління Національного банку України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економічного розвитку України та Міністерства фінансів України. Згідно з Законом України «Про Національний банк України» показник інфляції визначається Міністерством економічного розвитку України, яке надає його Національному банку України для розроблення основних засад грошово-кредитної політики. Законодавче формулювання основних цілей центральних банків світу щодо цінової стабільності представлено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Законодавче формулювання основної цілі центральних банків

№ пор	Країна	Основна ціль центрального банку		
		Правовий акт		Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
<i>Центральні банки, що таргетують інфляцію</i>				
1	Канада	Закон «Про Банк Канади»	<i>Преамбула.</i> «Центральний банк Канади створюється з метою грошового та кредитного регулювання в інтересах економічного життя народу, контролю і захисту зовнішньої вартості національної грошової одиниці та пом'якшення впливу її коливань на загальний рівень виробництва, торгівлі, цін і зайнятості	Спільно центральний банк і уряд
2	Велико-британія	Закон «Про Банк Англії», 1998 р.	<i>Частина 2, стаття 11 «Цілі».</i> «У сфері монетарної політики цілями Банку Англії є: 1) підтримка цінової стабільності; 2) відповідно до першої цілі підтримка економічної політики уряду, включаючи його цілі щодо зростання і зайнятості»	Міністр фінансів
3	Швейцарія	Федеральний Закон «Про Швейцарський національний банк», 3 жовтня 2003 р.	<i>Стаття 5. «Завдання».</i> «Національний банк має забезпечувати цінову стабільність. Цим він робить свій внесок у розвиток економіки»	Спільно центральний банк та уряд

Продовження табл. 1.3

№ пор.	Країна	Основна ціль центрального банку		Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
		Правовий акт		
4	Австралія	Закон «Про Резервний банк Австралії», 1959 р.	<i>Розділ 10. «Функції Ради Резервного банку».</i> «Обов'язком Ради Резервного банку в межах її повноважень є забезпечення спрямування монетарної і банківської політики банку на максимізацію інтересів народу Австралії, повноваження банку, надані цим та іншими законами, використовуються таким чином, що, на думку Ради банку, це найбільше сприяє: 1) стабільності валюти Австралії; 2) підтримці повної зайнятості в Австралії; 3) економічному процвітання і добробуту народу Австралії	Спільно центральний банк та уряд
5	Нова Зеландія	Закон «Про Резервний банк Нової Зеландії», 1989 р.	<i>Стаття 8. Первинна функція банку.</i> «Первинною функцією банку є формування і проведення монетарної політики, спрямованої на досягнення і підтримку стабільності загального рівня цін»	Спільно центральний банк та уряд
6	Ісландія	Закон «Про Центральний банк Ісландії»	<i>Стаття 3.</i> «Основною ціллю Центрального банку Ісландії є підтримка цінової стабільності. За згодою з прем'єр-міністром Центральний банк може оголошувати кількісний таргет для інфляції»	Спільно центральний банк та уряд
7	Польща	Закон «Про Національний банк Польщі», 29 серпня 1997 р.	<i>Стаття 3.</i> Основною ціллю НБУ є підтримка цінової стабільності; він підтримує економічну політику уряду, за якої не обмежується досягнення основної цілі	Центральний банк
8	Чехія	Закон «Про Чеський національний банк», 17 грудня 1992 р. зі змінами	<i>Стаття 2.</i> «Первинною ціллю Чеського національного банку є підтримка цінової стабільності. Не перешкоджаючи первинній цілі, Чеський національний банк підтримує загальну економічну політику уряду щодо стійкого економічного зростання»	Центральний банк після узгодження з урядом
9	Мексика	Закон «Про Банк Мексики», 14 грудня 1993 р.	<i>Стаття 2.</i> «Призначенням Банку Мексики є забезпечення економіки країни внутрішньою валютою. При виконанні цієї функції первинною ціллю є забезпечення стабільності купівельної спроможності грошової одиниці»	Центральний банк

Продовження табл. 1.3

№ пор.	Країна	Основна ціль центрального банку		
		Правовий акт		Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
10	Корея	Закон «Про Банк Кореї» зі змінами 1997 р.	Основною ціллю Банку Кореї є підтримка цінової стабільності. Законом також передбачено, що Банк Кореї встановлює щорічний інфляційний таргет	Центральний банк після узгодження з урядом
11	Колумбія	Конституція	Ціллю Банку Республіки є забезпечення цінової стабільності в координації із загальною макроекономічною політикою з метою стимулювання зростання обсягу виробництва та зайнятості	Центральний банк
12	Філіппіни	Новий закон про центральний банк	<i>Стаття 3.</i> «Основною ціллю Центрального банку є підтримка цінової стабільності, що сприяє збалансованому і стійкому зростанню економіки. Він також сприяє і підтримує грошову стабільність і конвертованість песо»	Спільно уряд і центральний банк за допомогою міжвідомчого органу
13	Ізраїль	Передбачено кілька цілей центрального банку. Пріоритетна ціль законодавчо не визначена		Уряд
14	Бразилія	Центральний банк Бразилії підпорядковується Міністерству фінансів. Декрет Міністерства фінансів від 21 червня 1999 р. офіційно запроваджує режим таргетування інфляції		Міжвідомчий орган за поданням міністра фінансів
15	Чилі	Закон «Про Центральний банк Чилі»	<i>Стаття 3.</i> Ціллю Банку є забезпечення стабільності грошової одиниці і нормального функціонування внутрішньої і зовнішньої платіжної систем. Повноваження Банку відповідно до цієї цілі включають регулювання кількості грошей і кредиту в обігу, проведення кредитних та валютних операцій і випуск регуляторних актів	Центральний банк після консультацій з урядом
16	Перу	Закон «Про Центральний резервний банк Перу»	<i>Стаття 2.</i> «Ціллю Банку є збереження грошової стабільності»	Центральний банк
17	Таїланд	Закон «Про Банк Таїланду»	<i>Стаття 5.</i> «Банк Таїланду утворено з метою управління випуском банкнот Міністерством фінансів». На офіційному веб-сайті банку сказано, що хоча Закон не визначає експліцитної цілі монетарної політики, але на практиці Банк завжди вважав пріоритетною ціллю підтримку монетарної та фінансової стабільності, економічне зростання	Центральний банк після консультацій з урядом

Продовження табл. 1.3

№ пор.	Країна	Основна ціль центрального банку		Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
		Правовий акт		
18	Норвегія	Закон «Про Банк Норвегії», 24 травня 1985 р., останні зміни від 20 червня 2003 р.	<i>Стаття 1.</i> «Банк є виконавчим і дорадчим органом монетарної, Уряд – кредитної і валютної політик. Він має випускати банкноти і монети, забезпечувати ефективну платіжну систему всередині країни та з іншими країнами, контролює стан грошового, кредитного і валютного ринку»	Уряд
19	Південно-Африканська Республіка	Закон «Про Резервний банк Південної Африки», 1989 р.	<i>Стаття 3.</i> «Пріоритетною ціллю Банку є захист валюти Республіки в інтересах збалансованого і стійкого економічного зростання в Республіці»	Міністр фінансів
20	Швеція	Закон «Про Шведський Ріксбанк», 1988 р., останні зміни від 1 липня 2004 р.	<i>Стаття 2.</i> «Ріксбанк відповідає за монетарну політику. Ціллю Ріксбанку є підтримка цінової стабільності. Ріксбанк також сприяє безпеці та ефективності платіжної системи»	Центральний банк
21	Угорщина	Закон «Про Національний банк Угорщини», 2001 р.	<i>Стаття 3.</i> «Первинною ціллю Національного банку Угорщини є досягнення і підтримка цінової стабільності. Не перешкоджаючи первинній цілі, Національний банк Угорщини підтримує економічну політику уряду, використовуючи інструменти монетарної політики, що перебувають у його розпорядженні»	Центральний банк за узгодженням з урядом
<i>Центральні банки країн з розвинутою ринковою економікою, що не здійснюють прямого таргетування інфляції</i>				
1	США	Закон «Про Федеральну резервну систему», розділ 2А — «Цілі монетарної політики», з доповненнями від 16 листопада 1977 р. та змінами від 27 жовтня 1978 р., 23 серпня 1988 р. і 27 грудня 2000 р.	«Рада керуючих Федеральної резервної системи і Федеральний комітет відкритого ринку повинні підтримувати довгострокове зростання монетарних і кредитних агрегатів, які відповідають довгостроковому потенціалу зростання виробництва з метою ефективного сприяння цілям максимальної зайнятості, стабільних цін і помірних довгострокових відсоткових ставок»	

Продовження табл. 1.3

№ пор.	Країна	Основна ціль центрального банку	
		Правовий акт	Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
2	Єврозона	Угода про Європейський Союз	<i>Стаття 105 (1)</i> . «Первинною ціллю ЄЦСБ є підтримка цінової стабільності». «Без шкоди для цілей цінової стабільності ЄСЦБ підтримуватиме загальну економічну політику Співтовариства з метою досягнення цілей Співтовариства, визначених у ст. 2». <i>Стаття 2</i> визначає такі цілі Співтовариства: «високий рівень зайнятості (...), стійке і неінфляційне зростання, високий рівень конкурентоспроможності і конвергенції економічного функціонування»
3	Данія	Закон «Про Національний банк Данії», 1936р. зі змінами	Цілі банку. «Забезпечувати функціонування надійної і безпечної грошової системи в країні, сприяти і регулювати рух грошей і розширення кредиту»
4	Японія	Закон «Про Банк Японії» від 11 червня 1997 р.	<i>Стаття 1. «Цілі»</i> . Ціллю Банку Японії як центрального банку є випуск банкнот і здійснення валютного та монетарного контролю, а також забезпечення безперебійних грошових розрахунків між банками та іншими фінансовими інституціями і сприяння таким чином стабільності фінансової системи. <i>Стаття 2. «Принцип валютного і монетарного контролю»</i> . Валютний і монетарний контроль спрямовується через забезпечення цінової стабільності, що сприяє стійкому розвитку національної економіки
<i>Центральні банки країн з новою ринковою економікою, що не здійснюють прямого таргетування інфляції</i>			
1	Словаччина	Закон «Про Національний банк Словаччини», 1992 р. зі змінами	<i>Стаття 2.</i> «Первинною ціллю Національного банку Словаччини є підтримка цінової стабільності»
2	Словенія	Закон «Про Банк Словенії», 2002 р.	<i>Стаття 4. «Ціль Банку Словенії»</i> . Первинною ціллю Банку Словенії є підтримка цінової стабільності. Узгоджено з ціллю цінової стабільності Банк Словенії підтримує загальну економічну політику і прагне фінансової стабільності згідно з принципами відкритої ринкової економіки
3	Литва	Закон «Про Банк Литви», 13 березня 2001 р. зі змінами	<i>Стаття 7.</i> «1. Первинною ціллю Банку Литви є підтримка цінової стабільності. 2. Банк Литви в межах своєї компетенції підтримує економічну політику уряду Литви, якщо це не перешкоджає виконанню первинної цілі Банку Литви»
4	Латвія	Закон «Про Банк Латвії», 19 травня 1992 р.	<i>Стаття 3.</i> «Основною ціллю Банку Латвії є проведення монетарної політики шляхом контролю кількості грошей в обігу з метою підтримки цінової стабільності в державі»

Продовження табл. 1.3

№ пор.	Країна	Основна ціль центрального банку	
		Правовий акт	Суб'єкт встановлення інфляційного таргету
5	Естонія	Закон «Про Банк Естонії», 18 травня 1993 р. зі змінами	<i>Пункт 2.</i> Первинною ціллю Банку Естонії є забезпечення цінової стабільності. Банк Естонії регулює грошовий обіг як в Естонії, так і з іншими країнами з метою підтримки стабільності національної валюти (набуває сили з моменту входження Естонії до Євросоюзу)
6	Росія	Федеральний Закон «Про Центральний банк Російської Федерації (Банк Росії)», 27 червня 2002 р.	<i>Стаття 3.</i> «Цілями діяльності Центрального банку Росії є: захист і забезпечення стійкості рубля; розвиток і зміцнення банківської системи Російської Федерації; забезпечення ефективного і безперебійного функціонування платіжної системи»
7	Білорусь	Банківський Кодекс Республіки Білорусь, 25 жовтня 2000 р.	<i>Стаття 25. Основні цілі діяльності Національного банку.</i> «Основними цілями діяльності Національного банку є: захист і забезпечення стійкості білоруського рубля, в тому числі його купівельної спроможності і курсу відносно іноземних валют; розвиток і зміцнення банківської системи Республіки Білорусь; забезпечення ефективного, надійного і безпечного функціонування платіжної системи»
8	Казахстан	Закон «Про Національний банк Республіки Казахстан» від 30 березня 1995 р. зі змінами	<i>Стаття 7.</i> «Основною ціллю Національного банку Казахстану є забезпечення стабільності цін в Республіці Казахстан»
9	Китай	Закон Народної Республіки Китай «Про Народний банк Китаю», 27 грудня 2003 р.	<i>Стаття 3.</i> «Ціллю монетарної політики є підтримка стабільності вартості валюти і таким чином сприяння економічному зростанню»
10	Туреччина	Закон «Про центральний банк Республіки Туреччина», 14 січня 1970 р.	<i>Стаття 4</i> (зі змінами від 25 квітня 2001 р.). «Первинною ціллю Банку є досягнення і підтримка цінової стабільності. Банк самостійно визначає свою монетарну політику і інструменти монетарної політики, що використовуються для досягнення і підтримки цінової стабільності. Не вступаючи в конфлікт із ціллю досягнення і підтримки цінової стабільності, Банк підтримує політику уряду щодо зростання і зайнятості»

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні немає державної інституції, яка б несла відповідальність за стабільність цін. Покладання зазначеної функції на центральний банк повинно бути визначене правовою формою його незалежності, яка в свою чергу передбачає активну взаємодію Національного банку України з іншими органами монетарної влади, політичними силами і суспільством. У процесі такої взаємодії Національний банк України має спроможність приймати рішення, які відповідають завданням підтримки стабільності національної грошової одиниці незалежно від політичного втручання.

При розгляді чинників, що спричиняють утворення інфляції, автор доходить висновку, що інфляційна складова у діяльності банків виникає у процесі виконання банківськими установами функції створення нових кредитних грошей, на реалізацію якої має безпосередній вплив стратегія грошово-кредитної політики Національного банку України через набір монетарних інструментів, які виступають монетарними чинниками впливу на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків.

Грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання таких засобів та методів: визначення та регулювання норм, обов'язкових для комерційних банків; процентна політика; рефінансування комерційних банків; управління золотовалютними резервами; операції з цінними паперами; регулювання імпорту та експорту капіталів; запровадження на строк до шести місяців вимоги щодо обов'язкового продажу частини надходжень в іноземній валюті; зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів; емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними [50, ст. 25].

Реалізація грошово-кредитної політики, яка розробляється Національним банком України та затверджується Верховною радою України, відбувається через виконання поставлених цілей, які розглядаються на трьох рівнях: стратегічні цілі – це ключові цілі в загальнодержавній політиці: зростання зайнятості, збалансування

платіжного балансу; зростання виробництва, забезпечення стабільності цін; проміжні цілі грошово-кредитної політики – це зміни в певних економічних процесах, які мають сприяти досягненню стратегічних цілей; тактичні цілі – регулювання ключових економічних змінних через банківську систему на основі управління грошовою масою, відсотковою ставкою, валютним курсом тощо і забезпечують досягнення проміжних цілей [61, с. 51–52]. Представлені цілі грошово-кредитної політики дають підстави стверджувати, що стратегічні цілі пов’язані з регулюванням інфляції на макроекономічному рівні, виконання тактичних цілей пов’язане з процесом утворення інфляційної складової у діяльності банків.

Слід відмітити, що усі регулюючі інструменти Національного банку України направлені на стабілізацію діяльності банківських установ через регулювання обсягу грошової маси у них, що проявляється у збалансуванні активних і пасивних операцій банків, встановлення рівноважного розподілу залучених і розміщених коштів, визначення процентних ставок на основі використання таких пріоритетних інструментів грошово-кредитної політики, як: процента політика; політика обов’язкових резервів; операції на відкритому ринку; політика рефінансування; курсова політика, які безпосередньо впливають на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків [50; 61, с. 145–311; 62, с. 89–130].

Використання зазначених інструментів пов’язане з вибором стратегії та режиму грошово-кредитної політики. Стратегія грошово-кредитної політики має прояв у двох напрямках кількісних цілей: обсягу грошей в обігу та кредитної пропозиції. Тому залежно від стану кон’юнктури суб’єктів економічної діяльності Національний банк України може реалізовувати два основні типи грошово-кредитної політики, які взаємно протилежно впливають на динаміку грошової маси.

Фінансова криза, яка мала свій розпочалася у 2008 році, спричинила суттєвий вплив на дестабілізацію грошово-кредитного ринку. Це призвело до значних втрат і банкрутств фінансових інститутів, сповільнення економічного зростання, зменшення довіри

населення до фінансових інститутів, виникнення комплексних проблем при проведенні грошово-кредитної політики.

Кризові явища, як розгортаються у сучасній вітчизняній банківській системі, вимагають від НБУ розробки нової стратегії грошово-кредитної політики, яка була б націлена на досягнення стабільності фінансової системи в межах реалізації загальнодержавної фінансової політики. І, як зазначає С. Міщенко, в монетарній політиці акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей як їх купівельної спроможності до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу [63, с. 23].

В. Геєць, А. Гриценко у монографії «Нові виклики для грошово-кредитної політики у сучасних умовах» виокремили принципові особливості фінансово-економічної кризи. По-перше, вона має очевидну інституціональну основу: «швидка фінансова глобалізація не стала б можливою без створення спеціальних інституціональних умов зниження або повного усунення оцінки ризику процедур прийняття інвестиційних рішень» [64, с. 116]. По-друге, «...виникнення глибокої кризи було зумовлено фактором легкодоступності грошей, що сприяло частковій втраті ними обов'язкової властивості будь-якого економічного блага – рідкості» [64, с. 118]. По-третє, «сучасна криза пов'язана із змінами ціннісної спрямованості» [64, с. 118].

Як зазначали Т. Васильєва, С. Леонов: «...наявність високої прибутковості за фінансовими операціями може спровокувати приплив спекулятивного капіталу та викликати кредитні буми, які супроводжуються зростанням дисбалансів у фінансовому секторі економіки та зростанням цін. Під фінансовими дисбалансами прийнято розуміти «перенапруження» балансів економічних агентів, пов'язане з «надмірним» кредитуванням, з одного боку, і високим рівнем запозичень, з іншого, в період бумів цін активів, що в подальшому може призвести до зниження стійкості економічного зростання і посилення спадів в економіці» [65, с. 24]

Виходячи із вищезазначеного, на приборкання інфляції, яка посилюється під час фінансових дисбалансів, впливає встановлений режим грошово-кредитної політики, який передбачає певний набір монетарних інструментів, за допомогою яких здійснюється регулювання грошово-кредитного ринку та досягнення поставлених цілей.

У світовій практиці існують такі основні режими монетарного устрою:

- монетарне таргетування, коли за проміжну ціль беруть один із грошових монетарних агрегатів та досліджують його зміни через трансмісійні механізми, що впливає на рівень споживчих цін;
- пряме таргетування інфляції;
- таргетування обмінного курсу, яке застосовується до усіх різновидів встановлення фіксованого курсу;
- режим без чіткого визначення проміжної цілі, коли у ролі стратегічної цілі центральний банк, окрім контролю за інфляцією, може визначати інші цілі – підвищення рівня зайнятості, приріст виробництва товарів і послуг та інше [38, с. 174; 61, с. 51; 66, с. 62–65].

За останні роки Національний банк України фактично використовував політику керованого обмінного курсу з малим діапазоном відхилень. Але це не привело до позитивних результатів щодо досягнення цілі – забезпечення цінової стабільності, а переважно було націлено на підтримку стабільності національної грошової одиниці.

Сучасні концепції щодо використання режиму грошово-кредитної політики схиляються до використання режиму таргетування інфляції. Таргетування інфляції – це монетарний режим, який передбачає відповідальність центрального банку за дотримання проголошеного значення офіційного показника інфляції (таргету) протягом визначеного періоду часу. Відповідальність центрального банку обумовлена можливістю використання усього переліку інструментів монетарної політики у випадку загрози недотримання визначеного значення таргету [24, с. 432; 67].

Професор Л. М. Рябініна до основної цілі таргетування інфляції відносить зниження інфляційних очікувань усіх суб'єктів господарювання шляхом підвищення їхньої довіри до монетарної політики центрального банку і уряду [38, с. 176]. За класифікацією Міжнародного валютного фонду виділяють декілька основних режимів таргетування інфляції (табл. 1.4).

Повноцінне (повне) таргетування інфляції передбачається при чітко встановлених цільових орієнтирах інфляції; еклектичне – підтримання низького і стабільного рівня інфляції в країні, забезпечення стабільного економічного зростання, монетарні цілі інфляції досить гнучкі; експериментальне таргетування інфляції – без вибору чітких цільових орієнтирів інфляції [69, с. 16].

Таблиця 1.4

Характеристика режимів таргетування інфляції [68, с. 17]

Показники таргетування інфляції	Повноцінне (замасковане) таргетування інфляції	Еклектичне таргетування інфляції	Експериментальне таргетування інфляції
Рівень довіри до центрального банку	середній і високий	високий	низький
Чіткість інфляційних цілей	висока	дуже низька	низька
Гнучкість інших цілей	низька	висока	висока

Для вибору того чи іншого режиму таргетування інфляції необхідно визначитися з основними цільовими орієнтирами інфляції. У деяких країнах цільові показники інфляції встановлюють урядові органи влади (Бразилія, Великобританія, Ісландія, Ізраїль, Норвегія); в інших – тільки центральні банки (Іспанія, Колумбія, Мексика, Польща, Таїланд, Фінляндія, Чилі, Швеція. У деяких країнах (Австрія, Угорщина, Канада, Нова Зеландія, Чехія) цільові орієнтири інфляції встановлюють урядові органів влади спільно з центральним банком, що є досить ефективним [68, с. 15].

Вперше про пріоритет прямого таргетування інфляції в Україні було заявлено в Основних засадах грошово-кредитної політики на

2012 р.: «...Національний банк України поступово створюватиме умови, необхідні для переходу в перспективі до визначення інфляції пріоритетним орієнтиром грошово-кредитної політики, тобто прямого таргетування інфляції» [70]. Але без внесення певних змін до функцій та повноважень Національного банку України зазначений підхід таргетування інфляції не був реалізований.

Слід відмітити, що режим грошово-кредитної політики на основі таргетування інфляції передбачає задоволення певних умов, зокрема: наявність реальної незалежності центрального банку від уряду у виконанні своїх функцій – емісія готівки та підтримка стабільності національної грошової одиниці; наявність незалежності уряду від сеньйоражу (емісійного доходу); мінімальні розміри кредитування урядових потреб центральним банком і банківськими установами зокрема; наявність науково обґрунтованих підходів центрального банку до визначення і вибору цільових орієнтирів інфляції для досягнення тактичних і стратегічних цілей з метою забезпечення економічного зростання в державі; наявність розвиненого фондового ринку, що дозволяє ефективно використовувати операції на відкритому ринку; наявність дієвого механізму до регулювання змінного валютного курсу; забезпечення макроекономічної стабільності; обґрунтування та встановлення цільового орієнтира, який би дозволив визначати саме вплив монетарних методів регулювання на інфляцію [38, с. 178; 67, с. 40–45; 71; 72, с. 15–18].

Таким чином, Національний банк України, використовуючи належні йому монетарні інструменти, має змогу впливати на основні показники економічного зростання в державі, зокрема інфляцію. Представлений вплив здійснюється не прямо, а через складний економічний механізм, який має назву трансмісійного механізму монетарної політики. В цілому економічну категорію «монетарний трансмісійний механізм» визначають як відносини з приводу впливу на використання інструментарію грошово-кредитної політики центрального банку на фінансову кон'юнктуру і в подальшому – на макроекономічні змінні, які відображають стан розвитку реального

сектора економіки через складну сукупність каналів та зв'язків прямої і зворотної дії [73, с. 11–13].

У загальному вигляді схему монетарного трансмісійного механізму можна подати у вигляді впливу інструментів грошово-кредитної політики, що використовуються, основних параметрів розвитку фінансового ринку та реального сектора економіки (рис. 1.3).

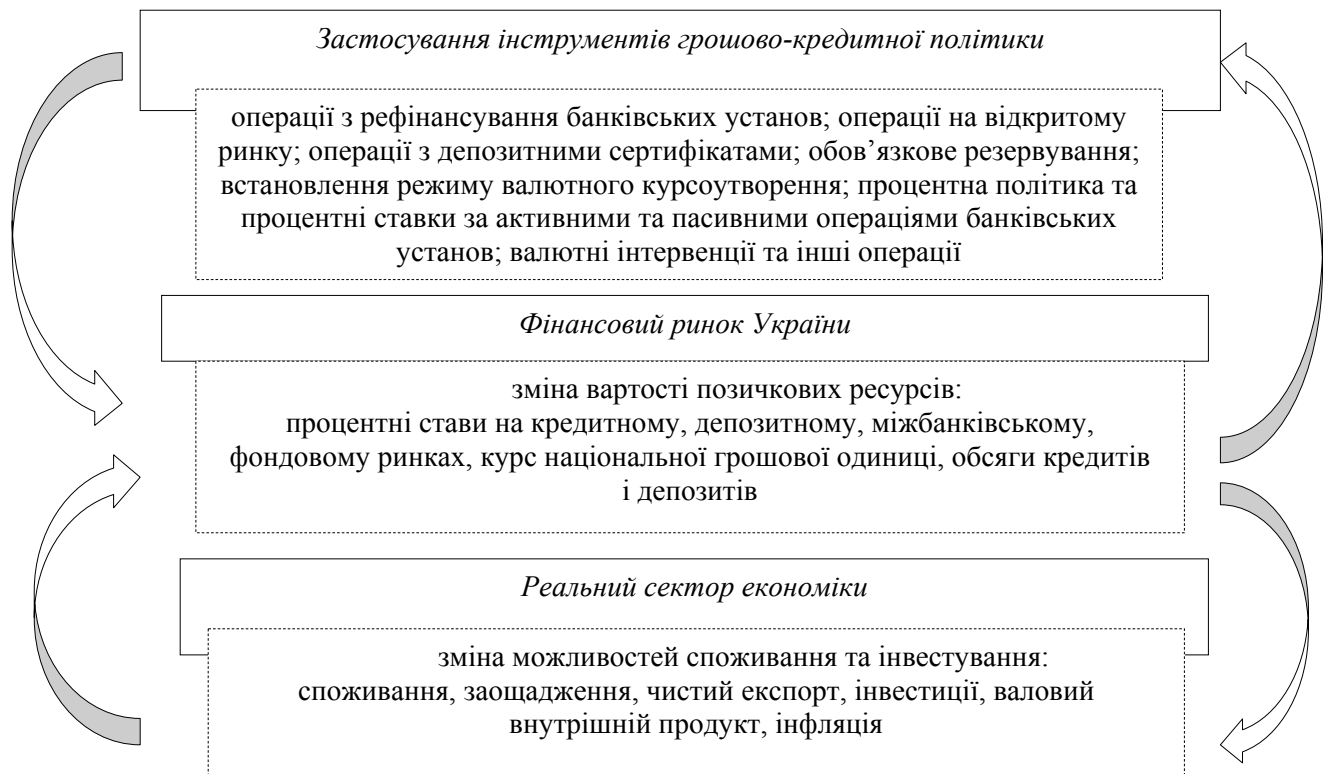

Рис. 1.3. Сфери дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики (складено автором з використанням матеріалів [73, с. 11; 74, с. 141])

Реалізація моделі трансмісійного механізму монетарної політики в Україні визначається системою каналів трансмісії. На основі узагальнення сучасних економічних підходів до механізму монетарної трансмісії в Україні виокремлено його канали: процентної ставки, валютного курсу (у складі цін активів), кредитний канал та канал очікувань економічних суб'єктів [63; 73; 74].

Процентний канал монетарної трансмісії полягає у зміні грошово-кредитної політики через офіційну облікову ставку, що прямо впливає на короткострокові ставки на фінансовому ринку і через криву дохідності – на довгострокові [73, с. 14].

Канал цін активів визначає вплив грошово-кредитної політики на реальний сектор економіки через зміну відносних цін фінансових і реальних активів – цінні папери, іноземну валюту, нерухомість та інші активи [73, с. 15–16].

Кредитний канал відображає вплив грошово-кредитної політики центрального банку на доступність ресурсів на кредитних ринках шляхом впливу інструментів грошово-кредитної політики на зміну пропозиції кредитних ресурсів через зміну обсягів вільних резервів банківської системи [73, с. 19].

Канал очікувань характеризує зміну у грошово-кредитній політиці на очікування економічних агентів щодо майбутніх цін і макроекономічної ситуації та, відповідно, на їх рішення щодо споживання, заощаджень, інвестицій, виробництва [73, с. 19].

Розглянувши канали трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, автор доходить висновку, що на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків впливає процентний канал – через регулювання процентних ставок за залученими і розміщеними коштами, кредитний канал – відповідно до виконання банками функції створення нових кредитних грошей та канал очікувань – через схильність до заощаджень, попиту і пропозиції на банківські послуги.

Узагальнивши вищезазначене, на основі використання аксіоматичного методу пізнання автор інфляційну складову у діяльності банків визначає як послідовну зміну цінового феномена, що спричиняє диспропорції у збалансуванні активних і пасивних операцій (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Аксиоматичне визначення поняття «інфляційна складова у діяльності банків» (авторська розробка)

Таким чином, позиціонування інфляційної складової у діяльності банків відбувається у разі суттєвого обмеження банківськими установами свого кредитного потенціалу, коли нормативний грошовий мультиплікатор набагато перевищує фактичний його рівень, а також зниження рівня кредитоспроможності позичальників, що, в кінцевому підсумку, призводить до досягнення банками внутрішньої межі кредитування, межі створення нових кредитних грошей та межі банківської інфляції.

1.2. Характеристика інструментів грошово-кредитної політики та їх вплив на утворення інфляційної складової банківських операцій

Інструменти грошово-кредитної політики передбачають виконання тактичних цілей Центрального банку відносно регулювання грошового і кредитного ринку.

Національний банк України розробляє систему фінансових інструментів грошово-кредитної політики відповідно до «Основних засад грошово-кредитної політики», які розробляються щорічно і спрямовані на виконання головної функції діяльності національного банку України, покладеної на нього Конституцією України (ст. 99) – забезпечення стабільності національної грошової одиниці [76].

Розглянемо більш детально інструменти грошово-кредитної політики, які застосовує Національний банк України, що визначені статтею 25 Закону України «Про Національний банк України» [50].

Підґрунтям для підвищення внутрішнього попиту на гроші та забезпечення цілей економічної політики є використання інструментів фіскальної, бюджетної політики, політики доходів тощо, що забезпечить високі темпи розвитку економіки та прискорить її ремонетизацію.

Як стверджують фахівці та підтверджують проведені дослідження, такі процеси підтримуються завдяки застосуванню НБУ монетарних заходів та інструментів [77; 78; 79].

У сучасних умовах НБУ достатньо складно здійснювати прогноз грошових агрегатів через причини, які не можна оцінити у кількісному вимірі. Тому попит і пропозицію на гроші та їх вплив на ділові очікування суб'єктів ринкових відносин слід розглядати через динаміку зміни та структуру грошової маси.

З метою регулювання інфляції центральними банками застосовуються інструменти монетарної політики. У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі науковці розрізняють їх за:

безпосередніми об'єктами впливу (пропозиція грошей і попит на гроші); формою (прямі та опосередковані); характером параметрів, що встановлюються у процесі регулювання (кількісні та якісні); термінами впливу (короткострокові та довгострокові) (табл. 1.5).

Як свідчить науковий аналіз літературних джерел, пріоритетність інструментів грошово-кредитного регулювання залежить від цілей і завдань центрального банку на певному етапі, а також дієвості впливу тих чи інших інструментів.

Залежно від конкретних завдань грошово-кредитна політика центрального банку спрямована або на стимулювання кредитної емісії (кредитна експансія), або на її обмеження (кредитна рестрикція).

Шляхом проведення кредитної експансії центральні банки ставлять перед собою цілі зростання виробництва й пожвавлення кон'юнктури, що, з іншого боку, стимулює інфляційні процеси.

За допомогою кредитної рестрикції центральні банки намагаються запобігти пожвавленню кон'юнктури, що спостерігається в періоди економічних піднесень, обмежуючи, таким чином, зростання грошової маси, що, у свою чергу, гальмує розвиток інфляційних процесів [78, с. 60; 80, с. 46–48].

Якщо розглядати форму за якою використовуються монетарні інструменти, їх поділяють на: прямої дії, до яких належать заходи прямого контролю за цінами активів (процентні ставки) або за їх кількістю (депозити або кредити) у фінансових установах; непрямой (опосередкованої) дії, що виявляють вплив на поведінку фінансових установ за допомогою ринкових механізмів, спочатку впливаючи на баланс центрального банку або на ціну (процентні ставки) фінансових механізмів центрального банку [81].

Класифікація і характеристика інструментів грошово-кредитної політики

Методи	Дія метода	Назва метода	Застосування або основні операції	Форма	Економічна сутність	Об'єкт	Характер					
1. Базові	1. Прямі	1.1. Прямі кількісні обмеження	Пряме регулювання процентних ставок; «заморожування» ставок за окремими видами операцій; лімітування кредитування	Емісійна і неемісійна	Грошово-кредитний	Попит і пропозиція	Адміністративний					
								Емісійна	Кредитний	Пропозиція	Адміністративний	
	2. Опосередковані	1.2. Встановлення орієнтирів зростання грошової маси	Таргетування грошової бази Таргетування грошових агрегатів	Емісійна	Грошовий	Пропозиція	Пропозиція	Адміністративний				
									Емісійна	Грошово-кредитний	Пропозиція	Ринковий
									Емісійна і неемісійна	Грошово-кредитний	Попит	Адміністративно-ринковий Ринковий Адміністративний
1.3. Рефінансування	1.4. Процентні	Кредити: овернайт, операції прямого РЕПО, кредити на умовах тендеру Облікова ставка Кредитні ставки Депозитні ставки Ставки по операціям з цінними паперами	Емісійна	Грошова	Попит і пропозиція	Попит і пропозиція	Адміністративний					
								Нормативи обов'язкового резервування	Грошова	Попит і пропозиція	Адміністративний	
		1.5. Резервні вимоги		Емісійна	Грошова	Попит і пропозиція	Адміністративний					

Продовження табл. 1.5

Методи	Дія метода	Назва метода	Застосування або основні операції	Форма	Економічна сутність	Об'єкт	Характер
2. Додаг-кові		1.6. Операції на відкритому ринку	Купівля-продаж цінних паперів.	Емісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		1.7. Валютне регулювання	Валютні інтервенції Валютний своп	Емісійна	Грошова	попит і пропозиція	Ринковий
		2.1. Депозитні операції	Депозитні операції Депозитні аукціони	Не емісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		2.2. Обов'язкові економічні нормативи	Достатність власного капіталу Ліквідність активів Кредитні ризики	Емісійна і неемісійна Емісійна Емісійна і неемісійна	Грошова Грошова Кредитна	Пропозиція	Адміністративний
		2.3. Емісія депозитних сертифікатів	Відкриття депозитних рахунків	Емісійна	Грошова	Пропозиція	Ринковий
		2.4. Методи організації готівково-грошового обігу	Обмеження на суми розрахунків підприємств Касовий контроль	Емісійний	Грошова	Пропозиція	Адміністративний

Розглянемо детальніше механізм їх використання та регулюючий вплив на інфляційні процеси.

Інструменти прямої дії, як правило, мають форму директив, що видаються центральним банком з метою контролю кількості або ціни (процентної ставки) грошей, депонованих у банках, та наданих їм кредитів.

До кількісного контролю належить ліміт зростання кредитування або ж залучення депозитів. Максимальні розміри ставок за кредитами або депозитами є заходами щодо контролю за процентними ставками.

Використання заходів прямого контролю пов'язано з тими перевагами, які вони мають, зокрема: є ефективним способом для центрального банку, що дозволяє контролювати ціну або максимальний обсяг депозитів або кредитів, особливо в умовах тимчасової кризи; є найбільш ефективними в умовах недостатньо розвинених фінансових ринків або недостатньої технічної здатності центрального банку проводити непрямий монетарний контроль.

Водночас заходи прямої дії мають свої недоліки. Виокремимо основні з них:

- індивідуальні для кожного банку заходи контролю перешкоджають конкуренції на фінансових ринках, від якої могли б мати вигоди або позичальники, або вкладники;
- селективні заходи кредитного контролю за низкою банків, однак не за привілейованими (наприклад, за банками, що кредитують певні галузі або регіони);
- заходи прямого контролю сприяють відтоку фінансових ресурсів на неконтрольовані («тіньові») ринки або закордон, тому з часом ці заходи стають менш ефективними, оскільки кредитори і особи, що бажають створити заощадження, знаходять шляхи їх обходу.

У свою чергу, розгортання процесів фінансової лібералізації спричиняє перехід від використання заходів прямої дії до заходів непрямой (опосередкованої) дії.

Інструменти непрямой дії – це способи впливу центрального банку на грошово-кредитну сферу шляхом формування певних умов на грошовому ринку та ринку капіталів. Вони діють завдяки тому, що центральний банк контролює ціну або обсяг пропозиції своїх зобов'язань резервних грошей, які, в свою чергу, можуть впливати більш гостро на процентні ставки, а також на кількість грошей та обсяг кредитування в усій банківській системі. Опосередковані інструменти відрізняються більшою гнучкістю порівняно з адміністративними.

Загалом до основних інструментів грошово-кредитної політики непрямой дії відносять: процентну (дисконтну) політику (механізми залучення або депонування коштів центральним банком); нормативи обов'язкових резервів; операції на відкритому ринку [83, с. 74–76].

Розглянемо та проведемо оцінювання впливу монетарних факторів на інфляційну складову банківських операцій.

Темпи зростання та регулювання грошових агрегатів.

В умовах фінансової кризи та поступового виходу з неї сформувалася тенденція зниження темпів зростання грошового агрегату М2. Зазначене слугувало поштовхом для відмови від визначення монетарного характеру інфляції. Слід відмітити, що ризик посилення інфляції під впливом грошових чинників знаходиться на оптимальному рівні на сучасному етапі (М2 знизився у 2013 р. з 23,1 % (2010 р.) до 13,1 % (табл. 1.6).

Як свідчать дані табл. 1.6, готівкова грошова маса за 2014 р. зросла на 14,9 % у порівнянні з попереднім роком, що практично відповідає темпам її зростання у 2010 р. (16,6 %). Зазначене свідчить про емісійний характер забезпечення грошового ринку.

Зростання грошової маси на 21,8 % у річному вимірі до 1 137,6 млрд. грн. обумовлювалося переоцінкою валютних депозитів унаслідок девальвації національної грошової одиниці.

Таблиця 1.6

**Динаміка грошової маси за період з 2008-213 рр.
(розраховано автором з використанням [85])**

Грошові агрегати	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
	млрд грн.						темпи росту, %				
M0	157,0	182,9	192,7	203,2	238,8	274,3	116,5	105,3	105,5	117,0	114,9
M1	233,7	289,9	311,0	323,2	383,8	326,7	124,0	107,3	103,9	118,7	85,1
M2	484,8	596,8	681,8	771,1	906,2	923,3	123,1	114,2	113,1	117,5	101,9
M3	487,3	597,9	685,5	773,2	908,9	936,7	122,7	114,7	112,8	117,6	103,1

Монетарна база збільшилася на 7,5 % – до 331,6 млрд. грн., готівка поза банками (M0) – на 12,2 % – до 283,8 млрд. грн. Її питома вага в грошовій масі становила майже 25 %.

З метою реальної оцінки ризиків інфляції з боку грошових чинників при її прогнозуванні та регулюванні необхідно брати до уваги динаміку зростання не тільки основних, але і опосередкованих, особливо електронних грошей, що емітовані кредитно-фінансовими інститутами, а також грошових сурогатів.

Виходячи із вище зазначеного, доходимо висновку, що зниження монетарних ризиків можна досягти через регулювання грошової пропозиції відповідно до реального попиту на гроші з врахуванням тенденцій зміни макроекономічних показників. З цією метою слід приділяти увагу динаміці зміни швидкості грошового обороту, оскільки його прискорення пов'язано з процесом емісії грошей (рис. 1.5).

Визначення обсягів грошової маси залежить від рівня показника монетизації економіки, який характеризує насичення грошима господарського обороту країни (рис. 1.6).

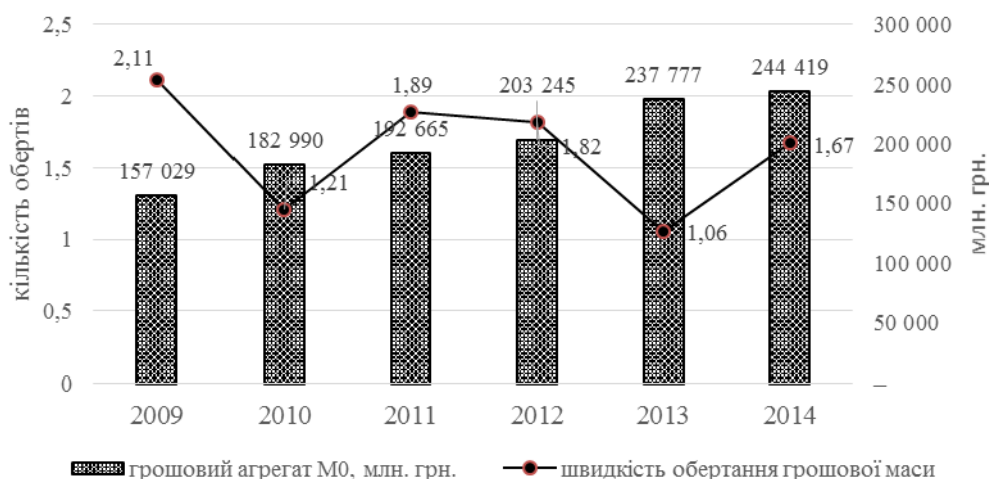

Рис. 1.5. Динаміка грошового агрегату М0 та швидкості обертання грошової маси за період 2008–2014 рр. (складено автором з використанням [85])

Для зниження інфляційного ризику доцільним є законодавче обмеження суми готівкових платежів з метою збільшення безготівкових розрахунків з використанням банківських рахунків клієнтів та електронних грошових коштів. Використання платіжних карт, мобільного банкінгу, Інтернету дозволяє скоротити витрати, пов'язані з готівковими платежами та обігом готівкової маси.

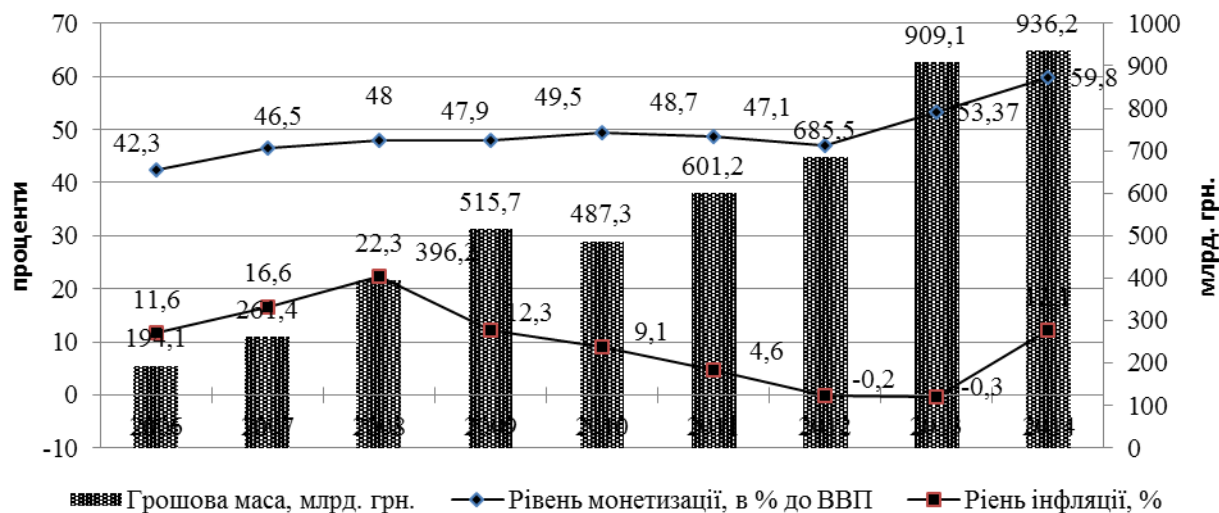

Рис. 1.6. Динаміка грошової маси, рівня монетизації та інфляції за період 2006–2014 рр. (розраховано за матеріалами [85])

Процентна політика Національного банку України

Процентна політика Національного банку України визначається Положенням «Про процентну політику Національного банку України», яке затверджено Постановою Національного банку України від 18 серпня 2004 за №389 [86].

Процентна політика Національного банку України використовується з метою удосконалення засобів і методів здійснення грошово-кредитної політики Національного банку України в частині визначення Національним банком України процентних ставок за своїми операціями та індикативного регулювання діяльності банків.

У своїй діяльності Національний банк України визначає наступні види ставок:

– *індикативна процентна ставка* – рекомендований орієнтовний розмір процентних ставок для банків щодо проведення ними операцій із залучення та розміщення коштів;

– *облікова ставка Національного банку України* - один з монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період і є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку;

– *процентна ставка* - установлений розмір плати за розміщені чи залучені кошти, що встановлюється Національним банком як важіль впливу на економічні процеси, застосовується у сферах економіки, банківської та зовнішньоекономічної діяльності, а також як інструмент в антиінфляційних заходах;

– *ставка рефінансування* - процентна ставка, за якою Національний банк України надає банкам на визначений строк кредити рефінансування;

– *ставка за депозитами овернайт* - процентна ставка, за якою

Національний банк України залучає тимчасово вільні кошти банків строком на один робочий день;

– *ставка за кредитами овернайт* - процентна ставка, за якою Національний банк України надає банкам кредити строком на один робочий день;

– *ставка залучення тимчасово вільних коштів банків* – процентна ставка, за якою Національний банк України залучає тимчасово вільні кошти банків відповідно до визначених строків понад один робочий день.

Національний банк України щоденно оголошує процентні ставки за своїми операціями.

Національний банк України може рекомендувати банкам при проведенні пасивних та активних операцій застосовувати індикативні розміри процентних ставок з урахуванням ситуації на грошово-кредитному ринку.

Національний банк України визначає розмір облікової ставки, дотримуючись таких основних принципів:

– облікова ставка використовується Національним банком одночасно як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші;

– облікова ставка є одним із чинників, що характеризують основні напрями змін грошово-кредитного регулювання;

– облікова ставка має підтримуватися на позитивному реальному рівні щодо рівня інфляції;

– облікова ставка є найнижчою серед процентних ставок, за якими Національний банк України може підтримати ліквідність банків.

Визначення рівня та характеру змін облікової ставки Національного банку України залежить від тенденцій загального економічного розвитку, макроекономічних та бюджетних процесів, стану грошово-кредитного ринку.

При встановленні облікової ставки до уваги беруться тенденції

розвитку та змін таких показників: прогнозний і фактичний рівень інфляції у відповідному періоді; прогнозний і фактичний рівень зміни індексу цін виробників промислової продукції; середній рівень інфляції за попередні 12 місяців; середня облікова ставка за попередні 12 місяців; темпи приросту грошової маси в обігу; структура прогнозних і фактично випущених в обіг Національним банком платіжних засобів у відповідному періоді; динаміка процентних ставок на міжбанківському ринку кредитних ресурсів; динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами банків.

При визначенні облікової ставки Національний банк України враховує й інші фактори, які можуть вплинути на вартість коштів у національній валюті - інфляційні або девальваційні очікування, процентні ставки рефінансування, які використовуються центральними банками країн, що мають тісні торговельно-економічні зв'язки з Україною. Розмір облікової ставки розглядається Комітетом з монетарних питань Національного банку України, затверджується рішенням Правління Національного банку України та діє до її зміни.

Національний банк України з метою згладжування тимчасових коливань ліквідності банків, оперативного регулювання грошово-кредитного ринку здійснює операції з підтримання короткострокової (миттєвої) ліквідності банків строком на один робочий день (кредити овернайт).

Розмір процентної ставки за кредитами овернайт визначається Національним банком України на основі облікової ставки з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку, аналізу процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку, попиту і можливої пропозиції щодо випуску Національним банком України в обіг коштів. Розмір процентної ставки за кредитами овернайт може бути диференційованим залежно від забезпечення кредиту і має бути не нижчим, ніж облікова ставка плюс один процентний пункт.

Розмір процентної ставки за кредитами овернайт без забезпечення (бланковий) установлюється не нижчим, ніж облікова

ставка Національного банку України плюс два процентних пункти, яка є найвищою процентною ставкою Національного банку України.

Національний банк України установлює процентну ставку за кредитами рефінансування (ставку рефінансування) під час проведення з банками кількісного тендера.

Процентна ставка рефінансування визначається на основі облікової ставки та залежно від строку та виду рефінансування і не може бути меншою, ніж облікова ставка.

Національний банк України може встановлювати процентну ставку рефінансування за результатами проведення процентних тендерів залежно від пропозиції вартості на кошти Національного банку України, що надходять від банків.

На процентному тендері заявки банків задовольняються відповідно до зниження запропонованої в них процентної ставки, починаючи із найвищої, і далі поступово до закінчення запропонованого Національним банком України обсягу кредитів або задоволення всіх заявок банків. На процентному тендері ціна відсіку (ставка рефінансування) серед запропонованих банками процентних ставок не може бути нижчою, ніж облікова ставка.

Національний банк України здійснює операції РЕПО шляхом безпосередньої домовленості з банком щодо купівлі/продажу державних цінних паперів та проведення тендера заявок банків щодо участі в операціях РЕПО з державними цінними паперами.

Національний банк України за умови проведення операції РЕПО, що здійснюється шляхом безпосередньої домовленості з банком, вибирає тих учасників, які пропонують найвищий процентний дохід. У разі проведення тендера щодо участі в операції РЕПО задовольняються заявки банків, що є найсприятливішими за обсягами операцій або ціновими параметрами.

Процентний дохід за операціями прямого РЕПО з державними цінними паперами визначається на основі облікової ставки, орієнтуючись на процентну ставку на міжбанківському кредитному ринку та дохідність за державними цінними паперами.

Національний банк України залучає тимчасово вільні кошти банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів або шляхом укладення депозитних договорів з метою вилучення надлишкових коштів банків, регулюючи обсяг грошової маси в обігу.

Визначення процентної ставки за коштами, що мобілізуються Національним банком України шляхом випуску депозитних сертифікатів, залежить від стану та прогнозного обсягу загальної ліквідності банків, кон'юнктурних очікувань ринку та терміну вилучення коштів з обігу.

Розмір процентної ставки за розміщеними депозитними сертифікатами встановлюється диференційовано відповідно до строків залучення коштів. За умови проведення аукціону з оголошенням загального обсягу коштів, що залучаються Національним банком України без визначення ціни залучення, банки самостійно пропонують процентну ставку, за якою вони погоджуються вкласти кошти в депозитний сертифікат.

Національний банк України здійснює розміщення депозитних сертифікатів у межах оголошеного обсягу коштів і самостійно визначає прийнятну для залучення коштів процентну ставку, починаючи з найменшої запропонованої процентної ставки. У разі проведення такого розміщення Національний банк України орієнтується на тенденції та динаміку процентних ставок на міжбанківському ринку.

Процентна ставка за депозитами овернайт (депозитними сертифікатами Національного банку України, розміщеними строком на один робочий день) є найнижчою процентною ставкою, що визначається Національним банком України за своїми депозитними операціями.

Національний банк України визначає процентну ставку залучення тимчасово вільних коштів банків на депозитні рахунки (процентну плату за депозит) залежно від потреби здійснення регулюючих операцій у короткостроковому періоді. Процентна ставка залучення тимчасово вільних коштів банків устанавлюється

диференційовано відповідно до визначених строків мобілізації коштів.

З метою запобігання деструктивним процесам на грошово-кредитному ринку та обмеження розповсюдження їх негативних ефектів на загальноекономічну ситуацію Національний банк України продовжив посилювати жорсткість монетарної політики та змінив операційні підходи до її проведення. Зокрема: з 6 лютого 2015 року Національний банк України підвищив облікову ставку на 5,5 в. п. – до 19,5% річних, а з 4 березня 2015 року – до 30,0 % та відповідно відкоригував ставки за своїми активними та пасивними операціями; розширив спектр мобілізаційних інструментів через відновлення з 11 лютого 2015 року проведення операцій із двостороннього котирування державних цінних паперів; скасував практику проведення щоденних валютних аукціонів та оголошення індикативного курсу гривні. Наразі курс гривні встановлюється на підставі об'єктивних параметрів ринкового попиту та пропозиції (рис.1.7).

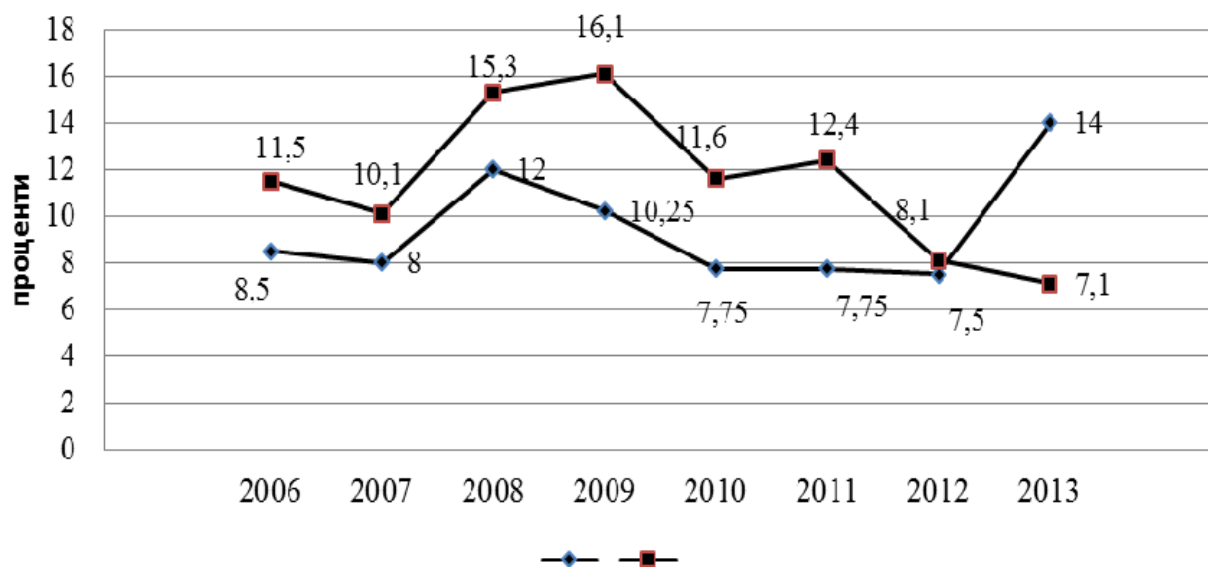

Рис. 1.7. Динаміка облікової ставки та середньозваженої процентної ставки за усіма Національного банку України за період 2006–2014 рр. (розраховано за матеріалами [85])

Політика обов'язкових резервних вимог

Наступним монетарним фактором, що впливає на інфляційну складову в банківській діяльності, є регулювання норм обов'язкового резервування. Норму обов'язкових резервів встановлюють як процентне відношення до суми залучених банком коштів. Механізм формування резервних вимог полягає в тому, що центральний банк зменшує можливість використання банками кредитних ресурсів. На розмір обов'язкових резервів зменшується пропозиція грошей і таким чином центральний банк регулює приріст грошової маси в обігу [87, с. 11]. Обов'язкові резервні вимоги як монетарний механізм мають свої особливості, а саме: призводить до зміни надлишкових резервів у банках, кредитної пропозиції та темпів приросту грошової маси; обов'язкові резерви виступають джерелом погашення зобов'язань банків у випадку їх банкрутства; обов'язкове резервування має податкову природу, що призводить до зростання ціни банківських ресурсів та зменшення рівня дохідності банків.

Виходячи із вище зазначеного, доходимо висновку про те, що центральні банки використовують зазначений інструмент з метою регулювання ліквідності банків, а також як засіб антиінфляційної політики.

Резервні зобов'язання виникли як специфічне забезпечення щодо депозитів банківських установ. Вперше резервні зобов'язання були використані в США в 1863 році до часу створення Федеральної резервної системи. У відповідності до банківського законодавства норма резервування для банків Нью – Йорка дорівнювала 25% вкладів. Резерви депонувалися на рахунках самих банківських установ.

У всіх європейських країнах резервні вимоги вводилися з метою управління ліквідністю банківської системи. У наш час ставиться більш конкретна мета – використання обов'язкових резервів для грошово – кредитного регулювання довгострокових проблем стабілізації грошового обігу та стримування темпів інфляції. У країнах із стабільною економікою, високим ступенем розвитку ринкових відносин, високорозвиненою банківською системою не виникає необхідності регулювати банківську діяльність за допомогою

названого механізму, тому обов'язкові резерви в управлінні грошово – кредитним ринком відіграють незначну роль. У періоди, коли в тій чи іншій країні формується ринкова економіка, виникає потреба використовувати резервні вимоги як гарантію стабільності банківської системи в цілому, що спостерігається в Україні.

На сьогоднішній день резервні вимоги у країнах з розвинутою економікою, використовуються для короткострокового управління ліквідністю фінансового сектору. Резервні зобов'язання, які визначаються на підставі усереднення за певний період часу, можуть знизити щоденну стабільність відсоткових ставок. Усереднення ставок дає можливість для банківських установ отримати автоматичний доступ до грошових коштів на рахунках в центральному банку на щоденній основі, до того часу поки середній рівень резервів за звітний період дорівнює резервним вимогам. Це в свою чергу скорочує щоденні коливання ліквідності міжбанківського ринку. Зазначеного стабілізуючого ефекту можна досягти на будь-якому рівні резервних вимог, включаючи нульову норму резервування, незалежно від того, чи нараховуються відсотки на резерви. В деяких країнах, наприклад США, Франції і Німеччині, банкам дозволяється знижувати обсяг резервів на рахунках в центральному банку до нуля в окремі дні. В інших країнах, наприклад Мексиці, резервні зобов'язання мають більшу хибкість, оскільки банки повинні усереднювати резерви біля нуля. Однак від'ємний залишок на рахунках у центральному банку повинен забезпечуватися цінними паперами. Використання функцій резервних вимог у країнах з перехідною економікою можна представлено у табл. 1.7.

Із даних наведених у таблиці 1.7 видно, що буферна функція в зазначених країнах працює менш ефективно, ніж в промислових країнах. За оцінкою спеціалістів банку міжнародних розрахунків, вона ефективна тільки в Індії, південній Кореї, Малайзії, Мексиці і Південній Африці. Компенсуючи непрацездатність буферної функції, центральні банки використовують інші інструменти грошово – кредитної політики, зокрема, з метою стабілізації відсоткових ставок використовують операції короткострокового рефінансування.

Таблиця 1.7

Функції резервних вимог у перехідних економіках та тих, що розвиваються

Країна	Буфер відсоткової ставки	Регулювання ліквідності	Регулювання грошової пропозиції	Оподаткування
Північно – Східна Азія				
Індонезія		*	*	*
Індія		*	*	*
Південна Корея	*	*		*
Малайзія	*	*		*
Сінгапур		*		*
Таїланд			*	*
Латинська Америка				
Бразилія			*	*
Чилі				*
Колумбія		*		*
Мексика	*	*		*
Перу		*	*	*
Центральна і Східна Європа				
Болгарія	*	*	*	*
Угорщина			*	*
Латвія	*	*	*	*
1	2	3	4	5
Литва	*	*	*	*
Польща	*			*
Росія		*	*	*
Україна		*	*	*
Словакія		*	*	*
Чехія		*		
Естонія		*		
Інші країни				
Ізраїль				*
Саудівська Аравія		*	*	*
Південна Африка	*	*		*

У країнах з перехідною економікою резервування продовжує виконувати функцію оподаткування В Латинській Америці тільки банк Мексики не отримує сеньйоражу від резервних відрахувань. А в Центральній і Східній Європі його не використовують. Банк Естонії та Чехії перший нараховує відсотки на резерви за депозитною короткостроковою відсотковою ставкою Європейського центрального банку, другий – за ставкою двох тижневого репо з чеськими

державними зобов'язаннями. В майбутньому усі країни Центральної та Східної Європи повинні відмовитися від функції податку, з метою приєднання до єврозони.

Залежно від стану грошово-кредитного ринку і прогнозу його подальшого розвитку НБУ може приймати окремі рішення щодо зміни важелів цього монетарного механізму. До таких важелів належать: звітний період резервування; нормативи обов'язкового резервування; об'єкт резервування; обсяг обов'язкових резервів, який банки повинні зберігати щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку в НБУ; гранична кількість випадків недотримання банками щоденних залишків обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в окремі дні звітного періоду резервування; порядок формування та зберігання коштів обов'язкового резервування на окремому рахунку в НБУ [88].

Розглянемо детальніше особливості використання НБУ зазначених важелів.

По-перше. Звітний період резервування – кількість днів резервування і зберігання коштів на кореспондентському або окремому рахунку банку в НБУ. За час використання механізму обов'язкових резервних вимог у незалежній Україні цей важіль мав тенденцію до збільшення і сьогодні становить один календарний місяць [88], що свідчить про лібералізацію політики НБУ щодо обов'язкового резервування.

Відповідно до зазначеної постанови встановлені наступні нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів: кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0 %; кошти вкладів (депозитів) юридичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 10 %; кошти вкладів (депозитів) фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 15 %; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0 %; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 10 %; довгострокові кошти і вклади

(депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 7 %; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів у національній валюті, – 0 %; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів), – 5 %; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів у російських рублях, – 5 % [89].

По-друге. Нормативи обов'язкового резервування. Під час аналізу цього важеля до уваги беруть частоту їхніх змін за певний період. Важливо наголосити, що у світовій банківській практиці центральні банки не змінюють умов формування обов'язкових резервів протягом тривалого часу [90, с. 12]. Наслідком різкого підвищення та високого розміру обов'язкових резервних вимог може бути зниження ліквідності банків, а часті зміни нормативних значень дестабілізують ситуацію на грошово-кредитному ринку та роблять її важко прогнозованою.

По-третє. В Україні резервні вимоги виконують такі головні функції:

- управління ліквідністю – зміна норми резервування має регулятивний вплив на ліквідність банківської системи, адже резервні зобов'язання є головним визначальним чинником грошової позиції банків і попиту на позикові резерви центрального банку;
- регулювання пропозиції грошей – резервні вимоги мають здатність обмежувати кредитну емісію банків. Використовуючи це, центральний банк може регулювати грошову пропозицію в економіці держави: збільшення резервної норми призводить до обмеження кредитних вкладень банків, і навпаки;
- оподаткування – резервні вимоги є своєрідним податком для банків, адже необхідність обов'язкового резервування частини залучених банками коштів знижує частку «працюючих» активів банків, що, в свою чергу, впливає на дохідність банківської діяльності [91, с. 170].

Необхідно зазначити, що застосування обов'язкових резервних вимог у різних країнах має деякі відмінності, зокрема різняться: порядок визначення норми обов'язкових резервних вимог; база для обчислення обов'язкових резервів; активи, які використовують для задоволення резервних вимог; величина норми обов'язкового резервування та критерії її диференціації; розрахунковий період дотримання резервних вимог і порядок їхнього регулювання [92, с. 30]. Отже, у світовій практиці, окрім управління ліквідністю, регулювання пропозиції грошей та податкової функції, резервні вимоги виконують наступні функції.

Стимулювання. Застосування резервних вимог до кредитних установ має стимулюючий характер, оскільки під час формування резервів діє принцип усереднення (вимога підтримання обов'язкових резервів не на щоденній, а на середній–хронологічній основі, наприклад середньомісячній), який надає кредитній установі певної гнучкості впродовж звітного періоду та стабілізує ринкові механізми взаємодії на фінансовому ринку й регулює короткострокову процентну ставку [93, с. 13].

Грошового буфера. Зміна норми обов'язкових резервів дає змогу забезпечити своєрідний буфер, що пом'якшує кон'юнктуру грошового ринку [94, с. 57].

Таким чином, враховуючи те, що резервні вимоги уявляють собою обмеження на функціонування банківської системи, з метою мінімізації помилок, які вони вносять у фінансовий сектор економіки, центральний банк повинен дотримуватися декількох правил використання обов'язкових резервів:

- норматив обов'язкових резервів повинен знаходитися на мінімальному рівні, який необхідний для ефективної реалізації грошово – кредитної політики;
- резервні вимоги не використовуються до міжбанківських депозитів з метою виключення подвійного оподаткування і стримування розвитку міжбанківського ринку;
- обов'язкові резерви рівномірно розповсюджуються на усі види кредитних установ і зобов'язань, з метою запобігання використанню банками арбітражних операцій;

– державні цінні папери не розглядаються як частина резервів з метою запобігання падіння ефективності операцій на відкритому ринку.

Операції на відкритому ринку

Операції відкритого ринку – інструмент грошово-кредитної політики держави, суть якого полягає в купівлі та продажі центральним банком цінних паперів на відкритому ринку.

Даний інструмент використовується для регулювання ліквідності банківської системи, впливу на рівень ринкових відсоткових ставок. Операції на відкритому ринку проводяться з короткостроковими і довгостроковими зобов'язанням казначейства і державних корпорацій, облігаціями торгово-промислових груп, банків, комерційними векселями, які враховує центральний банк.

Операції центрального банку на відкритому ринку передбачають безпосередній вихід суб'єкта регулювання на грошовий ринок. Такі операції можуть проводитися в той момент і в таких розмірах, які викличуть необхідну реакцію ринку.

Як інструмент регулювання, операції на відкритому ринку є передбачуваними, що і визначає зростання потенціалу їх використання як коригуючого чинника впливу на грошовий обіг, але при цьому звужуються можливості довгострокового антиінфляційного впливу.

Операції на відкритому ринку збільшують (при купівлі цінних паперів) або зменшують (при продажу цінних паперів) обсяг ресурсів банків і банківської системи в цілому, що відображається на вартості кредиту, обсязі попиту, і як наслідок - на розмірі грошової маси.

Операції на відкритому ринку використовуються центральними банками всіх розвинутих країн, але в різних масштабах. Є ціла низка перепон щодо їх інтенсивного використання: відсутність фондового ринку цінних паперів, відсутність коштів для проведення операцій в необхідних розмірах.

Можливість проведення операцій на відкритому ринку

безпосередньо і в невизначених обсягах сягає тому, що цей інструмент дуже зручний для нейтралізації невеликих обсягів надлишкової операції на відкритому ринку набули в США, Німеччини, Англії. На Україні ринок державних цінних паперів функціонує з 10 березня 1995 року у вигляді облігацій внутрішньої державної позики, які випускаються у дисконтній формі номінальною вартістю 100 гривень на визначений емітентом термін у вигляді записів на рахунок у системі електронного обігу цінних паперів.

Політика відкритого ринку полягає у змінах обсягів купівлі та продажу цінних паперів Центральним банком. Ці операції зумовлюють зміну резервів комерційних банків, що у свою чергу, позначається на обсязі та вартості банківських кредитів. Унаслідок чого Центральний банк може впливати на розмір грошової маси і на рівень ринкової процентної ставки.

Існують два типи операцій на відкритому ринку:

Динамічні – спрямовані на зміну обсягів резервів, тобто Центральний банк продає цінні папери зі свого портфеля, коли є потреба стабілізувати або зменшити масу грошей в обігу, стримати зростання платоспроможності попиту, сприяє підвищенню рівня процентної ставки і зменшенню інфляції.

Якщо Центральний банк розміщує цінні папери безпосередньо банківській системі, то зменшуються надлишкові резерви банків, а депозитна база залишається сталою. В свою чергу зазначений факт зменшує грошову пропозицію.

У разі продажу цінних паперів небанківським учасникам фондового ринку, то в такому випадку зменшуються резерви комерційних банків і одночасно зменшується депозитна база цих банків.

Захисні – спрямовані на відшкодування впливу на монетарну базу інших факторів. Тобто в цьому випадку Центральний банк купує цінні папери і тим збільшує грошову масу в обігу.

Об'єктом операцій на відкритому ринку здебільшого є цінні папери, що мають високу ліквідність і використовуються повсюдним попитом за незначних коливань ринкової вартості.

Переваги операцій на відкритому ринку порівняно з іншими засобами грошово-кредитної політики: повний контроль з боку Центрального банку над обсягом та часом проведення операцій; можливість точного визначення обсягу проведення операцій від дуже малих до значних обсягів продажу або купівлі цінних паперів; легко піддаються коригуванню, якщо Центральний банк дійде висновку, що при проведенні грошово-кредитної політики зроблено помилку і пропозиція грошей, наприклад, надто збільшилась внаслідок завеликого обсягу придбання Центральним банком цінних паперів, то можна швидко зреагувати і виконати зворотну дію, тобто продати певну кількість цінних паперів; швидко можуть бути застосовані, оскільки Центральний банк не повинен узгоджувати ці питання будь з ким.

Параметри операцій на відкритому ринку: формою угоди – звичайна купівля чи продаж цінних паперів центральним банком або ж угода на умовах зворотної купівлі цінних паперів; об'єкт угоди (державні цінні папери або корпоративні); терміновість угоди; учасники угоди (банківський або небанківський сектор).

Операції рефінансування

Наступним монетарним фактором, який впливає на виникнення ризику інфляції, виступає двояка роль кредиту. Так, для стримування кредитної експансії, перекредитування клієнтів, порушення принципів кредитування необхідна результативна кредитна політика, посилення банківського нагляду та контролю, з урахуванням уроків світової кризи. З іншого боку, доцільним є розширення кредитування виробництва товарів та послуг, які слугують забезпеченням стабільності грошей.

Регулювання кредитних факторів інфляції важливе з точки зору підвищення кредитного компонента емісії грошей та джерела формування грошової бази, якості національної грошової одиниці як кредитних грошей. Кредити рефінансування Національним банком України на виконання функції кредитора останньої інстанції. Відповідно до Закону України «Про Національний банк

України» кредитор останньої інстанції – це, як правило, Національний банк України, до якого може звернутися банк або інша кредитна установа для отримання рефінансування у разі вичерпання інших можливостей рефінансування. Національний банк України має право, але не зобов'язаний, надавати кредити для рефінансування банку, якщо це тягне за собою ризики для банківської системи [50].

Кредити рефінансування призначені для підтримки ліквідності банків у разі виникнення неочікуваного та тимчасового її дефіциту у зв'язку з незапланованим відпливом ресурсів або неповерненням у визначений строк коштів від здійснення активних операцій. Отримуючи кредити рефінансування, банки мають змогу вчасно виконувати свої зобов'язання, що сприяє стабільній роботі банківської системи та збалансуванню грошово-кредитного ринку. Отже, механізм рефінансування банків є одним з ключових елементів забезпечення стабільності національної грошової одиниці України – гривні.

Водночас кредити рефінансування не можуть розглядатись як джерело формування ресурсної бази банків, яка має формуватися шляхом залучення ними на депозитні рахунки коштів фізичних і юридичних осіб, оскільки банки є лише посередниками між тими, хто має вільні кошти, і тими, хто їх не має, але готовий запозичити на певних умовах. Саме через це кредити рефінансування надаються, як правило, на незначний термін (за винятком стабілізаційних кредитів).

Відповідно до Положення «Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України» № 259, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.04.2009, застосовує такі інструменти: операції з рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування); операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо); операції з власними борговими зобов'язаннями (депозитні сертифікати овернайт та до 90 днів); операції з державними облігаціями України [95].

Національний банк може прийняти рішення про підтримання ліквідності банку через відповідні інструменти рефінансування, якщо банк дотримується таких основних вимог: строк діяльності - не менше ніж один рік після отримання ліцензії Національного банку на здійснення банківських операцій і відповідного письмового дозволу; має ліцензію Національного банку на здійснення відповідних банківських операцій і письмовий дозвіл, у тому числі за операціями з валютними цінностями та з цінними паперами за дорученням клієнтів або від свого імені; має активи, які можуть бути прийняті Національним банком у заставу; здійснює своєчасне погашення одержаних від Національного банку кредитів та сплату процентів за користування ними.

Розглядаючи рефінансування банків Національним банком України, слід зазначити, що центральний банк у цьому випадку діє як «кредитор останньої інстанції» - він є гарантом безперебійного функціонування банківської та фінансової системи у цілому.

Функція центрального банку як «кредитора останньої інстанції» неминуча в силу самої природи банківської діяльності, тобто встановлення відповідної рівноваги між пасивами, що повинні виплачуватися за вимогою негайно, і їх активами, що, як правило, мають довший строк. У вигляді запасу ліквідності зберігається лише незначна частка активів і, якщо цей запас ліквідності виявляється недостатнім для погашення вимог вкладників (які важко передбачити, особливо на щоденній основі), рівновага між активами і пасивами порушується внаслідок більшої швидкості, з якою депозити можуть бути зняті, порівняно з часом, необхідним для мобілізації кредитів.

Кредитування в останній інстанції запобігає виникненню ефекту «доміно» - поширення кризи від банків, що тимчасово мають нестачу ліквідності, на «здорові» банки, а також запобігає втраті довіри населення до надійності банківської системи в цілому.

Економічну сутність кредитів рефінансування центрального банку можливо розглядати на двох рівнях: макро- та мікроекономічному.

На макроекономічному рівні сутність кредитів полягає у тому,

що через кредитування банківських установ здійснюється емісія грошей в обіг, і розширюється таким чином обсяг сукупної грошової маси в економіці, що, в свою чергу, створює умови для розширення кредитної діяльності банків другого рівня.

На мікроекономічному рівні кредити центрального банку, як уже зазначалося, сприяють підтримці на необхідному рівні ліквідності банків, зміні структури їх активів на користь позичкових операцій, а також розширенню, за необхідності, обсягу кредитування своїх клієнтів.

НБУ здійснює регулювання кредитних факторів інфляції шляхом зміни процентних ставок на основі інфляційних ризиків та ризиків нестійкого економічного зростання. Однак вплив процентної політики, зокрема ставки рефінансування, на розвиток вітчизняної економіки, з нашої точки зору, недостатньо ефективний, на відміну від розвинених країн. Орієнтація НБУ на зміст коливань процентних ставок за окремими операціями відносно регулювання ліквідності обмежується лише грошовим ринком, тобто операціями терміном від одного дня до одного року, хоча на кредитному і депозитному ринках вони здійснюються і в середньостроковому періоді.

Напруження щодо ліквідності банківської системи, зумовлене впливом світової фінансової кризи на грошово-кредитному ринку, спостерігалось із жовтня 2008 р. З метою стабілізації ситуації НБУ запровадив додаткові заходи щодо діяльності банків. Основні з них були спрямовані на: розширення можливостей банків щодо підтримки ліквідності через механізми рефінансування; недопущення відтоку коштів клієнтів з банківської системи; безперебійне здійснення платежів; тимчасове лімітування відхилень між курсами купівлі та продажу готівкової іноземної валюти; пом'якшення умов формування обов'язкових резервних вимог; обмеження попиту банківських установ на іноземну валюту [96, с. 6-9].

Кредитна діяльність банків гальмувалась переважно через обмеженість їх ресурсної бази, утримання ними жорстких стандартів кредитування та подальшого зменшення кількості надійних позичальників в умовах продовження зниження економічної активності. Основними факторами посилення кредитних вимог для

підприємств та іпотечних кредитів фізичних осіб як і в попередньому місяці залишались макроекономічні ризики, а для споживчих кредитів – очікування щодо погіршення платоспроможності споживачів.

Станом на 01.03.2015 спостерігалось скорочення кредитування як юридичних осіб, так і населення. Залишок кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній валюті, у річному вимірі в лютому зменшився на 7,8 % – до 427,1 млрд. грн. (8,5 % у січні), в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) на 25,7 % – до 22,6 млрд. дол. США. (21,8 % у січні). Подальше зниження залишків зафіксовано і за кредитами, наданими фізичним особам. Так залишки кредитів, наданих у національній валюті, у лютому зменшилися на 13,8 % у річному вимірі до 106,0 млрд. грн. (12,8 % у січні), в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) – на 23,8 % – до 6,1 млрд. дол. США. (23,7 % у січні).

Таким чином, при прогнозуванні показників кредитної діяльності банків важливо враховувати їх значення для стимулювання економічного зростання без ризику посилення інфляції. Змістовне наповнення негативної ролі кредиту у розвитку інфляції значною мірою залежить від якості банківського нагляду та контролю щодо зниження ризику перекредитування економіки та дотримання принципів кредитування: терміновості, повернення, забезпеченості, платності.

Операції на валютному ринку

За допомогою здійснення операцій на валютному ринку центральний банк може здійснювати регулювання грошової маси в обігу, підтримуючи відповідну стабільність національної валюти. Виступаючи на валютному ринку в ролі покупця, центральний банк випускає в обіг додатковий обсяг національних грошей і за них придбає іноземну валюту, а виступаючи в ролі продавця іноземної валюти, вилучає кошти в національній валюті з обігу.

Валютна політика Національного банку України реалізується через:

- **валютне регулювання:** видання нормативних актів щодо ведення валютних операцій; видача та відкликання ліцензій на здійснення операцій з валютними цінностями; встановлення лімітів відкритої

валютної позиції для банків і інших установ, що купують та продають іноземну валюту; встановлення валютного курсу;

- **валютний контроль:** сукупність заходів органів валютного контролю, спрямованих на забезпечення проведення операцій резидентів з іноземною валютою та нерезидентів із національною валютою згідно із чинним валютним законодавством;
- **управління золотовалютними резервами,** який складається з монетарного золота, резервної позиції в Міжнародному валютному фонді, іноземної валюти у вигляді банкнот і монет або кошти на рахунках в іноземних банках, цінні папери, що оплачуються в іноземній валюті, інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їхньої надійності та ліквідності.

З погляду на те, що при вирішенні проблем системних перетворень питання фінансової стабілізації мають підпорядковане значення, валютна політика повинна врахувати потреби економічної стратегії держави.

Валютна політика – це комплекс заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютних та інших відносин як центральними банками, так і органами державного управління, її реалізацією має передбачатися високий ступінь координації рішень усіх зацікавлених структур із метою забезпечення поточних (тактичних) та кінцевих (стратегічних) цілей економічної політики.

При цьому необхідно коригувати проміжні (опосередковані) цілі, щоб забезпечити кінцеві: стабільність цін, високу зайнятість, економічне зростання та підтримку рівноваги платіжного балансу.

Уряд і Національний банк України здійснюють валютну політику відповідно до принципів загальної економічної політики України. Основною метою валютної політики Національного банку України як складової монетарної політики є стабілізація курсу національної грошової одиниці та збалансованість платіжного балансу країни.

До пріоритетних цілей валютної політики слід віднести: урівноваження платіжного балансу; стимулювання експорту; стабілізація валютного курсу, забезпечення оптимального ступеня зовнішньої та внутрішньої конвертації національної грошової

одиниці; забезпечення надійних джерел надходжень валютних цінностей на валютний ринок.

Слід зазначити, що основними інструментами валютної політики є: валютне регулювання; валютний контроль; дисконтна політика; девізна політика; вибір режиму (системи) валютних курсів; зміна зовнішньоторговельного режиму; участь у міжнародних угодах; валютна безпека.

Зміст валютної політики можна поділити на дві основні частини:

1. Повсякденне оперативне регулювання поточної валютної кон'юнктури, діяльності валютного та золотого ринків. Поточна валютна політика на державному рівні здійснюється Національним банком України в узгодженні з Кабінетом Міністрів України.

Основними формами такої політики є:

- дисконтна політика, тобто маневрування обліковою ставкою Національного банку України, яка поряд з іншими засобами повинна регулювати обсяг грошової маси, обсяг сукупного попиту, рівень цін у державі, а також приплив із-за кордону та відплив короткострокових капіталів;

- дивізна політика здійснюється переважно у формі валютної інтервенції, яка являє собою купівлю-продаж Національним банком України іноземної валюти, що впливає на курс національної грошової одиниці; продаж або купівля золота з метою бажаного впливу на кон'юнктуру ринку золота; зміна режиму оборотності валют; посилення або послаблення валютних обмежень; диверсифікація валютних резервів, яка дає змогу зменшити збитки від відносного знецінення тих або інших валют, і забезпечення найвигіднішої структури резервних активів; отримання або надання кредитів та субсидій, які використовуються для компенсації розривів, що виникають у міждержавних платежах.

2. Здійснення довгострокових структурних змін у міжнародному валютному механізмі, що реалізується шляхом участі держави у міждержавних переговорах та угодах.

Значна роль у формуванні довгострокової валютної політики належить таким міжнародним валютно-фінансовим установам, як

Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк Реконструкції та Розвитку.

З цього приводу слід зазначити, що у вересні 1996 року наша країна заявила про приєднання до Статті VIII Статуту МВФ і, отже, зобов'язалася не запроваджувати обмежень на здійснення поточних операцій платіжного балансу, в тому числі щодо повернення іноземних кредитів, репатріації іноземних власних коштів та нарахованих відсотків, комісії, пені, переказу за кордон страхових платежів тощо.

Таким чином, можна визначити, що довгострокова валютна політика передбачає заходи, які спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності та створення довіри внутрішньої економіки й іноземного бізнесу до національної валюти, стимулювання розвитку експорту, повернення в країну заробленої іноземної валюти тощо.

Завдання короткострокової валютної політики є забезпечення стабільного функціонування національної валютної системи, сприяння збалансованості платіжного балансу, гармонізації інтересів експортерів та імпортерів. Вона також передбачає: поточне регулювання системи валютних обмежень та системи економічних нормативів (зокрема, допуск нерезидентів на ринок державних цінних паперів (ОВДП); створення сприятливих умов для вкладів інвесторів (як національних, так і іноземних) у національну економіку; оперативне регулювання валютно-ринкової кон'юнктури за допомогою валютних інтервенцій для зменшення спекулятивного тиску на валютний ринок; удосконалення правової та організаційної структури валютного ринку; здійснення жорсткого контролю за капітальними операціями резидентів та нерезидентів на валютному ринку України; удосконалення контролю за експортно-імпортними операціями через налагодження тіснішої взаємодії всіх органів валютного контролю; удосконалення міждержавних розрахунків та опрацювання можливостей різноманітних форм інтеграції (зокрема створення платіжних та валютних союзів); проведення курсової політики, яка базується на цільових показниках грошово-кредитної сфери; удосконалення механізму курсоутворення відповідно до структурних змін в економіці.

Регулюючі дії НБУ на початку 2015 р. спрямовувалися на нівелювання емоційної поведінки вкладників, сприяння вчасному проведенню розрахунків і стабілізації банківської системи. Знецінення гривні (на 71,8 % за офіційним курсом у лютому 2015 р. – до 27,7631 грн./дол. США) обумовило необхідність використання разом з уже запровадженими адміністративними обмеженнями додаткових комплексних заходів монетарного регулювання для стримування девальваційного тиску на гривню та зменшення ризиків для цінової стабільності в середньостроковій перспективі.

При розгляді питання валютного курсу та інфляції слід звернути увагу на такий феномен, як фінансова доларизація. Доларизація в Україні була і залишається системною проблемою вітчизняної економіки. Поява цього явища була зумовлена високим рівнем інфляції, стрімкою девальвацією національної грошової одиниці та зниженням її купівельної спроможності на початку 1990-х років. Унаслідок цих негативних явищ національні гроші перестали виконувати деякі свої функції.

У 2014 році рівень фінансової доларизації склав 45,6 % порівняно з 32,4 % у 2012 р. (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

**Динаміка обсягів депозитів та рівня доларизації в Україні
за період 2007–2014 рр.**

Показники	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Депозити, залучені депозитними корпораціями, млрд грн.	283,9	359,7	334,9	413,8	491,7	534,2	666,0	672,2
Темп приросту, %	52,7	26,7	-6,9	23,6	18,8	9,2	24,7	0,93
у тому числі:								
у національній валюті, млрд грн.	192,3	201,8	173,0	239,9	280,4	298,7	420,9	365,9
темп приросту, %	67,0	5,0	-14,2	38,6	16,9	6,3	40,9	-13,1
в іноземних валютах, млрд грн.	91,6	157,9	161,9	173,9	211,3	235,6	245,1	306,5
темп приросту, %	29,3	72,4	2,5	7,5	21,5	13,2	4,0	25,1
Рівень доларизації (депозити в іноземних валютах/M2), %	23,4	30,8	33,4	28,8	31,0	32,4	27,1	45,6
Темп приросту, %	-14,3	31,6	8,4	-13,7	7,6	4,5	-16,4	18,5

Також НБУ для стабілізації ситуації на валютному ринку активно використовував потенціал інтервенцій з продажу іноземної валюти – у лютому на суму 651 млн. дол. США, з яких більша частина – адресні інтервенції державним монополіям НАК «Нафтогаз України» та ДП НАЕК «Енергоатом». Водночас після запровадження адміністративних обмежень наприкінці місяця Національний банк уже мав змогу купувати валюту на ринку для поповнення резервів – на 145 млн. дол. США. Результатом комплексних заходів з боку Національного банку стало посилення обмінного курсу гривні, що протягом більшої частини березня коливався на рівні 22 – 23 грн./дол. США. Однак у лютому РЕОК гривні був на 40,6 % (за попередніми оцінками) нижче, ніж рік тому. Таке падіння відбулося внаслідок номінальної девальвації ефективного курсу на 52,7 % за додатного інфляційного диференціала 25,7 % (перевищення інфляції в Україні інфляції країн – основних торгових партнерів).

Внаслідок високої гіперінфляції в Аргентині та Еквадорі песо і сукре перестали виконувати функцію засобу накопичення, тому в цих країнах відбулася доларизація внутрішніх розрахунків. Високоліквідні валюти (долар США є саме такою) стають головним засобом обігу в світових фінансах, тобто грошима на ринках, де купують і продають гроші інших країн.

Доларові ринки залишаються високорозвинутими і мають широкий спектр фінансових інструментів. Практично будь-яка валюта, котра має поточне ринкове котирування, може бути безпосередньо конвертована в долар США.

Слід зазначити, що проникнення долара США у внутрішні розрахунки є небажаним явищем, особливо для України. Доларизація, як свідчить вітчизняна практика, негативно впливає на стан грошово-кредитної системи країни, оскільки знижує ефективність монетарних важелів регулювання грошового обігу. Нині в Україні фактично сформувалася бівалютна грошова система, управління якою є проблематичним для Національного банку України. Зокрема, вітчизняна грошова маса на сьогодні складається з двох частин: гривневої та доларової. Обсяг готівкових доларів оцінюється

фахівцями НБУ в суму 50 млрд доларів США. Таким чином, доларова маса у перерахунку на вітчизняну валюту становить 50 % гривневого агрегата M2 [97, с. 6].

Регулювання імпорту і експорту капіталу

Відповідно до статті 30 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк відповідно до законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність та систему валютного регулювання і валютного контролю регулює імпорт та експорт капіталу [50].

Основним документом на підставі якого можна дослідити процес регулювання імпортом і експортом виступає платіжний баланс.

Визначення засобів покриття дефіциту платіжного балансу, стратегії використання резервів – одне з головних завдань управління зовнішньоекономічним сектором економіки України. На сьогодні стан платіжного балансу, сальдо його поточного рахунка та рахунка операцій із капіталом і фінансових операцій є одним із базових показників для визначення напрямків політики валютного регулювання вирішення питання щодо надання чергового траншу позики Міжнародним Валютним Фондом та одержання кредитів від закордонних фінансових організацій. Саме стан платіжного балансу відображає фінансові потреби й можливості держави, дає уявлення про співвідношення між потенційно необхідним та реальним зовнішнім фінансуванням від'ємного сальдо.

Платіжний баланс України складається за принципами, які визначені Міжнародним валютним фондом. З цього приводу слід зазначити, що Міжнародному валютному фонду доручено нагляд за світовою валютною системою, що визначено в 1944 році в Бреттон–Вудсі на міжнародній фінансово-економічній конференції, де було закладено Світову валютну систему та створено МВФ, а також розроблено механізм регулювання платіжних балансів країн, усунення валютних обмежень за поточними операціями, впливу на ступінь мобільності капіталів. За вимогами розділу 5 Статті VIII та

розділу 3(б) Статті IV “Статей угоди Міжнародного валютного фонду” країни – члени зобов’язані надавати МВФ дані з платіжного балансу, необхідні для виконання його функцій.

У платіжному балансі фіксуються всі операції між резидентами та нерезидентами держави, за якими потоки товарів і капіталів перетикають кордони економічної території України.

Платіжний баланс – це структура макроекономічних показників, що відбиває результати зовнішньоекономічної діяльності держави за відповідний проміжок часу та джерела її фінансування. Тобто за своїм визначенням та методологією складання платіжний баланс повинен урівноважувати обсяги зовнішньоторговельної діяльності країни за їх видами зі станом розрахунків.

Операції платіжного балансу – це зміна права власності на товари чи фінансові активи, надання послуг або капіталу, в широкому розумінні – зменшення або збільшення багатства країни.

Платіжний баланс складається з поточного рахунку та рахунку операцій із капіталом і фінансових операцій, які конструюються зі збалансованих між собою різних джерел інформації.

Зростання світової економіки у 2014 році було помірним і виявилось більш слабким, ніж очікувалося – 3,3 % за результатами 2014 року. Основними драйверами серед розвинених країн залишаються США (темпи зростання ВВП становили 2,4 %) та Великобританія (2,6 % відповідно) за низької економічної активності Євросони (0,8 %) та Японії (0,1%). Серед найбільших країн, що розвиваються, темп економічного зростання уповільнився в Китаї (7,4 %) через перехід до економічної моделі інвестиційного розвитку. ВВП Росії впав на 0,6 % через загострення військово-політичного конфлікту в Україні, санкції з боку західних держав, погіршення ділового клімату та різке зниження цін на нафту.

У січні 2015 року прогнози зростання світової економіки були знижені до 3,5 % на 2015 рік та 3,7 % на 2016 рік (МВФ) та до 3 % на 2015 рік і 3,3 % на 2016 рік (Світовий банк). Переважно це пов’язано із погіршенням перспектив зростання економік Євросони, Японії,

Китаю, Росії, Бразилії та зниженням ділової активності в країнах – експортерах нафти через стрімке зниження цін на нафту.

Комплементарний аналіз розвитку банківської системи

З метою зниження інфляційного ризику, пов'язаного з діяльністю банків, та підвищення їх ролі у досягненні прогнозного рівня інфляції важливо вирішити фундаментальні проблеми банківської системи України, які зазначено нижче.

По-перше, це проблема підвищення капіталізації банківської системи (рис. 1.8).

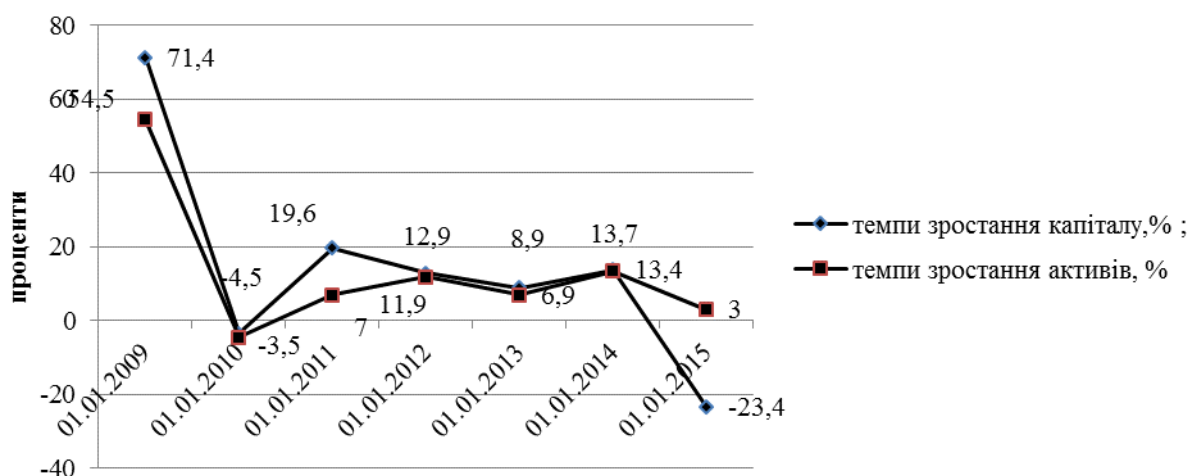

Рис. 1.8. Динаміка темпів зростання капіталу та активів банків України за період 01.01.2009–01.01.2014, % (розраховано авторами на підставі [98])

По-друге, недостатність ресурсів банків породжує ризик періодичної нестачі у них ліквідності. Реальним джерелом поповнення ресурсів банків повинно стати збільшення строкових депозитів при реалізації стратегії обмеження суми готівкових платежів (1.9).

Фінансові показники банківської системи в останні роки були помірними – після трьох років збитків, банківська система стала беззбитковою лише у 2012 році, але показник рентабельності капіталу залишався на дуже низькому рівні – 3% у 2012 р. і 0,8% у 2013 р. Більш того, у 2014 р. банківська система знову повернулася до збитковості на тлі масштабної девальвації гривні, зниження

економічної активності та необхідності створювати значні резервні витрати.

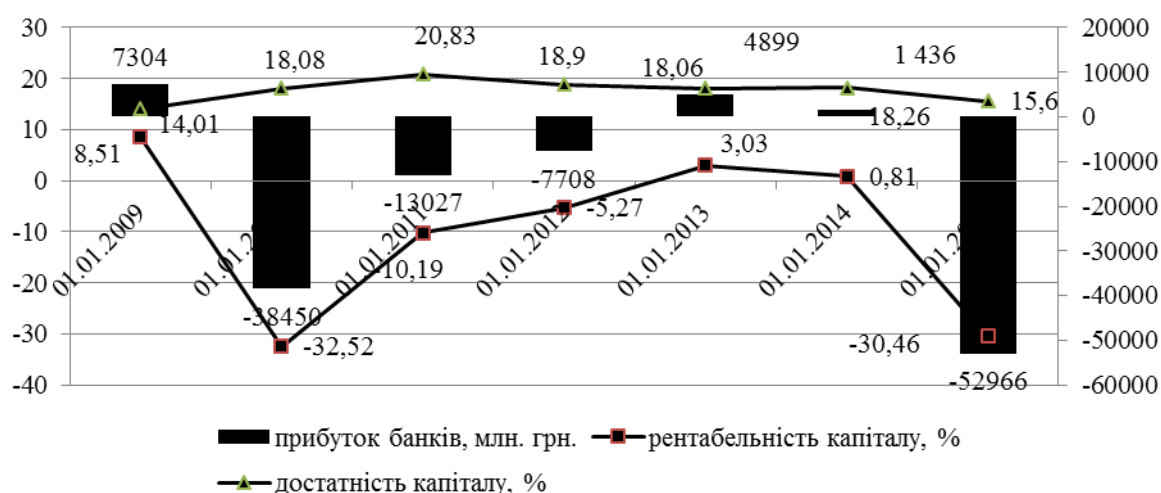

Рис. 1.9. Динаміка значень прибутку, рентабельності капіталу та достатності капіталу за період 01.01.2009–01.01.2015 (складено автором за матеріалами [98])

По-третє, для зниження інфляційної складової діяльності банків та підвищення їх ролі у забезпеченні прогнозного темпу інфляції виступає важливим їх фінансова стійкість, прозорість операцій, ефективність регулювання та нагляду за ними.

Таким чином, доцільно визначитися з основними ключовими проблемами, які впливають на сталий розвиток банківської системи, а саме: банки все ще мають суттєві частки проблемних активів на балансі, що потребує системного рішення проблеми якості активів; банківська система не має фундаменту для сталого розвитку, має замалу базу заощаджень, кредитування призупинилось, джерела капіталу обмежені, ринок надзвичайно фрагментований, довіра до банківської системи знизилася; банківський нагляд не в змозі проводити макропруденційний нагляд на необхідному рівні та виявляти ризики на ранній стадії. Органи банківського нагляду не є достатньо незалежними; права учасників ринку недостатньо захищені через відсутність відповідного законодавства та низьку фінансову грамотність населення; корпоративне управління банків не відповідає

світовим практикам; фінансовий ринок в Україні нерозвинені; розвиток фінансової інфраструктури не відповідає потребам банківського сектору та економіки в цілому.

1.3. Методологічні підходи до формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків

У попередніх підрозділах авторами доведено, що на утворення інфляційної складової у діяльності банків впливають монетарні чинники, які за своєю суттю виникають в процесі реалізації тактичних цілей та завдань грошово-кредитної політики. Тому виникає потреба у розробці системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.

Прояв інфляції в грошово-кредитній сфері, зазвичай, проходить два етапи. На першому з них темпи знецінення паперових грошей відстають від темпів зростання паперової маси, тому дезорганізаційний вплив інфляції на виробництво, торгівлю, кредит і грошовий обіг ще не цілком виявляється. Тимчасово навіть може створюватись високий рівень кон'юнктури, підґрунтям якої насправді є інфляція.

На другому етапі темпи інфляції мають тенденцію до збільшення, темпи зростання суспільного виробництва починають відставати від знецінення паперових грошей, а інфляційне переповнення каналів грошового обігу стає вже очевидним [99, с. 138]. Серед основних чинників, що спричиняють виникнення інфляційної складової у діяльності банків, є накопичений економікою інфляційний потенціал. Такі науковці, як О. М. Косий, В. К. Бурдачков, О. М. Проскурін інфляційний потенціал розглядають як відкладену інфляцію, що відіграє особливу роль серед монетарних чинників його розвитку та накопичення [100–102].

Виходячи з того, що підходи до оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків

доцільно розглядати як певну систему, то при встановленні оціночних критеріїв, методів та інструментів будемо використовувати системний підхід.

У науці під категорією «система» розуміють множину елементів, що знаходяться у взаємодії, відносинах, зв'язках та завдяки цьому являє собою цілісність [103]. О. М. Мельник відзначає, що взаємодія кожного окремого елемента та цілого відбувається за певними напрямками, які характеризують структуру системи [104, с. 10]. Структура утворюється на основі головного зв'язку, який характеризує основний напрям взаємодії сукупності елементів. Окрім основного зв'язку структура включає в себе також сукупність інших зв'язків кожного елемента системи. Оскільки зв'язок є найважливішою стороною відношення [105], структуру можна визначати і як сукупність відносин елементів, що утворюють ціле. За твердженням А. Авер'янова, будь-яка система виникає тоді, коли між елементарними носіями нової форми руху утворюється взаємозв'язок, який призводить до утворення нової якості. Первісно зв'язок між елементами нової системи має нестійкий характер, тобто нова якість знаходиться десь на межі переходу можливості в дійсність. Тобто нова якість вже існує, але її існування ще «...невизначене, розпливчате і в цьому сенсі можливе. Їй слід ще затвердитись, проявитись повністю, набути стійкості, тобто нова система виникнувши, ще має відбутися» [106]. Таким чином, нова якість з'являється тоді, коли елементи утворюють нову структуру та реалізовано два етапи становлення: поступовість і стрибок.

У загальному розумінні «оцінка в економіці» – це процес вираження господарських цінностей в грошовій формі; «оцінка впливу» – це виявлення характеру, інтенсивності і ступеня впливу (небезпеки) монетарних чинників на позиціювання інфляційної складової у діяльності банків; «система оцінки» – це набір інструментальних систем, які тісно пов'язані з функціями взаємодії між суб'єктом і об'єктом оцінки на основі використання комплексного підходу.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що система оцінки впливу монетарних факторів на інфляційну складову у діяльності банків – це стійка та ціленаправлена сукупність взаємопов’язаних дій, націлена на виявлення характеру, інтенсивності і ступеня впливу монетарних чинників на позиціювання інфляційної складової у діяльності банків з використанням комплексного підходу. Основні елементи системи оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків представлені на рис. 1.10.

Головною метою системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову виступає розробка теоретико-методичних підходів до оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків для досягнення мінімального негативного впливу зміни цінової рівноваги на банківську діяльність з позиції накопиченого інфляційного потенціалу.

Основними завданнями системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків є: проведення теоретичного аналізу наукових поглядів на категорію «інфляція» для обґрунтування поняття «інфляційна складова у діяльності банків»; «система оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків»; проведення оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків з використанням принципу еволюційності; розробка системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків; проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій; обґрунтування методів та способів оцінки впливу інфляції на ефективність банківської діяльності; доведення впливу інфляції на цінову рівновагу банківських операцій; визначення методичних підходів до формування ринкової позиції банків; розробка методичного підходу до оцінки достатності капіталу банків з урахуванням рівня інфляційних очікувань; обґрунтування оціночних індикаторів впливу монетарних чинників для прогнозування рівня інфляційної складової у діяльності банків та формування антиінфляційної політики в системі регулювання банківської діяльності.

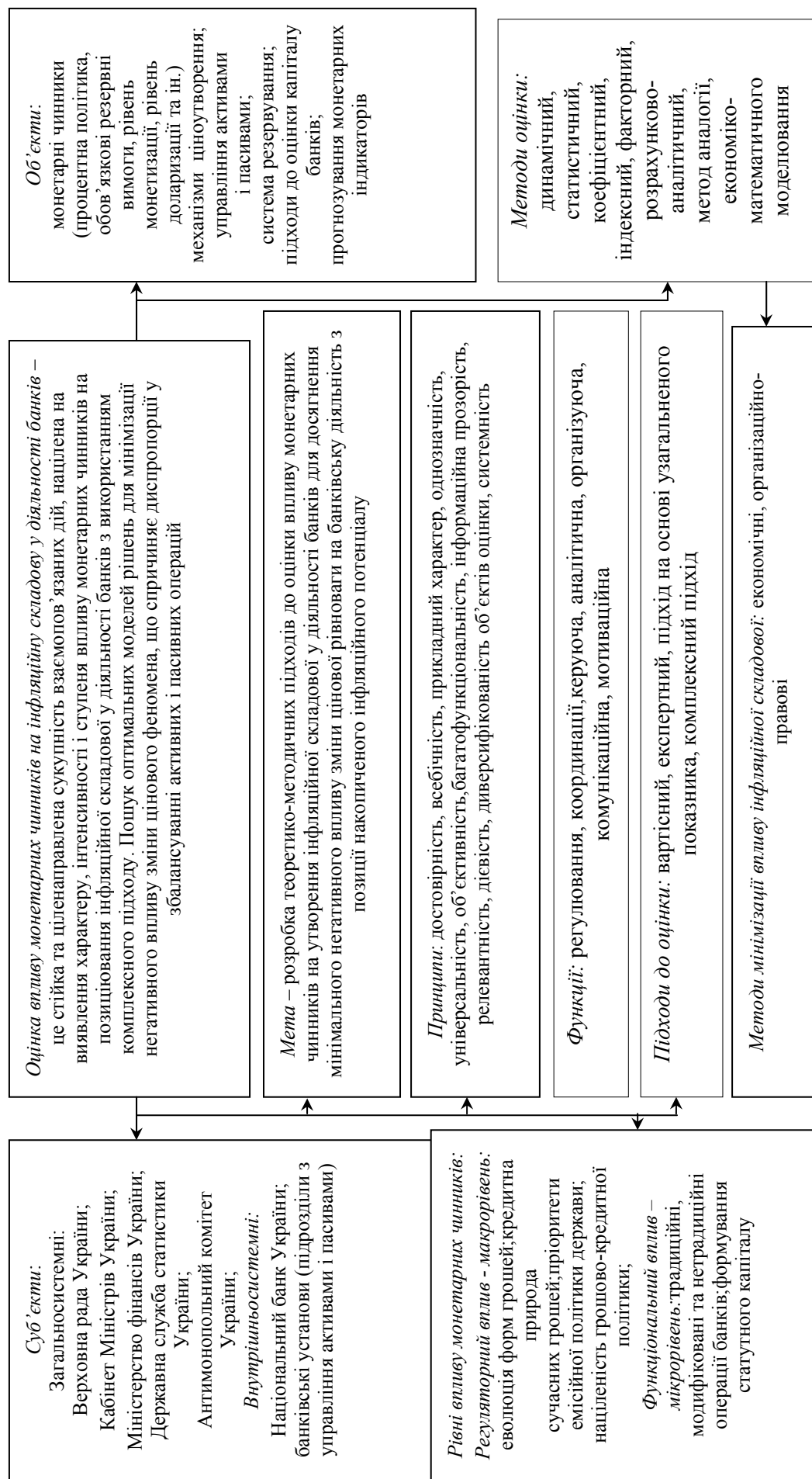

Рис. 1.10. Методологічні основи побудови системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків

Реалізація завдань системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків забезпечується шляхом виконання вимог сукупності функцій системи оцінки, а саме:

– функція координації забезпечує узгодженість у часі й просторі дій суб'єктів системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків, а також між системою в цілому і зовнішнім середовищем. Саме завдяки їй забезпечується динамізм у виборі методів та підходів оцінки, розроблення моделей прийняття рішень щодо унеможливлення негативного впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків;

– функція регулювання забезпечує виконання поточних заходів, пов'язаних з усуненням відхилень від заданого режиму функціонування організаційної системи оцінки впливу між керованою та керуючою підсистемами. Здійснюється вона в процесі оперативного управління процесом оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову на основі контролю й аналізу;

– функція керування передбачає виділення загальних функцій, що відображають зміст процесу оцінки впливу, і специфічні функції, що відбивають різні об'єкти керування. Загальні функції економічного керування доцільно визначити як: інформаційне забезпечення керування (збір, обробка, упорядкування інформації про монетарні чинники та утворення інфляційної складової у діяльності банків; аналіз (аналіз результатів виявлення інфляційної складової у діяльності банків, оцінка його успішності і можливостей удосконалення на підставі науково обґрунтованих критеріїв); планування (прогнозування, перспективне і поточне планування монетарних індикаторів для встановлення інфляційної складової); організація керування (організація ефективного функціонування тих чи інших елементів системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків); контроль (контроль за вибором оціночних критеріїв та управлінських рішень);

– функція облікова передбачає одержання всеохоплюючої інформації про стан грошово-кредитного ринку, інструменти монетарної політики, вплив монетарних чинників на інфляційну складову та її прояв у збалансуванні активних і пасивних операцій банків відповідно до обраної стратегії процентної політики банків;

– функція аналітична полягає в комплексному вивченні поведінки грошово-кредитного ринку залежно від прийнятих інструментів монетарної політики за допомогою величезного арсеналу аналітичних і економіко-математичних методів для об'єктивної оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків; виявленні причин наявного стану, динаміки і закономірностей розвитку об'єкта оцінки; виявленні взаємозв'язків цього об'єкта оцінки – інфляційної складової під дією монетарних чинників; кількісній оцінці ефективності діяльності банків, рівноважного розподілу активних і пасивних операцій банків; визначенні вузьких місць у розвитку об'єкта оцінки і можливих шляхів нейтралізації негативного впливу монетарних чинників на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків;

– функція комунікації передбачає встановлення транспарентної, прозорої інформації про використання інструментів монетарної політики, передумов виникнення інфляційної складової у діяльності банків та заходів щодо реалізації антиінфляційної політики, виконання принципів ринкової дисципліни:

– функція мотивації передбачає застосування стимулів до суб'єктів оцінки відносно дослідження впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.

Аналіз літературних джерел щодо теоретико-методичних засад побудови системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків довів, що основними принципами її організації та функціонування є наступні:

– достовірність полягає у формуванні системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову на підставі реальних показників, науково обґрунтованих нормативів і відображення їх у відкритих джерелах інформації;

– всебічність полягає у встановленні відповідності висновків суб'єктів оцінки дійсній ситуації впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків;

– прикладений характер пов'язаний з впровадженням результатів оцінки регуляторними органами влади у застосуванні інструментів монетарної політики для покращення балансів банків та при виконанні баками функції створення нових кредитних грошей;

– однозначність передбачає встановлення тільки одного денотату, тобто позначати тільки один предмет – предметом оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків є взаємодія «об'єкта» і «суб'єкта» в кожній конкретній ситуації, а критерії оцінки формуються залежно від її мети;

– універсальність передбачає, що усі методики та інструменти, які входять до складу економіко-організаційної моделі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову, можуть використовуватися окремо один від одного;

– об'єктивність – зазначений принцип вимагає, щоб у процесі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову результати відображалися у звітних документах;

– багатофункціональність передбачає здійснення не лише збору, оцінки, систематизації інформації щодо стану інфляційних очікувань у діяльності банків, а й можливості порівняння, планування та прогнозування, виявлення взаємозв'язків з іншими показниками, що характеризують вплив монетарних чинників на утворення інфляційної складової;

– інформаційна прозорість передбачає наочність та доступність індикаторів впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків;

– релевантність – обрані індикатори повинні чітко відображати головну мету і підпорядковані їй основні цілі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків;

– диверсифікованість об'єктів оцінки передбачає побудову показників на основі диференціації їх за ознаками спрямованості та методу розрахунку;

– системність реалізується через використання системного підходу по відношенню до системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову, яка складається з різних елементів, пов'язаних між собою та зовнішнім середовищем.

Функціональну відповідальність суб'єктів системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків слід розглядати з позиції аналізу інфляції та антиінфляційних заходів (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Функціональна відповідальність суб'єктів оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків

Самі по собі банки як суб'єкти оцінки повинні враховувати динамізм монетарних чинників, які впливають на утворення інфляційної складової у їх діяльності через накопичений інфляційний потенціал банківських операцій.

У загальному розумінні інфляційний потенціал слід розглядати як ризик виникнення глибоких та стійких цінових диспропорцій, що знаходить свій прояв у зростанні цін та знеціненні грошей. Розвиток та накопичення інфляційного потенціалу визначається як монетарними, так і немонетарними чинниками (рис. 1.12).

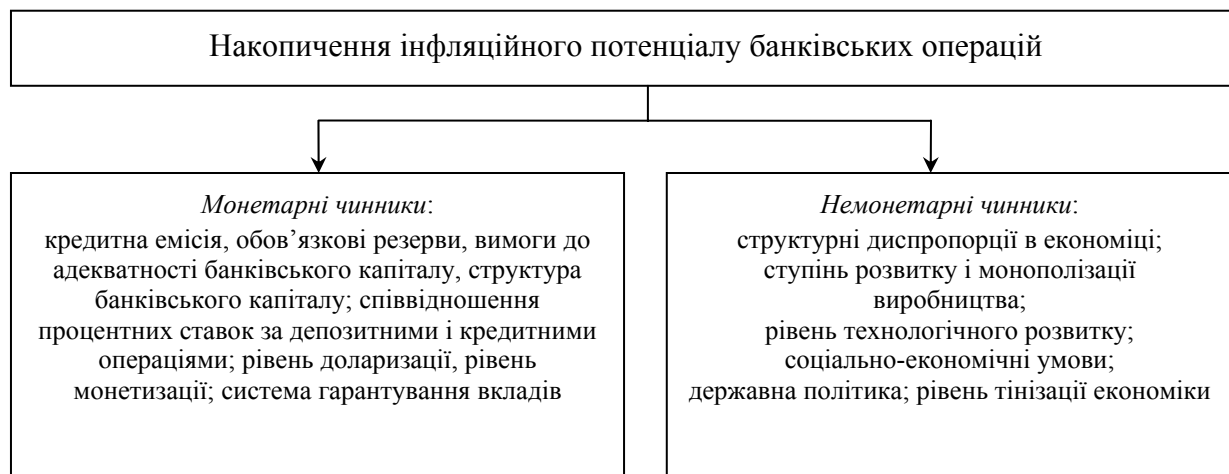

Рис. 1.12. Чинники накопичення інфляційного потенціалу банківських операцій (систематизовано авторами)

Накопичення та збільшення інфляційного потенціалу банківських операцій є прямим наслідком неефективної грошово-кредитної політики, у тому числі націленої на антиінфляційне регулювання. Накопичений інфляційний потенціал банківських операцій може випереджати або відставати від рівня інфляції.

Накопичений інфляційний потенціал по банківській системі в цілому за період 2008–2013 рр. призвів до дисбалансів, які відбуваються між залученням та розміщенням коштів. Зазначене особливо має прояв у 2012 р., у якому відбувалося перевищення темпів приросту залучення над розміщенням, що спричинено невідповідністю ціни за депозитними та кредитними операціями.

Великі банки здійснюють потенційний вплив на якісні складові грошової маси, що скасовує тезу про скорочення дрібних та середніх банків як засіб упорядкування грошово-кредитного обігу, оскільки їх вплив на якісну складову грошової маси відносно незначний, у той же час, з точки зору підвищення якості рівня та якості банківських послуг, вони відіграють суттєву роль.

Дослідження передумов виникнення та накопичення інфляційного потенціалу банківських операцій в умовах кредитної природи сучасних грошей дозволяє стверджувати, що він на макроекономічному рівні виникає у результаті кредитної емісії паперових грошей, а на мікрорівні – за допомогою кредитної емісії банківськими установами. При цьому кредитна емісія банківськими установами може здійснюватися за двома формами: пряма – у вигляді кредитування банками суб'єктів економічної діяльності та населення; опосередкована – за рахунок емісії кредитних та інших фінансових інструментів.

В цілому можна стверджувати, що кожна кредитна операція (центрального банку на макрорівні чи банківської установи на мікрорівні) потенційно несе у собі інфляційне очікування, яке може бути трансформовано в інфляційний тиск, або своєчасно нівельовано. З метою розробки заходів щодо ліквідації шляхів трансформації інфляційних аспектів усіх видів кредитної емісії у реальний інфляційний тиск необхідна оцінка та своєчасне виявлення інфляційної складової банківських операцій (рис. 1.13).

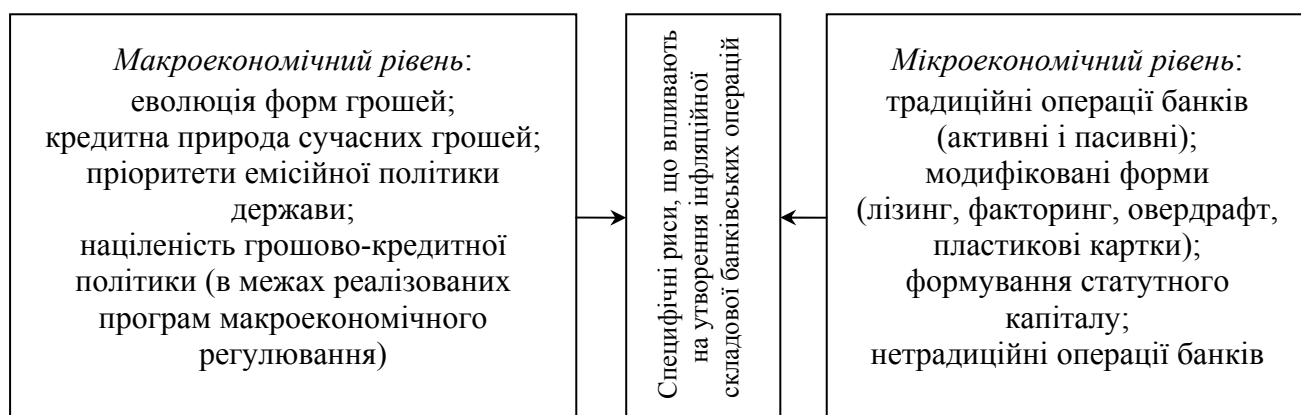

Рис. 1.13. Специфічні риси, що впливають на утворення інфляційної складової банківських операцій (складено авторами)

При формуванні статутного капіталу банків можливий варіант штучного завищення його вартості, що призводить до економічно необґрунтованої можливості кредитної емісії банку. Відповідно, підвищується ризик нарощування інфляційного потенціалу. Нетрадиційні банківські операції, які носять суто технічний, тіньовий або спекулятивний характер, становлять велику загрозу з точки зору розвитку та накопичення інфляційного потенціалу, оскільки підривають основи стабільності функціонування банківської системи та реального сектора економіки, порушують нормальне функціонування механізмів та основ ринкових відносин, суттєво викривлюють статистику монетарних даних, знижують ефективність грошово-кредитної та економічної політик в цілому.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що основні заходи щодо призупинення інфляційних наслідків усіх видів банківських операцій повинні здійснюватися на макроекономічному рівні у розрізі реалізації основних засад грошово-кредитної політики за наступними напрямками: контроль за емісійною діяльністю; регулювання активних банківських операцій шляхом використання економічних методів впливу; контроль за станом власних коштів банків; удосконалення системи гарантування вкладів та зобов'язань перед кредиторами.

Формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків вимагає визначення індикаторів оцінки та вибору методологічного підходу. Індикатори оцінки доцільно встановлювати, виходячи із цілей банків, що залежать від рівня розвитку банківської системи в цілому, економічного розвитку держави та взаємовідносин банків з клієнтами та НБУ.

Головна мета діяльності банків пов'язана з отриманням прибутку при досягненні мінімальної ризиковості та витрат. Але зазначене можна досягти лише при виваженій стратегії співвідношення активних і пасивних операцій банків. Тому встановлення ознак індикаторів на макро- і мікрорівні мають певні відмінності, що зумовлено досягненням проміжних цілей через реалізацію оперативних цілей і визначенням стратегічної мети.

При виборі індикаторів, які будуть характеризувати вплив монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків, необхідно враховувати процентний, валютний та канал банківського кредитування.

У загальному вигляді при формуванні алгоритму для проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків необхідно дотримуватися наступних позицій (рис. 1.14).

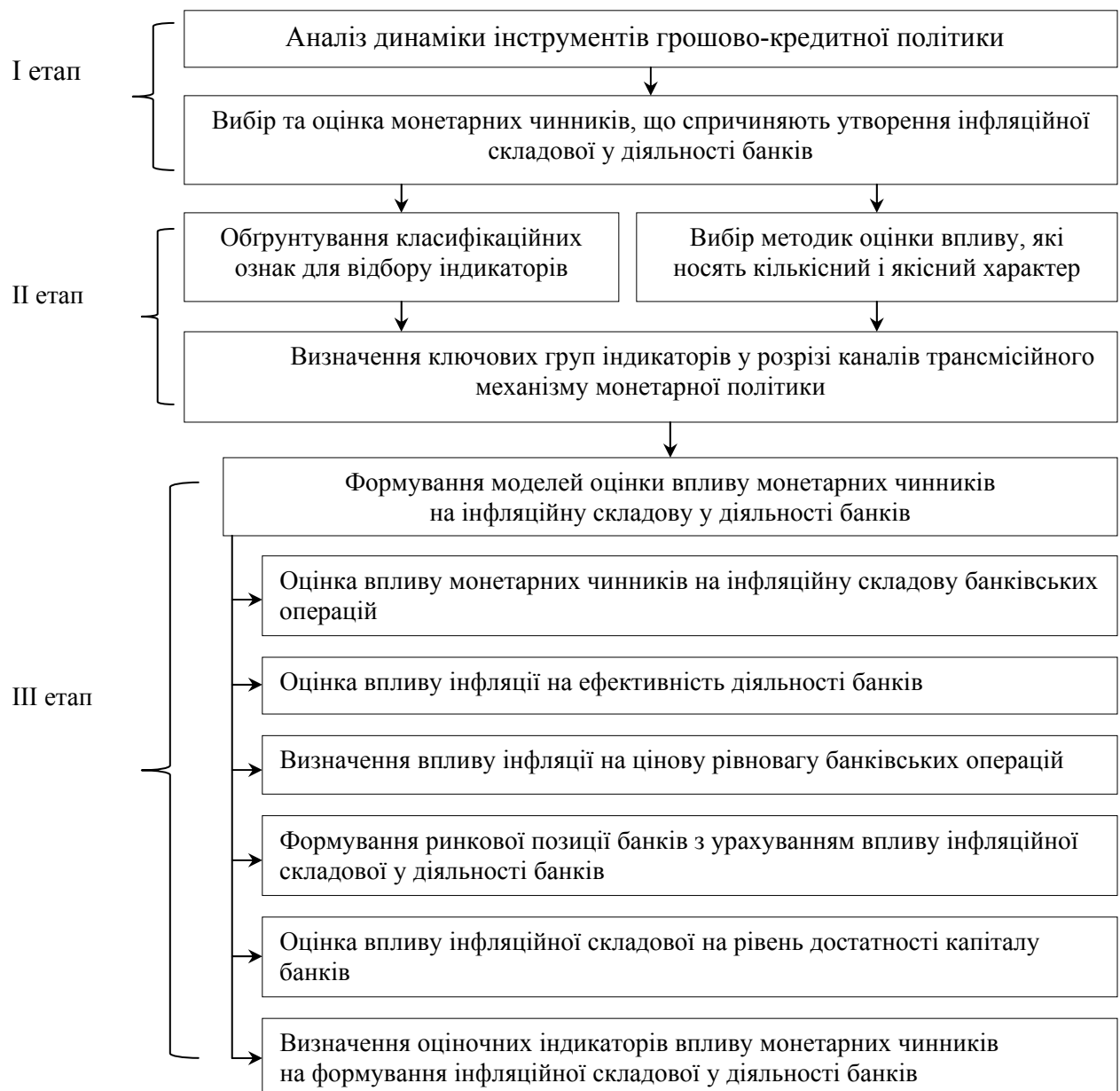

Рис. 1.14. Алгоритм оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків (власна розробка)

По-перше – вибір об’єктів оцінки: монетарні чинники (процентна політика, обов’язкові резервні вимоги, рівень монетизації, рівень доларизації та ін.); механізми ціноутворення; система управління активами і пасивами; система резервування; підходи до оцінки капіталу банків; підхід до прогнозування монетарних індикаторів. При цьому вибір об’єктів оцінки обумовлений каналами монетарного трансмісійного механізму, які створюють умови для утворення інфляційної складової у діяльності банків (рис. 1.15).

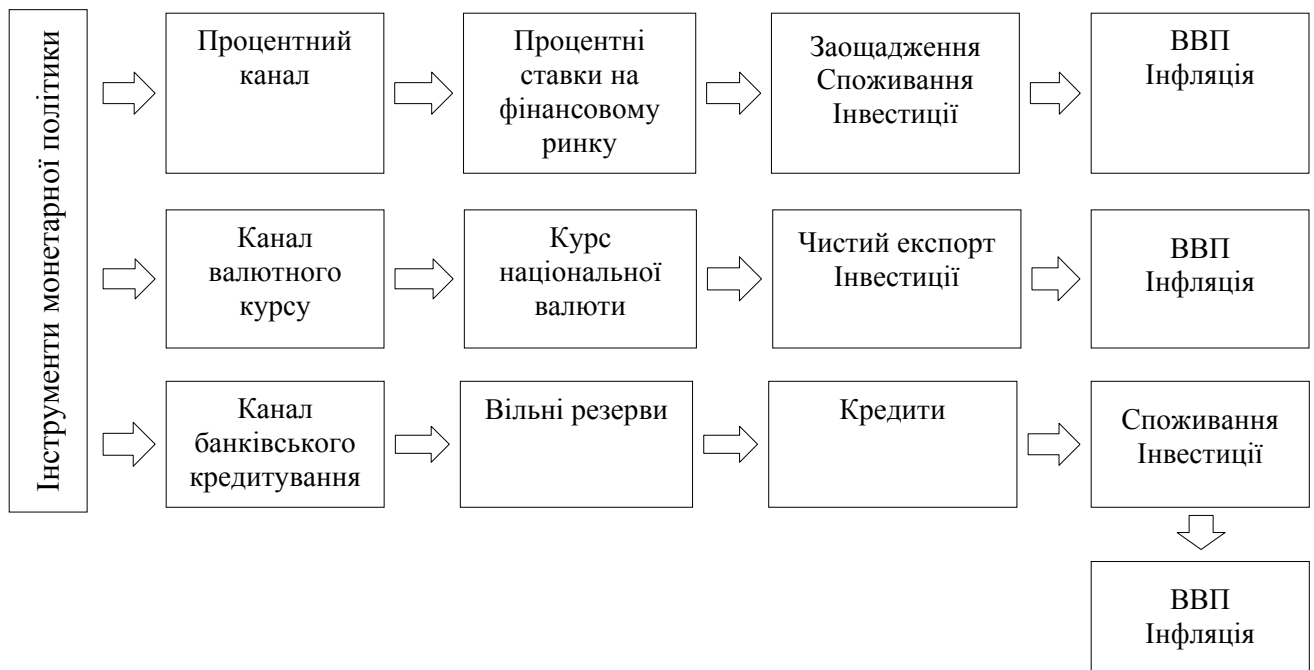

Рис. 1.15. Схема дії каналів механізму монетарної трансмісії, що впливають на утворення інфляційної складової у діяльності банків

[107, с. 15–19; 108, с. 8–22]

По-друге. Обґрунтування класифікаційних ознак індикаторів та вибір методик для проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків. Серед класифікаційних ознак індикаторів доцільно виділити: за суб’єктами оцінювання – загальносистемні та внутрішньо системні; за часовою приналежністю – перспективні, поточні, ретроспективні; за предметом оцінювання – збалансування активних і пасивних операцій банків, ефективність діяльності

банків, процентні ставки, кредитна пропозиція, достатність капіталу банків, прогнозування монетарних індикаторів; за способом представлення – відносні показники, абсолютні показники, судження; за ступенем формалізації – формалізовані, змістовні; за зв'язком зі звітністю – відображені у звітності, не відображені у звітності; за обов'язковістю виконання – обов'язкові для виконання, рекомендовані, необов'язкові для виконання; за ступенем узагальнення – інтегральні, приватні; за функціональним призначенням – вимагають рішення щодо зміни ситуації; допускають рішення щодо спостереження за ситуацією; за відображенням мінливості процесів і станів – статистичні; динамічні [105; 109].

Вибір методики проведення оцінки залежить від напряму та мети дослідження – отримання якісних та кількісних характеристик (рис. 1.16).

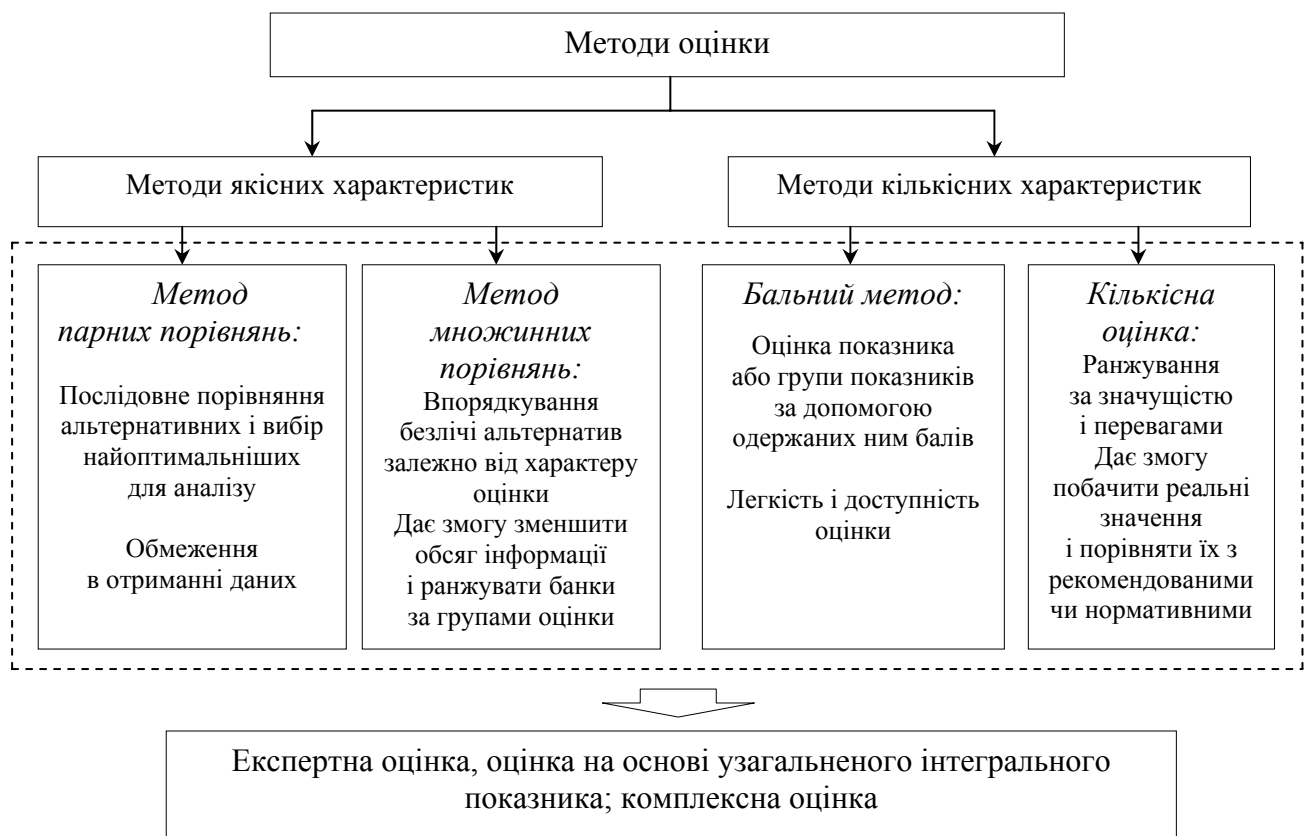

Рис. 1.16. Характеристика методик для проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків (складено авторами)

На основі проведення аналізу каналів трансмісійного механізму монетарної політики визначено ключові монетарні чинники, а саме: процентна політика: облікова ставка НБУ, середньозважені процентні ставки за наданими кредитами, середньозважені процентні ставки за залученими депозитами, середньозважена процентна ставка за усіма інструментами рефінансування НБУ, середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами овернайт; політика у сфері кредитних відносин: динаміка грошової бази, обсяги залучення та розміщення банками; рівень монетизації, швидкість обертання грошової маси, резервні вимоги; у сфері валютної політики: динаміка офіційного курсу гривні до долара США; динаміка золотовалютних резервів НБУ, рівень доларизації, динаміка грошової маси; у сфері очікувань суб'єктів економічної діяльності: питома вага депозитів в іноземній валюті в загальній сумі депозитів, динаміка грошової маси.

По-третє. Розробка схеми оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків. Для формування такої схеми автором використано процесний підхід – це розгляд всієї діяльності компанії як мережі взаємодіючих процесів, що протікають усередині організаційної структури компанії і реалізують мету її існування [110].

Виходячи із зазначеного, схема оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків на основі використання процесного підходу передбачає формування вхідної і вихідної інформації через трансмісію функціонування і взаємодію монетарного блоку, блоку каналів трансмісійного механізму монетарної політики та оціночного блоку (рис. 1.17).

Виходячи із наведеної схеми, індикатори для проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків автор вважає за необхідне подати за вказаними нижче рівнями.

Індикатори оцінки процентної політики: динаміка облікової ставки НБУ, середньозважених процентних ставок за усіма операціями рефінансування НБУ: середньозважені процентні стави за депозитами і кредитами; середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами «овернайт».

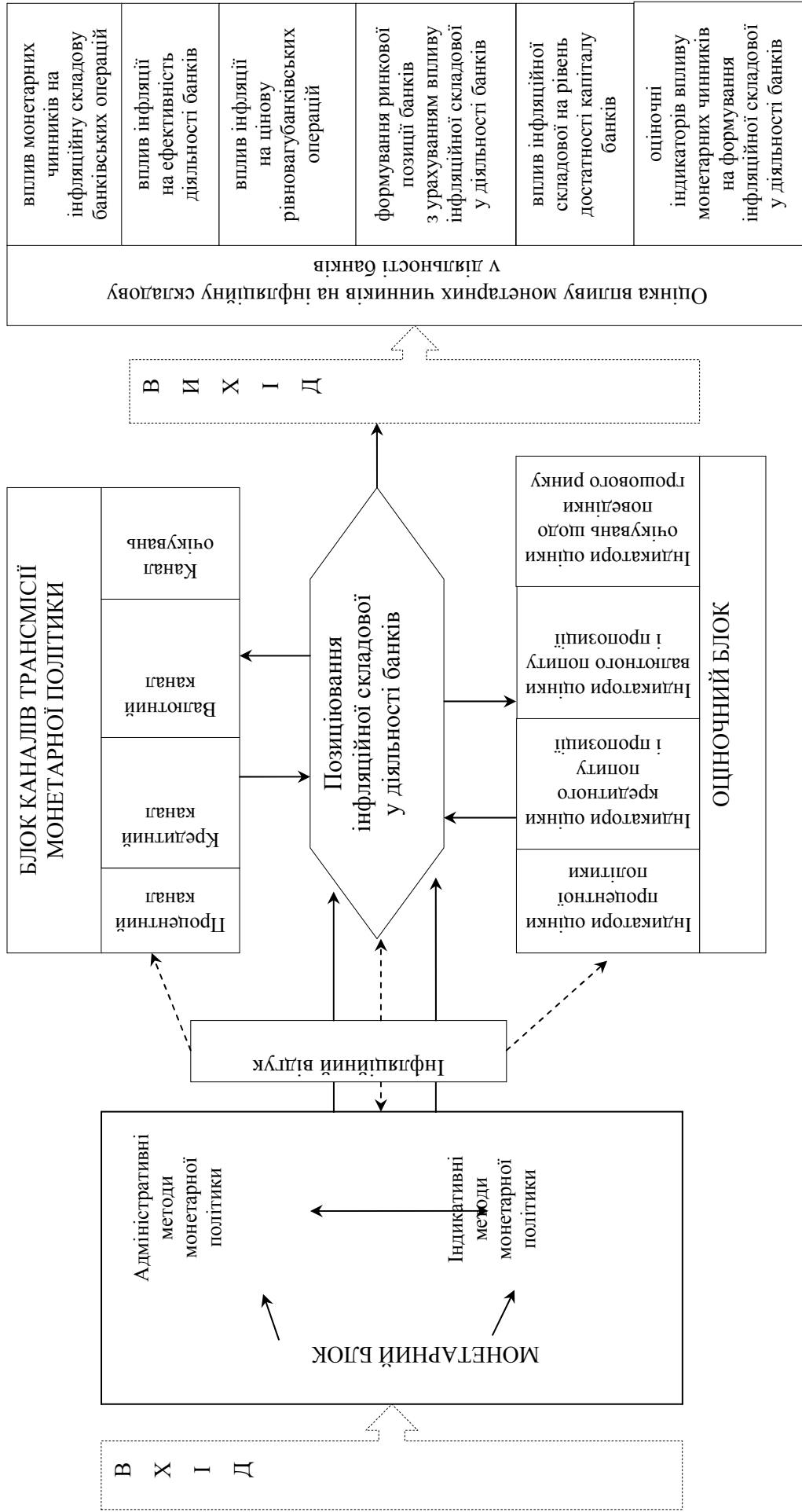

Рис. 1.17. Процесний підхід в системі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків (власна розробка)

Індикатори оцінки кредитного попиту і пропозиції: динаміка грошової бази, структура грошової маси, динаміка та структура обсягів залучення та розміщення коштів банками; рівень монетизації, резервні вимоги.

Індикатори оцінки валютного попиту і пропозиції: динаміка офіційного курсу гривні до долара США; динаміка золотовалютних резервів НБУ, рівень доларизації, структура обсягів депозитів і кредитів за складовою питомою ваги коштів в іноземній валюті.

Індикатори оцінки очікувань щодо поведінки грошового ринку: динаміка грошової маси; швидкість обертання грошової маси; динаміка ВВП, темпи інфляції; співвідношення ВВП до наданих кредитів в економіку; очікування щодо зміни процентних ставок за кредитами та депозитами; динаміка та структура капіталу банків.

Узагальнивши усе вищезазначене, зроблено висновок про те, що оцінка впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків – це стійка та ціленаправлена сукупність взаємопов'язаних дій, націлена на виявлення характеру, інтенсивності і ступеня впливу монетарних чинників на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків з використанням комплексного та процесного підходів.

Застосування процесного підходу дозволяє суб'єктам системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків її оптимізувати, зробити її прозорою для потреб управління і такою, що здатна швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВПЛИВУ МОНЕТАРНИХ ЧИННИКІВ НА ІНФЛЯЦІЙНУ СКЛАДОВУ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

2.1. Еволюційний аналіз впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків

Як було розглянуто у підрозділі 1.1, утворення інфляційної складової у діяльності банків було викликано каналами трансмісійного механізму грошово-кредитної політики та її інструментами, що використовуються НБУ залежно від ситуації, яка склалася на грошово-кредитному ринку. У свою чергу, структурна компонентність інструментів грошово-кредитної політики, що використовуються, зумовлює виникнення монетарних чинників, що впливають на утворення інфляційної складової у діяльності банків.

На виникнення інфляції впливає як соціально-економічна політика держави, так і монетарна політика центрального банку. Це зумовлено тим, що монетарна політика центрального банку не є автономною. Зазвичай центральний банк, як функціональний орган країни з регулювання грошового обігу, має забезпечити досягнення цілей, які ставить перед собою уряд. Тому кінцева мета грошово-кредитного регулювання економіки має співпадати з ключовими цілями макроекономічної політики держави.

Розглядаючи середовище формування монетарної політики в Україні, тим самим і виникнення монетарних чинників, науковці відзначають становлення таких його основних складових: по-перше, створення законодавчої бази та нормативно-правових актів з питань грошово-кредитного регулювання, по-друге, формування організаційних та інституціональних структур, головними функціями яких є організація та реалізація монетарної політики в країні, по-третє, формування зовнішнього макроекономічного середовища [111].

Оскільки процес утворення інфляційної складової у діяльності банків тісно переплітається з монетарним розвитком та впливом монетарних чинників, автором було проведено структурузацію монетарного розвитку на окремі етапи, кожному з яких притаманні свої особливості становлення і проведення грошово-кредитної політики та впливу монетарних чинників на інфляційну складову на основі використання принципу еволюційності.

В економічній літературі зустрічаються різні підходи до структурузації і хронологізації етапів розвитку як банківської системи, так і монетарного розвитку.

Аналізуючи монетарну політику в Україні, нами виявлено, що більшість дослідників виділяють такі етапи у її формуванні та реалізації:

- I етап – 1991–1994 рр. – формування монетарної політики в умовах економічної кризи та несприятливого інституційного середовища для її реалізації;
- II етап – 1995–1999 рр. – період ринкових реформ, макроекономічної стабілізації та становлення інституційного середовища формування монетарної політики;
- III етап – 2000–2007 рр. – період економічного зростання та відкритості національної економіки: стимули та виклики монетарної політики;
- IV етап – від 2008 р. дотепер – період формування і реалізації монетарної політики в умовах економічної кризи [77, с. 3–10].

Є.В. Шепель у науковій праці [112] доведено потребу використання еволюційного принципу до структурузації монетарного розвитку за шістьма основними етапами, в межах яких, на нашу думку, найбільш реально відображається етапність реалізації монетарної політики та вплив монетарних чинників на інфляційну складову (табл. 2.1).

Як *початковий* етап нами визначено період, який охоплює 1992–1996 рр. Для цього періоду характерне створення національної грошової системи на основі запровадження в обіг українського карбованця та підготовка до введення в обіг національної валюти.

Розроблені НБУ у 1992 р. основні напрями грошово-кредитної політики на період до запровадження повноцінної національної валюти передбачали реалізацію ним заходів щодо стабілізації діючої грошової одиниці та подолання інфляції. На той час інфляція досягла надзвичайних масштабів.

Так, у 1992 р. рівень інфляції перевищив 2 000 %, а в 1993 р. він досяг гіперінфляційного значення – понад 10 000 %. Це призвело до різкого зниження економічної активності виробників і життєвого рівня населення.

Таблиця 2.1

Еволюція розвитку монетарного устрою та впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків (складено авторами)

Еволюційний етап	Характеристика етапу
I етап – 1992–1996 рр.	Формування монетарної політики в умовах економічної кризи та несприятливого інституційного середовища для її реалізації; створення національної грошової системи на основі запровадження в обіг українського карбованця та підготовка до введення в обіг національної валюти
II етап – 1996–1998 рр.	Становлення грошово-кредитного ринку України, монетарна політика була спрямована на його регулювання за допомогою монетарних інструментів, якими володів на той час Національний банк України
III етап – 1999 – середина 2008 рр.	Період економічного зростання та відкритості національної економіки: стимули та виклики монетарної політики. Монетарна політика Національного банку України того періоду була спрямованою на підтримку купівельної спроможності гривні, стабілізацію фінансових ринків та підтримку банківської системи, що дало змогу забезпечити відносно низький рівень інфляції – 19,2% порівняно з 20% у 1998 році. Загалом вона характеризувалася як політика стабілізаційного типу
IV етап – друга половина 2008 р. – 2010 р.	Негативні тенденції, які спочатку стосувалися вітчизняної банківської системи, згодом вплинули на реальний сектор економіки й соціально-економічний розвиток країни загалом, що зрештою призвело до економічної кризи, ознаками якої було погіршення основних макроекономічних показників за аналізований період, а саме: зниження обсягів реального ВВП до 84,9% у 2009 році, реальних доходів населення до 97%, зростання індексу споживчих цін до 129,9 % у 2008 році
V етап – 2011 р. – I півріччя 2013 р.	Характеризується посткризовим розвитком макроекономічної ситуації та відновленням банківської системи. Проведення грошово-кредитної політики спрямовувалося на досягнення та підтримку цінової стабільності, сприяння підтриманню стабільності банківської системи та додержання стійких темпів економічного зростання

Еволюційний етап	Характеристика етапу
VI етап з II півріччя 2013 р. по теперішній час/	Умови проведення грошово-кредитної політики надзвичайно ускладнилися, рецесивні тенденції 2012–2013 рр. були посилені різким погіршенням соціально-політичної ситуації. Накопичені зовнішні дисбаланси, пов'язані із значним дефіцитом поточного рахунку платіжного балансу в попередні роки, створюють суттєвий девальваційний тиск. Підвищені ризики соціально-політичної ситуації провокують відтік капіталу з країни та депозитів з банківської системи. НБУ запроваджено перехід до системи гнучкого обмінного курсу. Зниження обмінного курсу гривні, підвищення адміністративно регульованих цін і тарифів внаслідок проведення назрілих економічних реформ, а також погіршення ринкових очікувань позначилися на цінній динаміці. Регулюючі дії спрямувалися насамперед на відновлення довіри вкладників, забезпечення вчасного проведення розрахунків і стабілізацію діяльності банків. Запроваджені додаткові спеціальні механізми підтримки ліквідності банків, пом'якшені вимоги до формування банками обов'язкових резервів

Темпи зростання реального ВВП знизилися з 90,1 % у 1992 р. до 77,1 % у 1994 році (рис. 2.1).

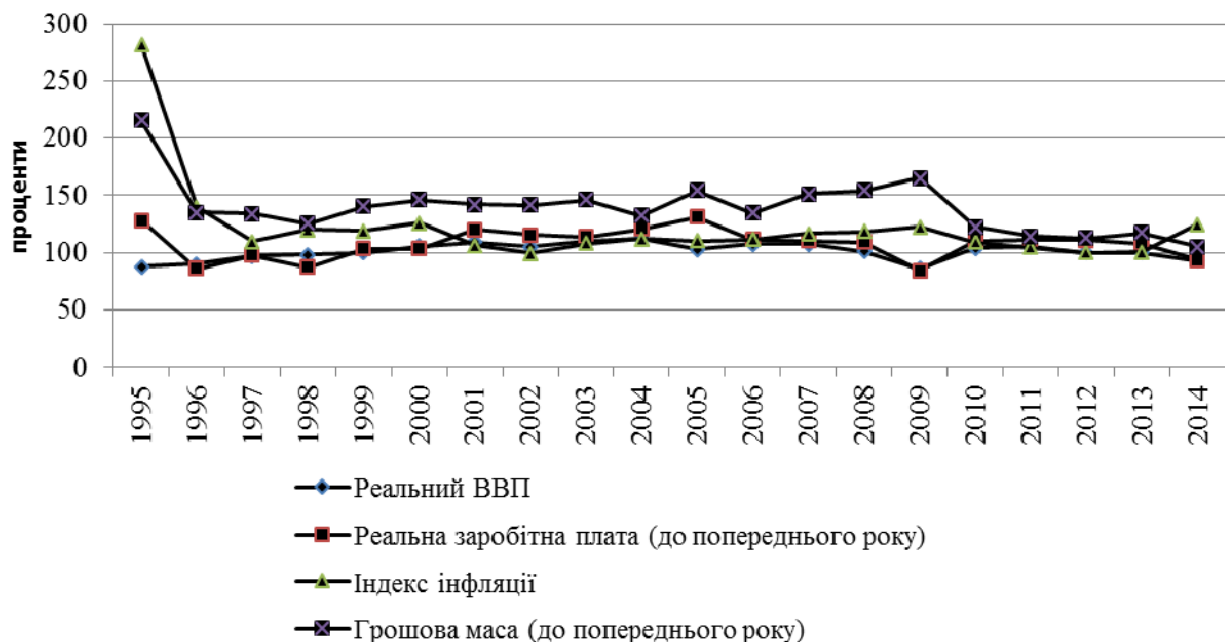

Рис. 2.1. Динаміка ВВП, заробітної плати, інфляції та грошової маси в Україні за період 1995–2014 рр. (складено автором з використанням [113; 78, с. 87])

До посилення інфляційних процесів призвели додаткові вливання грошей в економіку через кредитну систему. Загалом монетарна політика цього часу була підпорядкована емісійній підтримці неефективної економічної системи і мала на меті не допустити її остаточного розвалу й уникнути структурної перебудови.

Зазначене вище завдання не було реалізовано і, як наслідок, поява гіперінфляції у 1993 р. Економіка потрапила у «замкнене коло», тобто замість зниження зростання емісії грошової маси посилювалися інфляційні очікування, що спричинило ще більше зростання цін та, в кінцевому підсумку, падіння обсягів виробництва і реальної економіки загалом.

Якщо зростання грошової маси в обігу в 1992 р. більш ніж у 10 разів призвело до скорочення реального ВВП до 90,1 %, то 20-кратне збільшення маси грошей упродовж 1993 р. – до ще нижчого показника реального ВВП – 85,8 % [111].

Як свідчать проведені дослідження, у той час на розвиток інфляційних процесів великий вплив мали чинники немонетарного характеру, що не піддаються контролю безпосередньо з боку Національного банку України, зокрема такі, як відсутність структурних змін у виробництві, монополізація окремих галузей і підприємств, зовнішньоекономічні чинники, пов'язані насамперед з підвищенням цін на енергоносії тощо. Темпи зростання грошової пропозиції за майже незмінного рівня виробництва автоматично перетворилися в гіперінфляцію (рис. 2.2).

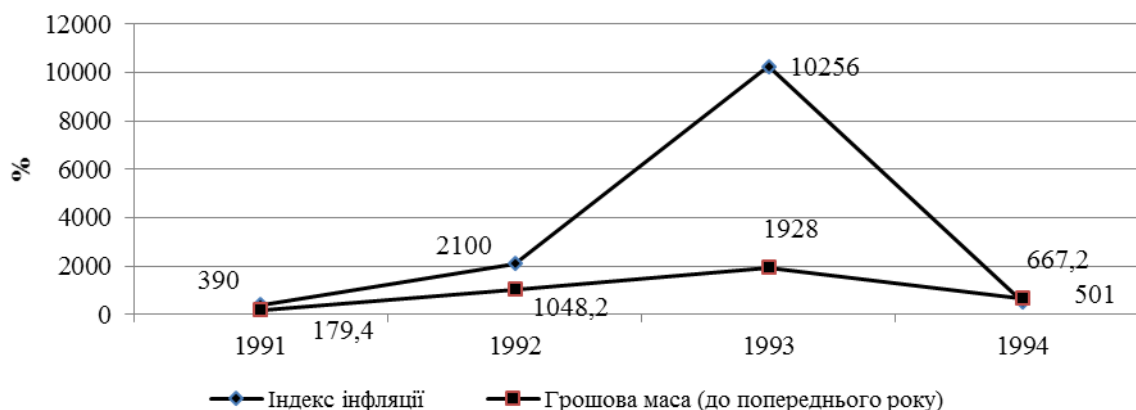

Рис. 2.2. Зв'язок між зростанням грошової маси та інфляцією, % (розраховано автором з використанням матеріалів [113])

За таких умов НБУ змушений був здійснювати заходи щодо суттєвого скорочення темпів нарощування грошової маси. Однак його дії в умовах зростання цін мали негативний вплив на зменшення показників ліквідності комерційних банків. Це, у свою чергу, негативно відобразилося на проведенні розрахунків у національній економіці.

Саме ці дві причини призвели до того, що наприкінці 1993 р. Національний банк України змушений був тимчасово застосувати такий надзвичайний захід, як обмеження обсягів кредитування з боку комерційних банків.

Крім того, наприкінці 1993 р. з боку НБУ були вжиті заходи щодо значного стримування випуску в обіг засобів платежу, у результаті чого темпи зростання цін перевищили темпи зростання випуску платіжних засобів. Такі дії НБУ, з нашої точки зору, були доцільними, оскільки спрямовувалися на забезпечення зниження в майбутньому інфляції.

Як свідчать статистичні дані, вже в 1994 р. темпи зростання грошової маси знизилися в 3 рази порівняно з 1993 р. за рахунок проведення НБУ рестрикційної монетарної політики. Зазначене у свою чергу призвело до зниження темпів інфляції у 20 разів.

У той же час в Україні не було сформовано передумов для виходу економіки з кризової ситуації. Зазначене мало прояв у зниженні обсягів виробництва та загостренні фінансової кризи. Свідченням цього є зменшення у 1994 р. ВВП на 23 % порівняно із 17 % у 1993 р. Фінансова криза охопила не лише товаровиробників, а й поширилася на державні фінанси. Зокрема, уряд України для покриття дефіциту Державного бюджету упродовж 1994 р. використав понад 132 трлн крб. кредитів Національного банку України, що і стало головним джерелом інфляції [113, с. 87].

Водночас, починаючи з кінця 1993 року, більш жорсткі дії з боку Національного банку України в монетарній сфері почали сприяти стабілізації економічної ситуації. Зокрема, перехід до єдиного обмінного курсу та конвертованості за рахунком поточних операцій сприяв стабілізації номінального обмінного курсу в досить

вузькому коридорі. Темпи зростання цін значно знизилися, а темпи падіння ВВП уповільнилися.

Таким чином, вже з 1994 р. монетарна політика НБУ сприяла цілям макроекономічної стабілізації, у результаті чого відбулося відчутне зниження як темпів зростання грошової маси, так і інфляції.

У 1995 р. Національний банк України повністю відмовився від надання кредитів банкам для кредитування суб'єктів господарювання, а також припинив виділення ресурсів банкам для кредитування на пільгових умовах.

У цей період з боку держави було здійснено також низку важливих структурних реформ: лібералізація цін і торгівлі, приватизація дрібних підприємств тощо, що сприяло деяким позитивним зрушенням в загальноекономічній ситуації країни та мало наслідком суттєве загальмування спаду виробництва. За цей період ВВП скоротився на 12,2 %, що майже вдвічі менше, ніж у 1993 році. Проведення цілеспрямованої монетарної політики з використанням нових інструментів впливу на регулювання ринку сприяло подальшому зниженню темпів зростання оптових цін та інфляції з 501 до 282 % [114, с. 510–518].

За оцінками фахівців, у 1995 р. спостерігалось деяке покращення фінансового стану країни, ознакою чого було те, що дефіцит зведеного бюджету не перевищив запланованого розміру (7,3 % до ВВП). Це стало можливим через переважаюче зниження частки видатків бюджету до ВВП над часткою доходів бюджету до ВВП, тобто покриття частини дефіциту бюджету здійснювалося за рахунок неемісійних джерел – шляхом залучення коштів через реалізацію державних цінних паперів, яких було випущено на 30,4 трлн крб. У той же час кредити Національного банку у фінансуванні дефіциту бюджету становили три чверті і 20 % фінансування відбувалося за рахунок зовнішніх джерел [113, с. 87].

Для 1996 р. характерною була тенденція до уповільнення темпів зниження виробництва, яке становило вже 10 %. Зменшилася інфляція, стабілізувався курс українського карбованця до іноземних валют.

З введенням національних грошей розпочався *другий* етап становлення грошово-кредитного ринку України, який охопив період після грошової реформи 1996 р. і до кінця 1998 р. Монетарна політика була спрямована на його регулювання за допомогою монетарних інструментів, які використовував на той час Національний банк України.

Одним із найважливіших моментів цього періоду є подальший розвиток фондового ринку державних цінних паперів (ДЦП), які емітувалися у формі облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Їх використання дало змогу знизити інфляційний тиск дефіциту бюджету на економіку, оскільки для фінансування дефіциту бюджету залучалися неемісійні кошти. Уряд в особі Міністерства фінансів України постійно збільшував масштаби розміщення ОВДП, оскільки їх дохідність була вищою за облікову ставку, а погашення та сплата доходу здійснювалася вчасно. У 1997 р. частка придбання ОВДП інвесторами – нерезидентами у загальному обсязі розміщених облігацій становила близько 50 %, що свідчило про розширення кола учасників такого ринку. Подальший розвиток ринку державних цінних паперів дав змогу обмежити бюджетний дефіцит та грошову експансію, а ОВДП перетворилися на основне джерело фінансування бюджетного дефіциту. Як стверджують фахівці, за таких умов реального зростання економіки не відбувалося, тому і доходи бюджету зростали дуже повільно [113, с. 93].

У після кризовий період з 1999 р. можемо виділити *третій етап* розвитку грошово-кредитного ринку України, який тривав до середини 2008 р. Незважаючи на вплив багатьох дестабілізуючих зовнішніх та внутрішніх чинників, за оцінками експертів, 1999 р. вважається початком стабілізаційних процесів у реальному секторі економіки. Грошово-кредитна політика НБУ була направлена на підтримку стабільності національної грошової одиниці та забезпечення стабільного розвитку банківської системи, що дало змогу забезпечити відносно низький рівень інфляції (19,2 %) порівняно з 20 % у 1998 році. Загалом вона характеризувалася як політика стабілізаційного типу.

Темпи збільшення грошової маси впродовж року були економічно обґрунтованими і суттєво не впливали на зростання цін. З підвищенням цін на 19,2 % зростання монетарної бази становило 39 %, а грошової маси – 40,5 %. У цей період монетарна політика забезпечила стаке збільшення реальних грошей в економіці і поступове відновлення процесу ремонетизації. Рівень монетизації повільно підвищувався і на кінець 1999 р. становив 14,48 проти 13,77 на його початок.

У зв'язку з прийняттям у травні 1999 р. Закону України «Про Національний банк України» [50], яким заборонялася участь НБУ на первинному ринку ОВДП, до Державного бюджету України надійшло 3,8 млрд грн. від розміщення державних облігацій, що вдвічі менше, ніж у 1998 р.

Чергова реструктуризація ОВДП була проведена восени 2000 р., метою якої було погашення простроченої заборгованості, що утворилася перед Національним банком України, та послаблення боргової залежності держави. На заміну державних облігацій, що були у власності центрального банку та становили понад 90 % від загального обсягу розміщених державних цінних паперів, були емітовані процентні ОВДП із строками погашення у 2002–2010 рр. з купонним доходом, розмір якого встановлюється щорічно з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін, що коригується наступного року на фактичний рівень інфляції.

Однак після зазначених численних конверсій рівень довіри інвесторів до урядових зобов'язань суттєво знизився і попит на первинному ринку ОВДП був досить низький, незважаючи навіть на те, що емітент вчасно і повною мірою виконував всі свої зобов'язання щодо погашення державних облігацій та сплати доходу за ними, включаючи платежі за облігаціями, емітованими за результатами конверсій. Так, у 2000 р. на первинних аукціонах було залучено грошових коштів у сумі 1,9 млрд грн., що становило лише 50 % від загального обсягу надходжень від ОВДП за 1999 рік [107, с. 87].

Вихід України з кризи дав змогу Національному банку України вжити низку заходів, спрямованих на подальшу лібералізацію

валютного ринку. Для проведення операцій на міжбанківському валютному ринку ним був запроваджений режим торговельної сесії, визначався офіційний обмінний курс гривні як середньозважений за операціями з купівлі-продажу на міжбанківському валютному ринку, а коридор коливань курсу гривні був розширений до 3,4–4,6 грн./дол. США. Водночас криза на ринку енергоносіїв влітку 2000 р. вплинула на рівень обмінного курсу через девальваційні очікування та значне зростання цін на пальне.

Проте розвиток ситуації на валютному ринку України підтвердив позитивні результати його лібералізації і водночас виявив слабкий бік цього процесу, що мало прояву неспроможності забезпечити курсову стабільність за умов незначного припливу іноземної валюти до банківської системи навіть у разі ефективного застосування монетарних інструментів.

Як свідчать проведені дослідження, починаючи з 2000 р., вперше за роки реформування економіки спостерігалися стійкі ознаки економічного зростання. Позитивна динаміка ВВП, що намітилася в Україні в кінці 1999 р., посилилася, і в 2000 р. відбулося зростання реального ВВП на 5,8 % порівняно з 1999 р. Рівень інфляції в Україні в цей час становив 25,8 % і переважав передбачуваний (18 %) та показник інфляції 1999 р. (19,2 %). Однак чинники, що спричинили таке відносно високе значення інфляції, були поза сферою прямого впливу Національного банку України, оскільки головним чином це були чинники підвищення адміністративних цін і тарифів, підсилені незавершеністю структурної перебудови в промисловості та лібералізацією цін у сільському господарстві.

Після значних інфляційних стрибків у 90-х роках інфляція набула помірною характеру, але була досить волатильною. Її зростання, починаючи з кінця 2002 року, було викликане як шоками пропозиції, так і монетарними чинниками. Наприклад, широка базова інфляція, яка відображає стійку динаміку цін, сягнула вище 10 % у 2005 році.

Темпи зростання монетарної бази (40 %) та грошової маси (45 %) (рис. 2.3) у 2000 р. були не набагато вищими порівняно з 1999 р., у якому інфляція не досягала і 20 % [115; 116].

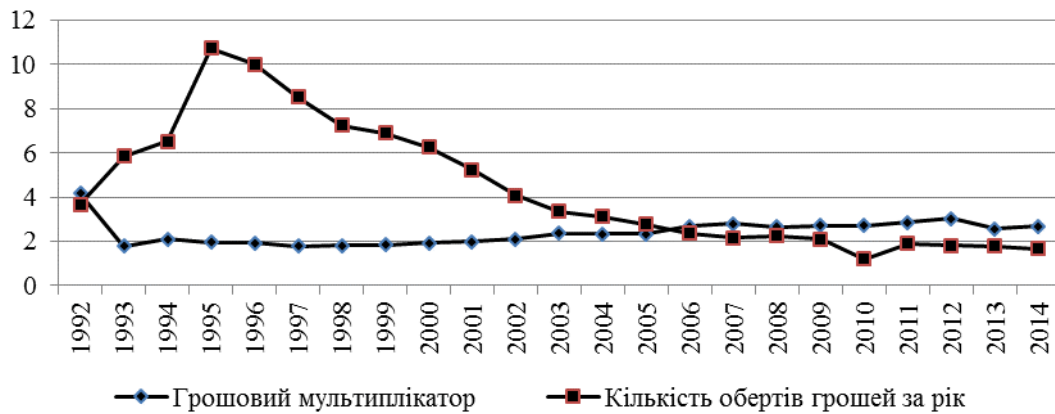

Рис. 2.3. Динаміка грошового мультиплікатора та швидкості обертання грошової маси за період з 1992 по 2014 р. (розраховано авторами за матеріалами [115;116])

Ураховуючи те, що реальний ВВП зріс на 5,8 % порівняно з його падінням на 0,4 % у 1999 році, можна зробити висновок, що вплив монетарних чинників на прискорення інфляції не був вирішальним.

Більш вагомим було невиконання у повному обсязі зобов'язань уряду перед Національним банком України щодо погашення державних цінних паперів, простроченої заборгованості із зарплати та пенсій, виплати заборгованості нерезидентам тощо.

Результатом реалізації монетарної політики у 2001 р. було досягнення надзвичайно низького рівня інфляції (6,1 % за рік) при значному економічному зростанні, про що свідчить зростання реального ВВП на 9,1 %. Упродовж 2001 року зберігалася тенденція до зростання обсягів реальних грошей, що є свідченням посилення національною грошовою одиницею позицій як засобу платежу, міри вартості, засобу заощадження. Процес ремонетизації економіки України мав стійку тенденцію до зростання з 1996р., коли індекс монетизації з 9,31 підвищився до 19,23(на 01.01.2002) і повністю відповідав темпам зростання вітчизняної економіки [117].

Як стверджують фахівці, штучно підняти рівень монетизації заходами монетарної політики неможливо, тому що основними чинниками впливу на ремонетизацію є інфляційні очікування суб'єктів господарювання, які, у свою чергу, залежать від довіри до

Національного банку, банківської системи та уряду, до їх монетарної та фіскальної політик. Якщо фіскальна політика може мати гальмівний ефект в економічному зростанні, то це може в майбутньому заблокувати її ефективність монетарної політики [107, с. 97].

Водночас на основі проведених досліджень можна відмітити, що на той час значна частка готівки в загальному обсязі грошової маси була не лише наслідком низького рівня довіри до банківської системи як надійного фінансового посередника, нерозвиненості системи масових безготівкових платежів, а й наявності значного тіньового сектора, де розрахунки ведуться здебільшого готівкою. У результаті, як свідчить практичний досвід, за таких обставин більшість фінансових трансакцій здійснювалася поза банківською системою, ускладнюючи стягнення податків, уповільнюючи мультиплікацію грошей, ускладнюючи контроль за грошовими агрегатами. Все це знижувало ефективність монетарної політики.

У 2001 р. спостерігалася тенденція до курсової стабільності, яка стала одним із головних чинників втримання інфляції, економічного зростання та підвищення реальних доходів населення. Національний банк України діяв в умовах високого рівня пропозиції валюти, зумовленого значним позитивним сальдо торговельного балансу та припливу капіталу, що створювало додатковий тиск щодо ревальвації гривні до долара США. Запобігання значному зміцненню курсу з метою сприяння експортній діяльності та підтримання високих темпів економічного зростання було основним завданням НБУ. Воно реалізовувалося шляхом активної політики інтервенцій та збалансованого валютного регулювання. Обсяг валютних резервів збільшився до 3,1 млрд дол. США, при цьому були повністю виконані всі виплати з обслуговування зовнішнього державного боргу в сумі майже 1,2 млрд дол. США.

Упродовж 2001 р. ситуація на грошово-кредитному ринку характеризувалася як стабільно керована, що дало змогу Національному банку України шість разів знижувати облікову ставку

– з 27 до 12,5 %, відповідно знижувалися і ставки банків – з 37,2 % у січні до 30,2 % – у кінці 2001 року.

Однак навіть за умов активного монетарного стимулювання Національним банком України процесів здешевлення кредитів темпи зниження процентних ставок були неадекватні заходам, які ним вживалися у цьому напрямі. Подальше стимулювання зазначених процесів було спрямоване на здійснення заходів щодо поліпшення фінансового стану потенційних позичальників, удосконалення законодавчої бази стосовно захисту прав кредиторів, зміцнення банківської системи тощо.

Упродовж 2000–2004 рр. значно збільшилось відношення обсягів кредитів банківської системи до ВВП (з 12,4 до 30 %). Кредити становили понад 2/3 загального обсягу активів банків, що свідчило про підвищення кредитного ризику [114, с. 514].

Однак після економічного зростання попередніх років у 2005 р. погіршення умов торгівлі і реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) призвело до погіршення сальдо поточного рахунку; темпи економічного зростання суттєво знизились – з 12,4 % у 2004 р. до 2,6 % в 2005 році.

За таких умов НБУ перейшов до більшої гнучкості валютного курсу: пом'якшив заходи валютного регулювання, зокрема щодо вимоги обов'язкового обміну експортної виручки та положення, яке зобов'язувало нерезидента попередньо розміщувати на депозитному рахунку повну суму за угодою купівлі державних облігацій; скасував заборону, якою від банків вимагалось здійснювати лише односторонні операції (купівлі або продажу) на валютному ринку протягом одного дня; дозволив форвардні операції [118].

У квітні 2005 року Національним банком була проведена ревальвація гривні, головним позитивним ефектом якої було зниження інфляції впродовж другої половини 2005 та у 2006 році. При цьому з боку уряду була продовжена експансіоністська фіскальна політика, започаткована ним в 2003–2004 роках. Як

результат такої політики, а також внаслідок підвищення цін та тарифів послуг, що регулюються адміністративно, інфляція надалі зростала.

На початку 2006 р. грошово-кредитна політика спрямовувалась на підтримку позитивних тенденцій в економіці і стабілізацію грошово-кредитного ринку, що було викликано потребою подолання несприятливих тенденцій попереднього, 2005 року, нівелюванням негативного впливу на економіку ситуації на зовнішніх ринках та зростанням цін на енергоресурси. Монетарна політика фактично базувалася на підтриманні стабільності обмінного курсу. На початку 2006 року утворилась тенденція до зростання валютного дисбалансу кредитних портфелів банків, що пов'язано з посиленням очікувань щодо недопущення девальвації гривні НБУ, а також нижчими ставками за кредитами в іноземній валюті [118, с. 3; 119, с. 40].

Збереженню цінової, а також курсової стабільності національної валюти сприяли валютні інтервенції з продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку обсягом 2,1 млрд дол. США. До серпня 2006 року спостерігалась тенденція до зниження інфляційного тиску. Активно проводилася політика щодо відновлення і збільшення обсягів валютних резервів, обсяг яких на кінець 2006 р. зріс до 22 млрд дол. США [107, с. 99].

2007 рік характеризувався збільшенням грошової пропозиції понад прогнозний рівень, що було викликано значним збільшенням соціально спрямованих видатків (за підсумками 2007 р. грошова маса зросла на 51,7 % до 396 млрд грн.) [120, с. 21]. У відповідь на це НБУ зважено застосовував рестрикційні заходи. Так, було збільшено базу для розрахунку обов'язкових резервів за рахунок включення до зобов'язань, які підлягають обов'язковому резервуванню коштів, залучених від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів. Розмір процентних ставок за активними операціями НБУ підтримувався на позитивному рівні щодо рівня інфляції. Проводилась робота щодо залучення коштів банків, в тому числі за депозитними сертифікатами [120, с. 21].

Упродовж третього етапу НБУ доповнив нормативну базу, яка регламентує взаємовідносини між різними сегментами грошово-кредитного ринку. Це зокрема: Інструкція про регулювання діяльності банків України (серпень 2001 р.), Положення про процентну політику (серпень 2004 р.), Положення про формування банками обов'язкових резервів (березень 2006 р.), Положення про регулювання ліквідності банків України (вересень 2006 р.), План рахунків бухгалтерського обліку і комерційних банків (червень 2004 р.) та ін. [111, с. 15].

Четвертий етап (2008 р. – 2010 р.). Негативні тенденції, які спочатку стосувалися вітчизняної банківської системи, згодом відповідно вплинули також на реальний сектор економіки й соціально-економічний розвиток країни загалом, що зрештою призвело до економічної кризи, ознаками якої було погіршення основних макроекономічних показників за аналізований період, а саме: зниження обсягів реального ВВП до 84,9 % у 2009 році, реальних доходів населення до 97 %, зростання індексу споживчих цін до 129,9 % у 2008 році тощо [77, с. 5].

Розгортання світової фінансової кризи призвело до відтоку капіталу з більшості країн, що розвиваються. Іноземні країни оцінювали економіку України як одну з найбільш ризикових, що зумовило значний відтік капіталу. Значні девальваційні очікування стали причиною різкого відтоку депозитів та конвертації вивільнених коштів населенням в іноземну валюту. Значна девальвація зумовила утримання інфляції на високому рівні (12,3 %). Таким чином, у 2009 році грошово-кредитна політика здійснювалася у складних умовах економічної та фінансової кризи і спрямовувалась на якнайшвидше подолання її наслідків.

Заходи грошово-кредитної політики з початку 2010 року спрямовувалися на стримування значних коливань валютного курсу та збалансування валютного ринку, забезпечення економіки платіжними засобами, стимулювання відновлення процесів кредитування, а також запровадження пруденційних заходів щодо

підвищення надійності функціонування банківської системи [79].

Економічне зростання у той час забезпечувалося не лише зовнішнім попитом, але й розширенням внутрішнього попиту, свідченням чого є поступове зростання реальної зарплати громадян (на 9,9 % у січні-жовтні 2010 р.), нарощення обсягів роздрібного товарообороту (на 5,8 % за січень-жовтень 2010 року), мінімізація спаду в інвестиційній сфері (у III кварталі 2010 р. вперше зафіксовано приріст у 2 % валового накопичення основного капіталу у ВВП) та позитивна динаміка фінансового стану підприємств (за 8 місяців 2010 р. відносно аналогічного періоду прибутки підприємств зросли на 30,7 %, а збитки зменшились на 23,9 %).

Аналіз динаміки показників розвитку монетарної сфери в 2010 р. засвідчує поступовий перехід до фази посткризового відновлення. Серед головних позитивних монетарних тенденцій, які формують основу для подальшого збалансованого розвитку економічної та фінансової систем України, можна виділити такі:

1. Забезпечення конвертованості національної грошової одиниці. Стимуванню інфляції сприяли такі фактори: уповільнення зростання базової інфляції через здешевлення продовольчих товарів та нижчий за потенційний споживчий попит; стримування підвищення адміністративно регульованих цін та тарифів; стабілізація ситуації на валютному ринку і укріплення номінального ефективного обмінного курсу гривні, що призвело до зниження імпортованої інфляції; низькі темпи зростання видатків державного бюджету, зокрема на соціальні цілі; стримана монетарна політика НБУ та спадні темпи споживчого кредитування, що обмежували споживчий попит; збільшення схильності населення до заощадження та висока активність на валютному ринку, де обсяги купівлі валюти традиційно перевищували обсяги її продажу населенням; покращання макроекономічних показників і стабілізація політичної ситуації [121, с. 7].

За офіційними даними, у I кварталі 2011 р. продовжилася тенденція до зниження інфляційного тиску, що, за виключенням III кварталу 2010 р., триває з II півріччя 2008 р. Зростання індексу

споживчих цін становило 3,3 % (8,2 та 7,2 % в річному вимірі). Незважаючи на дані офіційної статистики щодо гальмування споживчої інфляції, інфляційні очікування залишаються на вкрай високому рівні – 14,1 % у 2011 р.[122, с. 3].

2. Відновлення довіри вкладників до банківської системи та національної валюти, а саме: закріплення тенденції до збільшення обсягів коштів на депозитних рахунках як населення, так і юридичних осіб. Загальний обсяг депозитів за 2010 р. зріс на 26,3 %. Зазначена позитивна динаміка депозитної діяльності відбувалася на фоні і безпрецедентного падіння процентних ставок за депозитами – з 14,0 до 7,1 % за 2010 р. та січень-лютий 2011 р., що засвідчує безальтернативність депозитних рахунків як інструмента збереження заощаджень населення; зменшився показник доларизації економіки до 29,1 % за станом на 01.01.2011 порівняно з 31,7 % на початок 2010 р. (за 2009 р. він збільшився на 3,4 % (із 30,6 %));знизився рівень фінансової доларизації з 47,1 % на 01.01.2010 до 46,9 % на 01.03.2011. Це пов'язано з тим, що нарощування депозитної бази банків головним чином відбувалося за рахунок припливу депозитів у національній валюті, темпи приросту яких майже в 3 рази перевищували показник за коштами в іноземній валюті [121, с. 8–10].

Ці тенденції зумовлені вищими ставками за гривневими депозитами та зниженням девальваційних очікувань населення; зміцнилася довіра іноземних інвесторів до НБУ – міжнародні рейтинги України в іноземній валюті підвищилися: за шкалою Fitch Ratings – від В- до В, а за шкалою Standard&Poors–відССС+доВ+;рейтинг за національною шкалою–АА та зменшилися відповідні ризики кредитування України: індекс ЕМВІ+Україна знизився з 1002 на 31.12.2009 до 436 за станом на 31.12.2010 [121, с. 9].

Підвищення стабільності банківської системи відбулося за рахунок: продовження процесів капіталізації банківської системи – у 2010 р. регулятивний капітал банків зріс на 18,5 %, підвищився показник адекватності капіталу банків з 18 до 20,8 %(за два місяці 2011 р. знизився до 20,2 %);збільшення резервів з 122 млрд грн до 147

млрд грн, або на 20 %, при цьому активи збільшилися лише на 4 %, обсяг наданих кредитів знизився на 1,2 %; поліпшення фінансових результатів банківської системи: за позитивної динаміки доходів банків збитки зменшилися з 38,4 млрд грн у 2009 р. до 13,02 млрд грн; розширення ресурсної бази вітчизняної банківської системи – за загального зростання обсягу депозитів на 26,3 % покращилася їх строкова структура. За станом на 01.01.2011 відбулося збільшення питомої ваги довгострокових депозитів у загальному їх обсязі до 31,43 %, тоді як на початок 2010 р. вона становила лише 24,36 %. Слід акцентувати увагу на тому, що темпи зростання депозитів перевищили темпи інфляції, що забезпечило реальне збільшення депозитної бази; зменшення рівня боргового навантаження—за 2010 р. обсяг зовнішньої заборгованості банків зменшився з 30,8 млрд дол. США до 28,1 млрд дол. США) [121, с. 11].

Таким чином, забезпечення стабільного розвитку банківської системи на четвертому етапі було досягнуте за рахунок проведення консервативної кредитної політики банками при використанні жорстких регулятивних вимог з боку НБУ, схильності до мінімізації ризиків, орієнтації на інвестування в цінні папери попри нарощування обсягів кредитування, орієнтації на виконання власних зобов'язань боргів.

П'ятий етап (2011 р. – I півріччя 2013 р.). Зазначений етап характеризується посткризовим розвитком макроекономічної ситуації та відновленням банківської системи.

Проведення грошово-кредитної політики спрямовувалося на досягнення та підтримку цінової стабільності, сприяння підтриманню стабільності банківської системи та додержання стійких темпів економічного зростання.

Розвитку позитивних тенденцій у реальному секторі економіки та на грошово-кредитному ринку сприяло збереження прогнозованої ситуації на валютному ринку. У 2011 році обмінний курс гривні щодо долара США на міжбанківському валютному ринку знизився на 0,84 % – до 8,0284 грн./дол. США [123].

Грошова пропозиція визначалася як позитивна щодо макроекономічної ситуації у державі. Зростання грошової маси за 2011 рік становило 14,7 % і та відповідало підвищенню пропозиції базових грошей з боку Національного банку – монетарна база зросла на 6,3 %.

З проведенням жорсткої грошово-кредитної політики за рахунок збереження вартості гривні та покращення очікувань економічних агентів було досягнуто збільшення обсягу банківських депозитів, загальний обсяг яких протягом 2011 року зріс на 18,2 %. Зазначене дало змогу банкам підвищити власну кредитну активність. Загальний обсяг кредитів протягом 2011 року збільшився на 9,6 % порівняно зі зростанням на 0,9 % у 2010 році [115].

Покращення очікувань та нарощування банками ресурсів для кредитування економіки України позитивно відобразалося на її розвитку. За 2011 рік індекс промислової продукції підвищився на 7,3 %, обсяг сільськогосподарського виробництва – на 17,5 %. Відбулося покращення прибутковості підприємств – їх фінансовий результат за січень-листопад 2011 року збільшився порівняно з відповідним періодом 2010 року в 2,2 раза [123].

Слід відмітити, що у 2012 році в Україні підтримувалося низько інфляційне середовище – приріст індексу споживчих цін за цей період становив «мінус» 0,2 %. Стриманій ціновій динаміці у 2012 році сприяли: насичення ринку продовольчими товарами, у тому числі за рахунок запасів, накопичених у результаті рекордного врожаю 2011 року та значних його обсягів; зважена грошово-кредитна політика, зокрема забезпечення пропозиції грошей на рівні, адекватному розвитку макроекономічних процесів, а також підтримка прогнозованої динаміки обмінного курсу гривні; відсутність суттєвого коригування тарифів на комунальні послуги – зростання цін за категорією «Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива» становило 0,7 % [115].

Темп приросту індексу цін виробників промислової продукції у 2012 році знизився до 0,3 % порівняно з 14,2 % у 2011 році, що

пов'язано зі зменшенням попиту та відповідно цін на промислові товари на світових ринках (рис. 2.4).

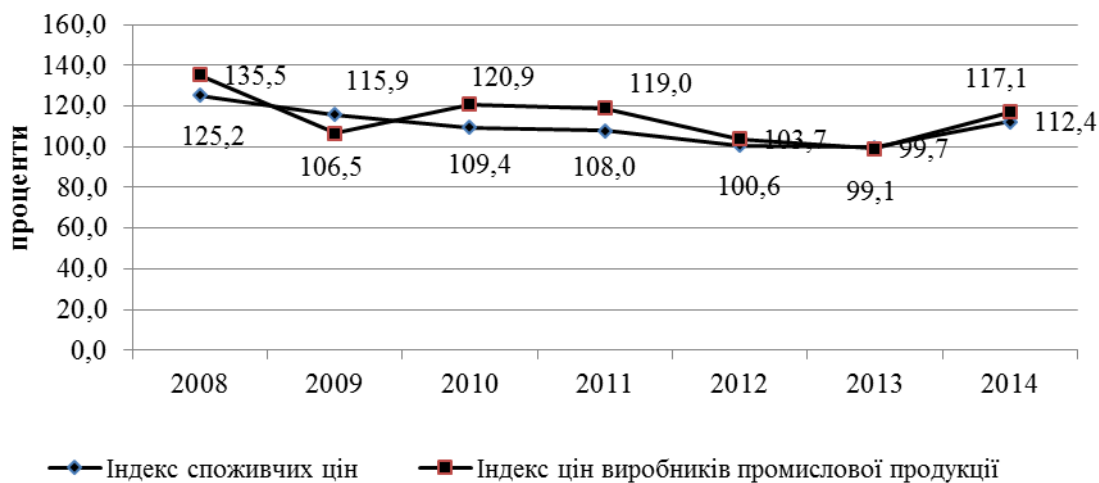

Рис. 2.4. Динаміка індексу споживчих цін та індексу цін виробника промислової продукції за період з 2008 по 2014 р., % (складено авторами за матеріалами [113])

Слід відмітити, що на посилення інфляції суттєво впливає розвиток валютного ринку. Незважаючи на те, що протягом року курсова динаміка гривні залишалася стабільною, все ж час від часу на валютному ринку відбувалися спекулятивні атаки на гривню, результатом яких була її девальвація (рис. 2.5).

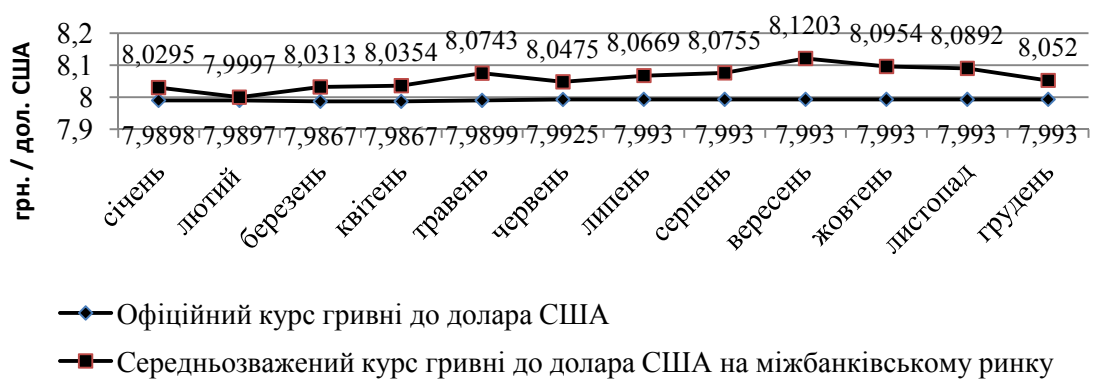

Рис. 2.5. Динаміка офіційного курсу гривні до долара США та середньозваженого курсу гривні до долара США на міжбанківському ринку у 2012 р.

Як свідчать дані рис. 2.5, у вересні та листопаді гривня знецінилася майже на 3,7 %. При цьому характерним для 2012 року було те, що девальвація гривні розпочиналася на ринку готівкових продажів і потім уже поширювалася на міжбанківський валютний ринок.

Оскільки власники валюти в період ажіотажного попиту не бажали її конвертувати, пропозиція валюти на ринку суттєво звужувалася і для стабілізації курсової динаміки гривні Національний банк України був змушений проводити інтервенції (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка сальдо валютних інтервенцій і темпів зростання міжнародних валютних резервів за період 2006–2014 рр. (складено авторами за матеріалами [85])

Дані, представлені на рис. 2.6, свідчать про те, що у 2014 році сальдо валютних інтервенцій НБУ було від'ємним і становило 0,8 млрд дол. США, що в 26 % менше, ніж у 2013 році.

За підсумками 2013 року Національний банк України суттєво зменшив частку своїх операцій у загальному обсязі операцій на валютному ринку – до 0,9 % з 3,1 % у 2012 році.

Національний банк України збільшував витрати валюти для інтервенцій, тому сальдо валютних інтервенцій значно зросло до -7499,8 млн доларів США порівняно з 2010–2011 рр. Оскільки інтервенції здійснюються за рахунок валютних резервів, то протягом 2012 року їх обсяг суттєво знизився.

Так, у порівнянні з 2011 роком міжнародні резерви Національного банку України скоротилися на 7 249 млн доларів США, або на 22,8 %.

На думку експертів, обсяг міжнародних резервів у 2012 році сягнув критичного рівня і це обмежує можливості Національного банку України щодо запобігання девальвації національної валюти. Зокрема, покриття грошової бази резервами наприкінці 2012 року становило 80 %, тоді як для таких економік, як Україна, це покриття повинно становити 100 % [124].

Слід відмітити, що у 2011 році відношення міжнародних резервів до ВВП становило 19,3 %, тоді як у загальносвітовій практиці це відношення вважається нормальним на рівні 8 %. Тобто резерви НБУ практично у 2,4 раза перевищують середньосвітовий нормальний рівень. Проте це не означає, що Україні не варто збільшувати міжнародні резерви. Адже, за оцінками експертів Міжнародного валютного фонду, необхідним для країни є рівень міжнародних резервів, що становить 22–25 % від ВВП [125, с. 42].

Високий попит на іноземну валюту всередині країни зумовлений кількома чинниками, серед яких, зокрема, низький рівень монетизації та рівень інфляції (рис. 2.7).

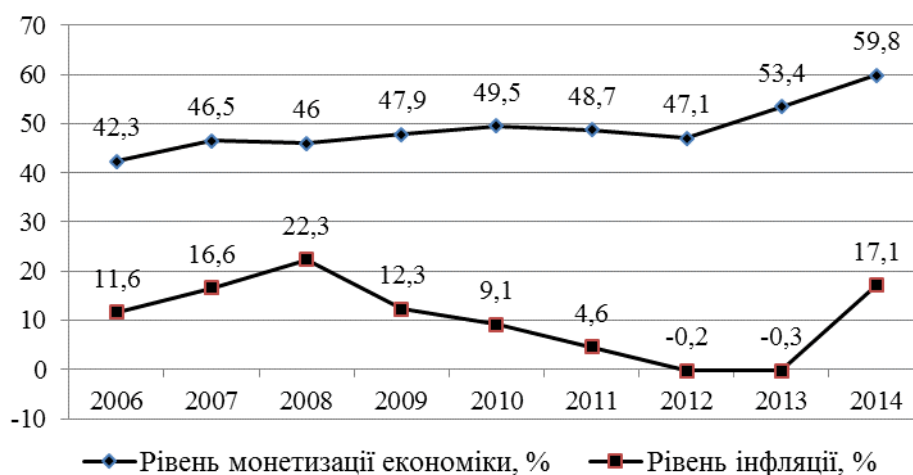

Рис. 2.7. Динаміка рівня монетизації економіки та інфляції за період з 2006 по 2014 р., % (складено автором за матеріалами [113])

У 2013 році відношення М2 до ВВП становило 53,37 %, що на 3,87 % більше, ніж у 2010 році. Дефіцит грошових коштів, у тому числі й готівкових, тісно пов'язаний із доларизацією.

В цілому проведення жорсткої монетарної політики, спрямованої на обмеження обсягу грошової маси в обігу, привело до значного зменшення рівня інфляції впродовж 2011–2012 рр. За результатами 2012 року в Україні зафіксовано дефляцію на рівні 0,2 %. При цьому зростання ВВП у 2012 році очікувалося на рівні 1 % [126], було заплановано у держбюджеті 3,9 %, а реальний ВВП за 2012 р. становив 100,2 %. Як свідчить досвід Японії, дефляція не є стимулом для зростання ВВП і тому ця країна намагається уникати дефляційних процесів [127].

В Основних засадах грошово-кредитної політики на 2013 рік зазначається, що НБУ не бере на себе зобов'язання «.. щодо утримання на певному рівні або в певних межах обмінного курсу гривні до іноземних валют. Офіційний курс гривні до долара США встановлюватиметься на підставі її котирувань на міжбанківському ринку, сприяючи формуванню в суспільстві об'єктивної оцінки валютних ризиків» [128, с. 5–6].

Протягом першого півріччя 2013 року в Україні зберігалися низькі темпи інфляції – з початку року споживча інфляція становила 0,2 %. Показник приросту індексу споживчих цін у річному вимірі впродовж звітного періоду коливався в межах від «мінус» 0,8 % (у березні та квітні) до «мінус» 0,1 % (у червні).

Основними чинниками такої цінової динаміки були: збільшення пропозиції на ринку продовольчих товарів, які становлять суттєву частку в структурі споживчого кошика; урівноважена грошово-кредитна політика, яка за рахунок адекватних параметрів грошової пропозиції, з одного боку, не допускала потрясінь монетарного характеру, а з іншого – сприяла процесам економічного розвитку; покращення очікувань. Відповідно до даних опитування керівників підприємств за II квартал 2013 року, яке здійснив НБУ, інфляційні очікування продовжували знижуватися і досягли нового мінімального значення за весь період спостережень.

Шостий етап (II половина 2013 р. по теперішній час). На даному етапі пріоритетною метою грошово-кредитної політики залишається підтримка цінової стабільності в державі, головним критерієм чого відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики виступає досягнення та підтримання в середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін у межах 3–5 % на рік [129].

Поряд з оперативними заходами НБУ проводив системну роботу, яка спрямована на створення умов для забезпечення стабільності гривні у двогостроковій перспективі та вдосконалення роботи фінансово-кредитних механізмів розвитку, а саме: удосконалення засад проведення процентної політики через посилення дієвості коридору процентних ставок «овернайт»; розвиток фінансового ринку в цілому та його фондового сегмента – безпосередньої участі НБУ, ключового інфраструктурного об'єкта фондового ринку; запровадження (з 20.06.2013) можливості здійснення операцій з купівлі-продажу депозитних сертифікатів НБУ на торгах, які проводяться організаторами торгівлі цінними паперами (фондовими біржами); активна співпраця з урядом над удосконаленням нормативно-правової бази з питань поліпшення фінансових механізмів економічного розвитку; удосконалення механізмів кредитної підтримки НБУ Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у разі виникнення потреби в ресурсах, що сприяє посиленню системи гарантування вкладів та підвищує довіру до банківської системи; посилення статусу грошової одиниці України як засобу платежу та заощадження [130].

У першому півріччі 2014 р. умови проведення грошово-кредитної політики надзвичайно ускладнилися за рахунок рецесивної тенденції 2012–2013 рр., посилювалися різким погіршенням соціально-політичної ситуації, анексією Криму та подальшим загостренням ситуації на сході країни. Обмежені фінансові ресурси державного та приватного секторів викликали звуження внутрішнього попиту, а несприятлива зовнішня кон'юнктура – зовнішнього. Як наслідок

реальний ВВП за I та II квартали 2014 р. знизився на 1,1 % та 4,7 % відповідно.

Накопичені зовнішні дисбаланси, пов'язані зі значним дефіцитом поточного рахунку платіжного балансу в попередні роки, створюють суттєвий девальваційний тиск. Девальвація гривні в першому кварталі 2014 р. склала 37 %. НБУ було запроваджено перехід до системи гнучкого обмінного курсу. В результаті у I півріччі 2014 р. обмінний курс гривні до долара США на міжбанківському ринку знизився на 66,9 % – до 13,6058 грн. /дол. США [130].

Спад в економіці загрожує подальшим погіршенням якості кредитних портфелів. Політична нестабільність призводить до зростання депозитних ставок, що знижує їх маржу. Частина активів та зобов'язань опинилися під загрозою через окупацію частини території України – Криму.

Частка проблемних активів в активах банківської системи виросла до 10,8 % та становила близько 19,9 млрд дол США на кінець грудня 2013 року. Українські банки все ще мали значну коротку відкриту валютну позицію, що наражала їх на валютний ризик. Одночасно клієнти банків були під підвищеним валютним ризиком, оскільки частка іпотечних кредитів домогосподарств в іноземній валюті складала 67 %, а загальних кредитів нефінансових корпорацій – 34 %. В умовах девальвації національної валюти валютний ризик клієнтів, у яких відсутні джерела надходжень валютної виручки, трансформується в кредитний ризик для банків. Відношення кредитів до депозитів резидентів знизилось із часів кризи 2008 р., але все ще становило 149% на кінець першого кварталу 2014 р. при середньому значенні серед країн регіону на рівні 92%.

Зниження обмінного курсу гривні, підвищення адміністративно регульованих цін і тарифів внаслідок проведення назрілих економічних реформ, а також погіршення ринкових очікувань позначилися на ціновій динаміці. Приріст індексу споживчих цін у річному вимірі у серпні 2014 р. збільшився до 14,2 % порівняно з 0,5% у грудні 2013 р.

Значна частина обсягу коштів з підтримки ліквідності банків внаслідок відтоку вкладів трансформувалася в готівку поза банками, обсяг якої за I півріччя 2014 р. збільшився на 21,8 %. Зазначене зумовлювало випереджаюче зростання монетарної бази (на 11,2%) порівняно з грошовою масою (на 4,0 %).

Відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на 2015 р. основним її завданням є сприяння процесу поступового зниження інфляції як підґрунтя для забезпечення досягнення до 2018 р. середньострокової інфляційної цілі. Головним орієнтиром грошово-кредитної політики на 2015 рік є зниження показника приросту індексу споживчих цін за рік до рівня 9 %.

Засоби та методи грошово-кредитної політики використовуватимуться для впливу монетарних чинників на стабільність грошової одиниці та збалансованості процентних ставок кредитного і депозитного ринків на основі регулювання обсягу монетарної бази, яка розглядатиметься як операційний орієнтир грошово-кредитної політики (приріст монетарної бази у першому півріччі 2015 р. прогнозується на рівні 20 %).

Відповідно до основних засад грошово-кредитної політики на 2015 р. регулювання обсягу монетарної бази відбуватиметься шляхом впливу на наявність ліквідних коштів у розпорядженні банків. Основною метою такого впливу є спрямованість монетарних інструментів залежно від умов розвитку грошово-кредитного ринку. Щодо запровадження інфляційного таргетування монетарні інструменти та процедури ухвалення регулюючих рішень максимально можливо наблизатимуться до стандартів, притаманних відповідному монетарному режиму.

Якщо проаналізувати сучасний стан економічного розвитку в Україні, то слід відмітити, що на 01.03.2015 позитивні тенденції до зростання світової економіки продовжилися. Основним драйвером серед розвинених країн залишалися США, економічна активність країн Єврозони також повільно відновлюється. Водночас введені санкції та вплив капіталу обумовлюють рецесію в Росії. Провідні

фондові індекси продемонстрували динамічне зростання, але зниження сировинних цін (у річному вимірі) тривало.

Зростання споживчої інфляції в Україні прискорилося до 34,5 % у річному вимірі, що пов'язано з прискоренням девальваційних процесів та високими інфляційними очікуваннями. Базова інфляція зросла на 33,2 %, індекс цін виробників – на 41,0 % у річному вимірі.

Тривало зниження економічної активності, обумовлене військовими діями на сході України, руйнуванням інфраструктури та зупиненням роботи підприємств, торговельними обмеженнями з боку Російської Федерації та зниженням споживчого попиту. Водночас спостерігалось зменшення від'ємного внеску з боку будівництва та торгівлі, як наслідок, зниження індексу виробництва базових галузей у лютому уповільнилося до 19,4 % у річному вимірі. Зниження реальної заробітної плати в січні прискорилося до 17,3 % у річному вимірі.

Доходи Державного бюджету України в лютому 2015 року, на відміну від січня, суттєво зросли під впливом інфляційних та девальваційних ефектів, підвищених ставок податку на доходи фізичних осіб і акцизів. Дефіцит Державного бюджету України за підсумками двох місяців зменшився внаслідок його виконання з профіцитом (0,4 млрд. грн.) у лютому 2015 року. Державний та гарантований борг станом на кінець січня становив 1 113,5 млрд. грн.

На початку 2015 року зберігався невеликий дефіцит поточного рахунку, зокрема в лютому – 405 млн. дол. США. Експорт товарів знизився на 34,1 % в річному вимірі за рахунок скорочення експорту чорних металів, продукції машинобудування та зернових. Низький внутрішній споживчий та інвестиційний попит обумовив зниження імпорту на 32,9 %. Дефіцит фінансового рахунку скоротився до 338 млн. дол. США внаслідок збільшення зовнішніх інвестицій у банківський сектор та скорочення готівкової валюти поза банками. Водночас рівень роловеру залишається низьким (67 % за зобов'язаннями приватного сектору). Зведене сальдо платіжного балансу (-743 млн. дол. США) було повністю профінансовано за рахунок резервних активів: міжнародні резерви скоротилися до 5.6 млрд. дол. США.

Заходи Національного банку України щодо посилення жорсткості монетарної політики, запроваджені в лютому та березні, мали суттєвий вплив на стан грошово-кредитного ринку. Підвищення облікової ставки обумовило зростання вартості гривневих ресурсів. Водночас дещо знизилися темпи відпливу депозитів, у той час як кредитна активність банків продовжувала скорочуватися. Перевищення попиту на безготівкову валюту над її пропозицією та відміна щоденних валютних аукціонів супроводжувалися знеціненням гривні, що, у свою чергу, стало причиною введення додаткових адміністративних заходів на валютному ринку. Реальний ефективний обмінний курс гривні в лютому в річному вимірі послабився на 40,6 % внаслідок номінальної девальвації на 52,7 % за додатного інфляційного диференціала 25,7 % (перевищення інфляції в Україні інфляції країн – основних торгових партнерів).

Таким чином, у результаті проведеного еволюційного дослідження використання монетарних інструментів автор доходить висновку, що їх вплив провокує виникнення інфляційної складової у діяльності банків через регулювання монетарної бази, норм обов'язково резервування, процентної політики НБУ (зокрема, встановлення облікової ставки), рівня монетизації, рівня доларизації, механізмів рефінансування, валютного курсоутворення.

2.2. Методи та способи оцінки впливу інфляції на ефективність діяльності банків

Світова практика засвідчила, що для утримання інфляції на певному рівні доцільно уникати не обґрунтованого обмеження щодо безготівкових платежів та розрахунків та введення граничних меж загального зростання грошової маси в обігу.

Рівень інфляції в економічно розвинених країнах і в багатьох країнах, що розвиваються, залишався досить помірним з початку 90-х років (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівень світової інфляції в економічно розвинених країнах та країнах, що розвиваються (період з 2005 по 2008 р.)

Регіональний розподіл інфляції	Середнє значення за 8 років			2005	2006	2007	2008	Середнє значення за 4 роки (2009–2012)
	1988–1995	1998–2004	2005–2008					
Світова інфляція	25,4	5,0	3,7	3,6	3,7	3,8	3,5	3,1
Економічно розвинені країни	3,7	1,9	2,3	2	2,3	2,3	1,8	2,2
Країни, що розвиваються, та країни з новими ринковими економіками	65,2	9,3	5,3	5,6	5,4	5,3	5,4	4,2

Цікавим є досвід економічно розвинених економік. Так, зокрема, Банк Великобританії, Національний банк Швейцарії, Резервний банк Австралії та Резервний банк Нової Зеландії встановлюють свої середньотермінові інфляційні орієнтири на рівні, що не перевищує 2–3 % на рік (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Позитивний досвід провідних країн світу щодо встановлення власних середньо термінових інфляційних орієнтирів [72]

Центральні банки	Інфляційний орієнтир/критерії цінової стабільності	
	Показник	Кількісні межі
Центральний європейський банк	Гармонізований індекс споживчих цін	менше 2 % у середньостроковому періоді
Банк Великобританії	Індекс споживчих цін	2 % за 12-місячний період (попередній орієнтир – 25 %)
Національний банк Швейцарії	Індекс споживчих цін	менше 2 % на рік
Резервний банк Австралії	Індекс споживчих цін	до 2 % на рік у середньостроковому періоді
Резервний банк Нової Зеландії	Індекс споживчих цін	1–3 % у середньо терміновому періоді(попередній орієнтир – 0–3 % протягом 12 місяців)

Така узгодженість не є свідченням коректності самих оцінок оптимальної інфляції. Характерним у цьому контексті виявляється сучасний досвід окремих країн зони євро, економіки яких демонструють мінімальне зростання, хоча інфляція в них нині не

перевищує у середньому 2–3 % на рік та узгоджується з оцінками його оптимального рівня.

Однак не у всіх розвинутих країнах визначення інфляційних орієнтирів мають жорстко обмежувальний характер. Так, Федеральна резервна система (ФРС) США допускає вищі темпи щорічного зростання інфляції, ніж ЄЦБ. Зазначена гнучкість інфляційних орієнтирів ФРС надає можливість поєднати їх досить низький рівень із більш динамічним виробництвом, ніж у країнах зони євро.

Щодо країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, то вибір ними інфляційних орієнтирів часто знаходиться поза межами цінової політики. Так, для країн Центральної та Східної Європи (Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словацька Республіка, Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Мальта, Кіпр, які набули членства в ЄС у 2004 р.) вибір інфляційних орієнтирів визначався не оптимальним співвідношенням з темпами економічного зростання, а умовами входження до ЄС [72].

Досить часто встановлення інфляційних орієнтирів залежить від зовнішніх чинників. МВФ при видачі кредитів ставить спеціальні вимоги, пов'язані із зниженням рівня інфляції в країні-реципієнті.

Слід відмітити, що при оцінці впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій за доцільне є використання певних методів – економічних та організаційно-правових (рис. 2.8).

Як видно із рис. 2.8, представлена характеристика методів, що пропонується для використання в системі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій, відповідає основним напрямкам реалізації грошово-кредитної політики, що в свою чергу підтверджує факт прямої залежності між вибором ефективної грошово-кредитної політики та рівня інфляції.

Виходячи з вивчення природи інфляції та передумов позиціонування інфляційної складової у діяльності банків, обґрунтовано, що економічні відносини, у яких функціонують банки, пов'язані з нематеріальною сферою виробництва, де корисність праці має прояв у специфічному результаті та виробленні особливих продуктів, послуг, мають власну вартість. Тому функцією нематеріального виробництва є виробництво (надання) послуг.

У цьому розумінні банківські установи виробляють специфічну продукцію – банківські або грошові (фінансові) технології, без яких не може існувати жоден суб’єкт економічної діяльності [112, с. 123].

В усіх випадках банківництво забезпечує узгодженість та поєднання різних умов, правил, процедур, робіт, регламентів взаємодії, що складає єдиний технологічний процес обслуговування клієнтів. Таким чином, специфічна функція банківської діяльності полягає у забезпеченні суб’єктів економічної діяльності специфічними банківськими послугами, що знаходять своє відображення у проведенні активних і пасивних операцій банків[112, с. 124].

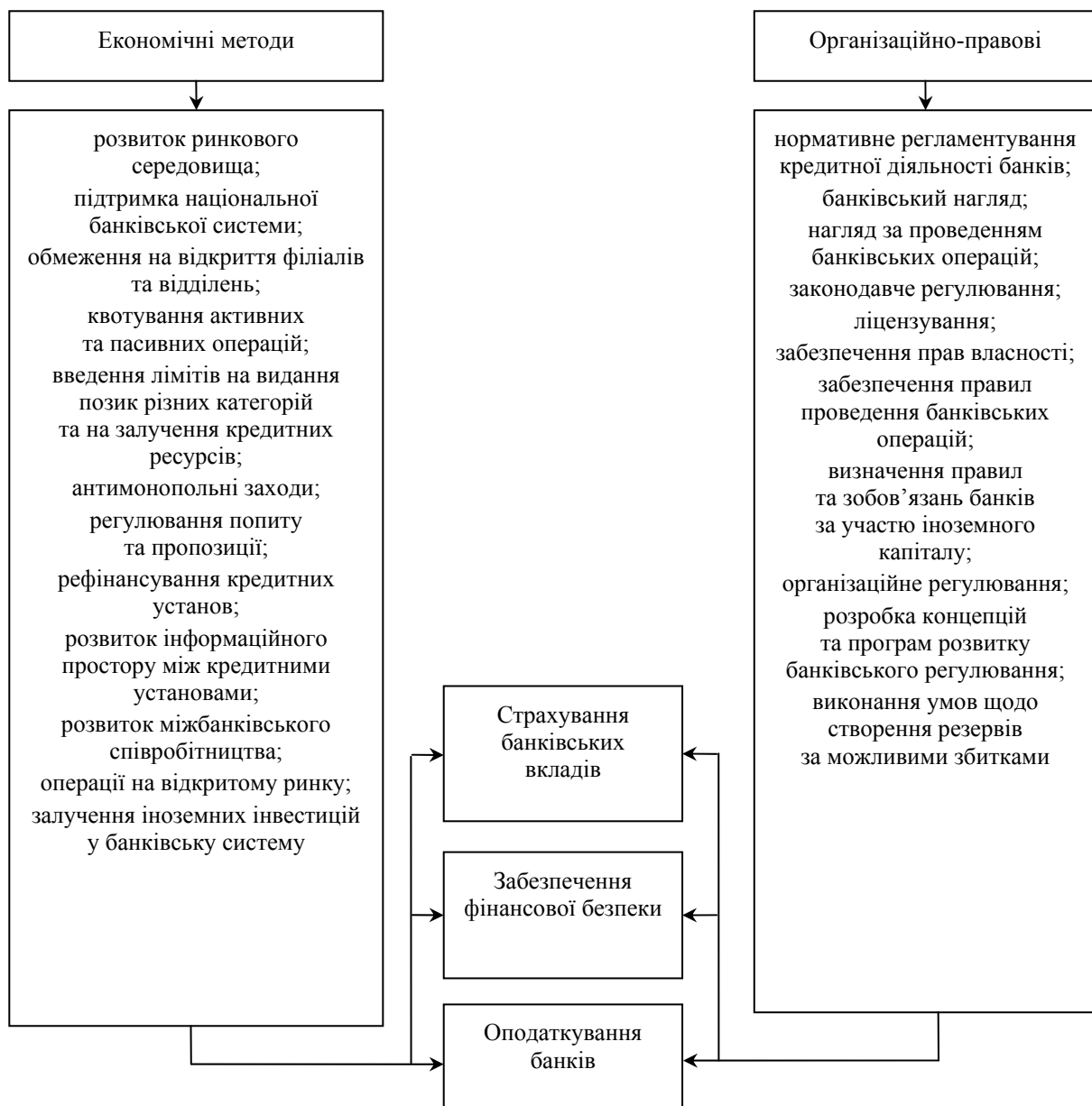

Рис. 2.8. Характеристика методів оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій

Усі банки незалежно від форми власності, величини капіталу та спеціалізації виконують: операції із залучення тимчасово вільних грошових коштів у депозити (депозитні операції); операції, пов'язані з розрахунково-касовим обслуговуванням клієнтів (розрахункові та касові операції); операції з кредитного обслуговування клієнтів (кредитні операції) [131].

Зазвичай, коло операцій, що їх виконують банки, значно ширше, але саме ці операції є обов'язковими і належать до суто банківських операцій. Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» здійснювати їх у сукупності мають право тільки юридичні особи, які мають банківську ліцензію. Саме тому їх називають базовими операціями банків [51].

У банківській практиці донині немає єдиного підходу до класифікації банківських операцій. Найбільш поширеним є підхід, за яким банківські операції класифікують за такими ознаками: залежно від специфіки банківської діяльності; залежно від плати за надані операції і послуги; від порядку формування і розміщення фінансових ресурсів банку; від суб'єктів, яким надаються банківські операції; від руху матеріальних продуктів [131].

Специфіка діяльності та основних операцій банківських установ у багатьох випадках породжує інфляційні тенденції у вітчизняній економіці. З метою оцінки масштабів та ступеня потенційного впливу різних груп банківських операцій на інфляційний потенціал та темпи інфляції необхідним є визначення значимості їх кожного виду. При цьому основні акценти будуть зроблені на дослідженні тих видів активних і пасивних операцій банків, які представляють найбільший інтерес з точки зору оцінки їх впливу на інфляційну складову. До таких операцій слід віднести кредитні та прирівняні до них в активах, операції з формування власних коштів, прибутку та фондів, а також операції з залучення та запозичення [112, с. 124].

Слід відмітити, що сучасні тенденції розвитку банківської системи України дають підстави стверджувати, що донедавна для неї було характерним значне випередження темпів зростання загальноекономічної динаміки, і це передусім зумовлено тим, що її реформування розпочато раніше за інші сектори економіки і більше

відповідало потребам перехідного періоду. Упродовж окресленого періоду кількість банків зменшилася зі 196 у 2007 р. до 163 у 2014 р., з яких станом на 01.03.2015 - 38 перебувають у стадії ліквідації. Це досить висока кількість проблемних банків, що свідчить про складний стан банківської системи (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Кількісна характеристика банків України за період з 2007 по 2014 р. (складено за матеріалами[98, 132])

№ пор.	Назва показника	Роки							
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Кількість банків за Реєстром	198	198	197	194	198	176	182	163
2	Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	23	39
3.	Банки з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51
3.1.1	у т.ч. зі 100 % іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19
4.	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34,0	32,5
6	Кількість банків за групами								
6.1	Банки I групи	17	18	18	17	17	15	15	16
6.2	Банки II групи	17	20	19	22	19	20	20	19
6.3	Банки III групи	34	24	21	21	22	25	23	33
6.4	Банки IV групи	105	120	121	115	117	115	122	90

У дослідженні функціонування банківської системи велике значення займає оцінювання впливу іноземного капіталу на рівень її ефективності. Незважаючи на значну кількість ліквідованих банків з приватним українським капіталом, частка банків з іноземним капіталом є відносно стабільною та станом на 01.01.2015 складає 32,5 %. При цьому, дана група банків представлена в основному російським капіталом.

Станом на 01.01.2015 структура власності на активи банківської системи України була представлена наступним чином (табл. 2.5).

З метою виокремлення інфляційної складової у діяльності банків, в першу чергу доцільно оцінити якість активних і пасивних банківських операцій на основі аналізу динаміки змін наступних показників: співвідношення залучених коштів до власних; рівень капіталізації; рівень кредитної активності; співвідношення резервів

під збитки за кредитними операціями до кредитної заборгованості; коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів; коефіцієнт захищеності власного капіталу; коефіцієнт мультиплікатора капіталу; коефіцієнт активності залучення строкових депозитів.

Таблиця 2.5

Структура власності на активи банківської системи України за період 2011-2014 рр., %

Банки, за формою власності	2011 р.	2012р.	2013р.	2014 р.
Державні банки	17	18	18	22
Банки з приватним українським капіталом	47	50	56	47
Банки з російським капіталом	12	12	11	15
Банки з іноземним капіталом (крім російського)	24	20	15	17

В першу чергу розглянемо основні показники діяльності банків за їх групами (табл.2.6). Слід зауважити, що у 2014 році тривала тенденція до збільшення концентрації активів, зобов'язань, капіталу в банках I групи, які спроможні кредитувати великі проекти і відіграють основну роль у банківській системі та соціально-економічному розвитку України. Так, на I групу банків припадає 72,99 % активів, активи банків II групи становлять 14,44 %, III групи – 7,49 %, IV групи – 5,07 %. Трансформація часток активів за банками відбулася унаслідок переведення частини банків до III групи та ліквідації значної частки банків IV групи.

Якщо розглянути тенденцію розвитку банків за групами у 2014 р. у порівнянні з 2009 р., то можемо побачити, що найбільш проблемною є IV група банків, яка за показниками обсягів активів, наданих кредитів, зобов'язань та балансового капіталу має від'ємний результат.

Розвиток міжнародних операцій призвів до ускладнення банківської діяльності, необхідності збільшення банками власного капіталу з метою підтримки достатнього рівня платоспроможності, надійності та економічного зростання.

Таблиця 2.6

Розподіл банків України на групи за основними показниками діяльності 2007,2009 та 2014 років (розраховано авторами за матеріалами [98])

Показники	На 01.01.2008, тис. грн.	На 01.01.2010, тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	На 01.01.2015, тис. грн.	Абсолютне відхилення, тис. грн.	Темп приросту за період 2014 року до 2009, %
Група I (найбільші банки)	17	20	-2	16	-4	-
Загальні активи	388271099	606 249 970	217978871	961 092 777	354842807	58,5
Кредити та заборгованість клієнтів	291769384	526 177 181	234407797	648 524 731	122347550	23,25
Зобов'язання	348460958	524 865 476	176404518	850 859 677	325994201	62,1
Балансовий капітал	39810141	81 384 493	41574352	110 233 100	28848607	35,4
Група II (великі банки)	17	19	2	19	-	-
Загальні активи	102956220	138 333 751	35377531	190 154 561	51820810	37,5
Кредити та заборгованість клієнтів	65958569	102 695 063	36736494	124 568 596	21873533	12,1
Зобов'язання	91287655	122 832 778	31545123	175 024 570	52191792	42,5
Балансовий капітал	11668566	15 500 971	3832405	15 129 990	-370981	-2,4
Група III (середні банки)	34	21	-13	33	12	-
Загальні активи	61170048	57 033 261	-4136787	98 660 809	41627548	72,9
Кредити та заборгованість клієнтів	41866448	43 813 668	1947220	62 266 472	18452804	42,1
Зобов'язання	52227077	46 937 753	-5 289 324	88 400 185	41462432	1,6
Балансовий капітал	8942971	10 095 508	1152537	10 260 624	165116	1,6
Група IV(малі банки)	105	121	16	90	-31	-
Загальні активи	46998735	71 832 592	24 833 857	66 809 724	-5022868	-6,9
Кредити та заборгованість клієнтів	30457636	53 609 876	23 152 240	38 251 037	-15358839	-28,7
Зобов'язання	37842139	58 605 942	20 763 803	54 370 832	-4235110	-7,2
Балансовий капітал	9156597	13 226 647	4 070 050	12 438 892	-787755	-5,9
Усього:						
Кількість банків	173	179	6	163	16	-
Загальні активи	599396103	873 449 574	274 053 471	1 316 717 870	443268296	50,7
Кредити та заборгованість клієнтів	430052037	726 295 788	296 243 751	873 610 836	147315048	20,3
Зобов'язання	529817828	753 241 949	223 424 121	1 168 655 263	415413314	55,2
Балансовий капітал	69578274	120 207 619	50 629 345	148 062 606	27854987	23,2

Слід звернути увагу на те, що найбільш стабільною та стійкою складовою регулятивного капіталу банку є капітал 1-го рівня, найбільш питома вага у якому належить статутному капіталу. Тому, визначаючи достатність капіталу, слід приділити увагу саме розміру статутного капіталу (рис. 2.9).

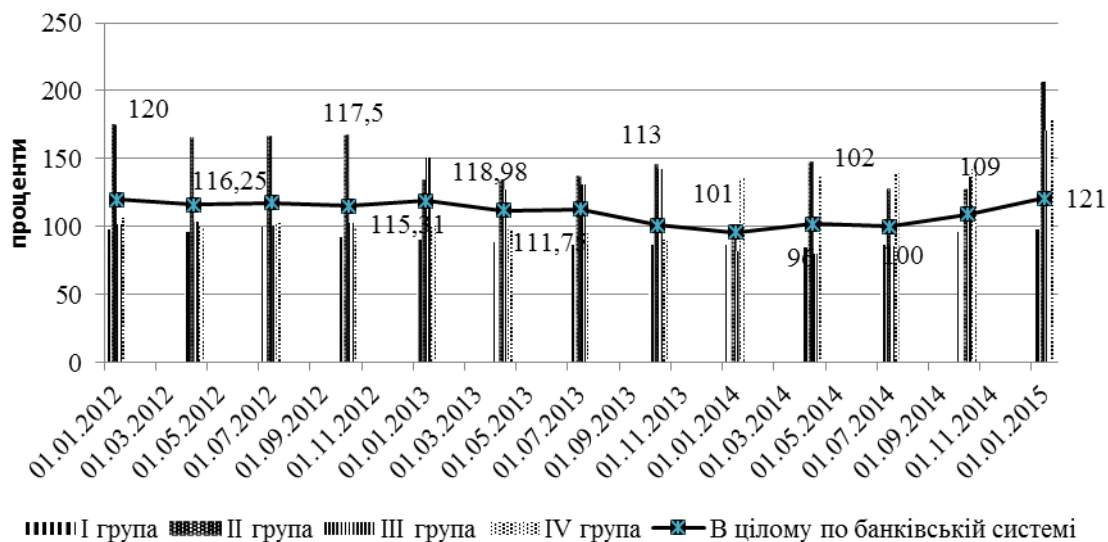

Рис. 2.9. Частка статутного капіталу у власному капіталі за групами банків, % (розраховано авторами з використанням матеріалів [98])

Як стверджують науковці В. Коваленко, Д. Гайдукович та результати аналізу рис. 2.9, власний капітал у розрізі груп банків за класифікацією Національного банку України за усіма групами банків за перше півріччя 2013 року майже не змінився [133]. При цьому лише серед банків I групи його розмір перевищував розмір статутного капіталу за рахунок зменшення непокритого збитку. У II та III групах статутний капітал перевищував розмір власного капіталу.

Потягом 2014 року 37 банків збільшили статутний капітал на загальну суму 9,15 млрд грн., з них 7 банків належать до I групи, до II групи – 7, до III групи – 2, до IV групи – 21. Слід зазначити, що банки I, II та III груп збільшували статутний капітал переважно з метою розширення діяльності, в той час як банки IV групи – з метою

виконання законодавчо встановлених вимог щодо мінімального розміру статутного та регулятивного капіталів.

Протягом останнього періоду спостерігається зменшення регулятивного капіталу. Паралельно відбувається коливання показника адекватності регулятивного капіталу, який має тенденцію до зниження (рис. 2.10).

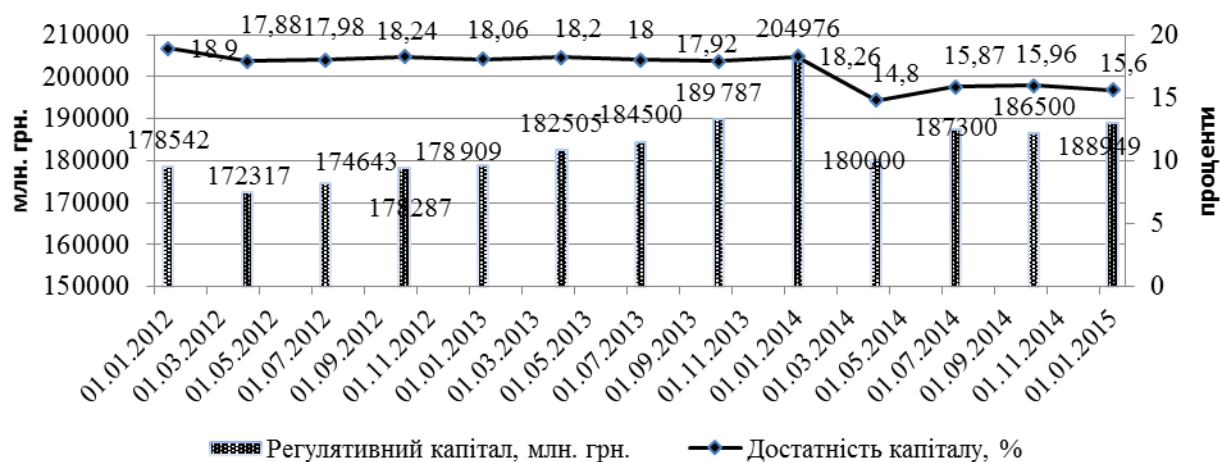

Рис. 2.10. Динаміка співвідношення між регулятивним капіталом та адекватністю регулятивного капіталу банківської системи за період з 01.01.2012 по 01.01.2015 (розраховано авторами за матеріалами [98])

Через негнучкість вимог до достатності капіталу, встановлених Національним банком України, деякі банки вдаються до фіктивного «роздування» капіталу, що, безумовно, є негативним явищем [133, с. 51-52].

За результатами 2014 р., банки України отримали негативну динаміку фінансового результату.

За результатами 2014 р. показник рентабельності капіталу (ROE) по банківській системі України склав -30,46 % (рис. 2.11).

За 2014 р. сукупні збитки банків склали -55999 млн грн. Відємний фінансовий результат зумовлений в першу чергу погіршеннякості активів, що, в свою чергу, вимагає додатковогоформування резервів.

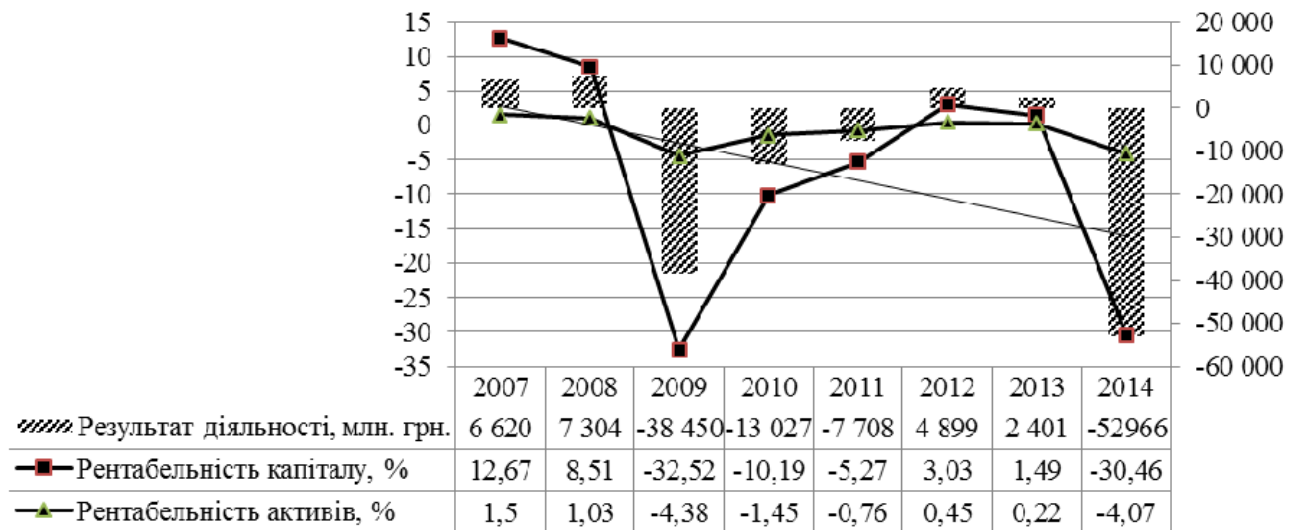

Рис. 2.11. Основні показники результатів діяльності банківської системи України за період з 2007 по 2014 р. (розраховано авторами за матеріалами [132])

Так, обсяг сформованих резервів за підсумками 2014 р. порівняно з 2013 р. збільшився на 296,25 % та станом на 01.01.2015 становив 103297 млн грн. Враховуючи значну питому вагу валютних кредитів в клієнтському кредитному портфелі та погіршення якості обслуговування позичальниками кредитів, банки змушені доформувати резерви, що негативно вплине на рівень їх дохідності та капіталізацію банківської системи.

За результатами 2014 р. збиток показали 52 банки зі 158. Найбільш збитковим банком виявся ВІЕЙБІ БАНК, сума збитку якого склала 10055,37 млн. грн. Найбільш прибутковим банком за аналізований період виявся ПАТ «СІТІ БАНК», прибуток якого дорівнював 1379,83млн. грн. (табл. 2.7).

Негативним є те, що достатня кількість банків, які у 2014 р. за методикою НБУ визнані системоутворюючими, отримали збиток, а саме: ПАТ «Укрексімбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Райффайзен банк Аваь», ПАТ «Укрсоцбанк».

Таблиця 2.7

**ТОП-10 збиткових і прибуткових банків України за результатами
2014 року (складено авторами за матеріалами [98])**

Назва банку	Сума збитку, млн грн.	Назва банку	Сума прибутку, млн грн.
ПАТ «ВІЕЙБІ БАНК»	-10 055 368	ПАТ «Сіті Банк»	1 379 831
ПАТ «Укресімбанк»	-9 805 548	ПАТ «Приватбанк»	749 036
ПАТ «Ощадбанк»	-8 564 446	ПАТ «ВТБ Банк»	642 795
ПАТ «Міський комерційний банк»	-3 951 786	ПАТ «ІНГ Банк Україна»	228 880
ПАТ «Промінвестбанк»	-3 453 846	ПАТ «Кредит Європа Банк»	170 086
ПАТ «Укргазбанк»	-2 801 124	ПАТ «БМ банк»	133 317
ПАТ «Укрсоцбанк»	-2 662 247	ПАТ «Сбербанк Росії»	108 049
ПАТ «ОТП Банк»	-1 999 097	ПАТ «Креді Агріколь Банк»	90 416
ПАТ «Райффайзен банк Аваль»	-1 367 334	ПАТ «Прокредит Банк»	78 663
ПАТ «Експбанк»	-1 095 592	ПАТ «Перший Український Міжнародний банк»	54 200
Усього	-45756388	Усього	3635273

Слід відмітити, що дослідження впливу інфляції на банківську діяльність слід розглядати через тренд зміни показника процентної маржі (різниця між процентним доходом і витратами банку, між відсотками отриманими і сплаченими. Вона є основним джерелом прибутку банку і покликана покривати податки, збитки від спекулятивних операцій, перевищення безвідсоткового доходу над безвідсотковою витратою, а також банківські ризики) та чистого процентного спреда (характеризує рівень узгодженості процентної політики банку за кредитними і депозитними операціями) (рис. 2.12).

Як свідчать дані рис. 2.12, аналізовані показники мають тенденцію до зменшення, що в свою чергу свідчить про дисбаланси, які виникають унаслідок коливання процентних ставок та інфляційних очікувань.

Розглядаючи показники ефективності цінової політики банків, можна зазначити, що встановлення високих процентних ставок за кредитами та депозитами не є показником ефективності (табл. 2.8).

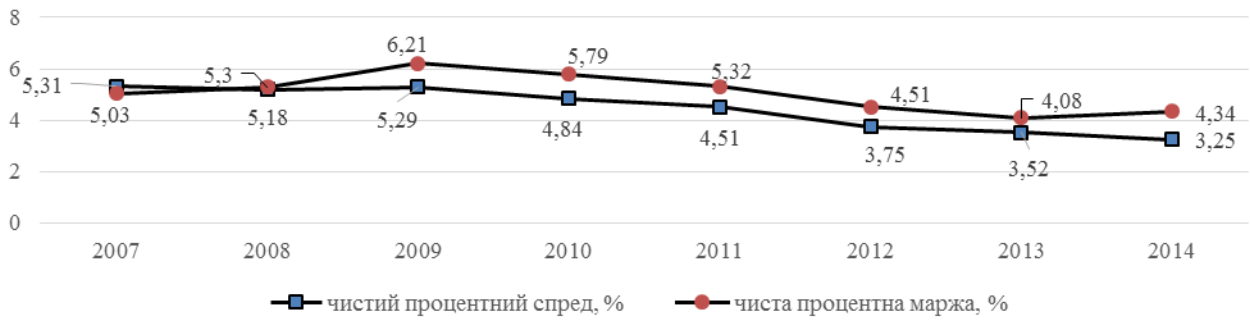

Рис. 2.12. Динаміка показників чистого процентного спреду та чистої процентної маржі банківської системи України за період 2007–2014 рр. (розраховано авторами за матеріалами [98])

Таблиця 2.8

Динаміка показників ефективності цінової політики банків за період 2012–2013 рр. (станом на початок року, %) (складено автором за матеріалами [98])

Банки	Середня вартість залучення ресурсів		Середня ціна надання кредитних продуктів		Чистий спред		Прибутковість/збитковість продажів		Віддача активів	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Приватбанк	8,67	6,91	13,63	13,52	4,97	6,61	7,40	6,34	1,21	0,98
Укрексімбанк	7,23	6,83	13,29	13,30	6,06	6,46	0,64	1,07	0,07	0,12
Ощадбанк	8,44	7,04	15,83	13,24	7,39	6,20	5,19	5,42	0,08	0,72
Райффайзен Банк Аваль	6,50	5,02	14,95	14,96	8,45	9,94	0,01	0,36	0,00	0,06
УкрСиббанк	7,84	7,03	15,00	18,59	7,16	11,56	-46,27	-61,60	-6,82	-1,31
Укрсоцбанк	6,94	5,57	13,36	12,69	6,42	7,12	0,48	0,27	0,07	0,04
Промінвестбанк	8,41	7,30	13,85	12,66	0,44	5,36	-19,08	0,67	-2,44	0,08
ВТБ банк	7,48	6,17	12,36	12,47	4,88	6,29	-11,90	12,51	-1,46	1,57
Альфа-банк	10,49	8,15	17,05	14,01	6,56	5,86	0,02	0,44	0,00	0,06
ОТП банк	4,95	3,83	13,97	12,61	9,02	8,78	13,08	19,35	2,47	2,55
Середнє значення по банківській системі України	7,90	6,68	14,11	12,90	6,21	6,22	-9,60	-5,53	-1,38	-0,73

Так, за аналізований період у банках ПАТ «Альфа-банк», ПАТ «Райффайзен банк Аваль» встановлено у 2013 р. найвищі процентні ставки за кредитами 17,05 % та 14,98 % відповідно. При

цьому, віддача від проведення активних операцій виявилася найнижчою. Зазначене свідчить про не врахування інфляційної складової при розробці процентної політики банків при реалізації ними функції створення нових кредитних грошей. Також слід відмітити про не ефективну процентну політику в цілому по банківській системі України, яка призвела до збитковості від продаж та віддачі активів.

При вивченні різних теоретичних, методологічних та організаційних аспектів проблеми розвитку і вдосконалення інструментарію економічного аналізу для можливості врахування впливу інфляції на ефективність банківської діяльності у працях В. Т. Долі [134], В. О. Подольської [135], Є. В. Мниха [136], Н. К. Дружиніна [137], В. В. Ковальова [138] доходимо висновку, що найбільш оптимальним і достовірним методом є побудова багатofакторних функціональних моделей, а саме – мультиплікативної моделі.

У загальному вигляді функціональні багатofакторні мультиплікативні моделі можна формалізувати і записати як суперпозицію функцій, які отримані за допомогою одного з прийомів моделювання «розширення факторної системи»:

$$\begin{aligned} z^t &= f\left[\varphi(x_1^t, x_2^t), \varphi(x_2^t, x_3^t), \dots, \varphi(x_{n-1}^t, x_n^t)\right] \\ z^t &= f(y_1^t, y_2^t, \dots, y_n^t) \end{aligned} \quad (2.1)$$

$$z^0 = f\left[\varphi(x_1^0, x_2^0), \varphi(x_2^0, x_3^0), \dots, \varphi(x_{n-1}^0, x_n^0)\right] \quad (2.2)$$

$$z^1 = f\left[\varphi(x_1^1, x_2^1), \varphi(x_2^1, x_3^1), \dots, \varphi(x_{n-1}^1, x_n^1)\right]$$

$$z^t = f\left[\varphi(x_1^t, x_2^t), \varphi(x_2^t, x_3^t), \dots, \varphi(x_{n-1}^t, x_n^t)\right] \quad (2.3)$$

$$z^T = f\left[\varphi(x_1^T, x_2^T), \varphi(x_2^T, x_3^T), \dots, \varphi(x_{n-1}^T, x_n^T)\right] \quad (2.4)$$

де t – періоди;
 T – їх кількість;

z – узагальнений показник.

$z' = f(y_1^t, y_2^t, \dots, y_n^t)$ – мультиплікативна функція n -змінних (як правило, $z' = (y_1^t, y_2^t, \dots, y_n^t) (t=\overline{1, T})$); $y = \varphi(x_j^t, x_{j-1}^t)$ – кратна функція двох змінних (як правило, $y_j = x_j^t \div x_{j+1}^t$) j – номер показника ($(j=\overline{1, n}), (t=\overline{0, T})$) [139, с. 181].

Основні принципи і формальні правила побудови багатofакторних мультиплікативних моделей можна звести до наступних.

Мультиплікативна модель має бути економічно обґрунтованою, тобто місце фактора в моделі має відповідати його економічній ролі формування результативного показника.

Мультиплікативні моделі доцільно будувати із двофакторної повної моделі шляхом послідовного розчленування на складові фактори, між якими існує (теоретично доведена на основі аксіоматичного підходу) прямо- або обернено пропорційна залежність і наявність зв'язку «причина-наслідок».

Мультиплікативна модель має бути такою, щоб фактори можна було укрупнювати і зліва направо, і справа вліво, а добуток двох будь-яких факторів, що знаходяться поряд, був би економічно зрозумілим фактором більш високого порядку.

Вирішення задач, за допомогою яких описуються мультиплікативні моделі, доцільно і ефективно проводити логарифмічним методом [139, с. 181–182].

Як вже було зазначено, сама по собі банківська діяльність пов'язана з інфляційними очікуваннями, оскільки супроводжується рухом грошових потоків, які змінюють у часі власну вартість (вартість активів, капіталу, зобов'язань, процентних ставок за залученими та розміщеними коштами).

Для проведення комплексного оцінювання впливу інфляції на ефективність діяльності банків доцільно побудувати мультиплікативну модель за допомогою інтегрованого показника ефективності банківської діяльності. За базу для розрахунку інтегрального показника взято показник загальної рентабельності. Як

змінні показники – рентабельність активів, мультиплікатор капіталу, рівень капіталу на 1 грн. витрат, рівень витрат на 1 гривню прибутку, рентабельність діяльності по витратам, коефіцієнт дієздатності. Інтегральний показник ефективності банківської діяльності розраховуємо за формулою:

$$I_{ef} = \frac{x_1^t}{x_2^t} = \frac{x_1^t}{x_3^t} \times \frac{x_3^t}{x_4^t} \times \frac{x_4^t}{x_5^t} \times \frac{x_5^t}{x_1^t} \times \frac{x_1^t}{x_5^t} \times \frac{x_5^t}{x_2^t} \quad (2.5)$$

де x_1^t – чистий прибуток; x_2^t – доходи; x_3^t – загальні активи; x_4^t – капітал; x_5^t – витрати банків.

Отриманий результат представлено на рис. 2.13.

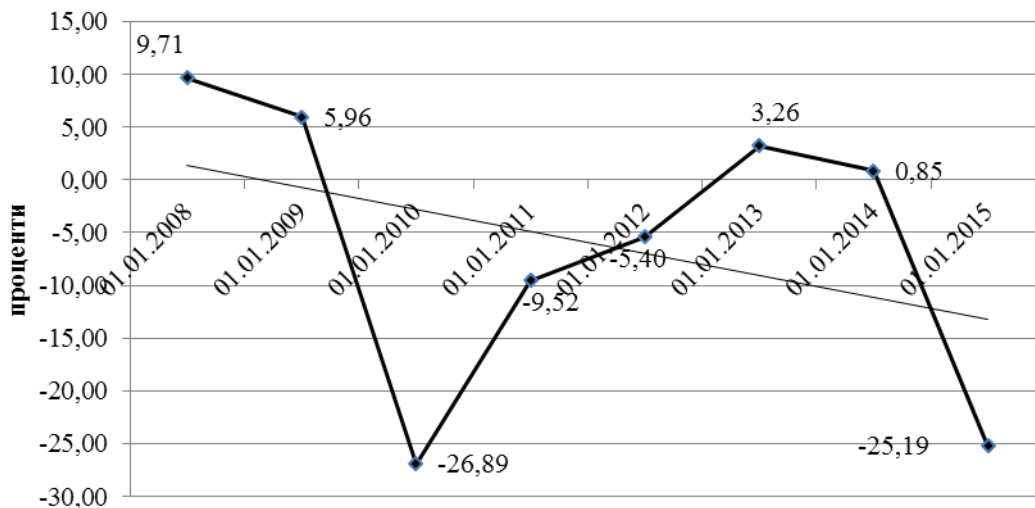

Рис. 2.13. Динаміка інтегрального показника ефективності банківської діяльності за період з 01.01.2008 по 01.01.2015, %

Як видно з даних, представлених на рис. 2.13, найбільший вплив інфляції на ефективність діяльності банків спостерігається у 2010 та 2014 роках.

Представлена мультиплікативна модель зводить розрахунок інтегрального показника ефективності банківської діяльності до визначення рентабельності банків за доходами. Тому вважаємо за доцільне розрахунок інтегрального показника ефективності діяльності банків представити через систему показників рентабельності активів, мультиплікатора капіталу, рівня капіталу на 1 грн. витрат, рівень витрат

на 1 гривню прибутку, рентабельності діяльності по витратам, коефіцієнт дієздатності на підставі експертного методу визначення вагових коефіцієнтів [140, с. 95–100], користуючись адитивним принципом побудови загальної формули (2.6):

$$I_{ef} = \sum_{i=1}^n (100\% - (v_k \times N_i)) \quad (2.6)$$

де I_{ef} – інтегральний показник ефективності діяльності банків;

v_k – ваговий коефіцієнт;

N_i – нормалізоване значення i -го показника за n -й період.

Нормалізація значень показників, що взяті для розрахунку, проводиться за формулою:

$$N_i = \frac{(K_{max} - K_i)}{(K_{max} - K_{min})} \quad (2.7)$$

де N_i – нормалізоване значення i -го показника з n -й період;

K_i – поточне значення i -го показника за n -й період;

K_{max}, K_{min} – максимальне та мінімальне значення i -го показника.

Результати розрахунку представлені на рис. 2.14. Як видно із даних, представлених на рис. 2.14, найбільш низька ефективність діяльності банків спостерігається у 2009 та 2013 роках.

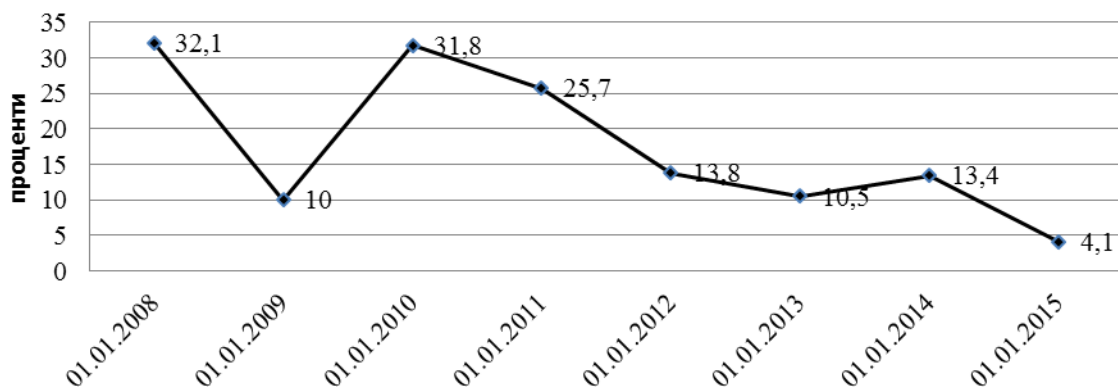

Рис. 2.14. Динаміка інтегрального показника ефективності діяльності банків за період з 01.10.2008 по 01.10.2015, %

Слід відмітити, що при дослідженні впливу інфляції на банківську діяльність велике значення повинно бути приділено

характеристиці доходів і витрат на основі проведення факторного аналізу.

Факторний аналіз доцільно проводити за процентними доходами та витратами, які більшою мірою підпадають під вплив інфляції.

Принципові положення використання факторного аналізу полягають у наступному: вибір вихідних даних, що відображають усі елементи, що визначають прибутковість рентабельність банків, дана система повинна бути повною та гнучкою; повний облік інфляційних процесів, що мають місце в процесі формування витрат і доходів від проведення банківських операцій; чітка система факторів, що впливають на формування фінансових результатів; вибір методів та прийомів виміру інфляції на кожен фактор.

Зазначене передбачає структурування адекватної програми проведення розрахунків та аналізу результатів.

Слід відмітити, що інфляційну складову можна розглядати через призму прибутковості діяльності. За основу чинників, що впливають на розмір прибутку, взято розмір власного капіталу, рівень ефективності використання активів банку, мультиплікативний ефект капіталу, рентабельність доходу.

При цьому мультиплікативна модель матиме наступний вигляд:

$$P = x_1^t \times \frac{x_2^t}{x_3^t} \times \frac{x_3^t}{x_1^t} \times \frac{x_4^t}{x_2^t}, \quad (2.8)$$

де x_1^t – капітал банків; x_2^t – доходи; x_3^t – загальні активи; x_4^t – прибуток банку.

В цілому можна підвести підсумок, що для оцінювання впливу інфляції на ефективність банківської діяльності доцільним є побудова мультиплікативних та факторних моделей впливу чинників на результативний показник, яким повинен виступати рівень прибутковості діяльності.

Таким чином, сучасний стан банківської системи України вимагає прийняття трансформаційних заходів щодо покращення її функціонування. Дані напрями необхідно структурувати за проблемами, з якими стикнулася банківська система, а саме: вирішення питання якості активів та капіталізації банківської

системи; стимулювання структурних перетворень у банківській системі; вирішення структурних дисбалансів в балансах банків задля стимулювання сталого розвитку банківській системі; розвиток корпоративного управління в банках; розвиток фінансових ринків та банківської інфраструктури; інституційна трансформація Національного банку України.

Перший напрям - вирішення питання якості активів та капіталізації банківської системи передбачає: з'ясування реальної якості активів на балансі українських банків за рахунок проведення діагностичного обстеження; як один із найбільш пріоритетних механізмів капіталізації банків, необхідно злиття та приєднання комерційних банків, які можуть використовуватися також для відновлення платоспроможності окремих банків; мінімізація витрат для платників податків при капіталізації банків, які мають його недостатній рівень; створення спеціального фонду для рекапіталізації системних банків, подальше функціонування яких визнано доцільним; створенням умов для залучення в банківську систему коштів із зовнішніх ринків як для збільшення власного капіталу банків, так і через боргові інструменти; підвищення відповідальності позичальників за надання в банки або кредитні бюро недостовірної інформації; реформування законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу.

Другий напрям - стимулювання структурних перетворень у банківській системі повинен реалізований за рахунок: підвищення нормативних вимог до розміру власного капіталу банків(збільшення нормативу мінімального регулятивного капіталу до 500 млн. грн. до 2018 року та 750 млн. грн. до 2020 року); диференціація вимог до норм капіталів банків, що приймають строкові депозити від фізичних осіб; встановлення підвищених вимог до нормативів капіталу та ліквідності для системно значущих банків; розробка стратегії участі держави в банківській системі; розробка політики сприяння підвищенню ролі іноземних банків в Україні та заходів задля залучення іноземного капіталу, передусім з глобальних фінансових

установ; розвиток регіональних та кооперативних банків та створення банків, спеціалізованих під кредитування певних галузей економіки; визначення вимог до регулювання кредитних спілок з боку Національного банку України.

Третій напрям - вирішення структурних дисбалансів в балансах банків задля стимулювання сталого розвитку банківської системи. Даний напрям вимагає вирішення питання високого рівня доларизації активів і пасивів вітчизняних банків; підвищення диференціації ставок збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за валютними та гривневим депозитами; зміни до законодавства для впровадження депозитів без права дострокового зняття, або з частковою втратою тіла депозиту; запровадження накопичувальної частини пенсії для надання поштовху ринку довгострокових облігацій; стимулювання залучення на внутрішній ринок інституціональних інвесторів, які мають довгострокові та відносно дешеві кошти, і які створені у формі трастів, пенсійних фондів тощо, не є юридичними особами відповідно до українського законодавства; перегляд системи управління ліквідністю та розробка ефективних засобів управління короткостроковою та структурною ліквідністю банківської системи; для зменшення залежності банківської системи від ринкових ризиків, стимулювання розвитку біржового та позабіржового ринку деривативів; розробка монетарних, макропруденційних та мікропруденційних заходів щодо недопущення системного впливу на банки майбутніх криз, пов'язаних з кредитуванням нерухомості; забезпечення прозорості у інформування споживачів банківських послуг щодо ефективних процентних ставок та договорів, що укладаються; закріплення права вибору за працівником, в якому банку отримувати заробітну плату або соціальні виплати.

Четвертий напрям - розвиток корпоративного управління в банках, а саме: оприлюднення даних щодо кінцевих власників комерційних банків (зменшення порогу розкриття інформації про власників, які прямо або опосередковано володіють 2% акцій, на відміну від 10% зараз); розробка механізмів відповідальності

акціонерів і менеджменту за виявлення ризиків та довгострокові результати роботи банківських установ; посилення ефективності механізмів контролю за кредитуванням пов'язаних осіб; з метою зниження концентраційних ризиків в банківській системі запровадження поступового зниження нормативу Н7 до 15% від регулятивного капіталу банку до 2020 року (25% від регулятивного капіталу зараз); підвищення ролі та функцій наглядових рад банків щодо моніторингу діяльності банківських установ та посилення вимог щодо членів наглядових рад банків; посилення вимог до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках; проведення діагностики рівня корпоративного управління в банківській системі за допомогою незалежних експертів з міжнародних організацій.

П'ятий напрям - розвиток фінансових ринків та банківської інфраструктури. За даним трансформаційним напрямом за необхідне проведення політики для зменшення коливань процентних ставок на міжбанківському ринку; розвиток міжбанківського ринку та ринку локального синдикування для підвищення привабливості запозичень у національній валюті; лібералізація валютного ринку; сприяння всебічному розвитку фінансових ринків для створення довгострокових ресурсів у національній валюті (особливо страхування життя); стимулювання зростання використання банківських послуг населенням, зокрема, за рахунок ширшого використання платіжних карт; удосконалення та розвиток національної платіжної системи; забезпечення доступу кредитних бюро до інформації в усіх відкритих державних реєстрах; поліпшення методики оцінки кредитних ризиків; реалізація чіткої стратегії розвитку безготівкових платежів в Україні; розвиток процесу ідентифікації клієнта методами іншими ніж фізична присутність чи фізичний розпис; розвиток ринку послуг стороннього процесингу та еквайрингу, колекторських компаній.

Шостий напрям - інституційна трансформація Національного банку України. Фокусом монетарної політики Національного банку України повинно стати забезпечення цінової стабільності; удосконалення інструментів монетарної політики; для успішного функціонування монетарної політики, вдосконалення процедури

макроекономічного моделювання і прогнозування; у зв'язку з переходом на політику таргетування інфляції Національним банком України запровадження нової стратегії щодо комунікації; створення функції макропруденційного нагляду, метою якої є відстеження системних ризиків; створення комітету фінансової стабільності для управління системними ризиками усієї фінансової системи та усунення прогалин та розбіжностей в нормативних документах, якими запроваджено основи пруденційного нагляду на фінансовому ринку; у нагляді за окремими банками зміщення фокусу з виконання нормативних вимог на превентивне управління ризиком; вдосконалення засад фінансової статистики згідно підходів Європейського центрального банку та Євростату; подальше запровадження консолідованого нагляду за банками відповідно до найкращих практик Європейського Союзу, рекомендацій Європейської служби банківського нагляду, Європейської служби за надглядом за ринком цінних паперів і Європейської служби нагляду у сфері страхування і недержавного пенсійного забезпечення; для підвищення рівня стійкості банківської системи Національним банком України поступове введення в роботу нові вимоги до достатності капіталу та платоспроможності банківських інститутів; для підвищення ефективності боротьби з відмиванням грошей Національним банком України покращення власної діяльності у відповідності з рекомендаціями та вимог FATF.

2.3. Вплив інфляції на цінову рівновагу банківських послуг

Банківська інфляція як економічне явище відома з XVIII ст., а світовою наукою вона була описана вже на початку XIX ст. Зокрема, М. Кері, А. Маршалл, В. Ленгтон, К. Жюглар, В. Джевонс, Г. Кассель [141] пов'язували кризу в економіці з «бездумним розширенням кредиту». Обґрунтований В. В. Новожиловим механізм реалізації банківської інфляції її основою визнав безготівкову емісію грошей:

«Це сила само розширення грошового обігу, ця тенденція до інфляції є такою ж «природньою», як націленість до прибутковості, як жага влади, так як випуск грошей дає емітенту і прибуток, і владу» [142].

Слід зазначити, що розвиток банківської інфляції був класичним. Протягом 2006–2009 рр. зростання первинної емісії грошей, обсяг якої вже у 2008 р. у 5 разів перевищував рівень 2007 р., супроводжувалося триразовим розширенням банківського кредитування, у тому числі і споживчого, яке у 2 рази випереджало темпи збільшення доходів населення. При цьому слід відмітити, що банківське кредитування, яке спрямоване тільки на розширення сфери споживання, а не на відтворення основного капіталу, зумовлює попит на товари, який вітчизняне виробництво неспроможне задовольнити. Зазначений процес викликав так звану кредитну інфляцію.

Слід звернути увагу на те, що економіка України характеризується станом, який з одного боку передбачає регулювання державою інфляції через монетарний механізм, а з іншого – не контролюючим зростанням тіньової економіки, що стимулює інфляційні процеси через тіньові готівкові обороти. Як зазначає О. Д. Василик, з бюджету щорічно виплачується понад 1 млрд грн. заборгованості і процентів за нею за отриманими підприємницькими структурами кредитів під гарантію уряду, «...значну частину яких використано не за призначенням» [143, с. 10].

Як стверджує Є.В. Шепель, при визначенні динаміки розгортання інфляційних процесів слід виділити фактор інфляційного очікування, який пов'язаний в першу чергу з очікуваннями відносно зростання цін, зокрема на грошові кошти, залучені і розміщені у банківську систему. Від рівня цін на банківські послуги залежить не тільки фінансовий стан окремої банківської установи, сформований ними рівень доходів і витрат, але і стан усієї банківської системи. За допомогою цінової політики на банківські послуги вирішуються макроекономічні завдання розвитку економіки країни і встановлюються цільові орієнтири її розвитку, зокрема зростання ВВП, зниження інфляції, зміцнення курсу національної грошової одиниці [144, с. 365]

Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» [51], банк має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення їх від свого імені, на власних умовах та власний ризик, відкриття й ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [145], банки здійснюють також операції з валютними цінностями, емісію власних цінних паперів, організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів, операції на ринку цінних паперів, включаючи андеррайтинг, надання гарантій і поручительств від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі, придбання права вимоги на виконання у грошовій формі зобов'язань за поставлені товари чи надані послуги (факторинг), лізинг, послуги з відповідного зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів, випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів, випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з ними, надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій, інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб, перевезення валютних цінностей та інкасацію готівкових коштів, операції за дорученням клієнтів або від свого імені з інструментами грошового ринку та інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках, довірче управління коштами та цінними паперами, депозитарну діяльність.

Таким чином, перелічені види банківських послуг в цілому пов'язані з процесом розміщення і залучення коштів, і актуальним питанням виступає цінове управління даним механізмом, виявлення чинників, які впливають на ціноутворення та визначення рівноважної цінової стратегії.

Цінове управління залученими і розміщеними ресурсами є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема Б. Едвардса [146], С. С. Молчанова [147], Дж. Сінкі [148], П. Роуза [149], Е. Хелфєрта [150], О. В. Васюренка

[151], В. В. Вітлінського [152], І. Волошина [153], Л. М. Кіндрацької [154], Л. В. Кузнєцової [155], Л. О. Примостки [156] та інших.

Так, Л. В. Кузнєцова процес ціноутворення у банку розглядає як процес встановлення цін на банківські продукти та послуги, що здійснюються на основі методології. Методологія ціноутворення – це сукупність найбільш загальних правил формування ціни на банківські продукти та послуги, що пов'язані з макроекономічними особливостями розвитку економіки, а також із різними об'єктами та методами ціноутворення на мікрорівні діяльності банку [155, с. 22].

Проаналізувавши думки науковців відносно системи цінового управління, можна дійти висновку, що ціна банківських послуг залежить в першу чергу від скоординованої процентної політики, результатом якої є встановлення рівноважної стратегії управління розміщенням і залученням коштів. Дж. Сінкі зазначав, що «значні коливання ставок процентів протягом минулої чверті століття зробили управління гепом критичною часткою банківського управління фінансами в цілому. У той же час складно створити інтегровану теорію банківської фірми, яка одночасно охоплювала б управління ліквідністю, вибір портфеля активів, політику ціноутворення та фізичний процес виробництва» [148, с. 46, с. 101].

Слід зазначити, що на ціну банківських послуг впливає достатня кількість чинників. В умовах ринку стихійна зміна того чи іншого чинника або їх сукупності по-різному відображається на ціновому управлінні. У дослідженні ринку банківських послуг під чинниками ціноутворення розуміють об'єктивно існуючі закономірності, обставини або умови, які спричиняють вплив на рівень, динаміку і співвідношення цін [157, с. 83]. Чинники ціноутворення на ринку банківських послуг доцільно поділити на загальні і специфічні (рис. 2.15). За представленою класифікацією чинників ціноутворення, загальні і некеровані визначають загальні параметри стану і розвитку економіки країни, формують загальні умови функціонування банківської системи, встановлюють верхню і нижню межі цін на банківські послуги. Кінцева ціна у визначених межах складається під впливом специфічних, керованих банками чинників [144].

Розглядаючи такий чинник, як облікова ставка НБУ, можна відмітити, що вона має безпосередній вплив на рівень процентних ставок за кредитами і депозитами. Монетариська теорія управління економікою зміну облікової ставки розглядає як інструмент регулювання економічних процесів, і, в першу чергу, як інструмент управління цінами і грошовою масою.

Державна процентна політика регулюється НБУ на основі Положення про процентну політику Національного банку України [86].

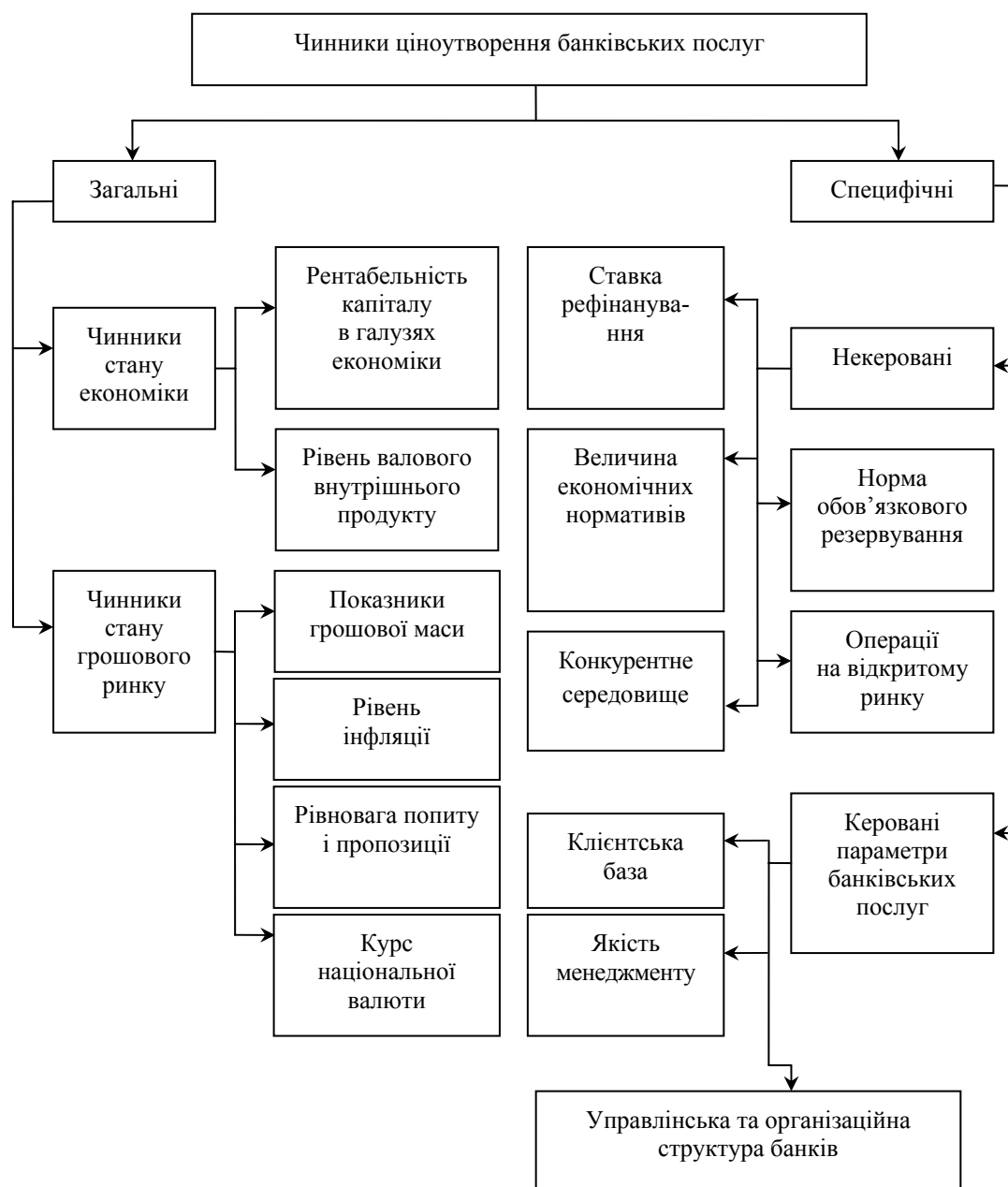

Рис. 2.15.Класифікація чинників ціноутворення на ринку банківських послуг (авторська розробка)

Процентна політика використовується з метою удосконалення засобів і методів здійснення грошово-кредитної політики в частині визначення процентних ставок за операціями Національного банку України та індикативного регулювання діяльності банків [158, с. 90]. На думку П. Роуза, зміна облікової ставки здійснює психологічний вплив, настроюючи споживача на зростання або зниження процентних ставок [149, с. 89].

Облікову ставку необхідно сприймати як чинник утворення цін на банківські послуги, яка відіграє індикативну роль, фіксуючи ринкові норми процентних ставок, а періодична її зміна призводить її у нормальний стан з ринком.

Динаміка облікової ставки, кредитних і депозитних ставок знаходиться в певній залежності, яка має прояв через проведення грошово-кредитної політики, і зниження облікової ставки призводить до зниження процентних ставок на ринку банківських послуг. Зазначена залежність представлена на рис. 2.14, де коефіцієнт кореляції склав 0,79.

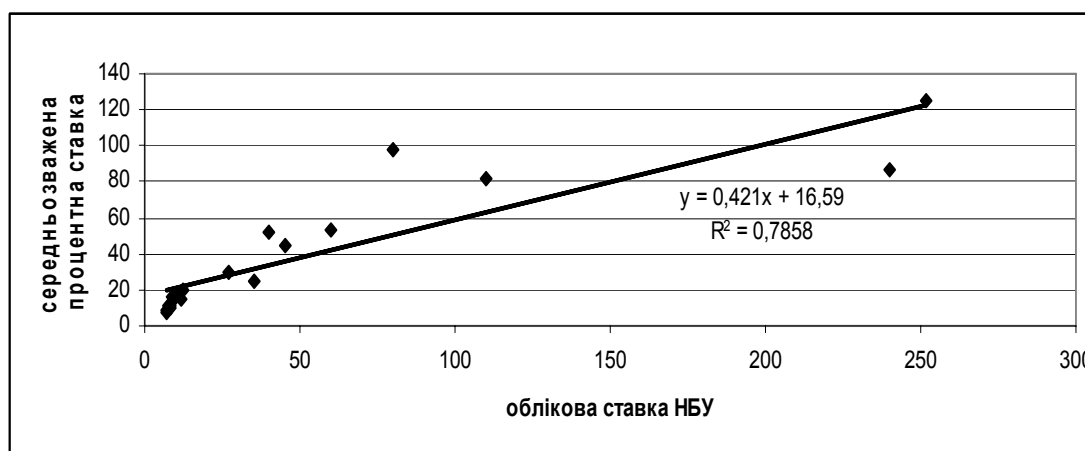

Рис. 2.16. Тренд залежності середньозваженої процентної ставки та облікової ставки НБУ

Національний банк України при визначенні облікової ставки як один із варіантів використовує формулу Тейлора [61, с. 160]:

$$S = BS + k \times \Delta I - 0,5 \times \Delta VVP \quad (2.9)$$

де S – облікова ставка;

BS – базова ставка;

k – коефіцієнт приросту, $1 \leq k \leq 1,5$;

ΔI – прогнозна чи фактична інфляція;

ΔVVP – зниження темпів реального валового внутрішнього продукту.

Представлена формула є продовженням рівняння Фішера, що пов'язує реальну і номінальну процентну ставку з рівнем інфляції [146, с. 252–271], яка має наступний вигляд:

$$S = R + \Delta P + R \times \Delta P, \quad (2.10)$$

де S – номінальна ставка, захищена від інфляції;

R – реальна комерційна ставка проценту;

ΔP – прогноз інфляції.

Виходячи із наведених формул, можна стверджувати, що одним із елементів ціноутворення є прогноз інфляції, який впливає на ефект перерозподілу коштів від кредиторів до позичальників. Таким чином, ринкова ставка процента складається з винагороди за відмову від споживання, премії очікуваної інфляції, ризику непогашення та процентного ризику.

Динаміка процентних ставок за операціями на ринку банківських послуг України представлена на рис. 2.17.

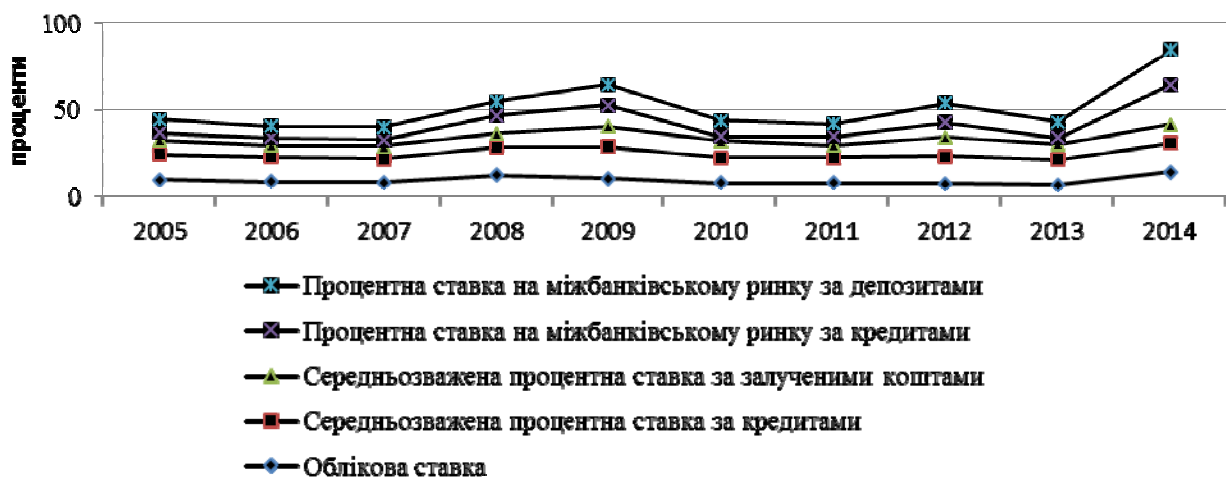

Рис. 2.17. Динаміка рівня процентних ставок на ринку банківських послуг України за період 2005–2014 рр.

Як видно із даних, представлених на рис. 2.17, середньозважені процентні ставки на ринку банківських послуг залежать від зміни облікової ставки НБУ.

Існує також тісний взаємозв'язок цін на банківські послуги з показниками грошової маси і інфляцією. На кінець 2010 року був зафіксований найнижчий рівень інфляції за уся історію статистичних спостережень – з 1991 року (0,8 %) відобразив позитивний характер процесів, що відбуваються на грошово-кредитному ринку.

Відповідно до неокласичної теорії взаємозв'язок грошової маси і процентних ставок має зворотно пропорційну залежність. А. Маршалом як закон попиту і пропозиції: чим вище пропозиція грошей на ринку, тим нижче їх ціна, тобто процентна ставка, і навпаки [159]. Сучасний стан вітчизняного рівня розвитку банківської системи свідчить про те, що грошова маса здійснює значний вплив на рівень цін банківських послуг (рис. 2.18.1–2.18.2).

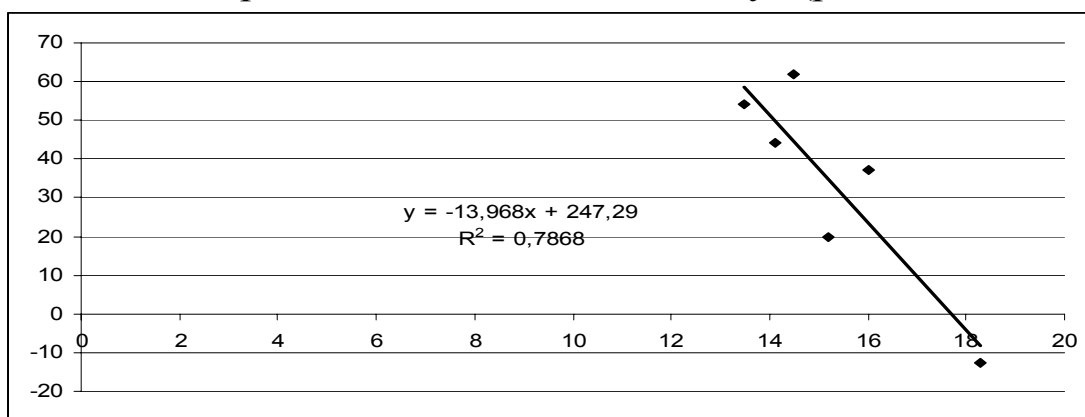

Рис. 2.18.1. Тренд залежності середньозваженої процентної ставки за кредитами і грошовим агрегатом М3 (розраховано автором за матеріалами [160])

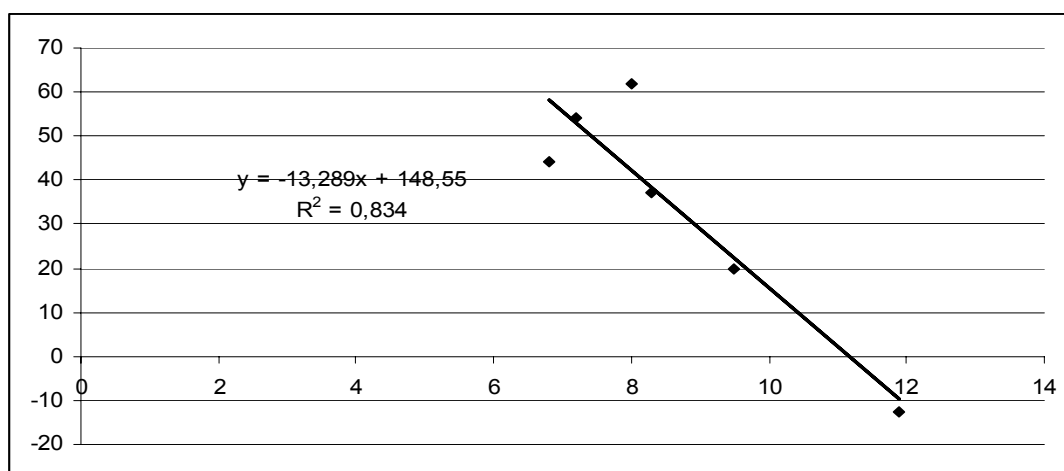

Рис. 2.18.2. Тренд залежності середньозваженої процентної ставки за залученими коштами і грошовим агрегатом М3 (розраховано автором за матеріалами [160])

Динаміку грошової маси і процентних ставок представлено на рис. 2.19. Дані рис. 2.19 свідчать про те, що при зростанні грошової пропозиції збільшуються процентні ставки на банківські послуги.

Шепель Є.В. у науковій праці [144] зазначає, що питання впливу норми прибутку на рівень процентних ставок виступає одним із головних не тільки у банківському бізнесі, але і на макроекономічному рівні.

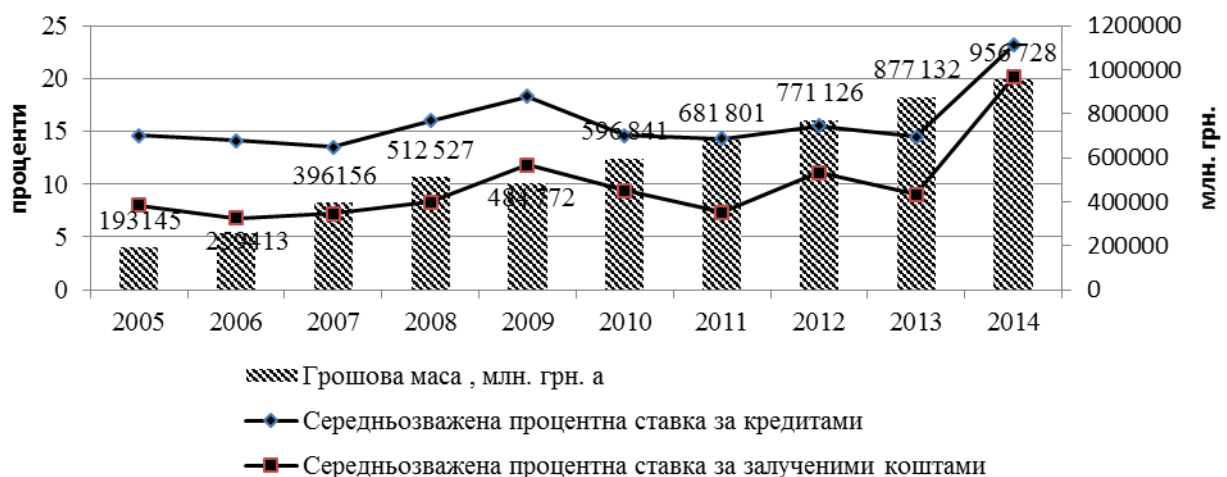

Рис. 2.19. Динаміка грошового агрегату М3 і процентних ставок на ринку банківських послуг за період 2005–2014 рр.

Якщо ставка процента за депозитами є прийнятною нормою ефективності інвестицій для суб'єктів економічної діяльності за рахунок власних коштів, то ставка процента за кредитом виступає обмежувальною нормою ефективності інвестицій за рахунок запозичених коштів.

Індикативним методом гарантування повернення коштів вкладників та формування певного рівня конкурентоспроможності банківських установ, а також в системі ціноутворення значну роль мають обов'язкові резервні вимоги. У всіх європейських країнах резервні вимоги вводилися з метою управління ліквідністю банківської системи.

У наш час ставиться більш конкретна мета – використання обов'язкових резервів для грошово-кредитного регулювання довгострокових проблем стабілізації грошового обігу та стримування

темрів інфляції. У країнах із стабільною економікою, високим ступенем розвитку ринкових відносин, високорозвиненою банківською системою не виникає необхідності регулювати банківську діяльність за допомогою названого механізму, тому обов'язкові резерви в управлінні грошово-кредитним ринком відіграють незначну роль. У періоди, коли в тій чи іншій країні формується ринкова економіка, виникає потреба використовувати резервні вимоги як гарантію стабільності банківської системи в цілому, що спостерігається в Україні [158, с. 95–96].

Зміна розміру резервів при постійній величині банківських ресурсів суттєво впливає на ціну кредиту. Як спосіб впливу на кредитну активність банків центральні банки використовують мінімальні вимоги резервування. У практичній діяльності визначення мінімальних резервних вимог закріплюється за центральним банком як інструмент грошово-кредитного регулювання, основний зміст якого міститься у встановленні співвідношення між сумою зобов'язань і сумою високоліквідних коштів та зберігаються на кореспондентських рахунках або окремих рахунках центрального банку. В системі Національного банку України регулювання норм обов'язкового резервування відбувається на підставі Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України від 16.04.2006 № 91.

Сам механізм впливу резервних вимог на ціну пропозиції кредиту відбувається за рахунок мультиплікації на грошову масу, оскільки пропозиція грошей є результатом мультиплікування резервів. Тому центральний банк для збільшення процентної ставки зменшує пропозицію грошей, тим самим збільшує резервні вимоги, і навпаки. Таким чином, можна стверджувати, що інфляційна складова є визначальним чинником у ціноутворенні на банківські послуги і її треба враховувати при встановленні цінової рівноваги на залучені і розміщені кошти [144].

Виходячи з того, що кредитна діяльність банківських установ України займає у структурі активів близько 70 %, то цінову рівновагу слід розглядати виходячи із даного критерію [144]. Процентна ставка для розміщених ресурсів визначається за наступною формулою:

$$P_s = P_v + P_n + P_m \quad (2.10)$$

- де P_s – ціна кредиту;
 P_v – процентні витрати (прямі витрати, пов'язані із залученням ресурсів, необхідних для кредитування);
 P_n – непроцентні витрати (непрямі витрати, пов'язані з організацією процесу надання кредиту);
 P_m – процентна маржа.

При цьому слід зазначити, що банки не можуть повною мірою враховувати ризик неповернення кредитів шляхом підвищення надбавок на кредит, але вони можуть зменшувати ризики, знижуючи ставки банківського процента до рівня середньої ефективності вкладень.

Спрощена модель визначення ставки кредиту за принципом «вартість плюс» враховує наступні параметри: вартість залучених відповідних ресурсів для банку; банківські операційні витрати, відмінні від витрат на залучення коштів, у тому числі адміністративні – господарські витрати, необхідні для надання кредиту та контролю за ним; компенсація банку за рівень ризику невиконання зобов'язань; маржа прибутку за кожним кредитом для здійснення достатніх виплатна користь акціонерів банку [161]. Дана методика розрахунку ціни кредиту може бути представлена наступною формулою:

$$P_s = P_{vg} + P_o + P_{mo} + P_{pr} \quad (2.11)$$

- де P_s – ціна кредиту;
 P_{vg} – гранична вартість залучених коштів для кредитування;
 P_o – операційні витрати і витрати, відмінні від витрат на залучення коштів;
 P_{mo} – оціночна маржа для захисту банку від невиконання зобов'язань;
 P_{pr} – маржа прибутку банку.

Кожен із зазначених компонентів може бути представлений у вигляді річних процентних нарахувань відносно суми кредиту. Недоліком даного методу є припущення відносно того, що банки точно прогнозують свої витрати і можуть встановлювати ціну кредиту без врахування чинника конкуренції на ринку банківських послуг [161, с. 69].

Слід зазначити, що використання тільки витратного методу ціноутворення є економічно невиправданим, оскільки банки на ринку банківських послуг мають різні показники конкурентних переваг. З метою ліквідації даних диспропорцій в цінах на кредити встановлюється максимальна ставка процента, вище від якої встановлювати ціну за кредитом вважається неетичним через великий розрив з середньо ринковими ставками.

Дані обмеження мали місце при розробці моделі цінового лідерства. Велика депресія 30-х рр. призвела до того, що банки США розробили методику уніфікації ставки за кредитом («прайм-рент»), яка передбачає встановлення низької ставки для найбільш кредитоспроможних клієнтів при короткостроковому кредитуванні [161]. Формула для розрахунку ціни кредиту за даною методикою має наступний вигляд:

$$P_s = P_b + P_r + P_{r1} \quad (2.12)$$

де P_s – ціна кредиту;

P_b – базова ставка або прайм-рент;

P_r – премія за ризик невиконання зобов'язань, що сплачується проблемними позичальниками;

P_{r1} – премія за ризик, пов'язаний з терміновістю, що сплачується позичальниками, які звертаються за довгостроковими кредитами.

Виходячи з того, що формування ціни розміщених і залучених коштів залежить від зміни їх вартості, на яку впливає рівень інфляції, то, на нашу думку, при встановленні рівня ставки процента доцільно враховувати ризик очікуваної інфляції та процентний ризик. Формула ціни матиме наступний вигляд:

$$P = P_r + R_i + P_{rz} + P_{pr} \quad (2.13)$$

де P – процентна ставка;
 P_r – реальна процентна ставка;
 R_i – ризик очікуваної інфляції;
 P_{rz} – премія за ризик непогашення зобов'язань;
 P_{pr} – надбавка за процентний ризик.

Таким чином дисертант стверджує, що ризик інфляційних очікувань активів і капіталу банківської системи, пов'язаний із загрозою зниження їх ринкової вартості, з одного боку, і недоотриманням доходів – з іншого. Однак сама по собі інфляція не створює загрози знецінення капіталу і активів, тому що вона включається в ціну кредиту або до інвестиційного доходу. Загрозою є помилкове прогнозування майбутніх темпів інфляції та динаміки процентної ставки [144].

Ризик процентної ставки – абсолютна (відносна) величина або ймовірнісний показник можливих втрат економічного суб'єкта від заданої зміни ринкових процентних ставок протягом заданого періоду часу в майбутньому [161, с. 197].

Зміна процентних ставок призводить до ситуації, що в довгостроковому періоді може бути представлена як зміна власного капіталу банківських установ.

У короткостроковій перспективі ці ефекти можуть бути виражені у різних формах, а саме:

- зміна прибутку, яка пов'язана з тим, що частка чистого процентного доходу в загальному прибутку поступово знижується, а непроцентні доходи і витрати можуть бути значно чутливими до зміни ставок;
- зміна економічної вартості банку, яка передбачає поточну вартість очікуваних чистих грошових потоків за балансовими і позабалансовими вимогами і зобов'язаннями, дисконтованими за ринковими процентними ставками.

Система управління ставкою процента базується на достовірній оцінці зазначених параметрів та узгодження її з вимогами попиту і пропозиції. У процесі ціноутворення необхідно враховувати

структуру балансу, структуру прибутку та параметри ринку, що в свою чергу забезпечує цінову рівновагу залучених і розміщених коштів [144].

Вплив структури балансу на цінову рівновагу банківських послуг міститься у встановленні обмежень на процентні ставки за кредитами, структурою активів, зобов'язань і власних коштів. З урахуванням чинників, що впливають на процес ціноутворення, модель цінової рівноваги представлена на рис. 2.20.

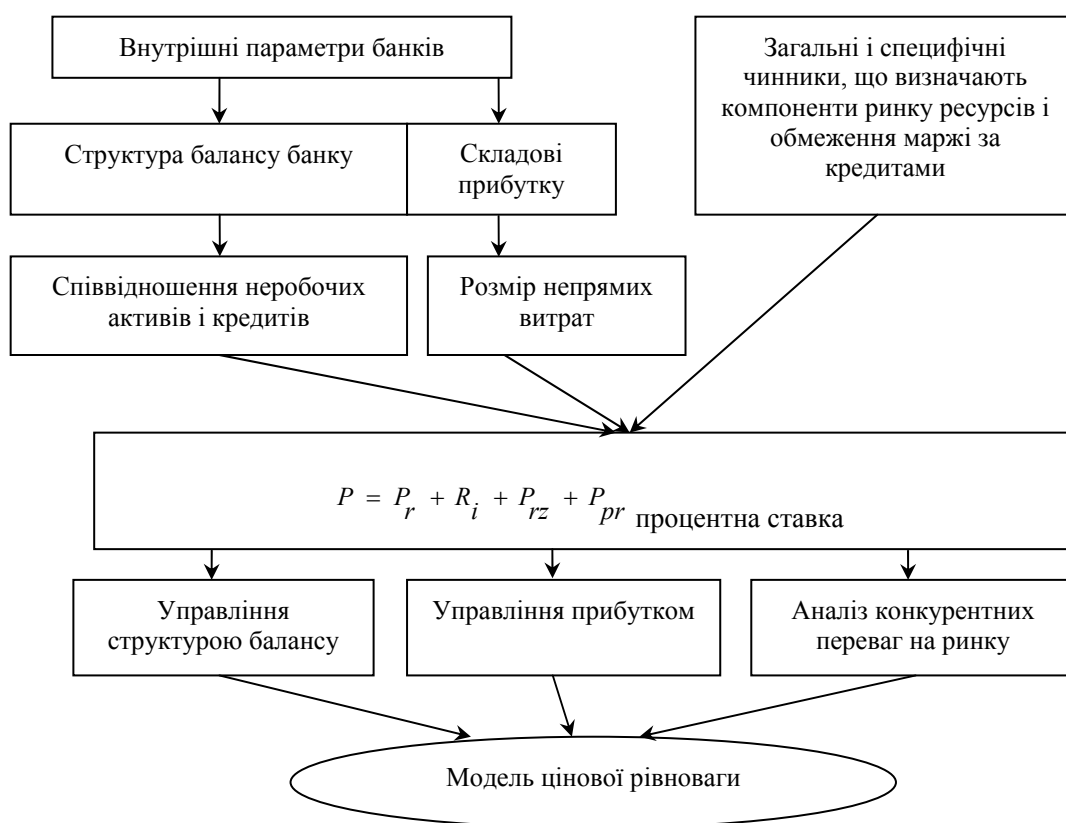

Рис. 2.20. Модель цінової рівноваги за залученими і розміщеними коштами

В цілому можна сказати, що структура балансу визначає можливості банків відносно отримання процентного прибутку, а цінова рівновага – реалізацію цієї можливості. В свою чергу, структура прибутку розглядається як співвідношення процентних доходів та витрат.

Таким чином, цінове управління базується на управлінні прибутковістю та фінансовою стійкістю (рис. 2.21).

Для встановлення цінової рівноваги доцільно проводити балансування залучених і розміщених коштів, і недостатність ресурсів однієї групи повинна бути заміщена пасивами інших груп. Розглянемо принцип балансування на підставі зведеного балансу банків України за 2014 рік представлену на рис. 2.22.

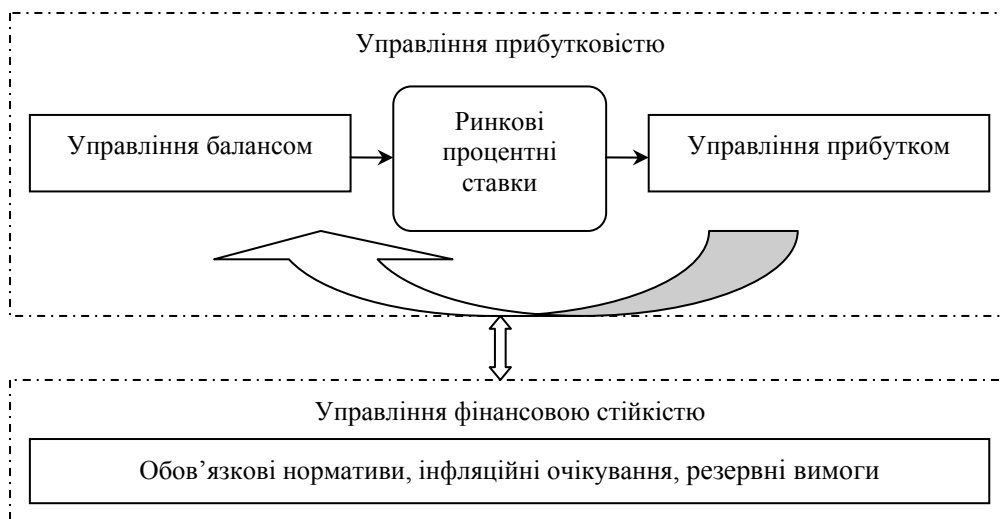

Рис. 2.21. Цінове управління з обмеженнями балансу та прибутку

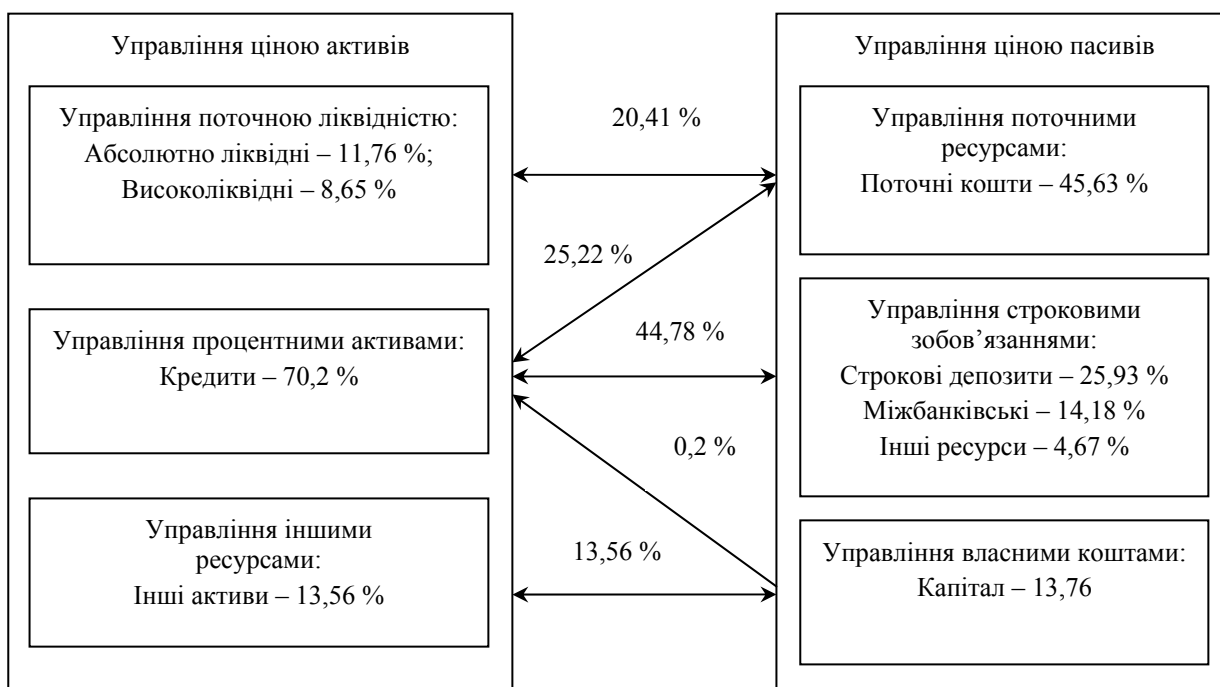

Рис. 2.22. Механізм рівноважного розподілу ресурсів

В цілому можна зробити висновок що процес ціноутворення на банківські послуги передбачає встановлення певних критеріїв, які

визначають параметри ціни і реалізуються через оцінювання загальних і специфічних чинників.

В свою чергу, загальні і специфічні чинники ціноутворення, які були нами визначені, свідчать про їх динамічну тенденцію до зміни, багатогранність, різний ступінь впливу у різні періоди часу. В основі виділених чинників основна роль належить значенню рівня інфляції, яка характеризує поведінку кредитних і депозитних ставок, що є визначальними у системі ціноутворення на банківські послуги.

У системі ціноутворення на банківські послуги особлива роль відводиться ціновій рівновазі на залучені і розміщені кошти, яка забезпечується через дослідження і збалансованість структури балансу, структури активів, прибутковості та фінансової стійкості банків.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ВПЛИВУ МОНЕТАРНИХ ЧИННИКІВ НА ІНФЛЯЦІЙНУ СКЛАДОВУ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

3.1. Удосконалення підходів до визначення ринкової позиції банків з урахуванням структурних компонентів монетизації

В системі оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків набуває актуальності визначення підходів до їх ринкової позиції. Банківська система України протягом останніх років демонструє нестійкі показники розвитку, на що вплинула остання фінансова криза та інфляційні процеси, пов'язані з наданням банківських послуг.

Зазначене вище пов'язане з таким монетарним чинником, як монетизація економіки. На думку більшості вчених, монетизація економіки – важлива об'єктивна характеристика економічної системи, що відображає її насиченість ліквідними активами, способами виконувати такі функції, як засіб обігу та платежу, і визнаних у якості грошей [162, с. 61]. У науковій літературі монетизацію визначають як: достатність випуску грошей для обігу товарів [163, с. 167]; процес насичення економіки грошима, необхідними для здійснення платежів та розрахунків [164]; рівень забезпечення національного господарства грошовими коштами [165]; макроекономічний показник, що характеризує рівень забезпечення економіки грошима [24, с. 286–287]; функцію попиту на національні гроші.

Як зазначає Є. І. Греков, «рівень монетизації економіки, у кінцевому підсумку, визначається ступенем розвитку фінансово-кредитної системи і економіки в цілому, але монетизація визначає вільний рух капіталу в економіці [166, с. 61]. С. Міщенко до головних

чинників, які впливають на динаміку процесу монетизації, відносить зміну попиту та пропозиції грошей відповідно до динаміки обсягів виробництва ВВП та рівня розвитку фінансового сектора, характеру та інтенсивності грошового обігу, а також довіри суб'єктів економіки до національної валюти [196, с. 268].

Виходячи із вищезазначеного, доходимо висновку, що на рівень монетизації економіки безпосередній вплив здійснює сталість розвитку фінансово-кредитної системи, зокрема банківської системи, що можна оцінити за досягнутою ринковою позицією банків. Представлена теза підтверджується і чинниками, що впливають на динаміку монетизації та її рівня (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Рівень монетизації України та основні показники впливу на її рівень за період 2008–2014 рр. (на кінець періоду) (розраховано автором за матеріалами [85; 167])

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Грошова маса, млн грн.	515 727	487 298	597 872	685 515	729 664	906 347	956 728
Депозитна складова грошової маси, млн грн.	357 204	334 953	416 650	491 756	514 500	666 073	672 402
Грошова база, млн грн.	186 671	194 965	225 692	239 885	238 636	307 201	333 194
Готівка, млн грн.	154 759	157 029	182 990	192 665	200 344	261 870	282 947
Банківські позики суспільному сектору, млн грн	734 010	723 295	732 823	801 809	802 350	905 917	1 015 741
Рівень монетизації, %	54,40	53,35	54,62	52,60	51,12	53,29	59,8

Як свідчать дані, представлені у табл. 3.1, усі показники, що впливають на рівень монетизації, мають тенденцію до зростання, сам рівень монетизації має мінливий динамічний характер.

Для подальшого дослідження взаємозв'язку впливу чинників ринкової позиції банків на рівень монетизації автори за основу визначення таких чинників беруть кредитний канал трансмісійного механізму грошово-кредитної політики НБУ (табл. 3.2). Із представлених даних можна зробити висновок про те, що найбільший вплив на рівень монетизації здійснюють показники динаміки залучення депозитів банками України та обсяги наданих кредитів.

Таблиця 3.2

Динаміка впливу чинників кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики на рівень монетизації за період 2008–2014 рр. (на кінець періоду), (складено авторами з використанням матеріалів [85; 167])

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВВП, млрд грн.	948,1	913,3	1094,6	1302,1	1408,9	1454,9	1556,7
Грошовий агрегат МЗ, млрд грн.	515,7	487,3	597,9	685,5	773,2	906,2	956,7
Загальна сума наданих кредитів, млрд грн.	724,2	703,5	710,5	755,0	825,3	911,40	1015,7
Загальна сума залучених депозитів, млрд грн.	336,0	308,9	391,2	491,8	572,3	666,1	672,4
Рівень монетизації, %	54,40	53,35	54,62	52,60	51,12	53,29	59,8
Приріст рівня монетизації порівняно з попереднім роком, % усього	–	-1,037	1,27	-1,98	2,23	2,17	6,51
в т.ч. за рахунок чинників:							
Співвідношення грошового агрегата МЗ до кредитів	1,077	0,693	0,842	0,908	0,937	0,994	0,942
Співвідношення кредитів до депозитів	1,390	2,277	1,816	1,535	1,442	1,368	1,511
Співвідношення депозитів до ВВП	0,321	0,338	0,357	0,378	0,406	0,451	0,432

При дослідженні чинників, що спричиняють зміну рівня монетизації у кредитному каналі трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, слід також виокремити питому вагу готівки у загальному грошовому агрегаті МЗ (табл. 3.3).

Виходячи із розрахованих у табл. 3.3 даних, слід відмітити, що зростання грошової маси не призводить до динамічної зміни рівня монетизації, який за досліджуваний період коливається у межах 53–54 %.

Таким чином, доведено необхідність у визначенні ринкової позиції банків через кредитний канал впливу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики (проведення експансійної та

рестрикційної кредитних політик), який пов'язаний зі зміною рівня монетизації.

Таблиця 3.3

Динаміка зміни окремих показників впливу на зміну питомої ваги готівки в грошовому агрегаті МЗ за період 2008–2014 рр. (на кінець періоду) (складено авторами з використанням матеріалів [85; 167])

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВВП, млрд грн.	948,1	913,3	1094,6	1302,1	1408,9	1454,9	1556,7
Грошовий агрегат МЗ, млрд грн.	515,7	487,3	597,9	685,5	773,2	906,2	956,7
Темп приросту МЗ порівняно з попереднім роком, %	30,16	-5,51	22,70	14,65	12,79	17,20	5,57
Грошовий агрегат М0, млрд грн.	154,8	157,0	182,9	192,7	203,2	237,8	282,9
Рівень монетизації, %	54,40	53,35	54,62	52,60	51,12	53,29	58,9
Темп приросту М0 порівняно з попереднім роком, %	–	1,42	16,56	5,28	5,49	17,03	18,97
Питома вага грошового агрегата М0 у грошовому агрегаті МЗ(М0/МЗ), усього	30,02	32,22	30,59	28,11	26,28	26,24	29,57
Зміна питомої ваги грошового агрегата М0 в МЗ порівняно з попереднім роком, %	–	2,20	-1,63	-2,48	-1,83	-0,04	3,33
в т.ч. за рахунок чинників:							
Співвідношення грошового агрегата М0 до ВВП	0,163	0,172	0,167	0,148	0,144	0,163	0,182
Співвідношення грошового агрегата МЗ до ВВП	0,544	0,534	0,546	0,526	0,549	0,623	0,615

Необхідність визначення ринкової позиції банків обґрунтована й тим, що залежно від стійкості ринкової позиції банків суб'єкти системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків можуть приймати рішення відносно застосування адміністративних методів щодо обмеження певних видів активних і пасивних операцій банків в галузі політики ціноутворення.

У загальному вигляді під конкурентною позицією розуміють певну позицію суб'єкта господарювання відносно його конкурентів. Г. Азоєва дала розширене визначення конкурентної позиції, під яким розуміє становище суб'єкта господарювання на ринку й ототожнює його з величиною ринкової частки того або іншого суб'єкта [168]. У праці Л. Бондаренко зазначено, що категорія «конкурентна позиція» відображає конкурентні відносини, результат конкурентної боротьби й основу для існування того чи іншого суб'єкта господарювання в конкурентному середовищі [169]. Слід звернути увагу і на надане визначення конкурентної позиції О. Й. Шевцовою – це економічна категорія, призначена для оцінки результатів і стратегічного планування діяльності банку, вказує на місце та рейтинг банку на ринках збуту відповідно до результатів його діяльності, на його переваги й недоліки порівняно з іншими банками і небанківськими інститутами, які оперують на цих самих ринках [170, с. 89]. На думку Л. М. Єріс, ринкова позиція передбачає визначення основних індикаторів, за допомогою яких можна оцінити досягнутий рівень стабільності ринкової кон'юнктури щодо капіталізації, збалансованості залучених і розміщених ресурсів банку та їх достатності [171, с. 192]. Автори погоджуються з думкою П. Друкера, що «ринкова позиція, до якої слід наближатися, – не досягнення максимуму, а досягнення оптимуму. Зазначене вимагає чіткої ринкової стратегії та прийняття ризикових рішень» [172].

Обґрунтувавши представлені вище визначення ринкової позиції, зроблено висновок, що ринкова позиція банків – це стан банків, до якого слід наближатися, який визначається за допомогою певних індикаторів, за допомогою яких можна оцінити досягнутий рівень стійкості ринкової кон'юнктури щодо капіталізації, збалансованості залучених і розміщених ресурсів банків та їх достатності, а тим самим – трансформації даної позиції до рівня інфляційних очікувань. Чим нижчий рівень ринкової позиції банку, тим вищий рівень для банку інфляційних очікувань через виникнення дисбалансів між залученими і розміщеними коштами та проведення ризикової цінової політики.

Вибір індикаторів визначення ринкової позиції банків повинні враховувати специфікою виконання банками функції створення нових кредитних грошей та кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики. Вони повинні враховувати критерії ефективності проведення активних операцій; критерії залучення та запозичення ресурсів; критерії достатності капіталу банків; критерії ефективності діяльності банків.

За допомогою зазначених критеріїв вважаємо за доцільне встановити індикатор, за допомогою якого можливий розподіл вибірки банків за рівнем їх ринкової позиції. У загальному розумінні індикатор – це певний критерій, за допомогою якого можна визначити стан явища, що вивчається.

Індикатор ринкової позиції банків можливо встановити на основі інтеграції показників ефективності проведення активних операцій, залучення та запозичення ресурсів, достатності капіталу банків, ефективності діяльності банків. Як зазначає Т. Б. Ковч, оцінка потребує багатокритеріального підходу, коли використовується комплекс взаємопов'язаних критеріїв [173, с. 334]. Система індикаторів, що визначає ринкову позицію банків, повинна формуватися на основі науково обґрунтованих базових положень та вихідних принципів. З нашої точки зору, до таких принципів слід віднести ті, що визначені Л.О. Лігоненко, а саме: адекватність системи показників задачам дослідження; наявність інформаційного забезпечення для розрахунку значень показників, проведення динамічного та порівняльного аналізу; можливість чіткого визначення алгоритмів розрахунку показників-індикаторів ринкової позиції; можливість накопичення статистичної бази стосовно рівня та динаміки зміни показників; охоплення показниками усіх напрямків діяльності банків; оптимальна чисельність показників по кожному напрямку дослідження[174]. При формуванні системи індикаторів ринкової позиції банків слід в першу чергу з'ясувати методичне та аналітичне забезпечення. На основі вивчення літературних джерел класифіковано основні методичні підходи, які доцільно використовувати при визначенні індикаторів (рис. 3.1).

З метою вирішення питання визначення поточного і прогнозування майбутнього рівня конкурентоспроможності банків, вирішення завдань підтримки прийняття управлінських рішень необхідно проводити аналіз їх ринкової позиції.

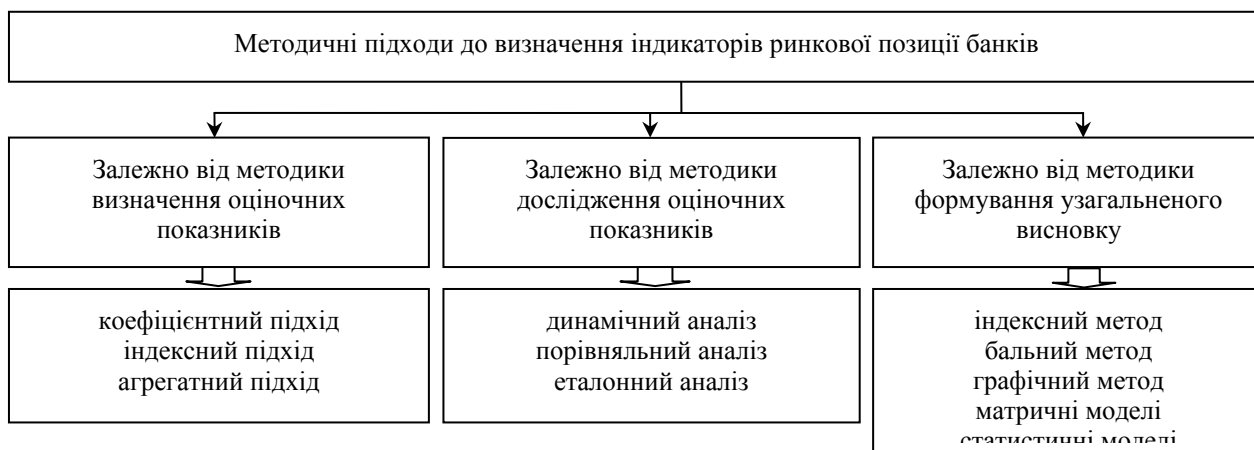
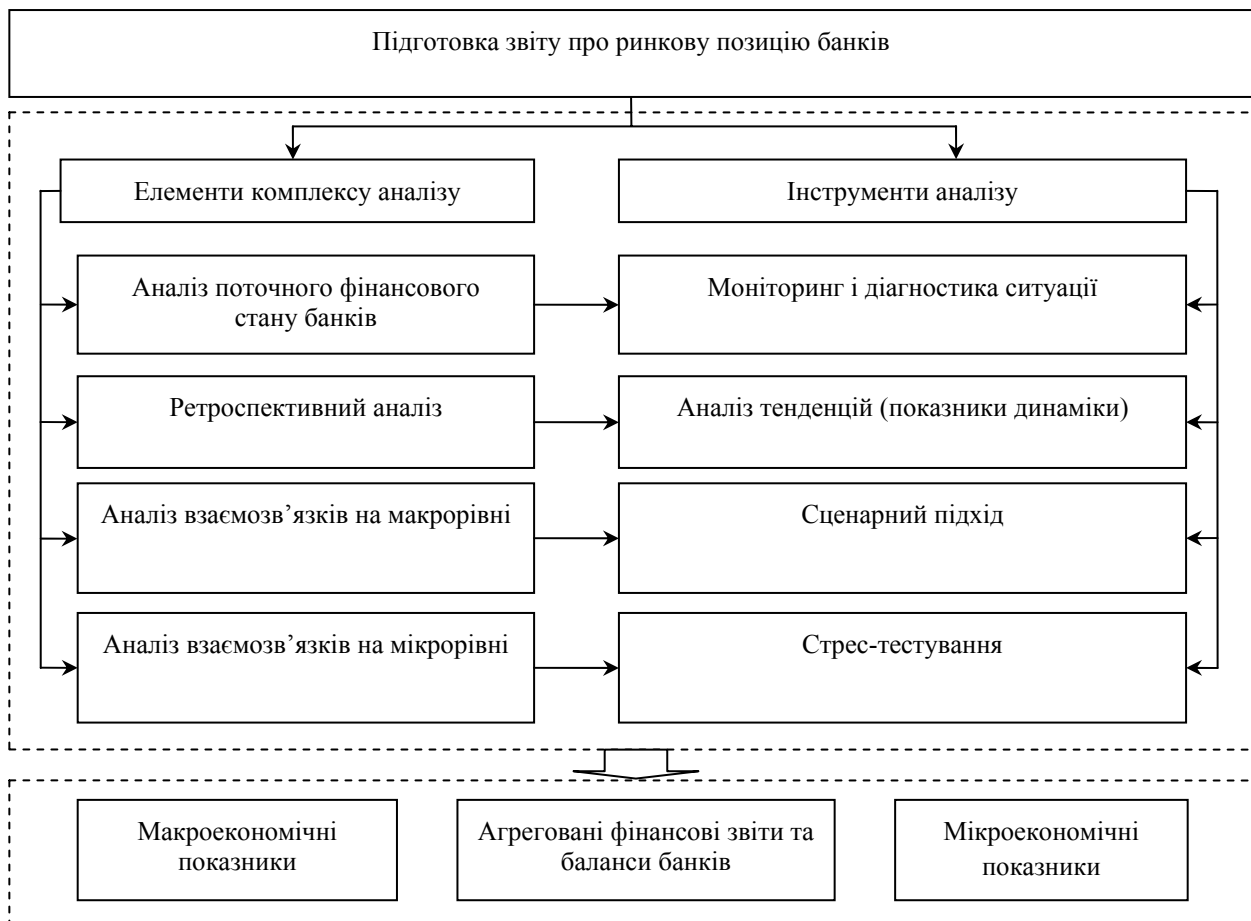

Рис. 3.1. Класифікація методичних підходів для визначення індикаторів ринкової позиції банків (систематизовано за матеріалами [171;174])

Комплекс аналізу ринкової позиції банків представлено на рис. 3.2. Для визначення ринкової позиції банків найбільш доцільним є використання інтегрованої оцінки, яка дозволяє об'єднати сукупність показників у єдину оцінку та розподілити банківські установи за певними критеріями на рівні конкурентної позиції.

Використання інтегральних оцінок для визначення рівня ринкової позиції виступає вагомими показниками для подальшого моделювання діяльності банків з урахуванням інфляційних очікувань.

З точки зору репрезентативності, інтегральний показник всебічно охоплює усі канали фінансових потоків банків, при цьому приведення комплексу розрахунків до інтегрального значення дозволяє врахувати вплив різних чинників, які не можуть бути зіставлені за інших форм оцінювання.

**Рис. 3.2. Комплекс аналізу ринкової позиції банків
(складено з використанням [175, с. 111–117; 176, с. 3–8])**

Для забезпечення всебічного та повного оцінювання ринкової позиції банків доцільно застосувати наступні групи показників (індикаторів): ефективності проведення активних операцій (коефіцієнт використання потужностей, питома вага дохідних активів у сукупних активах; коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень); залучення та запозичення ресурсів (коефіцієнт структури зобов'язань; коефіцієнт структури коштів клієнтів за строковістю); достатності капіталу банків (коефіцієнт капітальної стійкості; коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом; захищеність виданих кредитів власним капіталом); ефективності діяльності банків (рентабельність активів, рентабельність капіталу, чистий процентний спред, чиста процентна маржа, співвідношення доходів до витрат).

Методичні основи розрахунку інтегрального показника для визначення ринкової позиції банків наведені на рис. 3.3.

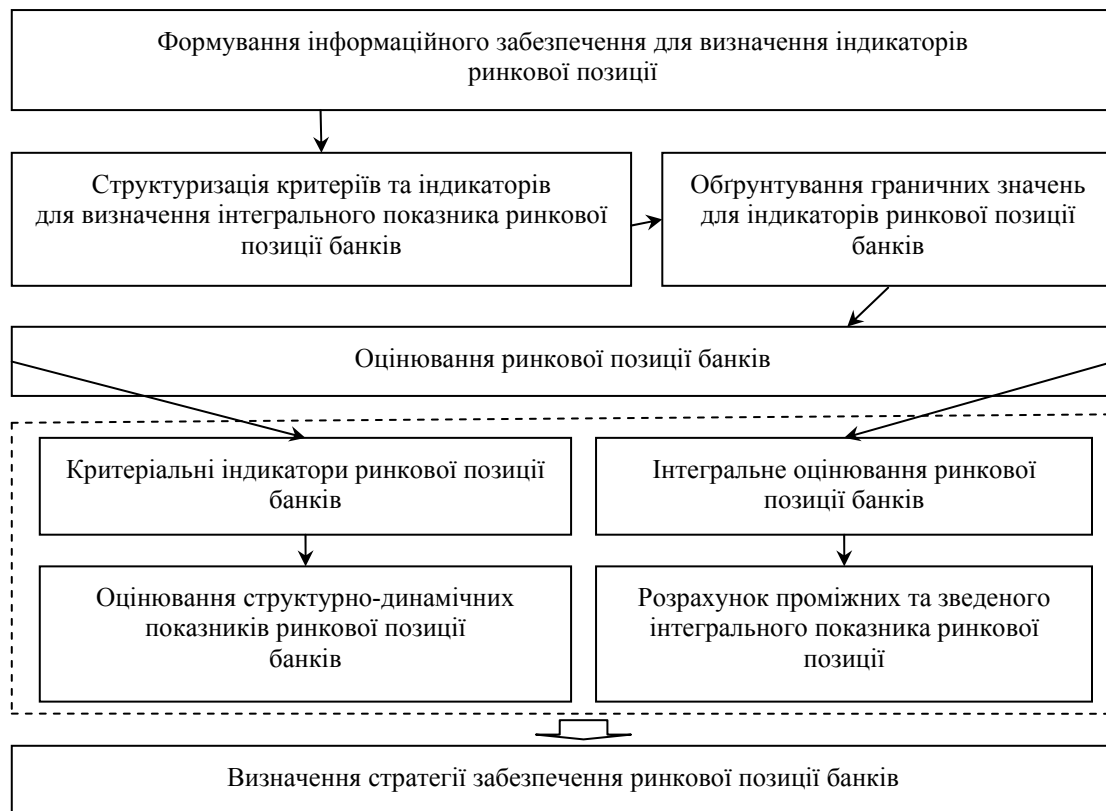

Рис. 3.3. Етапи розрахунку інтегрального показника ринкової позиції банків

В економічній літературі для встановлення граничних меж і розрахункових значень застосовуються наступні методи: нормативний – граничні межі для розрахункових значень встановлюються державою на основі законодавчих вимог щодо дотримання визначених нормативів; запозичення досвіду – граничні межі розрахункових значень встановлюються на основі наявних альтернатив з досвіду інших країн; експертний – граничні межі розрахункових значень встановлюються на основі експертних оцінок з урахуванням специфіки діяльності суб’єкта економічної діяльності; експертний – граничні межі розрахункових значень встановлюються на основі експертних оцінок з урахуванням специфіки діяльності суб’єкта економічної діяльності[177, с. 168].

Перед визначенням рівня ринкової позиції банків вважаємо за доцільне провести аналіз діяльності банків за основними показниками.

Розподіл сукупних зобов'язань та капіталу банків за групами згідно з кваліфікацією НБУ наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Розподіл зобов'язань і капіталу банків
за період 01.01.2014–01.01.2015**

Група банків	Одиниця виміру	Зобов'язання			Капітал		
		01.01.2014	01.01.2015	Δ	01.01.2014	01.01.2015	Δ
I група	млн. грн питома вага у сукупних, %	709 082 5946 5,36	850859677 72,81	141777083 7,45	112 502 88 258,41	110233100 74,45	-2269782 16,04
II група	млн. грн питома вага у сукупних, %	179 605 0621 6,55	175024570 14,98	-4580492 -1,57	42 286 128 21,96	15129990 10,22	-27156138
III група	млн. грн питома вага у сукупних, %	90 332 189 8,33	88400185 7,56	-1932004 -0,77	12 974 215 6,74	10260624 6,93	-2713591 0,19
IV група	млн. грн питома вага у сукупних, %	105 889 8529 ,76	54370832 4,65	-51519020 -5,11	24 835 738 12,90	1243892 8,40	-23591846 -4,5
Система банків	млн. грн %	1 084 909 68 100,00	111665526 3 100,00	100816429 5 -	192 598 96 4100,00	148062606 -	-44536358 -

Як видно із даних табл. 3.4, структура розподілу показників зобов'язань та капіталу загалом є подібною за основними тенденціями до структури активів. Частка власного капіталу банків IV групи складає 8,40 % від загального обсягу власного капіталу банківської системи, в той час як активи банків IV групи займають лише 11,4 %. Такий розрив між частками активів та власного капіталу

свідчить про наявність значного потенціалу для розвитку банків IV групи.

Динаміка активів банків України представлена у таблиці 3.5. Протягом 2014 року чисті активи банківської системи України збільшилися на 3,03 % (38757 млн грн.) та станом на 01.01.2015 становили 1 316,85 млрд грн. Зростання активів протягом 2014 року відбувалося внаслідок стрімкої девальвації гривні, що також відобразилось на суттєвому збільшенні залишків валютних активів. Станом на 01.01.2015 частка валютних активів складала 43,73 % у сукупних активах по банківській системі, в той час як станом на 01.01.2014 – 36,81 %.

Протягом 2014 р. обсяг коштів інвестованих в цінні папери, збільшився на 22,16 % (36 млрд грн.), що певною мірою може бути обумовлено збільшенням номінальної вартості валютних ОВДП, які перебувають у власності банків унаслідок значної девальвації національної валюти. Протягом 2014 р. обсяг вкладень в ОВДП збільшився на 12,38 млрд грн. та станом на 01.01.2015 складає 23,43 млрд грн. Слід відмітити, що основними держателями ОВДП є державні банківські установи, а саме: АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк». При цьому продаж ОВДП відбувається за вищою відсотковою ставкою, ніж пропонується з початку розміщення.

Привабливість ОВДП для банківських установ обумовлена можливістю отримання рефінансування від НБУ та залучати кошти на міжбанківському ринку під їх заставу.

З метою абсорбування надлишкової ліквідності та стримування інфляції, НБУ активно нарощувались обсяги мобілізації коштів із залучення. За підсумками 2014 р. обсяг мобілізованих операцій становив 1472,7 млрд грн. за середньозваженою процентною ставкою 5,68 % річних, операції здійснювались переважно на умовах «овернайт».

Динаміка активів банків України за 2013-2014 рр. (у кварталальному розрізі)

Показник/Дата	01.01. 2013	01.04. 2013	01.07. 2013	01.10. 2013	01.01. 2014	01.04. 2014	01.07. 2014	01.10. 2014	01.01. 2015
Чисті активи, млрд грн	1 127,2	1 145,5	1 194,6	1 232,4	1 278,1	1 315,91	1 307,0	1 310,9	1 316,85
Кредитний портфель, млрд грн	815,33	818,50	832,92	860,74	911,40	1 008,63	992,5	982,1	1 006,36
Вкладення в цінні папери, млрд грн	96,34	123,69	135,36	127,9	138,29	151,41	149,87	173,07	168,93
В т.ч. ОБДП, млрд грн	66,05	76,88	83,35	77,84	81,05	84,3	84,49	86,06	93,43
Високоліквідні активи, од. виміру	163,56	162,05	151,07	149,53	162,90	142,08	142,19	138,35	155,64
Офіційний валютний курс UAH/USD	7,993	7,993	7,993	7,993	7,993	10,988	11,785	12,955	15,769
Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті, %	21,4	15,3	16,5	14,5	17,2	17,6	16,7	17,5	18,8
Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	9,9	8,9	8,5	8,0	8,2	10,6	7,4	8,6	8,3

Незважаючи на те, що збоку НБУ були запроваджені регулятивні заходи щодо більш гнучкого управління ліквідністю банків (у тому числі зниження обсягів обов'язкових резервів, які повинні зберігатися на початок операційного дня на коррахунку в НБУ з 50 % до 40 % суми обов'язкових резервів, скасування вимоги про формування частини обов'язкових резервів на окремому рахунку в НБУ) та підтримання банків за рахунок надання кредитів рефінансування, обсяг коштів, що зберігаються на кореспондентських та транзитних рахунках, за підсумками 2014 р. зменшилися на 17,61 % та станом на 01.01.2015 склали 27,22 млрд грн.

З метою підтримки банків НБУ було виділено на рефінансування 222,3 млрд грн., за середньозваженою процентною ставкою 15,57 %. З метою контролю використання банківськими установами коштів, залучених від НБУ, ним було прийнято рішення про призначення кураторів в такі банки. З метою підвищення прозорості діяльності НБУ, було прийнято рішення про розкриття інформації щодо наданих кредитів рефінансування в розрізі окремих банківських установ.

Таким чином, узагальнивши усе вищенаведене, можемо схематично зобразити модель багаторівневого агрегування розрахунку інтегрального показника ринкової позиції банків (рис. 3.4).

З метою нівелювання впливу політичного чинника розвитку подій в Україні, апробація методики була зроблена на статистичних даних 2013 року, який після кризи 2009 р. є найбільш сталим у розвитку банківської системи.

Слід відмітити, що, виходячи з того, що коливання між показниками досить значне, є доцільним провести нормалізацію даних. Оскільки відхилення фактичного показника від норми в будь-якому напрямі є негативною тенденцією і відповідним чином впливає на рівень фінансової безпеки, то нормалізацію індикаторів можна проводити за наступною формулою:

$$x_{\text{норм}} = I - \frac{|x_{\text{факт}} - x_{\text{норм}}|}{x_{\text{норм}}} \quad (3.1)$$

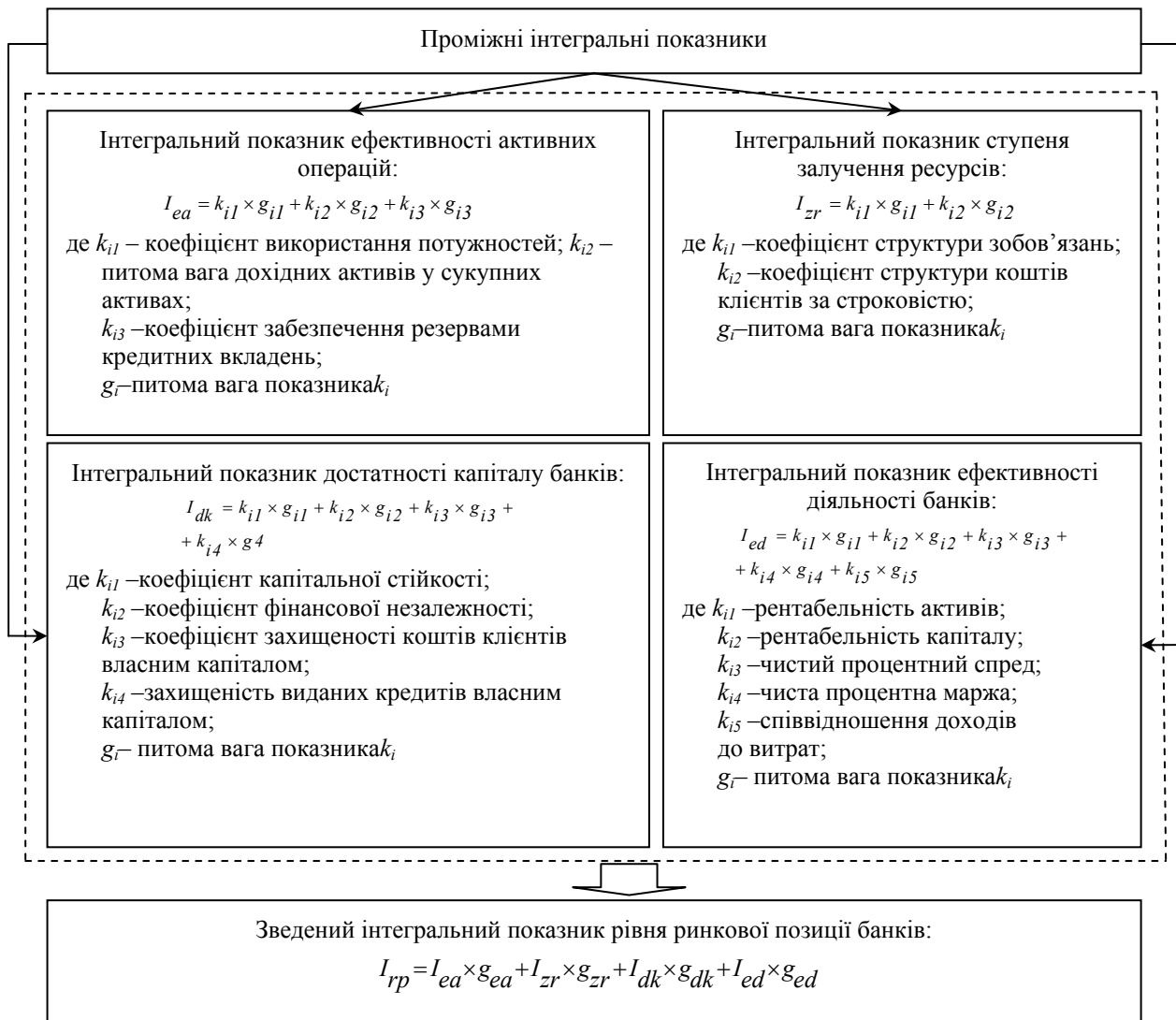

Рис. 3.4. Модель багаторівневого агрегування розрахунку інтегрального показника ринкової позиції банків

Нормалізоване значення показника буде тим вище, чим меншим буде відхилення фактичного показника від оптимального. На практиці можлива ситуація, коли абсолютне відхилення показника перевищуватиме оптимальне значення, тобто $|x_{факт} - x_{онм}| > x_{онм}$, що в свою чергу, є причиною від'ємного значення нормалізованого показника. В такому разі, з метою утримування показників в діапазоні $[0;1]$, присвоюємо нормалізованому показнику значення «0».

Для визначення вагових коефіцієнтів використаємо правило Фішберна, яке дає можливість визначити рівень значущості показників на основі їхнього ранжування [178]. Якщо систему

показників упорядкувати за ступенем зниження їх значущості, то значущість i -го показника (r_i) слід визначати за формулою (3.2), :

$$r_i = \frac{2 \times (N - i + 1)}{(N + 1) \times N}, \quad (3.2)$$

де r_i – ваговий коефіцієнт i -го показника сукупності;
 N – кількість показників сукупності;
 i – порядковий номер (ранг) показника сукупності.

За результатами проведених розрахунків отримуємо вагові коефіцієнти показників, що обрані для визначення рівня ринкової позиції (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Вагові коефіцієнти показників, взятих для розрахунку рівня ринкової позиції банків

№ пор.	Назва показників	Ранг	Ваговий коефіцієнт
1.	<i>Інтегральний показник ефективності активних операцій</i>	2	0,3333
1.1	Коефіцієнт використання потужностей	1	0,5556
1.2	Рівень дохідних активів	2	0,3334
1.3	Коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень	3	0,2110
2.	<i>Інтегральний показник достатності капіталу банків</i>	1	0,4444
2.1	Коефіцієнт капітальної стійкості	4	0,1111
2.2	Коефіцієнт фінансової незалежності	3	0,2222
2.3	Коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом	2	0,3333
2.4	Захищеність виданих кредитів власним капіталом	1	0,4444
3.	<i>Інтегральний показник ступеня залучення ресурсів</i>	4	0,1111
3.1	Коефіцієнт структури зобов'язань	1	0,6667
3.2	Коефіцієнт структури коштів клієнтів за строковістю	2	0,3333
4.	<i>Інтегральний показник ефективності діяльності банків</i>	3	0,2222
4.1	Рентабельність активів	1	0,3333
4.2	Рентабельність капіталу	2	0,2667
4.3	Чиста процентна маржа	3	0,2000
4.4	Співвідношення доходів і витрат	4	0,1333
4.5	Чистий процентний спред	5	0,0667

Останнім етапом визначення рівня ринкової позиції банків є розрахунок інтегрального індексу. З цією метою використовується лінійна математична модель, що отримала назву метод «зважених сум» (3.3):

$$I = \sum_{i=1}^n a_i z_i, \quad \sum a_i = 1, \quad 0 \leq a_i, z_i \leq 1, \quad (3.3)$$

де a_i – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс;
 z_i – нормалізований показник.

Виходячи з того, що розрахований рівень ринкової позиції знаходиться у межах від $[0;1]$, вважаємо за доцільне визначитися з градацією банків, використовуючи показник розмаху варіації, який розраховується як різниця між найбільшим та найменшим значенням ознаки у сукупності, що вивчається. Поділ банків за рівнем ринкової позиції наведено у таблиці 3.7.

Із наведених даних можемо зробити висновок, що найбільший вплив накопиченого інфляційного потенціалу на рівень ринкової позиції банків спостерігався станом на 01.01.2010. Зазначене викликано, перш за все, впливом інфляції на вартість капіталу банків та зміною процентних ставок через зменшення чистої процентної маржі та чистого процентного спреду.

Таблиця 3.7

Розподіл банків, що досліджуються за рівнем ринку

Градація	01.01.2010	01.01.2012	01.01.2014
від 0 до 0,333(низький)	ПАТ «Приватбанк» АТ «Ощадбанк» ПАТ «Укресімбанк» ПАТ «Дельта Банк» ПАТ «Райффайзен банк Аваль» ПАТ «ОТП Банк» ПАТ «Брокбізнесбанк» ПАТ «Фінансова ініціатива» ПАТ «Сіті Банк» ПАТ «Платіnum Банк» ПАТ «Промінвестбанк» ПАТ «Мега Банк» ПАТ «Фортуна-Банк»	АТ «Ощадбанк» ПАТ «Фінансова ініціатива» ПАТ «Сіті Банк» ПАТ «Платіnum Банк» ПАТ «Ідея Банк»	–

Градація	01.01.2010	01.01.2012	01.01.2014
від 0,334 до 0,666(середній)	–	ПАТ «Укресімбанк» ПАТ «Райффайзен банк Аваль» ПАТ «Брокбізнесбанк» ПАТ «Діві Банк» ПАТ «Промінвестбанк»	ПАТ «Дельта Банк»; ПАТ «Брокбізнесбанк» ПАТ «Сіті Банк»
від 0,667 до 1 (високий)	ПАТ «ВіЕйБі Банк»	ПАТ «Приватбанк» ПАТ «Дельта Банк» ПАТ «ВіЕйБі Банк» ПАТ «ОТП Банк» ПАТ «Кредит Агріколь Банк» ПАТ «Мега Банк» ПАТ «Банк Восток» ПАТ «Фортуна-Банк» ПАТ «Банк Перший» ПАТ «Таскомбанк»	ПАТ «Приватбанк» АТ «Ощадбанк» ПАТ «Укресімбанк» ПАТ «Райффайзен банк Аваль» ПАТ «ВіЕйБі Банк» ПАТ «ОТП Банк» ПАТ «Кредит Агріколь Банк» ПАТ «Фінансова ініціатива» ПАТ «Діві Банк» ПАТ «Платіnum Банк» ПАТ «Промінвестбанк» ПАТ «Мега Банк» ПАТ «Банк Восток» ПАТ «Фортуна-Банк»

Запропонована методика також підтверджує той факт, що класифікація банків за методикою Національного банку України практично не визначає рівень ринкової позиції за показниками, що характеризують ефективність та стійкість їх розвитку.

Таким чином, оцінювання впливу інфляції на діяльність банків доцільно здійснювати через визначення інтегрованих показників ефективності активних операцій, достатності капіталу банків, ступеня залучення ресурсів, ефективності діяльності банків.

Зроблено висновок про те, що визначення ринкової позиції банків необхідно для прийняття рішень суб'єктами оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову з позиції застосування адміністративних методів регулювання, зокрема: нормативне регламентування кредитної діяльності банків; нагляд за проведенням банківських операцій; забезпечення правил проведення банківських операцій; визначення правил та зобов'язань банків за участю іноземного капіталу; організаційне регулювання; розробка концепцій

та програм розвитку банківського регулювання; виконання умов щодо створення резервів за можливими збитками.

3.2. Визначення науково-методичних підходів до рівня достатності капіталу банків з урахуванням інфляційної складової

Банківський капітал на всіх етапах розвитку банків виступає одним із індикаторів, що засвідчує стабільність та стійкість розвитку банківської системи. Його економічна вартість зумовлює визначення параметрів для забезпечення економіки власне грошової масою, яка реалізується через пропозицію кредитних ресурсів.

В свою чергу, основними оціночними критеріями, які засвідчують про інфляційні очікування в банківській системі, виступають показники співвідношення власного капіталу, активів, зобов'язань, кредитних ресурсів банків до валового внутрішнього продукту (рис. 3.5).

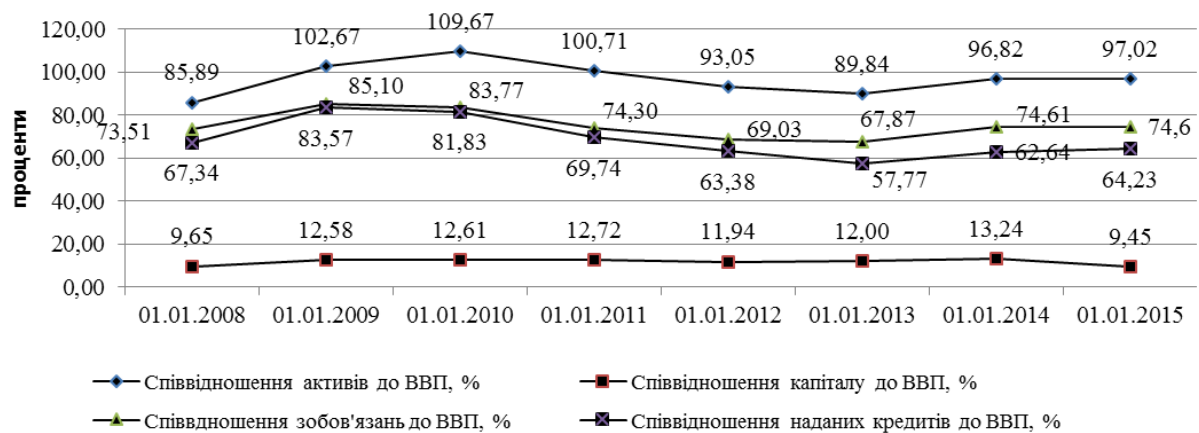

Рис. 3.5 Динаміка співвідношень активів, капіталу, зобов'язань, наданих кредитів банками до ВВП за період з 2007 по 2014 р.

Як свідчать дані, представлені на рис. 3.5, основні показники діяльності банківської системи до валового внутрішнього продукту у 2014 році мають тенденцію до збільшення, що свідчить про нарощування грошової маси у реальний сектор економіки.

Особливо це стосується кредитних вкладень, які на 01.01.2015 становили 64,24 % від ВВП. При цьому позитивним моментом є те,

що частка зобов'язань банків у ВВП випереджає темпи нарощування кредитних вкладень. При цьому як негативний чинник слід відмітити те, що показник співвідношення капіталу до ВВП у 2014 р. зменшився до 9,45 %, що свідчить про ситуацію не покриття власним капіталом банків кредитних вкладень у реальний сектор економіки та виникнення кредитного ризику. Слід відмітити, що у Росії показник співвідношення капіталу до валового внутрішнього продукту складає 37,2 %, а в країнах Центральної Європи – понад 40 % [179].

Капітал банків України за 2014 рік зменшився на 44,58 млрд грн., і на кінець року становив 148,0 млрд грн. Питома вага капіталу в пасивах банків на 01.01.2015 становила 11,25 %. Зазначене викликано ліквідацією банківських установ та збитковою їх діяльністю. Статутний капітал за 2014 рік зменшився на 2,14 % (на 5,09 млрд грн.) – до 185,2 млрд грн., що знизило рівень капіталізації банківського сектора (рис. 3.6).

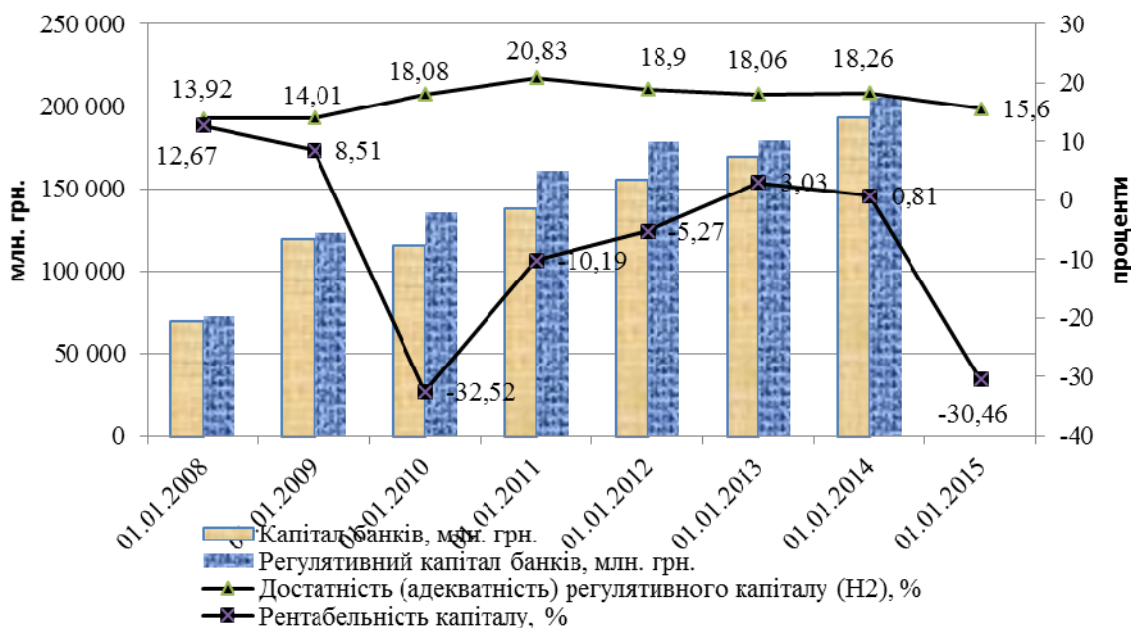

Рис. 3.6. Динаміка капіталу банків України, рентабельності капіталу та його достатності за період 2007–2014 рр.

Регулятивний капітал банків зменшився за 2014 рік на 7,8 % (на 16,0 млрд грн.) – до 188,9 млрд грн. Рівень адекватності регулятивного капіталу банківського сектора за 2014 рік зменшився до 15,6 %.

У результаті набуття чинності змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [51] мінімальний обсяг статутного капіталу банків збільшено з 120 млн грн. до 500 млн грн., та згідно з Концепцією реформування банківської системи, до капіталізація банків повинна завершитися до 2024 р. З нашої точки зору збільшення мінімальних вимог не забезпечує підвищення стабільності банківської системи, адже набагато дієвим є запровадження механізмів з регулювання напрямів вкладення капіталу, тобто якість активів банків.

Таким чином, проблема капіталізації банків є ключовою, що забезпечує належне обслуговування банками узятих на себе грошових зобов'язань.

Методологічні засади забезпечення капіталізації банків передбачають розробку комплексу методичних підходів до встановлення достатнього рівня капітальної бази банків та оцінювання ефективності їх застосування. Тому виникає необхідність розробки дієвої системи зростання банківського капіталу (рис. 3.7).

Слід зазначити, що у загальній системі заходів оцінки впливу інфляційної складової на банківський капітал суттєва роль має бути відведена інформаційному забезпеченню, яке на сьогодні розкривається через діючі показники фінансової стійкості, які визначені Міжнародним Валютним Фондом (МВФ) [182].

Основними інформаційними джерелами для проведення аналітичних досліджень, в першу чергу, виступають три базові системи: національні рахунки, комерційний бухгалтерський облік та діючі принципи банківського нагляду.

Система національних рахунків (СНР) складається із узгодженого, послідовного та інтегрованого набору макроекономічних рахунків, балансів і таблиць, що базуються на сукупності затверджених на міжнародному рівні концепцій, визначень, систем класифікації та правил обліку [183].

СНР забезпечує комплексну систему обліку, яка дозволяє складати і подавати агреговані економічні дані, призначені для цілей економічного аналізу, прийняття рішень і розробки політики.

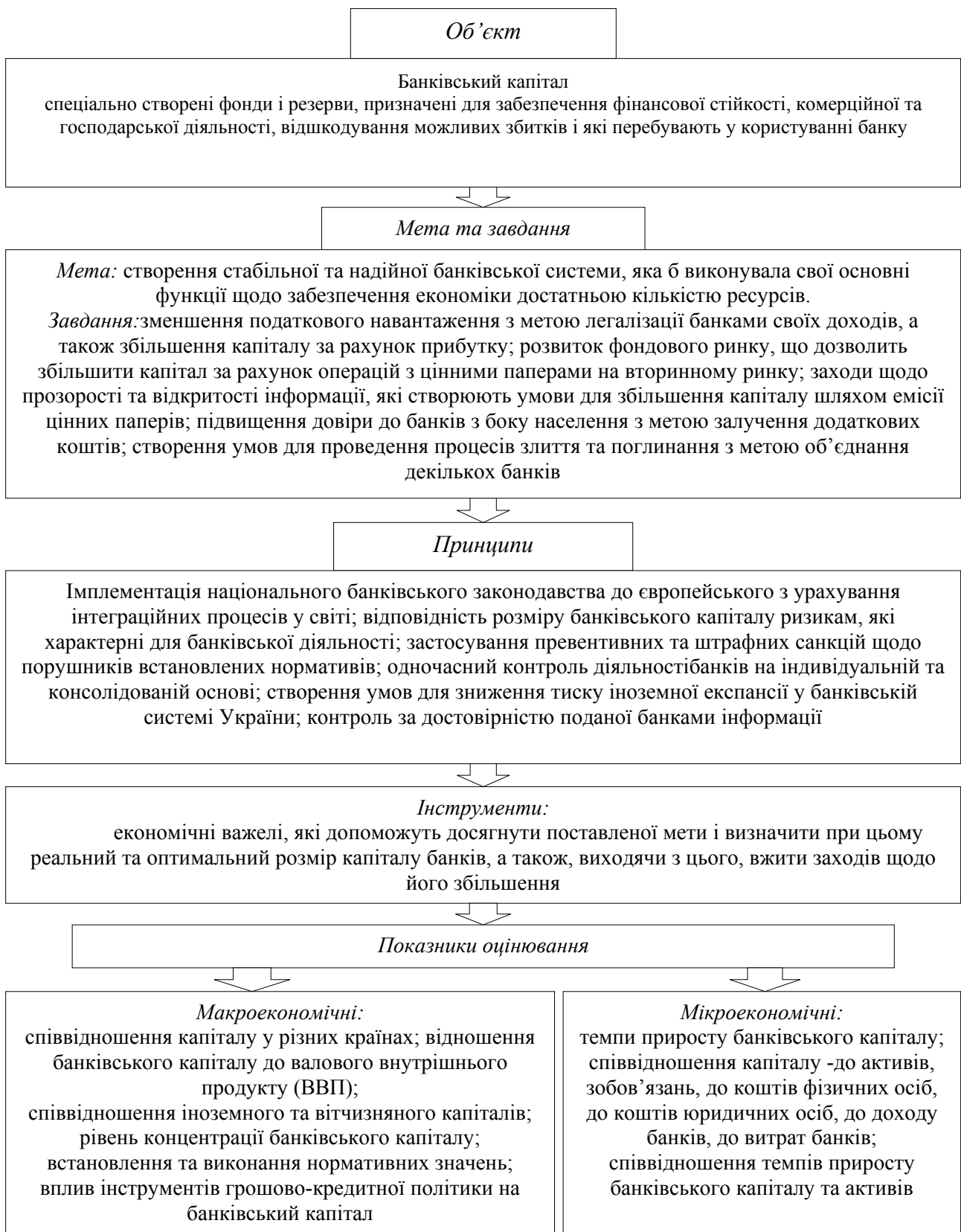

Рис. 3.7. Методологічні основи формування системи зростання банківського капіталу (складено автором з використанням матеріалів [180, с. 14–15; 181, с. 48–57])

Основним джерелом інформації про національні рахунки є Система національних рахунків 1993 року (Commission of the European Communities and others, 1993) [184], Керівництво по грошово-кредитній і фінансовій статистиці (МВФ, 2000) [185], п'яте видання Керівництва по платіжному балансу (МВФ, 1993) [186], Керівництво по статистиці державних фінансів (МВФ, 2000) [187].

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО) являють собою набір стандартів комерційного бухгалтерського обліку, у яких визначаються концепції, які лежать в основі складання і подання фінансових звітів торгових, промислових і ділових підприємств, що надають звіти [188].

Фінансові звіти дають уявлення про фінансові наслідки операцій та інших подій, групуючи їх в загальні категорії відповідно до їх економічних характеристик.

З оцінкою фінансового стану безпосередньо пов'язані елементи балансу – активи, зобов'язання, капітал. На відміну від системи національних рахунків, система МСБО не передбачає складання агрегованих статистичних показників.

У 1988 році Базельський комітет з банківського нагляду затвердив норми нагляду, які регламентують питання достатності капіталу міжнародних банків. Зазначені норми, в які були внесені поправки у 1996 році (Базель I), слугують основою для оцінки величини капіталу відносно прийнятого кредитного та ринкового ризику відносно активів [189]. В основі розробки даних принципів покладено дві фундаментальні задачі. По-перше, розроблена система принципів направлена на зміцнення стійкості і стабільності міжнародної банківської системи. По-друге, зменшення тиску конкуренції між міжнародними банками.

Дана угода використовувалася до банків на консолідованій основі, включаючи дочірні підприємства, які здійснюють банківську і фінансову діяльність. У консолідованій звітності відображаються ризики в банківській групі в цілому. Органи банківського нагляду

спираються на стандарти комерційного бухгалтерського обліку по відношенню до фінансових звітів банків і тому не передбачають окремої комплексної системи, яка б узгоджувалася з національними рахунками.

У 2004 році Базельський комітет з банківського нагляду прийняв нові концептуальні основи Базель II, в яких були змінені основні норми достатності капіталу і відображені нові стандарти банківського нагляду та підходи до розкриття інформації [190].

У грудні 2010 року Базельський комітет з банківського нагляду опублікував правила Базель III [191]. Базель III встановлює нові вимоги до капіталу і ліквідності банків. Базель III включає в себе наступні положення: збільшення сфер, у яких фінансові організації повинні оцінювати ризики (кредитний ризик контрагента та діяльність сек'юрітизації; зміни щодо визначення капіталу та нові вимоги до нього; введення стандартів ліквідності для усунення невідповідності між короткостроковою і довгостроковою ліквідностями; прийняття стандартів для створення запасу капіталу у безкризові періоди, який може використовуватися в період кризи; створення системи, при якій обмежується поява високої заборгованості в банківській системі. Базель III є новітнім документом щодо стандартів капіталу, підходів до визначення складу та нормативних вимог до капіталу. Основні зміни в розрахунку капіталу (перший компонент Базеля II) спрямовані на збільшення мінімальних вимог до капіталу та поліпшення його структури.

Одним із компонентів структури капіталу виступає створення контрциклічного буфера капіталу, який передбачає під час економічного спаду стримувати необґрунтоване кредитне зростання, а тим самим мінімізувати ризики інфляційних очікувань. Буфер захисту капіталу встановлюється в розмірі 2,5 % і додається до капіталу першого рівня, який визначається вимогами регулятора до мінімального капіталу (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Терміни впровадження Базеля III у країнах – членах
Базельського комітету з питань банківського нагляду [193, с. 16]**

Показник	Роки							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Базовий капітал першого рівня, %	–	3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Капітал першого рівня, %	4,0	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Власний капітал, %	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Буферний капітал, %	–	–	–	–	0,625	1,25	1,875	2,5
Контриклічний капітал, %	–	–	–	–	0,625	1,25	1,875	2,5
Фінансовий важіль (леверидж)	Моніторинг	Тестування на рівні 3 %, банки повинні оприлюднювати інформацію з 01.01.2015			Коригування	Уточнене значення		–
Норматив короткострокової ліквідності	–	Моніторинг	>100 %	>100 %	>100 %	>100 %	>100 %	>100 %
Показник чистого стабільного фінансування	Моніторинг						>100 %	>100 %

Таким чином, доходимо висновку, що управління інфляційною складовою діяльності банків слід проводити через визначення достатності капіталу банків. Порівняння вимог до достатності капіталу банків представлено на рис. 3.8.

Основні зміни в розрахунку капіталу (перший компонент Базеля II) спрямовані на збільшення мінімальних вимог до капіталу та поліпшення його структури. Зокрема, до його складу включається капітал першого рівня (базовий капітал першого рівня + додатковий капітал першого рівня) та капітал другого рівня, причому кожен із цих рівнів має власне призначення [191; 192].

У Базелі III запроваджено нове поняття – «кореневий капітал першого рівня». Основним призначенням капіталу першого рівня є покриття збитків на стадії функціонування банку (до банкрутства та ліквідації). За його допомогою необхідно забезпечити банку запас для покриття збитків, без залучення інвесторів.

Мінімальний розмір базового капіталу першого рівня, який може складатися лише зі звичайних акцій, відповідних резервів і

нерозподіленого прибутку, повинен стимулювати банки до обмеження випуску привілейованих акцій. Нерозподілений прибуток залишається одним із головних джерел кореневого капіталу першого рівня. Гібридні інструменти, використання яких передбачалося відповідно до Базеля II, згідно з Базелем III мають бути виключені зі складу банківського капіталу, оскільки вони зазвичай мають фіксовані дивіденди та кінцевий строк повернення.

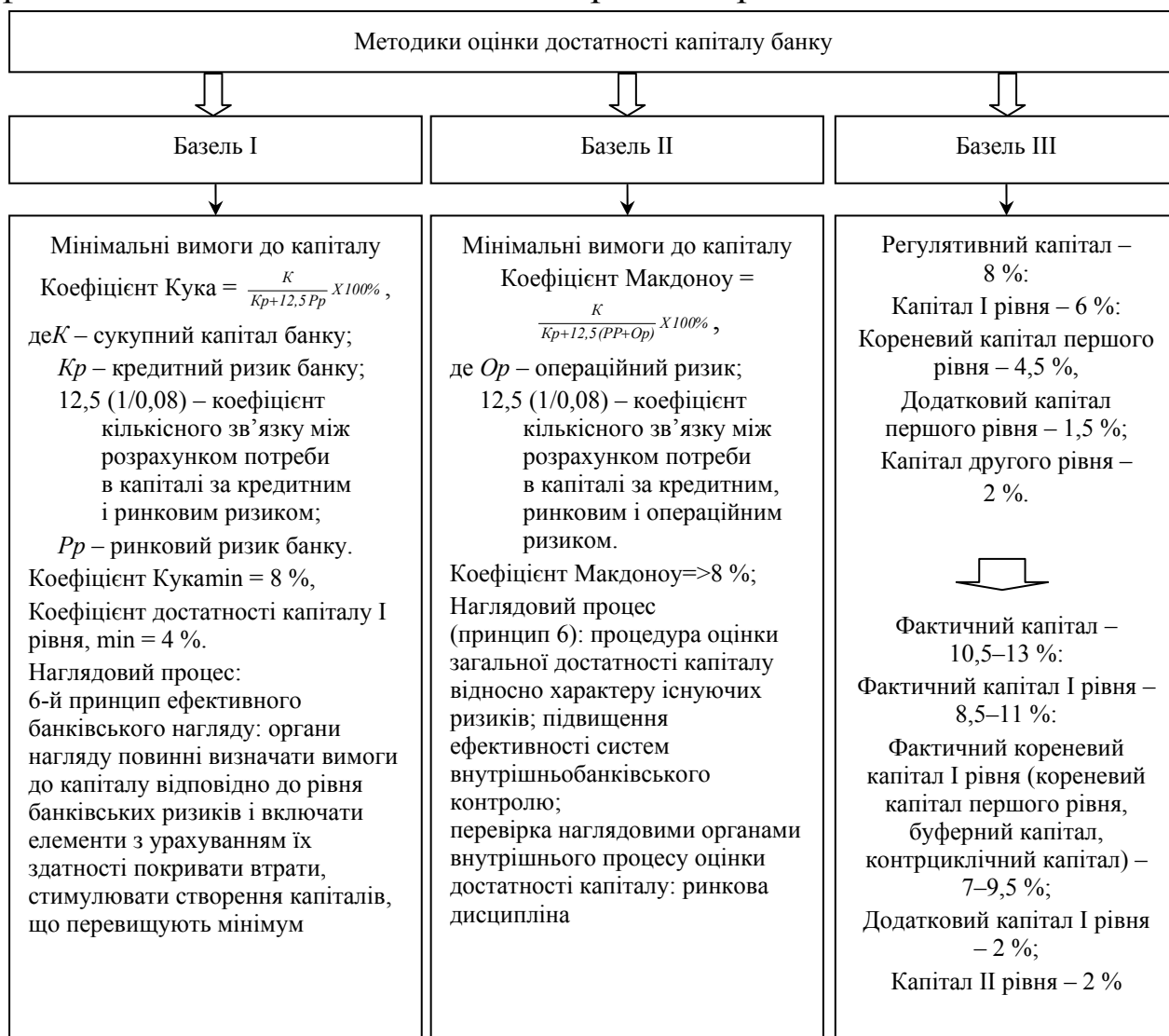

Рис. 3.8. Методики оцінки достатності капіталу банків (складено авторами з використанням матеріалів [189–192])

Обмеження виплат дивідендів за інструментами, що входять до складу додаткового капіталу першого рівня та капіталу другого рівня, не повинно бути постійним, оскільки це може заважати

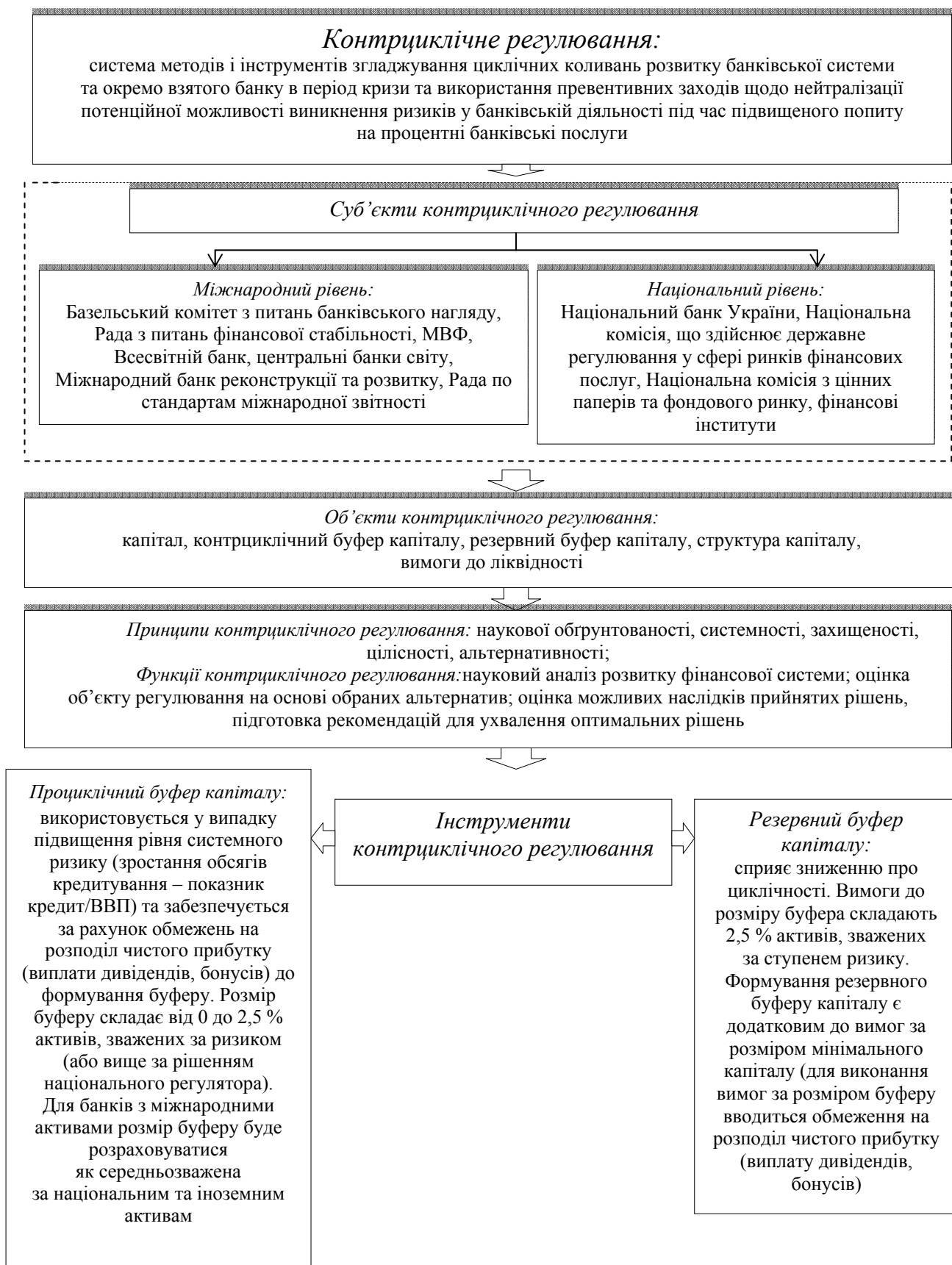
рекапіталізації банків, надаючи неправильні сигнали інвесторам [193, с. 9-14]. Нововведенням у Базелі III є створення буферного капіталу (буфер захисту капіталу), який призначений для покриття збитків, що виникають у періоди фінансових та економічних потрясінь. Запровадження поняття «буферний капітал» передбачає, що банки повинні нарощувати резервні запаси капіталу впродовж сприятливого періоду та використовувати їх в умовах збиткової діяльності. Буфер захисту капіталу встановлюється в розмірі 2,5 % і додається до кореневого капіталу першого рівня (рис. 3.8). У таблиці 3.9 наведено мінімальні вимоги до «консервації» отриманих доходів залежно від розміру буферного капіталу.

Таблиця 3.9

Мінімальні вимоги до консервації доходів, % [193]

Розмір буферного капіталу	Обмеження на розподіл прибутку
0–0,625	100
< 0,625–1,25	80
< 1,25–1,875	60
< 1,875–2,5	40
< 2,5	0

Кореневий капітал першого рівня необхідно спочатку використовувати для досягнення відповідності мінімальним вимогам (включаючи 6 % для капіталу першого рівня та 8 %– для загального капіталу). Лише після цього залишкова його частина може бути внесена до буфера захисту капіталу. Обмеження щодо виплат із прибутку, накладені на банки, коли рівень їх буферного капіталу не відповідає нормативам, збільшуватимуться в міру зменшення буфера захисту капіталу. Згідно із запропонованим підходом обмеження, накладені на банки з рівнем буфера захисту капіталу, що наближається до 2,5 %, будуть мінімальними. Контрциклічний буфер капіталу як доповнення до буферного капіталу має гарантувати, що банки нарощують свій захист капіталу в періоди перевищення рівня кредитного зростання допустимої межі. Методологічна основа контрциклічного регулювання представлена на рисунку 3.9.

**Рис. 3.9. Методологічна основа контрциклічного регулювання
(розроблено автором за матеріалами [194;195;196])**

З метою визначення моменту, коли органу регулювання та нагляду необхідно приймати рішення про введення контрциклічного буфера капіталу, Базельський комітет з питань банківського нагляду вважає за доцільне використовувати такий параметр, як співвідношення загальних кредитів, наданих приватному сектору, до ВВП.

Таким чином, розпочинаючи процедуру аналізу для прийняття рішення про необхідність накопичення та розмір контрциклічного буфера капіталу, Базельський комітет з питань банківського нагляду пропонує застосовувати таку послідовність дій: визначити тренд показника «кредити до ВВП»; розрахувати поточний коефіцієнт «кредити до ВВП»; розрахувати різницю між отриманим коефіцієнтом і трендом GAP; трансформувати GAP у розмір буферного капіталу [196].

Орган регулювання та нагляду повинен здійснювати системний моніторинг за збільшенням значення коефіцієнта «кредит до ВВП» і оцінювати, чи не перевищує він максимально допустимий рівень. Якщо це так, то регулятору слід запровадити разом із іншими макроекономічними інструментами вимогу щодо накопичення контрциклічного буфера капіталу.

Розмір контрциклічного капітального буфера дорівнює нулю, якщо GAP_i нижче певного порогового значення (L). Буфер збільшується до максимального значення (2,5 % від активів, зважених з урахуванням ризику) та коли його перевищує верхню межу (H). Базельський комітет з питань банківського нагляду рекомендує наступні значення верхньої і нижньої межі: $L = 2; H = 10$ [196].

Оскільки передбачається, що вимоги до буфера змінюються лінійно у діапазоні GAP_i між 2 та 10, то функція контрциклічного капітального буфера матиме наступний вигляд:

якщо GAP_i знаходиться у діапазоні $[2, 10]$, то $BUFFER(GAP) = 0,3125$

$\times GAP - 0,625$; якщо $GAP_i < 2$, $BUFFER(GAP) = 0$;

якщо $GAP_i > 10$, $BUFFER(GAP) = 2,5$.

На підставі вищевикладеного було проведено розрахунок контрциклічного капітального буфера для вітчизняної банківської системи (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Розрахунок контрциклічного капітального буфера для банківської системи України

Роки	Індикатор кредити/ВВП, %	Тренд, %	Геп, %	Відсоток відрахування у буфер	Активи, зважені з урахуванням ризику, млн грн.	Розмір буфера, млн грн.
2001	15,72	19,81	-4,09	0	47591	–
2002	20,70	25,30	-4,61	0	63896	–
2003	27,47	30,80	-3,33	0	100234	–
2004	28,16	36,30	-8,13	0	134348	–
2005	35,43	41,79	-6,37	0	213878	–
2006	49,56	47,29	2,27	0,085144	340179	28964,22
2007	67,34	52,79	14,56	0,025	599396	14984,9
2008	83,57	58,28	25,28	0,025	926086	23152,15
2009	81,83	63,78	18,05	0,025	880302	22007,55
2010	69,74	69,28	0,47	0	942088	–
2011	62,69	74,77	-12,09	0	1054280	–
2012	58,24	80,27	-22,03	0	1127192	–
2013	62,24	85,76	-23,52	0	1 278 095	–
2014	64,23	91,26	-27,03	0	1 316 852	-
Усього						89108,82

Таким чином, виходячи із вищезазначеного, ми можемо стверджувати, що поряд з монетарними чинниками, які здійснюють вплив на інфляційну складову у діяльності банків, регулювання контрциклічного буфера капіталу банків виступає індикатором для оцінювання рівня інфляційних очікувань.

Розглядаючи підходи до визначення достатності капіталу банків, можна виділити такі: за допомогою нормативних вимог, що висуваються регулятором; експертної оцінки та внутрішньої оцінки.

Розглянемо зазначені підходи до визначення достатності капіталу банків.

Перший підхід – нормативний. До переваг єдиного для усіх банків мінімального стандарту капіталу слід віднести: легко реалізується регулятором в практиці управління діяльністю банків; усуває недолік порівняння з обраною групою банків. Проте і у цього підходу до підтримки адекватної величини капіталу є недоліки: він може прискорювати процеси масового вилучення депозитів вкладниками; не враховує, що відношення капіталу конкретного банку до його сукупних активів значно залежить від їх складу і структури, а також розміру банку [197].

Відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України достатність капіталу – це спроможність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності залежно від розміру різноманітних ризиків [198].

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності(адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку [198].

Згідно з даною інструкцією Національний банк України встановлює наступні нормативні вимоги до капіталу банків:

- мінімальний розмір регулятивного капіталу банків (Н1) має становити 500 млн грн. Розмір регулятивного капіталу банку не може бути меншим, ніж його статутний капітал. Ця вимога не поширюється на новостворений банк протягом одного року з дня отримання ним банківської ліцензії;
- норматив достатності (адекватності) капіталу банків (Н2) визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених

за ступенем кредитного ризику, нормативне значення не менше 10 %.

Нормативи НЗ та НЗ-1 на сьогодні скасовані.

В цілому слід відмітити, що по банківській системі зазначені нормативи виконуються у повному обсязі (рис. 3.10).

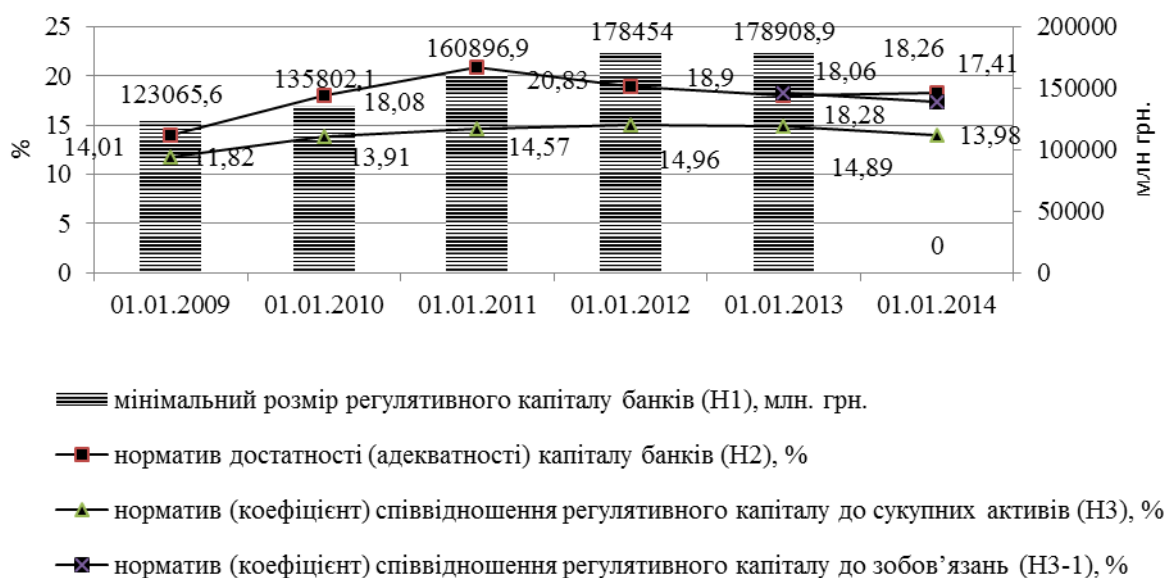

Рис. 3.10 Динаміка нормативних вимог Національного банку України до капіталу банків України за період 2008–2013 рр.

Зазначене супроводжується тим, що до банків при порушенні нормативів капіталу Національним банком України застосовуються певні заходи впливу відповідно до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [119].

Відповідно до вищевикладеного можемо зробити висновок про те, що нормативний метод оцінки достатності капіталу банків полягає у нагляді за дотриманням виконання нормативів капіталу банків, порядком формування структури капіталу банків та регулювання контрциклічного буфера капіталу банків.

Внутрішня оцінка достатності капіталу банків передбачає застосування прийомів інфлюювання до статутного капіталу та емісійного доходу; розрахунок загальної достатності власних коштів

відносно ризику незбалансованості ліквідності; визначення коефіцієнта покриття за зобов'язаннями [201].

Метод інфлюювання доцільно використовувати для прогнозування інфляційних очікувань щодо зміни вартості капіталу банків та визначення монетарних збитків від дії інфляції. Його сутність полягає у коректуванні статутного капіталу і емісійного доходу на прогнозований індекс інфляції, тобто використовуються прийоми ринкової оцінки (29-й стандарт міжнародних стандартів фінансової звітності «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції») [201, с. 210].

Інфлюювання величини статутного капіталу і емісійного доходу за даним стандартом здійснюється за формулою (3.4):

$$K_i = (S_k + E_d) \times I_{inf} \quad (3.4)$$

де K_i – інфлююваний капітал банку;

S_k – статутний капітал банку;

E_d – емісійний дохід банку;

I_{inf} – прогнозний рівень інфляції.

Для визначення ступеня впливу рівня інфляції на капітал банків розраховується величина монетарних збитків від інфляційного знецінення статутного капіталу та емісійного доходу (табл. 3.11). Для прикладу було взято банки першої групи за класифікацією Національного банку України станом на 01.01.2015. Прогнозований індекс інфляції визначено на підставі побудови тренду, він склав 1,143 [202].

Із отриманих результатів можна зробити висновок про те, що врахування міжнародних стандартів фінансової звітності при визначенні величини власного капіталу з використанням прийомів інфлюювання підвищує рівень прозорості інформації про достатність капіталу банків для усіх учасників фінансового ринку, оцінки надійності банку, а для самого банку – це здатність врахувати реальну захищеність від ризику банкрутства.

Порівняння величини капіталу за діючою методикою та визначення інфлюйованого розміру капіталу банків I групи станом на 01.01.2015, тис. грн. (розраховано автором з використанням матеріалів [98;202])

Назва банку	Розмір власного капіталу за діючою методикою, тис. грн.	Інфлюйований розмір власних коштів, тис. грн.	Монетарні збитки, тис. грн.
ПАТ КБ «Приватбанк»	22 696 359	25941938	-3 245 579
АТ «Ощадбанк»	22 749 157	26002287	-3 253 129
ПАТ «Укресімбанк»	13 536 221	15471901	-1 935 680
ПАТ «Дельта Банк»	4 749 714	5428923	-679 209
ПАТ «Промінвестбанк»	6 075 543	6944345	-868 803
ПАТ «Укрсоцбанк»	6 238 628	7130751	-892 124
ПАТ «Райффайзен банк Аваль»	6 148 300	7027507	-879 207
ПАТ «Сбербанк Росії»	3 904 103	4462390	-558 287
ПАТ «Альфа-банк»	3 509 689	4011574	-501 886
ПАТ «ВТБ Банк»	5 087 654	5815189	-727 535
ПАТ «Надра»	3 385 509	3869637	-484 128
ПАТ ПУМБ	4 777 262	5460410	-683 148
ПАТ «Фінанси і кредит»	2 649 050	3027864	-378 814
ПАТ «Укрсиббанк»	1 780 587	2035211	-254 624
ПАТ «ОТП Банк»	1 374 817	1571415	-196 599
ПАТ «Укргазбанк»	1 570 507	1795089	-224 582

Третій метод оцінки достатності капіталу банків – експертний. При застосуванні експертного методу оцінки адекватності величини капіталу банку використовуються наступні характеристики: якість управління у банку, рівень ліквідності активів, динаміка прибутковості, якість власності, якість ведення банківських операцій, динаміка розміру депозитів, внутрішні умови розвитку банку.

У разі, коли банки виконують умови мінімального стандарту капіталу, вони можуть бути визнані експертами такими, що мають недостатній капітал, якщо здійснюють власну діяльність в умовах підвищеного ризику, хоча і отримують достатній рівень доходу. За таких обставин вважаємо за доцільне проводити експертну оцінку достатності капіталу банку з використанням методу ієрархій.

Виходячи з того, що до показників оцінки достатності капіталу банків, окрім нормативів, належить досить значна кількість показників, необхідно визначитися з найбільш вагомими. Звідси виникає потреба у розгляді методів побудови функції належності для вибору найбільш ефективного.

Для теорії нечіткої множини основним поняттям є встановлення нечіткої множини, що характеризується функцією належності [233, с. 84]. Фіксування певних значень при цьому носить суб'єктивний характер. Для експертних методів важливим є характер виміру та тип шкали [160, с. 95–108], за якою отримують інформацію від експерта і яка визначає певний вид операцій, що можна застосовувати до експертної інформації. Також визначаються два види властивостей: ті, які можна безпосередньо виміряти, і ті, що є якісними і вимагають попарного порівняння показників для визначення їх відносного місця щодо поняття, яке розглядається (достатність капіталу банків).

Розгляд методів побудови функції належності свідчить про те, що найбільш точним і математично обґрунтованим є метод оцінки достатності капіталу банків з використанням теорії нечіткої множини (метод Т. Сааті) [203].

Зазначений підхід передбачає виділення декількох етапів.

Перший етап. *Формування вихідної інформації*. Вихідною інформацією для побудови функції належності є експертні парні порівняння. Для кожної пари елементів універсальної множини експерт оцінює перевагу одного елемента над іншим по відношенню до властивості нечіткої множини. Парні порівняння подаються у вигляді такої матриці A (3.5):

$$A = \begin{bmatrix} & K_1 & K_2 & \dots & K_i \\ K_1 & a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ K_2 & a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ K_j & a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{ij} \end{bmatrix}, \quad (3.5)$$

де a_{ij} – рівень переваги елемента K_i над K_j ($i, j = \overline{1, n}$), що визначається за дев'ятибальною шкалою Сааті.

Матриця парних порівнянь складається за такими принципами: при порівнянні вагомості показників виходять з 10-бальної системи; оцінки, отримані, з одного боку, від головної діагоналі матриці, повинні бути зворотними оцінками з іншого боку від головної діагоналі; самі оцінки складаються, виходячи з їх значущості (таблиці. 3.12).

Таблиця 3.12

Оцінка значущості показників для розрахунку рівня достатності капіталу банків [203, с. 57–63]

Інтенсивність	Якісна оцінка	Пояснення
0	Не можна порівнювати	Немає сенсу порівнювати показники
1	Однакова значущість	Елементи, рівні за значущістю
3	Слабка значущість	Існують докази переваги одного елемента над іншим
5	Суттєва або сильна значущість	Існують докази і логічні критерії, що підтверджують значущість
7	Очевидна значущість	Існують переконливі докази значущості
9	Абсолютна значущість	Цілком підтверджуються переваги одного елемента над іншим
2, 4, 6, 8	Проміжні оцінки, між сусідніми оцінками	Коли необхідний компроміс при виборі показників

При формуванні попарних порівнянь експерт повинен відобразити результати оцінки за такими критеріями: встановити, який із запропонованих показників, на його думку, найбільш важливий; оцінити сприйняття інтенсивності відмінностей у вигляді рангу важливості за певною ранговою шкалою [203].

Другий етап. Побудова власного вектора та нормування його компонентів.

Матриця парних порівнянь є діагональною ($a_{ii} = 1, i = \overline{1, n}$) та обернено симетричною ($a_{ij} = \frac{1}{a_{ji}}, i, j = \overline{1, n}$).

Ступені належності приймаються рівними відповідним координатам власного вектора $W = (w_1, w_2, w_n)$ матриці парних порівнянь (3.6):

$$\mu(U_i) = W_i, i = \overline{1, n} \quad (3.6)$$

Власний вектор знаходиться за такою системою рівнянь (3.7):

$$\begin{cases} A \times W = \lambda_{max} \times W \\ w_1 + w_2 + \dots + w_n = 1, \end{cases} \quad (3.7)$$

де λ_{max} – максимальне власне значення матриці A;

λ_{max} від n може виступати мірою неузгодженості парних порівнянь експерта.

При цьому, якщо $\frac{\lambda_{max} - n}{n-1} \leq 0,1$, тоді результати обчислень прийнятні.

Слід зазначити, що при узгодженості парних порівнянь процедура побудови функцій належності значно спрощується. Тобто при узгодженості думок експертів матриця парних порівнянь має такі властивості:

вона діагональна, якщо $a_{ij} = 1, i = 1 \dots n$;

вона обернено симетрична, тобто елементи, симетричні відносно головної діагоналі, пов'язані залежністю $a_{ij} = 1/a_{ji}, i, j = 1 \dots n$;

вона транзитивна, тобто $a_{ik}, a_{kj}, i, j, k = 1 \dots n$.

Наявність зазначених властивостей дозволяє визначити усі елементи матриці парних порівнянь, якщо відомі $(n-1)$ недіагональних елементів. Якщо відомий k -й рядок, тобто елементи $a_{kj}, i, j = 1 \dots n$, то вільний елемент a_{ij} визначається за формулою (3.8):

$$a_{ij} = \frac{a_{kj}}{a_{ki}}; i, j, k = \overline{1, n} \quad (3.8)$$

Третій етап. *Визначення ступеня належності нечіткої множини* (3.9):

$$\mu(u_i) = \frac{1}{a_{1i} + a_{2i} + \dots + a_{ni}} \quad (3.9)$$

Для застосування представленого методу як матрицю А будемо використовувати матрицю парних порівнянь (отриманих експертним шляхом) вагомості обраних для розрахунку показників: коефіцієнт надійності – співвідношення власного капіталу до залучених коштів (K_1); коефіцієнт фінансового важеля – співвідношення зобов'язань банку до капіталу (K_2); коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів – співвідношення власного капіталу до загальних активів (K_3), співвідношення статутного і балансового капіталу (K_4), коефіцієнт концентрації власного капіталу – співвідношення капіталу-брутто, тобто балансового капіталу, до пасивів банку (K_5), коефіцієнт захищеності власного капіталу – співвідношення капіталізованих активів (основних фондів) і власного капіталу (K_6), коефіцієнт мультиплікатора капіталу – ступінь покриття активів банку, акціонерним капіталом (K_7), коефіцієнт левериджу – капітал першого рівня до активів, зважених з урахуванням ризиків (K_8), рентабельність статутного капіталу (K_9), рентабельність загального капіталу банку (K_{10}), норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (K_{11}) та норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (K_{12}), за допомогою яких буде визначено рівень достатності капіталу банків за експертним методом.

Найбільш вагомим показником у зазначеній сукупності, за експертною оцінкою, є коефіцієнт надійності K_1 . Відповідно до нього за значущістю має будуватися матриця парних порівнянь показників.

Для побудови функції належності було використано пакет MFEB [204]. У пакеті містяться наступні функції: `a2mi` – розраховує ступені належності із матриці парних порівнянь за методом власного вектора; `half 2a` – формує матрицю парних порівнянь із рядків з парними порівняннями; `a 2 mi_r` – розраховує ступені належності за рядками з парними порівняннями; `string 2a mi_r` – формує матрицю

парних порівнянь за одним рядком, з якою порівнюється один елемент за усіма іншими (включаючи себе). Розрахунок елементів матриці здійснюється за методом Ротштейна А.П.; $string\ 2\ mu_r$ – розраховується за методом Ротштейна А.П. ступеня належності за одним рядком матриці парних порівнянь.

Власний ваговий вектор обраних показників має наступний вигляд:

$$W = \{0,3076; 0,1025; 0,0615 ; 0,1025; 0,1025; 0,1025; 0,0342; 0,0342; 0,0439; 0,0439; 0,0439; 0,0615\},$$

Виходячи із отриманих вагових характеристик показників, формула для розрахунку рівня достатності капіталу банків має наступний вигляд:

$$D_k = K_1 \times 0,3076 + K_2 \times 0,1025 + K_3 \times 0,0615 + K_4 \times 0,1025 + K_5 \times 0,1025 + K_6 \times 0,1025 + K_7 \times 0,0342 + K_8 \times 0,0342 + K_9 \times 0,0439 + K_{10} \times 0,0439 + K_{11} \times 0,0439 + K_{12} \times 0,0615$$

Виходячи з того, що сукупність показників, яка взята для розрахунку, має значне амплітудне коливання, була проведена стандартизація даних за допомогою програми STATISTICA.6.

За результатами проведених розрахунків, рівень достатності капіталу банків з використанням експертного методу засвідчив про те, що його динаміка має тенденцію до негативного значення (рис. 3.11).

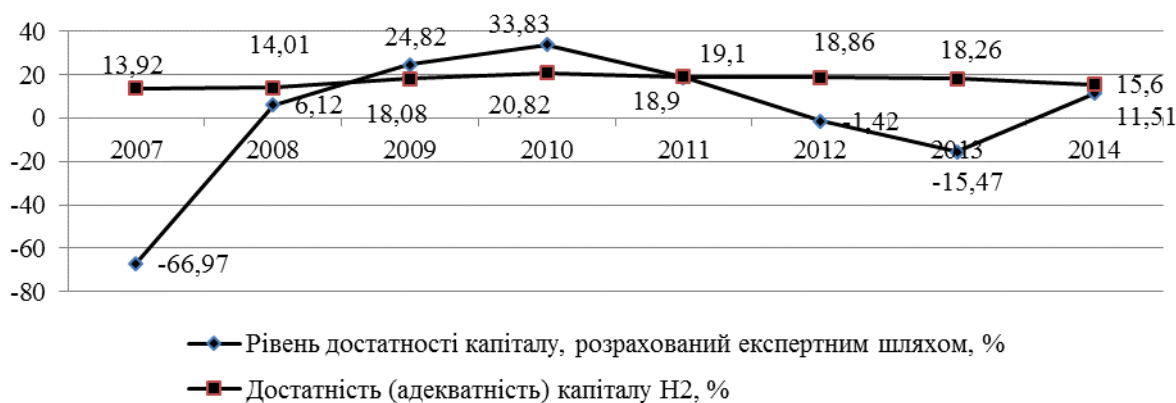

Рис. 3.11. Динаміка рівня достатності капіталу банків, розрахованого експертним шляхом, %

Представлені на рис. 3.11 дані засвідчили, що використання нормативного методу необхідне для підтримки регуляторних функцій НБУ, які певним чином забезпечують утримування інфляційних очікувань у діяльності банків. Використання експертного методу дозволяє встановити реальний рівень достатності капіталу банків, і за наведеними даними відповідає тим кризовим ситуаціям, які відбуваються в банківській системі щодо монетарного параметра – капіталізації банків.

Таким чином, проведене дослідження засвідчило, що використання нормативного, внутрішнього та експертного методів до оцінки достатності капіталу банків дає змогу розробляти стратегічні і оперативні плани щодо застосування програм капіталізації банків України.

3.3. Обґрунтування оціночних індикаторів впливу монетарних чинників для визначення інфляційної складової у діяльності банків

Як зазначалося у попередніх розділах, монетарні чинники мають вплив на утворення інфляційної складової у діяльності банків фінансових потоків. Шепель Є.В. у науковій статті [205], обґрунтовано основні теоретико-методичні підходи до встановлення індикаторів впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків, що буде розкрито нижче.

Останнім часом все активніше почали простежуватися інфляційні процеси, в основі яких лежить зростання вартості ресурсів, коли банківські установи вимушені підвищувати ціну залучення ресурсів, щоб забезпечити власне функціонування. Це так звана інфляція витрат.

Загальний прояв інфляції у діяльності банків – це зміна процентної політики в бік зростання, але при розробці структурно-логічної моделі впливу інфляційних очікувань на діяльність банків слід враховувати

природу їх виникнення. Якщо це інфляція попиту, то для її приборкання слід використовувати методи монетарного регулювання у напрямі обмеження грошової маси. Стимування інфляції витрат може бути досягнуто за рахунок дозованої технічної емісії грошей, яка була б більш пропорційною, ніж зростання масштабу цін.

Слід зазначити, що ці два види інфляції здебільшого існують поруч, плавно перетікаючи одна в одну зі зростаючою амплітудою. Якщо розглядати взаємозв'язок між інфляційними очікуваннями та рівнем розвитку діяльності банків, в першу чергу доцільно розглядати обсяги внутрішнього кредитування. Як засвідчують наукові дослідження, високі темпи нарощування обсягів внутрішнього кредиту можуть поєднуватися зі значними коливаннями обсягів виробництва, а без належного рівня інституційних структур і стимулів – провокувати інфляцію [206, с. 44–45].

У контексті наявності кореляції між розширенням внутрішнього кредиту та економічним зростанням розрізняють збалансоване зростання запозичень [206, с. 47]. Тобто збалансоване нарощування кредитних вкладень супроводжується зростанням співвідношення між активами банків і валового внутрішнього продукту – так званім фінансовим послабленням економіки, тоді як кредитний бум має ознаки надмірного і нестабільного циклічного зрушення [207, с. 54].

З точки зору стабільності макроекономічних індикаторів, прискорене нарощування обсягів банківського кредитування не в усіх випадках є однозначно позитивним явищем. Кредитна активність банків може призводити до кризових ситуацій як у банківській системі, так і в економіці держави, що спостерігалось в Україні у 2008–2009 рр.

Як зазначає В. Коваленко, криза у банківській системі може виникнути з двох причин: через різке зниження вартості активів або через проблемну заборгованість, яка накопичилась. Основним чинником, що викликає банківські кризи, є надмірна кредитна експансія, що призводить до погіршення якості кредитного портфеля, завищеної оцінки забезпечення позичок, збільшення кредитного

ризик [208, с. 82–83]. Автор стверджує, що значні темпи зростання споживчого кредитування призводять до кризових явищ.

Розглянемо основні монетарні параметри банківської системи України (табл. 3.13).

Як свідчать дані табл. 3.13, найбільш кризовим періодом для банківської системи виявився 2009 рік, у якому спостерігається уповільнення темпів зростання грошової маси, монетарної бази, процесу кредитування валового внутрішнього продукту.

Показник співвідношення банківських кредитів до валового внутрішнього продукту за аналізований період має тенденцію до зростання, що, в свою чергу, свідчить про залежність економіки держави від кредитних ресурсів. При цьому зростання обсягів реального сектора економіки має тенденцію до зменшення, що, в свою чергу, свідчить про ризик неповернення отриманих кредитів суб'єктами економічної діяльності.

Таблиця 3.13

Монетарні параметри банківської системи України в 2005–2013 рр.
(розраховано автором за матеріалами [193])

Показники	Роки								
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Грошова маса МЗ: - млрд. грн. - % до попереднього року	261,4 135	396,2 152	515,7 130	487,3 94	601,2 123	685,5 114	773,3 113	894,1 115,6	956,7 187,0
Монетарна база: - млрд грн. - % до попереднього року	97,2 118	141,9 146	186,7 132	195,0 104,4	221,8 113,7	239,9 108,2	255,3 106,4	294,6 115,4	333,2 113,1
Вимоги банків за кредитами: - млрд грн. - % до попереднього року	245,3 171	426,9 174	734,0 172	723,3 99	731,2 101	825,3 112,6	815,3 98,7	911,4 111,7	1015,7 111,4
ВВП, % до попереднього року	107,1	107,9	102,3	85,4	104,2	105,2	100,2	100,0	93,2
Банківські кредити до ВВП, %	45,8	59,3	77,4	79,2	66,8	63,64	57,9	62,64	64,23
Індекс споживчих цін, %	111,6	101,5	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1
Індекс споживчих цін промислової продукції, %	114,1	104,7	123,0	114,3	118,7	119,0	103,7	99,9	117,1

Таким чином, основним ризиком на етапі кредитної експансії є ймовірно погіршення якості кредитного портфеля. За рахунок стимулювання попиту на імпортні товари і скорочення чистого експорту, а також зниження чистих приватних заощаджень констатують прискорення зростання загального рівня цін і інституційну неплатоспроможність [209, с. 48].

Платоспроможний попит, забезпечений за рахунок зростання обсягів банківського кредитування, може сформувати негативну тенденцію зростання загального рівня споживчих цін.

Слід зазначити, що визначальну роль в оцінці впливу інфляції на діяльність банків має валютна політика, а саме ефект переносу валютного курсу на внутрішні ціни. У зв'язку з цим, як зазначають науковці, валютний курс не є оптимальним інструментом регулювання інфляції. Для цього існують більш дієві стратегічні і тактичні інструменти [210, с. 13].

У дослідженнях зарубіжних фахівців вказується на три можливі канали, через які ціни на споживчі товари пристосовуються до зміни номінального обмінного курсу (прямий і непрямий канали, канал припливу прямих іноземних інвестицій) [211].

Канал прямого ефекту включає в себе безпосередньо зміну цін імпортних проміжних і готових товарів внаслідок коливань обмінного курсу.

Канал непрямого ефекту базується на припущенні взаємо заміщення національних та імпортованих товарів. Зовнішнє заміщення провокується тим, що національні товари стають дешевими і попит на них зростає.

Зазначені ефекти можна розглядати відносно цінової політики на ринку банківських послуг.

В цілому можна сказати, що при дослідженні впливу інфляції на розвиток банківської діяльності слід враховувати наступні компоненти:

- для запобігання створенню надлишкової грошової маси, що може стати суттєвим чинником інфляції, необхідно переглянути кредитні канали використання емісійних грошей;

- враховуючи необхідність розширення кредитного каналу пропозиції грошей, необхідно стимулювати кредитні вкладення банків, передусім, у напрямку підтримки інвестиційної діяльності підприємств;
- посилити банківський нагляд і встановити більш жорсткі вимоги до формування резервів банків;
- вирівняти нормативи обов'язкового резервування по відношенню до залучених банками на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- урегулювати питання щодо функціонування та нагляду за банками за іноземним капіталом;
- реалізувати основні вимоги до порядку формування та оцінки рівня достатності капіталу банків;
- сформувати ризик-орієнтовану стратегію управління банківськими ризиками;
- встановити рівноважну цінову політику за залученими і розміщеними коштами банківських установ.

Необхідно відмітити, що одним із визначальних чинників, який посилює ефект переносу, є інтервенції Національного банку України, які він здійснює на валютному ринку для підтримки стабільності національної грошової одиниці. Можна сказати, що динаміка зміни грошових показників відповідає тенденції руху валютних інтервенцій Національного банку України. Також при проведенні інтервенцій НБУ здійснює стерилізацію надлишкової маси грошей обігу і це зменшує монетарну складову в темпах зростання інфляції.

Слід відзначити, що в науковій літературі зустрічається кількісна оцінка впливу валютних інтервенцій на рівень інфляційних очікувань. Так, за розрахунками К. Коріщенко, збільшення частки інтервенцій в національній валюті в загальному обсязі грошової маси на 1 % призводить через сім місяців до зростання темпів інфляції на 0,06 % [212, с. 15].

Досить вагомим чинником, який впливає на рівень інфляції, є високий рівень доларизації. Проблема доларизації в Україні має комплексний і багаторівневий характер, а також важливість в усуненні валютних деформацій.

Доларизація економіки країни означає використання іноземної валюти у значних масштабах в грошовому обороті більшістю резидентів країни [213, с. 106–107].

Вітчизняні та іноземні вчені по-різному трактують явище доларизації економіки країни.

Так, російський вчений Є.О. Крашенінніков розглядає доларизацію економіки країни як одну з найбільш поширених форм багатовалютності. Під багатовалютністю він розуміє використання іноземної валюти в економіці суверенної держави паралельно з національною валютою або замість неї з метою зниження ризику знецінення грошових заощаджень. Він виділяє такі етапи доларизації: обіг готівкових доларів США в економіці суверенної держави і виконання ними функцій міри вартості та засобу обігу; відкриття фізичними та юридичними особами рахунків в доларах США в національних банках; формування активів та зобов'язань суб'єктів господарювання в доларах США; валютне управління; повна доларизація економіки країни (обіг доларів США як законного платіжного засобу в економіці країни) [214, с. 70–71].

Як видно з наведеного висловлювання Є.О. Крашеніннікова, він розглядає повну доларизацію економіки країни як останній етап використання іноземної валюти в економіці країни.

В. Міщенко вважає, що доларизація є заміною національної валюти долларом США, який використовується як засіб грошового обігу і заощадження, а також як міра вартості. Нерідко термін «доларизація економіки країни» служить для позначення будь-якого процесу витіснення національної валюти іноземною (необов'язково долларом США) [215, с. 29].

В. Козюк виділяє такі різновиди доларизації економіки країни: доларизація активів (кредитних вкладень), яка визначається як питома вага валютних позичок у їх загальному обсязі; доларизація депозитів оцінюється за показником відношення депозитів в іноземній валюті до загальної суми залучених банками коштів; доларизація грошової маси визначається як частина готівкових

заощаджень в іноземній валюті до загального обсягу грошової маси M2 [215, с. 32].

Дослідження динаміки розвитку процесів доларизації вітчизняної економіки засвідчило, що основними сучасними формами її прояву в Україні є: доларизація пасивів та активів фінансово-кредитних установ (фінансова доларизація); збереження іноземної готівки поза межами банківської системи (на руках у населення); відкриття валютних депозитів, а також придбання іноземних цінних паперів та інших видів грошових активів за кордоном.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» єдиною офіційною грошовою одиницею на території України є гривня, проте кількість валютних депозитів і кредитів (офіційна доларизація економіки) щороку зростає.

Проаналізувавши ситуацію, що склалася в Україні відносно рівня доларизації, можна виділити основні причини її зростання: нестабільний рівень реальної дохідності гривневих фінансових інструментів порівняно з доходом фінансових активів, деномінованих в іноземній валюті; більш стабільні процентні ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті; прискорена лібералізація валютного регулювання, що розширює можливості доступу до ринку позик в іноземній валюті і дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу; недостатня ліквідність національного валютного ринку; низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів; високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти; долар США використовується в Україні як міра вартості, при достатньому коливанні курсу національної грошової одиниці.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що для формування антиінфляційної політики у діяльності банків виникає потреба у визначенні основних монетарних чинників, які б виступали як індикатори.

Для обґрунтування доцільності вибору монетарних чинників, які будуть використані для розрахунку індикатора інфляційних очікувань у діяльності банків, було використано метод головних компонент

(*Principal component analysis, PCA*) – один із основних способів зменшити розмірність даних, втрачаючи найменшу кількість інформації [216].

Мета представленого методу полягає у виявленні загальних чинників (головних компонент), які використовуються у подальшому аналізі як оцінки латентних показників, що пояснюють кореляційні зв'язки між вихідними симптомами показників, що вивчаються [217, с. 20].

Зазначений підхід передбачає наступну послідовність дій:

- вибір первинних монетарних чинників: облікова ставка, рівень монетизації, рівень доларизації, достатність капіталу банків, співвідношення банківських кредитів до ВВП, інтегральний рівень процентної ставки за кредитами, інтегральний рівень процентної ставки за депозитами, індекс інфляції;
- проведення нормалізації даних;
- розрахунок кореляційної матриці, що відображає зв'язки між вихідними показниками;
- знаходження матриці факторних навантажень (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Матриця факторних навантажень

Монетарні чинники	Фактор 1	Фактор 2
Рівень облікової ставки	0,380125	0,911651
Рівень доларизації	0,753143	0,407789
Рівень монетизації	0,877101	0,173940
Рівень достатності капіталу банків	0,785205	-0,313571
Банківські кредити до ВВП	0,955199	-0,176025
Інтегральна процентна ставка за кредитами	-0,212470	0,911348
Інтегральна процентна ставка за депозитами	-0,432838	-0,524045
Індекс інфляції	0,567644	0,335302

Отримані дані у табл. 3.14 свідчать про те, що за методом головних компонент виділені курсивом показники необхідно включати у модель розрахунку індикатора інфляційних очікувань у

діяльності банків, оскільки факторне навантаження зазначених показників більше, ніж 0,7.

Таким чином, для розрахунку індикатора інфляційних очікувань у діяльності банків ми беремо усі монетарні чинники, окрім інтегральної процентної ставки за депозитами.

Для побудови моделі визначення індикатора інфляційного очікування у банківській діяльності взято лінійну регресію, яка має наступний математичний вираз:

$$I_{io} = c_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_ix_i, \quad (3.10)$$

де I_{io} – індикатор інфляційних очікувань у діяльності банків;

c_0 – вільний член регресії;

a_1, a_2, a_i – параметри регресійної моделі;

x_1, x_2, x_i – значення монетарних чинників, взятих для розрахунку.

Як монетарні чинники, що впливають на виникнення інфляційних очікувань, були взяті наступні: рівень облікової ставки, рівень монетизації, рівень доларизації, рівень достатності капіталу банків, співвідношення банківських кредитів до ВВП, інтегральна процентна ставка за кредитами. Рівень облікової ставки узято як залежну величину, яка визначає рівень інфляційних очікувань.

Використовуючи пакет STATISTICA (модуль MultipleRegression), знаходимо результати множинної регресії: кількість спостережень, на основі яких побудована регресія – 7; R (коефіцієнт множинної кореляції) = 0,99725529; R^2 (коефіцієнт детермінації) = 0,99451810; скорегований R^2 (скорегований коефіцієнт детермінації) = 0,96710863; стандартна помилка оцінки = 0,002845808 – міра розсіювання спостережуваних значень щодо регресійної прямої; вільний член = 0,070723673; стандартна помилка – 0,0398827 (стандартна помилка оцінки вільного члена c_0); $t = 1,7733, p = 0,3269$ (значення t -критерію і рівень значущості p) для перевірки гіпотези про рівність нулю вільного члена c_0 ; $F = 36,28373, ss (df) = 0,002853, p = 0,12535$ (значення F -критерію, число ступенів

свободи і рівень значущості p використовуються як загальний F -критерій для перевірки гіпотези про залежність результативного показника і обраних чинників).

З наведених результатів аналізу виходить, що залежність між обліковою ставкою НБУ і обраними чинниками сильна ($R^2 > 0,99$); побудована лінійна регресія адекватно описує взаємозв'язок між результативним показником і обраними чинниками; вільний член статистично значущий (табл. 3.15).

Отриманий коефіцієнт Стюдента характеризує модель як мультиколінеарну. На основі проведеної статистики Дорбіна-Уотсона отримано значення, яке характеризує адекватність отриманої моделі (2,606328) при незначній серіальній кореляції (-0,364000).

Таблиця 3.15

Підсумки регресії для залежної змінної – рівня інфляційних очікувань у діяльності банків

Показники	a	Стандартна помилка a	Вільний член C_0	Стандартна помилка вільного члена C_0	$t(7)$	p -рівень
Вільний член	–	–	0,070724	0,039883	1,77329	0,326885
Рівень доларизації	0,274943	0,058318	0,002100	0,071202	0,02949	0,981233
Рівень монетизації	0,490729	0,040412	-0,158358	0,085503	-1,85208	0,315179
Рівень достатності капіталу банків	0,174371	0,025575	-0,008247	0,075387	-0,10940	0,930632
Банківські кредити до ВВП	0,666971	0,084538	0,170004	0,038315	4,43695	0,141124
Інтегральна процентна ставка за кредитами	0,152443	0,015739	-0,120304	0,158754	-0,75780	0,587167

Проведені розрахунки дають підставу стверджувати, що економіко-математична модель розрахунку рівня інфляційних очікувань банків матиме наступний вигляд:

$$I_{io} = 0,071 + 0,08x_1 - 0,408x_2 - 0,013x_3 + 0,916x_4 - 0,121x_5, \quad (3.11)$$

де I_{io} – індикатор інфляційних очікувань у діяльності банків, %;

x_1 – рівень доларизації;

x_2 – рівень монетизації;

- x_3 – рівень достатності капіталу банків;
 x_4 – співвідношення банківських кредитів до ВВП;
 x_5 – інтегральна процентна ставка за кредитами.

Розрахунок прогнозного індикатора інфляційних очікувань банків наведено у таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Рівень облікової ставки НБУ на 2015 рік (власні розрахунки)

Показники	Бета-ваги	Середнє значення показника	Бета-ваги x середнє значення
Рівень доларизації	0,007803	0,297575	0,002322
Рівень монетизації	-0,407840	0,5028875	-0,205098
Рівень достатності капіталу банків	-0,013442	0,172075	-0,002313
Банківські кредити до ВВП	0,915892	0,663887	0,7248529
Інтегральна процентна ставка за кредитами	-0,120666	0,146725	-0,0177047
Вільний член	–	–	0,0707237
Прогноз	–	–	0,5727829

Із наведених у таблиці 3.16 даних видно, що інфляційні очікування для банків на 2015 рік складають 57,27 %. Тобто даний індикатор, який визначає рівень облікової ставки, у своєму складі містить монетарні показники, що спричиняють інфляційні очікування.

Таким чином, підводячи підсумки, можемо зазначити, що основним монетарним чинником, який впливає на прогнозований рівень інфляційних очікувань, залишається облікова ставка, яку необхідно розраховувати враховуючи рівень монетизації, рівень доларизації, рівень достатності капіталу банків, інтегральну процентної ставки за кредитами та співвідношення наданих кредитів до ВВП – як основного орієнтира для визначення потреби у контрциклічному буфері капіталу для банківської системи.

Слід відмітити, що одним із завдань сучасної концепції грошово-кредитної політики є досягнення низького рівня процентних ставок, який би сприяв рівномірному збалансуванню розвитку економіки. Незважаючи на те, що в Україні за останні роки (з середини 2012 р.) спостерігається незначне уповільнення цін,

процентні ставки залишаються високими. Тому необхідними є коригуючі дії з боку державних органів влади щодо зниження процентних ставок, виходячи із класичної формули Фішера, за якою процентні ставки структуруються на інфляційну та реальну складові [218]. З практичної точки зору, за такою спрощеною методикою реальна процентна ставка не вираховується окремо, а виступає результатом вирахування із номінальної ставки показника інфляції.

Виникнення потреби у дослідженні впливу інфляції на процентні ставки у країнах з розвинутою економікою обґрунтовано двома параметрами.

Перший. Довготривалий процес збору даних у вигляді опитувань експертів дав змогу отримати довгострокові часові ряди щодо інфляційних очікувань [219].

Другий. Збільшення прив'язаних до інфляції фінансових інструментів, які є джерелом даних щодо інфляційних очікувань. Такі дані дають змогу визначити показник рівноважної інфляції [220, с. 345–389] – індикатор інфляційних очікувань та премії за ризик інфляції.

В Україні взаємозв'язок відсоткової ставки та інфляції було проведено на основі даних до 1998 р., зв'язок між даними змінними було встановлено як тісний [221]. Центром наукових досліджень НБУ у 2004 р. було проведено ґрунтовне дослідження щодо формування величини процентних ставок, здійснено аналіз окремих факторів, що впливають на їх зміну [222].

З останніх досліджень слід виділити наукову працю Т. Смовженко,

В. Хиленко, у якій розглядається динаміка процентних ставок в умовах інфляції, де для різних процентних ставок визначається вплив інфляційної складової [223].

Проведений аналіз засвідчив потребу у визначенні індикаторів інфляційної складової у процентних ставках. Зазначене доводиться і тим, що напрям монетарної політики НБУ націлений на реалізацію режиму грошово-кредитної політики – таргетування інфляції. Представлений режим вимагає вибору індикатора прив'язки не тільки на рівні індексу споживчих цін, а і дослідження фінансових потоків у

банківській сфері, функціонування якої зумовлює утворення інфляції при проведенні банківських операцій, особливо це стосується операцій, що приносять процентний дохід (витрати).

Якщо розглядати емпіричні дослідження щодо поведінки процентних ставок для України, слід відмітити, що номінальні процентні ставки після їх суттєвого зниження з 60 % наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років, за виключенням періоду кризи 2008–2009 рр., відмічаються більшою стабільністю, ніж динаміка інфляції. Так, відхилення середнього значення протягом січня 2002 р. – квітня 2013 р. між ними було досить суттєвим (табл. 3.17). Як свідчать дані табл. 3.16, періоди швидкої дезінфляції, зокрема, зниження інфляції на 20 % протягом 2001–2002 рр., а також 15 % протягом другої половини 2009–2011 рр. не спричинили значного зниження процентних ставок.

Таблиця 3.17

Статистичні характеристики процентних ставок та інфляції за період 2002–2014 рр., %

Статистичні показники	Довгострокова кредитна процентна ставка в національній валюті	Річна зміна індексу споживчих цін
Середнє відхилення	17,5	9,7
Максимум	29,7	31,1
Мінімум	12,8	-1,2
Стандартне відхилення	3,6	7,2

Суттєве зростання процентних ставок спостерігалось в кінці 2008 р. за рахунок впливу кризових явищ у банківській системі. Відносно поведінки довгострокових процентних ставок слід відмітити, що вони тільки в окремих випадках реагували на короткострокові, що обумовлено дефіцитом ресурсів на грошово-кредитному ринку та збільшенням ризиків неплатоспроможності позичальників (рис. 3.13).

Слід відмітити, що використання простих показників інфляції з різноспрямованою динамікою процентних ставок насправді може викривити реальний взаємозв'язок між ними та інфляцією. Виходячи з цієї тези, виникає потреба у визначенні індикатора, який би

відображав інфляційну складову для номінальної процентної ставки. Ми погоджуємося з думкою Ю. Шоломоцького, що «...висока як за рівнем, так і за ступенем мінливості інфляція призводить до того, що кредитори орієнтуються на довгостроковий показник інфляції минулих періодів при формуванні рівнів номінальних кредитних ставок, що також зумовлюється бажанням отримати премію за ризик неочікуваної зміни інфляції внаслідок її високої мінливості» [224, с. 57].

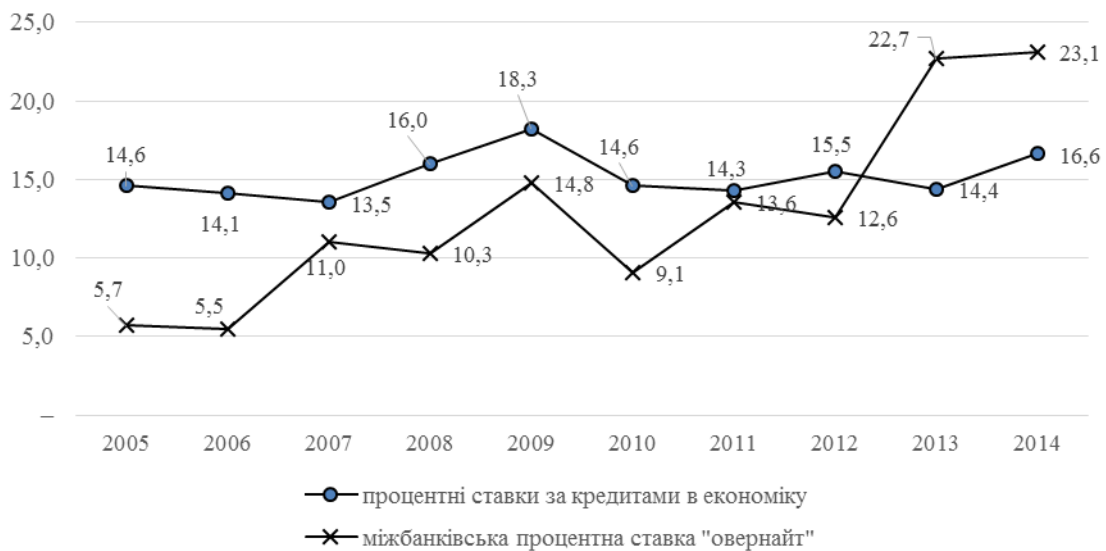

Рис. 3.13. Динаміка процентних ставок за кредитами в економіку та міжбанківської процентної ставки «овернайт» за період 2005–2014 рр. станом на кінець періоду, %

Результати дослідження, що стосуються процентної ставки за кредитами в національній валюті, яка агрегована за строками та позичальниками, з нашої точки зору можуть відобразити реакцію окремих відсоткових ставок на зміну інфляційної складової.

Виходячи з того, що дослідження сконцентровано на визначенні ролі інфляції, для розподілу номінальної процентної ставки на складові будемо використовувати рівноважну реальну процентну ставку. Зазначене обґрунтовується наступним:

- чинники, що визначають поведінку реальної процентної ставки відповідно до теорії кредитних ресурсів, впливають як фактор «сукупні витрати – крива Філіпса» [218], за якою рівноважна

реальна процентна ставка існує за умови знаходження економіки на рівні рівноваги – потенційного ВВП;

– встановлення регресійної залежності між реальною процентною ставкою та ВВП [225; 226].

Слід відмітити, що для визначення інфляційної складової через зіставлення показників інфляційних очікувань доцільним є використання даних ділових опитувань підприємств [219; 226]. Нами було також проведено дослідження у цьому напрямку, індикатором інфляційних очікувань підприємств України (рис. 3.14).

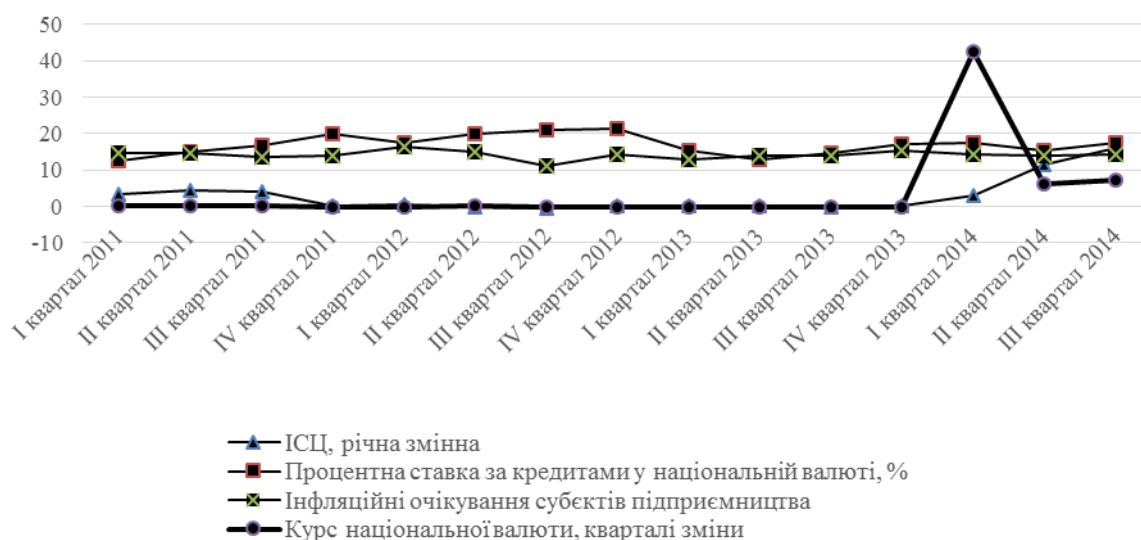

Рис 3.14. Щоквартальна динаміка впливу факторів на номінальну процентну ставку за період 2011–2014 рр.

Відповідно до представлених на рис. 3.14 даних можемо констатувати, що номінальні процентні ставки дуже слабо пов'язуються з інфляційними очікуваннями суб'єктів підприємництва та зміною обмінного курсу національної грошової одиниці.

Базовим індикатором взято співвідношення зміни інтегральної процентної ставки до зміни ВВП. Даний показник характеризує інфляційну складову у процентних ставках за наданими кредитами.

Як змінні індикаторів визначені:

– реальна процентна ставка за наданими кредитами (середнє значення темпів зміни реального ВВП);

- ризик зміни обмінного курсу національної валюти, який визначається як спред між процентними ставками за кредитами в національній та іноземній валютах;
- індивідуальний ризик, який визначається як різниця між безризиковою та ринковою процентною ставкою. Як безризикова ставка взято процентну ставку рефінансування НБУ, яка практично не містить ризиків;
- премія за ризик інфляції – це можливість додаткового зростання інфляції вище за очікуване, яке можна виразити через похибку в очікуваннях щодо інфляції, використовуючи середньоквадратичне відхилення;
- ефект пропозиції, який виражається через змінні короткострокові міжбанківські кредити «овернайт»;
- вплив стану ліквідності на ринку банківських послуг, який визначається як відхилення індикатора грошового агрегату М2 від тренду.

Отримані результати представлені на рис. 3.15.

Подальше дослідження направлене на встановлення залежності між визначеним результативним показником, що відображає інфляційну складову у процентних ставках банків та обраними чинниками, які спричиняють її утворення.

Рис. 3.15. Процентне вираження впливу чинників на інфляційну складову у процентних ставках за кредитами у 2014 р.

Для цього будемо використовувати побудову моделі з використанням підходу – множинної регресії.

За результатами проведених розрахунків отримуємо рівняння:

$$I_s = 0,01 - 0,286x_1 + 0,509x_2 - 0,069x_3 + 0,340x_4 + 0,813x_5 + 0,10x_6, (3.12)$$

де I_s – рівень інфляційної складової у процентній кредитній ставці банків, %;

x_1 – ризик зміни обмінного курсу національної валюти;

x_2 – індивідуальний ризик;

x_3 – премія за ризик інфляції;

x_4 – вплив стану ліквідності на ринку банківських послуг;

x_5 – ефект пропозиції;

x_6 – реальна процентна ставка за наданими кредитами.

Розрахунок прогнозного індикатора інфляційних очікувань банків наведено у таблиці 3.18.

Із наведених у таблиці 3.18 даних видно, що інфляційна складова у процентній ставці банків за кредитами складає 7,79 %. В цілому проведене дослідження засвідчило, що інфляція є підставою для формування інфляційної складової при встановленні номінальних процентних ставок в Україні.

Таблиця 3.18

Рівень інфляційної складової у процентній кредитній ставці банків

Показники	Бета-ваги	Середнє значення показника	Бета-ваги х середнє значення
Реальна процентна ставка за наданими кредитами	0,010437	0,12000	0,000125
Ризик зміни обмінного курсу національної валюти	-0,286870	0,074000	-0,021228
Індивідуальний ризик	0,509383	0,056000	0,028525
Премія за ризик інфляції	-0,069944	0,023000	-0,001609
Вплив стану ліквідності на ринку банківських послуг	0,340104	0,033000	0,011223
Ефект пропозиції	0,812514	0,075000	0,060939
Вільний член			0,01
Прогноз			0,077976

Представлені результати доповнюють дослідження щодо інфляційних очікувань, які використовуються економічними агентами та підвищує прозорість та транспарентність інформації про інфляцію та причин зміни процентних ставок на фінансовому ринку.

Таким чином, антиінфляційна політика Національного банку України повинна бути направлена, в першу чергу, на нівелювання впливу інфляції, яку слід визначати з урахуванням рівня інфляційної складової, що утворюється у діяльності банків як одного із агентів фінансового ринку, функціонування яких призводить до інфляції при виконанні ними функції створення нових кредитних грошей. Тому антиінфляційна політика щодо нівелювання негативного впливу інфляційної складової повинна формуватися, виходячи із двох рівнів.

Перший рівень – Національний банк України. Основними напрямками його антиінфляційної політики повинні стати:

- реалізація монетарного режиму інфляційного таргетування, що передбачено Основними засадами грошово-кредитної політики на 2015 р. Зазначений режим передбачає: встановлення пріоритетності цілі цінової стабільності, підпорядкування їй усіх інших цілей і завдань грошово-кредитної політики; тактичну гнучкість та орієнтацію на досягнення середньострокових інфляційних трендів з урахуванням інфляційної складової, що утворюється у діяльності банків; використання гнучкого режиму обмінного курсу; перспективність у прийнятті рішень на основі врахування прогнозу інфляції; транспарентність діяльності НБУ;
- регулювання обсягу монетарної бази за рахунок дієвих інструментів формування і використання резервів банків, що виступає операційним орієнтиром грошово-кредитної політики;
- регулювання ліквідності банків за допомогою створення прозорої системи рефінансування: визначення ломбардного списку активів, що безумовно приймаються в забезпечення за операціями рефінансування; створення автоматичного механізму надання банкам рефінансування під заставу активів ломбардного списку на основі єдиних правил; виділення групи уповноважених банків для

проведення бланкових операцій з НБУ; управління процентними ставками на основі визначення інфляційної складової;

- процентна політика: регулювання облікової ставки як індикатора інфляційних очікувань у банківській діяльності, встановлення коридору ставок за щоденними механізмами постійної дії;
- у галузі банківського регулювання: спрощення процедури реєстрації капіталу; зняття обмежень на вилучення депозитів фізичних осіб; мораторій на зміну юридичних аспектів залучення вкладів від фізичних осіб, дискримінація вкладів за валютами або термінами; визначення цільової ваги іноземних, державних і приватних українських банків в системі; повноцінна відповідність міжнародним стандартам обліку і звітності, в т.ч. в частині формування резервів; перегляд системи обов'язкових нормативів відповідно до світового досвіду, вимог до ліквідності банків; обмеження обсягу регулярних операцій, регулювання переліку прийнятої застави; дерегуляція, перехід від адміністративних методів управління до стимулюючих.

По-друге, банківські установи як активні економічні агенти фінансового ринку. Основними напрямками їх антиінфляційної політики повинні стати: врахування прогностного рівня облікової ставки при встановленні ціни за залученими та розміщеними ресурсами; систематичне проведення оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій за допомогою індексного методу; врахування інфляційних очікувань при визначенні ефективності банківської діяльності; встановлення рівноважного розподілу між залученими та розміщеними коштами; визначення ринкової позиції банків з урахуванням результатів від проведення активних і пасивних операцій; оцінювання достатності капіталу банку з урахуванням прогностичних показників інфляції; оцінювання чинників, що спричиняють утворення інфляції при встановленні процентних ставок за операціями банків.

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток грошово-кредитного ринку України вимагає перегляду підходів до встановлення режиму монетарного устрою. Обраний НБУ режим таргетування інфляції потребує встановлення орієнтирів, які б визначали інфляцію не тільки через економічні процеси в державі, а також виокремлення її у банківській сфері. Тому виникає потреба в розробці науково-теоретичних засад щодо формування системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків. На основі критичного аналізу наукових думок автором виокремлено три підходи досутності інфляції: інфляція як надмірна пропозиція грошової маси у порівнянні з реальною пропозицією товарів і послуг; інфляція як тривале зростання загального рівня цін, що спричиняє зниження купівельної спроможності грошей; інфляція як зміна в попиті і пропозиції на гроші, що визначає природу зростання загального рівня цін.

Узагальнивши наведені підходи до сутності інфляції, автори розглядають її як багатогранний, складний процес, який чітко відображає всі основні проблеми й суперечності економіки в довгострокову періоді, що має прояв у виникненні дисбалансу між попитом та пропозицією на гроші, визначає природу зростання загального рівня цін, вимагає додаткового перерозподілу національного доходу під дією системних чинників.

Визначено класифікацію чинників, що спричиняють утворення інфляції, а саме: наддержавні: глобальні фінансові дисбаланси, зростання ціна на світових ринках, скорочення надходжень від зовнішньої торгівлі, від'ємне значення зовнішньоторговельного балансу, посилення інтернаціоналізації господарських зав'язків конкуренції на світових ринках капіталів, мілітаризація економік; внутрішньо державні, які класифіковано на монетарні: темпи приросту номінальної кількості грошей до реального національного продукту, зміни у використанні монетарних інструментів грошово-

кредитної політики, та немонетарні: перерозподіл національного доходу, збільшення сукупного попиту, зміна структури попиту, адміністративне підвищення цін, рівень безробіття, зростання заробітної плати, пенсій та соціальних платежів відносно темпів зростання валового внутрішнього продукту, бюджетна політика держави, інституційна невизначеність відповідальності за цінову стабільність.

При розгляді чинників, що спричиняють утворення інфляції, автори доходять висновку, що інфляційна складова у діяльності банків виникає у процесі виконання банківськими установами функції створення нових кредитних грошей, на реалізацію якої має безпосередній вплив стратегія грошово-кредитної політики Національного банку України через набір монетарних інструментів, які виступають монетарними чинниками впливу на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків.

На основі використання аксіоматичного методу пізнання інфляційну складову у діяльності банків визначено як послідовну зміну цінового феномену, що спричиняє диспропорції у збалансуванні активних і пасивних операцій. У свою чергу ціновий феномен інфляції – це зміна процентної політики, яка призводить до зменшення обсягів залучення коштів у банки через зниження процентних ставок за депозитами та трендового зменшення кредитної активності.

Доведено, що утворення інфляційної складової у діяльності банків викликано каналами трансмісійного механізму грошово-кредитної політики та її інструментами, що використовуються НБУ в залежності від ситуації яка склалася на грошово-кредитному ринку. У свою чергу структурна компонентність інструментів грошово-кредитної політики, що використовуються, зумовлюють виникнення монетарних чинників, що впливають на утворення інфляційної складової у діяльності банків. З цією метою проведено структурування монетарного розвитку за шістьма основними етапами, в межах яких, відображається процедура реалізації

монетарної політики та впливу монетарних чинників на інфляційну складову.

Обґрунтовано, що система оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків – це стійка та ціленаправлена сукупність взаємопов'язаних дій, націлена на виявлення характеру, інтенсивності і ступеня впливу монетарних чинників на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків з використанням комплексного та процесного підходів. Метою системи оцінки впливу є розробка теоретико-методичних підходів до оцінки впливу монетарних чинників на утворення інфляційної складової у діяльності банків для досягнення мінімального негативного впливу зміни цінової рівноваги на банківську діяльність з позиції накопиченого інфляційного потенціалу. До функцій системи віднесено функції регулювання, координації, керуючої, аналітичну, організуючу, комунікаційну та мотиваційну. До принципів системи оцінки: достовірність, всебічність, прикладний характер, однозначність, універсальність, об'єктивність, багатофункціональність, інформаційна прозорість, релевантність, дієвість, диверсифікованість об'єктів оцінки, системність.

Розроблено алгоритм системи оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків включає у себе три етапи: аналіз динаміки інструментів грошово-кредитної політики та вибір і оцінка монетарних чинників, що спричиняють утворення інфляційної складової у діяльності банків; визначення ключових груп індикаторів у розрізі каналів трансмісійного механізму монетарної політики; формування моделей оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків.

Обґрунтовано, що у сучасних умовах НБУ достатньо складно здійснювати прогноз грошових агрегатів через причини, які не можна оцінити у кількісному вимірі. Тому попит і пропозицію на гроші та їх вплив на ділові очікування суб'єктів ринкових відносин слід розглядати через динаміку зміни та структуру грошової маси. Як засвідчив аналіз наукових літературних джерел, пріоритетність інструментів грошово-кредитного регулювання залежить від цілей і

завдань центрального банку на певному етапі, а також дієвості впливу тих чи інших інструментів.

Встановлено, що в умовах фінансової кризи та поступового виходу з неї сформувалася тенденція зниження темпів зростання грошового агрегату М2. Зазначене слугувало поштовхом для відмови від визначення монетарного характеру інфляції. Зниження монетарних ризиків можна досягти через регулювання грошової пропозиції відповідно до реального попиту на гроші з врахуванням тенденцій зміни макроекономічних показників.

Для стримування кредитної експансії, перекредитування клієнтів, порушення принципів кредитування необхідна результативна кредитна політика, посилення банківського нагляду та контролю, з урахуванням уроків світової кризи. З іншого боку, доцільним є розширення кредитування виробництва товарів та послуг, які слугують забезпеченням стабільності грошей. Регулювання кредитних факторів інфляції важливе з точки зору підвищення кредитного компонента емісії грошей та джерела формування грошової бази, якості національної грошової одиниці як кредитних грошей.

З метою зниження інфляційного ризику, пов'язаного з діяльністю банків, та підвищення їх ролі у досягненні прогнозного рівня інфляції важливо вирішити фундаментальні проблеми банківської системи України, а саме: підвищення капіталізації банківської системи, недостатність ресурсів банків, що породжує ризик періодичної нестачі у них ліквідності; підтримка фінансової стійкості, прозорості операцій, ефективність регулювання та нагляду за банками.

За результатами проведеного аналізу, доведено вплив монетарних чинників на інфляційну складову банківських операцій, а саме: темпи зростання та регулювання грошових агрегатів; кредитний фактор інфляції; регулювання норм обов'язкового резервування; валютне курсоутворення.

З метою прогнозування рівня інфляційної складової при проведенні банківських операцій через дію монетарних чинників розроблено індексну модель та визначено етапи проведення

індексного аналізу, який дозволяє виявити зміни інфляційної складової у процентних ставках за активними і пасивними операціями банків за 2014 р., а також ступінь впливу зміни рівня монетизації, рівня доларизації, середньозваженої процентної ставки рефінансування, норми обов'язкового резервування на утворення інфляційної складової.

Для проведення комплексного оцінювання впливу інфляції на ефективність діяльності банків побудовано мультиплікативну модель для визначення інтегрованого показника ефективності банківської діяльності. За базу для розрахунку інтегрального показника взято показник загальної рентабельності банків. Як змінні показники – рентабельність активів, мультиплікатор капіталу, рівень капіталу на 1 грн. витрат, рівень витрат на 1 грн. прибутку, рентабельність діяльності по витратам, коефіцієнт дієздатності.

Запропоновано класифікацію чинників ціноутворення на ринку банківських послуг, які поділено на загальні (чинники стану економіки та чинники стану грошового ринку) і специфічні (некеровані і керовані). Визначено, що формування ціни розміщених і залучених коштів залежить від зміни їх вартості, на яку впливає рівень інфляції, і при встановленні рівня ставки процента доцільно враховувати ризик очікуваної інфляції та процентний ризик.

Запропоновано модель багатofакторного агрегування для визначення ринкової позиції банків з урахуванням структурних компонентів показника монетизації. Використання ринкової позиції банків необхідно для прийняття рішень суб'єктами оцінки впливу монетарних чинників на інфляційну складову з позиції застосування адміністративних методів регулювання, зокрема: нормативне регламентування кредитної діяльності банків; нагляд за проведенням банківських операцій; визначення правил та зобов'язань банків за участю іноземного капіталу; виконання умов щодо створення резервів за можливими збитками.

Доведено необхідність використання при оцінці достатності капіталу банків нормативного, внутрішнього та експертного методів. Нормативний метод доповнено рекомендаціями щодо використання

конрциклічного регулювання для згладжування циклічності відносно співвідношення «кредити/ВВП». Внутрішню оцінку достатності капіталу банків доповнено методом інфлюювання, який використано для прогнозування інфляційних очікувань щодо зміни вартості капіталу банків та визначення монетарних збитків від дії інфляції. Експертну оцінку достатності капіталу банків запропоновано проводити на основі використання методу ієрархій.

Обґрунтовано, що загальний прояв інфляції у діяльності банків – це зміна процентної політики в бік зростання, але при розробці структурно-логічної моделі впливу монетарних чинників на інфляційну складову у діяльності банків слід враховувати природу її виникнення: інфляція попиту чи інфляція витрат. Для встановлення монетарних індикаторів запропоновано науково-методичні підходи до визначення інфляційної складової за допомогою прогнозування рівня обліковою ставки, структурування номінальної процентної ставки через встановлення впливу на неї ризику зміни обмінного курсу національної валюти, індивідуального ризику, премії за ризик інфляції, стану ліквідності на ринку банківських послуг, ефекту пропозиції та реальної процентної ставки за наданими кредитами.

Список використаної літератури

1. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія і політика : підручник / І. Ф. Радіонова – К. : Таксон. – 348 с.
2. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К. : Знання, 2004. – 851 с.
3. Квачахия И. Г. Развитие понятия инфляции / И. Г. Квачахия // Финансовый бизнес. – 2001. – № 2. – С. 32–36.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег : учеб. пособ. / Дж. М. Кейнс. – М. : ГелиосАРВ, 1999. – 352 с.
5. Fridman M. A. Theory of the consumption function [Електронний ресурс] / M. A. Fridman. – Princeton, 1957. – Режим доступу : <http://www.nber.org/books/frie57-1>.
6. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей : реферат-дайджест : пер. С англ. / Дж. М. Кейнс. – К. : АУБ, 1999. – 189 с.
7. Деньги. Кредит. Банки : учебник для вузов / Е. Ф. Жуков, Л. М. Максимов, А. В. Печников и др. / под ред. Академ. РАЕН Е. Ф. Жукова. – 2-е изд., перераб. И доп. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2003. – 600 с.
8. Мельник О.М. Інфляція : теорія і практика регулювання / О.М. Мельник. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 291 с.
9. Hicks J.R. Mr. Keynes and the «Classics» : A suggested interpretation // Econometrica. – 1937. – Vol. 5, No. 2. (Apr., 1937) . - pp. 147-159. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stevereads.com/papers_to_read/keynes_and_the_classics.
10. Mundell R. Capital Mobility and Stabilization Under Fixed and Flexible Exchange Rates // Canadian Journal of Economics and Political Science. – 1963. – Vol. XXIX, no. 4, Nov. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/pss/139336>.
11. Економетрія : навчальний посібник / С. І. Наконечний, Т. О. Терещенко, Т. П. Романюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lection.com.ua/econometry/ecnavpos/vibir-zminnih-i->

- struktura-zv'yazkiv-ekonometriya-navchalniy-posibnik. – 2.2.1.
Приклад 1. Виробнича функція Кобба- Дугласа.
12. Миллер Р. Л. Современные деньги и банковское дело / Р. Л. Миллер, Д. Д. Ван-Хуз / пер. С англ. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
 13. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В.С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К. : Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.
 14. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева . – М. : ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
 15. Вечканов Г.С. Современная экономическая энциклопедия / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова – СПб: Издательство «Лань», 2002. – 880 с.
 16. Кураков Л.П. Словарь-справочник по экономике / Л.П. Кураков, В.П. Кураков. – 2-е изд. Доп. И перераб. – М.: ГелиссАРВ, 1999. – 464 с.
 17. Рынок: Бизнес. Комерция. Экономика. / Толковый терминологический словарь / Сост. В.А. Калашников; под общей редакцией проф. Л.П. Дашкова. – 4-у изд., испр. И доп. – М.: Информ-внедренческий центр «Маркетинг». 1998. – 404 с.
 18. Словарь по экономике / К. Пасс, Б. Лоуз, Л. Дэвис / Перевод с англ.. под. ред. П.А. Ватника – Санкт – Петербург, Экономическая школа. 2004. – 752 с.
 19. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп. Перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
 20. Завгородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко – 2-ге видання. Виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво «Центр Європи», 1997. – 576 с.
 21. Уолл Н. Экономика и бизнес. А-Я: Словарь-справочник / Пер. с англ. К.С. Ткаченко. – М.: ФАЙР_ПРЕСС, 1999. – 624 с.
 22. Гальперин В. М. Макроэкономика: Учебник., В.М. Гальперин, П.И. Гребенников, А.И. Леусский, Л.С. Тарасевич. – 2-е.- СПб. : СПбГУЭФ, 1997. – 719 с.

23. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко, А.І. Юркевич – К.: Видавничий будинок «Максимум»; Т.: Економічна думка, 2000. – 592 с.
24. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
25. Найденів В. Інфляція на Україні: теорія і реальність / В. Найденів. – К.: Наукова думка, 1985. – 80 с.
26. Озель М. Інфляція як один з основних показників макроекономіки / Н. Озель // Вісник Національного банку України. – 2000. - № 7. – С. 43-45.
27. Тарасевич Л.С. Макроекономіка: учебник / [Л.С. Тарасевич, В.М. Гальперин, П.И. Гебенников, А.И. Леусский] / общ. ред. Л.С. Тарасевича. – Спб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 656 с.
28. Геєць В.М. Перехідна економіка / [В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Є.М. Ліанова та ін.]. – К.: Вища школа, 2003. – 592 с.
29. Гроші та кредит: підручник / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 604 с.
30. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – К.: Вища школа, 1995. – 471 с.
31. Пелипас И. Денежная масса и цены в Беларуси: результаты эконометрического анализа / И. Пелипас // Квартальный бюллетень клуба экономистов. – 2000. – № 3. – С. 5–38.
32. Трахтенберг І.А. Грошовий обіг і кредит при капіталізмі / І.А. Трахтенберг. – М., 1962. – 564 с.
33. Грязнова А.Г. Макроекономіка. Теорія і російська практика / А.Г. Грязнова. – М.:, 2005. – 888 с.
34. Климко Г.Н. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / [Г.Н. Климко, Л.О. Каніщенко, В.М. Пригода, А.А. Чухно]. – К.: Вища школа, 1999. – 743 с.

35. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и кредитно-денежная политика / Э. Дж. Долан, Р. Дж. Кэмпбелл. – М.: Профико, 1991. – 448 с.
36. Панчишин С. Макроекономіка: підручник / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2002. – 616 с.
37. Колодізев О.М. Гроші і кредит: підручник / О.М. Колодізев, В.Ф. Колесніченко. – К.: Знання, 2010. – 615 с.
38. Рябініна Л.М. Теорія сучасних грошей: монографія / Л.М. Рябініна. – К.: УБС НБУ, 2011. – 221 с.
39. Петрик О. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: Монографія / О. Петрик / відп. Ред. Акад. НАНУ В.М. Гесць. – К.: УБС НБУ, 2008. – 369 с.
40. Маркс К. Твори: Лист до редакції «Вітчизняних записок» / К. Маркс і Ф. Енгельс ;[пер. із 2-го рос. Видання]. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1963. – Т. 23. – С. 131.
41. Атлас З.В. Социалистическая денежная система. – М.: Финансы, 1969. – 384 с.
42. Гроші та кредит / за ред. Б.С. Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с.
43. Деньги, кредит, банки / под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 448с.
44. Харазішвілі Ю. Інфляція, фактори впливу та інструменти реагування / Ю. Харазішвілі, О. Зарицький, В. Заводник // Інфляція, фактори впливу та інструменти реагування. – 2003. – №9. – С. 12–16.
45. Кораблін С. Інфляція та економічне зростання для України, що вийшла із зони інфляційного придушення виробництва. Монетарне зниження цін сьогодні не безпечніше, ніж чотири роки тому для Аргентини / С. Кораблін // Дзеркало тижня. – 2003. – 15–21 березня.
46. Ковальчук Т. Т. Макроекономічні й фінансові проблеми суверенної України / Т. Т. Ковальчук // Банківська справа. – 1997. – № 4. – С. 10–14.

47. Геєць В. Ще раз про складові економічного піднесення в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 1998. – № 11. – С. 17–26.
48. Дербенцев В. Д. Аналіз та моделювання інфляційних процесів в економіці України : автор. Дис. ... канд. Екон. Наук: спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Дербенцев В. Д. – Київ, 2001. – 16 [1] с.
49. Круш П.В. Інфляція: суть, форми та її оцінка: навч. посібник / П.В. Круш, О.В. Клименко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 288с.
50. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 № 679-Х / Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
51. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України, прийнятий Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
52. Новожилов В. Пределы инфляции (Сб. «Финансы и денежное обращение современной России», 1924) // Экономическая газета. – 1989. - № 3.
53. Шевчук В. О. Вплив бюджету на макроекономічні показники / В. О. Шевчук, Р. І. Копич // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 3–12.
54. Regional Economic Outlook. Europe: Addressing the crisis. – May, 2009. – Washington : IMF, 2009. – 61 p.
55. Вдосконалення координації грошово-кредитної та фіскальної політики: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 5 / В. Міщенко, О. Кіреєв, М. Шаповалов. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 96 с.
56. Скрипник А. Вплив валютно-курсової політики на інфляційні процеси в Україні / А. Скрипник, Г. Варваренко // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 1. – С. 40–48.

57. Береславська О. Ревальвація гривні: вплив на інфляційні процеси в Україні та рівень доларизації економіки / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2006. - № 2. – С. 20 – 24.
58. Інфляція та фінансові механізми її регулювання / за ред. Чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. – К. : Ін-т екон. Та прогнозів, 2007. – 400 с.
59. Шаповалов А. Системні особливості розвитку інфляційних процесів в Україні / А. Шаповалов // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 12. – С. 3–7.
60. Про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] : закон України від 21.12.2006 № 514-Х / Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
61. Грошово-кредитна політика в Україні / [Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Міщенко В.І.] / За ред. В.І. Міщенка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 421с.
62. Банківська система України: монографія / [В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 187 с.
63. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем / С. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2011. – №5. – С. 21 – 27.
64. Новые вызовы для денежно-кредитной политики в современных условиях. – Кн. 2: ВзглядизУкраины; [под ред. Акад. НАНУ В.М. Гуйця, чл.-корр. НАНУ А.А. Гриценко]. – К.: НАН Украины; Ин-т екон. И прогнозирова., 2012. – 360 с.
65. Васильєва Т. Імпліцитне правило таргетування для економіки України / Т. Васильєва, С. Леонов, О. Луняков // Вісник Національного банку України. – 2014. - № 4. – С. 24-29.
66. Коваленко В.В. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посібник / В.В. Коваленко. – К.: Знання України, 2006. – 332 с.

67. Міщенко В. Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2006. – №5. – С. 40 – 45.
68. Шаров А. Таргетування інфляції: світовий досвід і українські перспективи / А. Шаров // Вісник Національного банку України. – 2003. – №7. – С. 15-19.
69. Гордієнко В. П. Таргетування інфляції як ефективний метод забезпечення стабільності цін / В. П. Гордієнко, Я. І. Чайковський // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи УБС НБУ «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2012. – Випуск 1(12). – С. 15–21.
70. Основні засади грошово-кредитної політики на 2002 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36092>. – Офіційний сайт Національного банку України.
71. Гнатів О.А. Таргетування інфляції як оптимальний режим монетарної політики в Україні / О.А. Гнатів [Електронний ресурс]. – Матеріали науково-практичної конференції «Соціум. Наука. Культура». – Режим доступу: <http://intkonf.org>.
72. Гриценко А. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики / А. Гриценко, Т. Кричевська // Вісник Національного банку України. – 2006. – №7. – С. 8 – 22.
73. Монетарний трансмісійний механізм в Україні: науково-аналітичні матеріали. – Вип. 9 / В.І. Міщенко, О.І. Петрик, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко та ін. – К.: Національний банк України. Центра наукових досліджень, 2008. – 144с.
74. Варгас В. Державна політика щодо регулювання інфляції у трансформаційній економіці України / В. Варгас // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2011. – Вип. 8. – С. 68-75.
75. Шепель Є.В. Сутність інфляції як системного утворення і основні чинники її виникнення/ Є. В. Шепель //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 2. – С. 32-42.
76. Конституція України [Електронний ресурс] від 28 червня 1996р. №254к/96–ВР. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/l->

doc2.nsf/link1/Z960254K.html. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

77. Вовчак О. Інституційні детермінанти формування монетарної політики в Україні / О. Д. Вовчак, М. Хмелярчук // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 9. – С. 3–10.
78. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / за ред. В. С. Стельмаха. – К. : Центр наукових досліджень НБУ: УБС НБУ, 2009. – 404 с.
79. Храпкіна В. В. Основні інструменти грошово-кредитної політики України в сучасних умовах / В. В. Храпкіна, В. В. Крутушкіна // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 1. – С. 16–20.
80. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посібник / В. В. Коваленко. – К. : Знання України. – 2006. – 332 с.
81. Єріс Л.М. Визначення інфляційних очікувань в банківській діяльності через оцінювання ефективності застосування інструментів грошово-кредитної політики / Л.М. Єріс [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2014.– №2. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
82. Фурдичко Л. О. Особливості інфляції: світовий та вітчизняний досвід оцінювання її оптимального рівня / Л. О. Фурдичко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 137–140.
83. Гриценко А. А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні : монографія / А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська, О. І. Петрик. – К., 2008. – 272 с.
84. Грошові агрегати [Електронний ресурс]. Грошово-кредитна статистика. Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579. – Офіційний сайт Національного банку України.
85. Грошово-кредитна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44579. – Офіційний сайт Національного банку України.

86. Про процентну політику Національного банку України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 18.08.2004 № 389. – Режим доступу : <http://www.Zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Вся база «Загальне законодавство».
87. Гребеник Н. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття друга. Розвиток і оптимізація механізмів та інструментів монетарної політики / Н. Гребеник // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 2. – С. 10–15.
88. Про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в Україні [Електронний ресурс]: положення, затверджене постановою правління Національного банку України від 11.12.2014 № 806. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14>.
89. Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку України [Електронний ресурс]: затверджене постановою правління Національного банку України від 19.09.2013. № 371. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0371500-13>.
90. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
91. Вишивана Б. В. Обов'язкові резервні вимоги – монетарний механізм регулювання грошового ринку / Б. В. Вишивана // Науковий вісник ЛТНУ. – 2013. – Вип. 23.10. – С. 164–173.
92. Мирончик Н. Международный опыт использования минимальных резервных требований / Н. Мирончик // Банкаўскі веснік. – 2009. – № 34 (471). – С. 26–35.
93. Буковинський С. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку / С. Буковинський, В. Корнівська // Вісник Національного банку України. – 2010. – №3. – С. 7–13.

94. Моисеев С. Структура, функции, международная практика резервных требований / С. Моисеев // Финансы и кредит. – 2002. – № 17. – С. 56–67.
95. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс]: положення, затверджене постановою правління Національного банку України від 0.04.2009 № 259. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09>.
96. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 6–9.
97. Береславська О. Дисбаланси валютного ринку України / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 3–9.
98. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=359492.
99. Коваленко Д. І. Гроші та кредит : навч. посібник / Д. І. Коваленко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 320 с.
100. Косой А. М. Денежная эмиссия: сущность, свойства и оптимальность / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 2001. – № 5. – С. 34–45.
101. Бурлачков В. К. Денежная теория и динамическая экономика: выводы для России / В. К. Бурлачков. – Эдиториал УРСС, 2003. – 352 с.
102. Проскурин А. М. Природа неполноценных денег и их влияние на экономику / А. М. Проскурин // Бизнес и банки. – 2003. – № 4. – С. 94–102.
103. Cihak Martin “Stress testing: A review of key concepts” [Електронний ресурс] / Cihak Martin. – Режим доступу : http://www.defaultrisk.com/pp_test_05.htm.
104. Мельник О. М. Інфляція : теорія і практика регулювання / О. М. Мельник. – К: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 291 с.

105. Шатулин А. П. Принципи системності / А. П. Шатулин // Философские науки. – 1990. – № 5. – С. 51–62.
106. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: Методологические проблемы / А. Н. Аверьянов. – М. : Наука, 1983. – 303 с.
107. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / за ред. В. С. Стельмаха. – К. : Центр наукових досліджень НБУ: УБС НБУ, 2009. – 404 с.
108. Гриценко А. А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні : монографія / А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська, О. І. Петрик. – К., 2008. – 272 с.
109. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / [Герасимович А. М., Алексенко М. Д., Парасій–Вергуненко І. М. та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – [вид. 2–ге, без змін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
110. Бацалай Ю. М. Поняття процесного підходу до діяльності організації Ю.М. Бацалай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/75140.doc.htm.
111. Хмелярчук М. І. Інституціональне середовище формування реалізації монетарної політики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_27/09_27_35.pdf.
112. Шепель Є. В. Науково-методичні підходи до визначення структурних компонентів впливу інфляційних процесів на ефективність діяльності банків / Є. В. Шепель // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Перспективи економічного зростання та інноваційного розвитку країни], (18–19 квітня 2014 р.). – Одеса : «Центр економічних досліджень та розвитку». – Одеса : ЦЕДР, 2014. – Ч. 3. – С. 123–126.
113. Макроекономічні показники [Електронний ресурс]. – Статистика. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896
114. Лепушинський В. О. Проблема вибору оптимального монетарного режиму / В.О.Лепушинський // Економіка України: інвестиційно-інноваційні проблеми розвитку : монографія / за

- ред. В. Ф. Бесєдіна, А. С. Музиченка. – К. : НДЕІ, 2006. – С. 510–518.
115. Монетарний огляд за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712>. – Офіційний сайт Національного банку України.
116. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Статистика. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id.=57896. – Офіційний сайт Національного банку України.
117. Гриценко А. А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні : монографія / А.А.Гриценко, Т. О. Кричевська, О. І. Петрик. – К., 2008. – 272 с.
118. Монетарний огляд за 2006 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60893>. – Офіційний сайт Національного банку України.
119. Міщенко В. Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 5. – С. 40–45.
120. Сомик А. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в період кризи: канали цін активів, обмінного курсу та очікувань суб'єктів ринку / А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 11. – С. 21–30.
121. Забезпечення фінансової стабільності в Україні в умовах посткризової економіки: аналітична доповідь / за редакцією д.е.н., ст. наук. співроб., Я.В. Белінської. – Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2011. – 38 с.
122. Національний банк України. Ділові очікування підприємств України. IV квартал 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Publication/research/Pub0410.pdf>.
123. Монетарний огляд за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=104460>.

124. Валютные резервы НБУ достигли критического уровня – эксперт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://minfin.com.ua/2012/11/26/685794/?u>.
125. Перестороги та обмеження для України на шляху відновлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/yurchyshyn_post-crisis_V-2012.pdf.
126. Експерти погіршили прогноз зростання ВВП України більш ніж у два рази / Дзеркало тижня. Україна. 2012. – 26 листопада. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.dt.ua>.
127. Hansen J. Estimation of Real Equilibrium Exchange Rates / J. Hansen, W. Roeger // European Commission. Economic Papers. – September 2000. – № 144. Р. 24–25.
128. Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=127394>.
129. Основні засади грошово-кредитної політики на 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
130. Монетарний огляд за I півріччя 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9792473>. – Офіційний сайт Національного банку України.
131. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання. 2008. – 564 с.
132. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
133. Коваленко В.В. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В.В. Коваленко, Д.С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 48–57.
134. Доля В. Т. Экономический анализ: теория и практические методики : учеб. Пособие / В. Т. Доля. – К. : Конкорд, 2003. – 208 с.

135. Подільська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / В. О. Подільська, О. В. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
136. Мних Є. В. Економічний аналіз: підруч. Для студ. Вищ. Навчальних закладів / Є. В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 412 с.
137. Дружинин Н. К. Некоторые замечания о корреляции в экономических исследованиях / Дружинин Н. К. // Вестник статистики. – 1979. – № 8. – С. 31–43.
138. Ковалев В. В. Методы оценки инвестиционных проектов / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 144 с.
139. Головка І. В. Утилітарність логарифмічного методу в детермінованому факторному аналізі інтегральних показників ефективності функціонування підприємства / І. В. Головка // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 5 (144). – С. 178–183.
140. Глотов В. А. Экспертные методы определения весовых коэффициентов / В. А. Глотов, В. В. Павельев // Автоматика и телемеханика. – 1976. – № 12. – С. 95–108.
141. Кассель Г. Инфляция и валютный курс: экономика: идеи и портери / Г. Кассель. – М. : «Эльф пресс», 1995. – 104 с.
142. Новожилов В. В. Экономика / В. В. Новожилов. – М. : Наука, 1972. – 436 с.
143. Василик О. Д. Фінансова стабілізація як фактор економічного зростання / О. Д. Василик, К. В. Павлюк // Фінанси України. – 1998. – № 12. – С. 8–14.
144. Шепель Є. В. Вплив інфляції на цінову рівновагу банківських послуг / Є. В. Шепель // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць : заснований у 1999 р. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Вип. 32. – С. 365–372.
145. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від

- 12.07.2001 № 2664-III / Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
- 146.Руководство по кредитному менеджменту : пер. С англ. / под ред. Б. Эдвардса. – М. : ИНФРА, 1996. – 464 с.
- 147.Молчанов С. С. Методы определения себестоимости банковских услуг и повышения эффективности затратами банка / С. С. Молчанов // Финансовый менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 45–59.
- 148.Синки Дж. Мл. Управление финансами в коммерческих банках : пер. С англ. / Дж. Синки мл. ; под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – 4-е изд., перераб. – М. : Экономика, 1991. – С. 360.
- 149.Роуз Питер С. Банковский менеджмент : пер. С англ / Роуз Питер С. – М. : Дело, 1995. – 768 с.
- 150.Хелферт Э. Техника финансового анализа : пер. С англ. / под ред. Л. П. Белых. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
- 151.Васюренко О. В. Банківський менеджмент : навч. посібник / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
- 152.Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику / В. В. Вітлінський. – К. : ДЕМІУР, 1996. – 212 с.
- 153.Волошин И. Метод оценки резервов средств на корсчете для своевременного выполнения платежных требований клиентов / И. Волошин // Финансовые риски. – 1998. – № 3. – С. 79–80.
- 154.Кіндратська Л. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку / Л. Кіндратська // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 8. – С. 20–24.
- 155.Кузнєцова Л. В. Ціноутворення в банківській справі : підручник / Л. В. Кузнєцова, Л. В. Жердецька. – Одеса, 2008. – 308 с.
- 156.Примостка Л. Управління активами і пасивами комерційного банку / Л. Примостка // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 2. – С. 39–43.

- 157.Плеханов Ю. О некоторых факторах ценообразования на рынке банковских услуг / Ю. Плеханов // Банковское дело. – 2007. – №6. – С. 83–87.
- 158.Банківська система України : монографія / [В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль]. – ДВНЗ УАБС НБУ, 2010. – 187 с.
- 159.Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т. Т. 2 /А. Маршалл. – М. : Прогресс: Универс, 1993. – 310 с. – (Экономическая мысль Запада).
- 160.Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. – Фінансові ринки. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
- 161.Пересада А. А. Інвестиційне кредитування [Електронний ресурс]: навч. посібник / А. А. Пересада. – К. : КНЕУ, 2002. – 271 с. – Режим доступу : <http://fingal.com.ua/content/view/563/87/1/4/>.
- 162.Греков И.Е. О Совершенствование подходов к определению монетизации экономики и обоснование ее оптимального уровня / И.Е. Греков // Финансы и кредит. – 2007. - №11. – С. 60-70.
- 163.Гроші та кредит: підручник [за ред. д-ра ек. наук. проф. М.І. Крупки]. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 408 с.
- 164.Лопатников Г.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Г.И. Лопатников. – 5-е изд., перераб. И доп. _ М.: Дело, 2003. – 520 с.
- 165.Кравцова Г.И. Проблемы денег в экономической науке / Г.И. Кравцова. – Минск: БГЭУ, 2007. – 448 с.
- 166.Мищенко С.В. Проблемы устойчивости денежного обращения / С.В. Мищенко. – М.: Новое знание, 2014. – 399с.
- 167.Основні тенденції грошово-кредитного ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.
- 168.Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : Типография «Новости», 2000. – 378 с.

- 169.Бондаренко Л. А. Побудова системи ризик-менеджменту в комерційному банку / Л. А. Бондаренко // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 85–93.
- 170.Шевцова О. Й. Конкурентна позиція банку як основа управління економічною безпекою, фінансовою стійкістю / О. Й. Шевцова, Г. В. Нор // Вісник Дніпропетровського університету. – (Серія «Економіка»). – 2012. – № 6. – С. 88–94.
- 171.Єріс Л. М. Оцінка індикаторів ринкової позиції банків в сучасних умовах розвитку фінансового ринку / Л. М. Єріс // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7. – С. 191–200.
- 172.Друкер Питер. Менеджмент: задачі, обов'язності, практика / пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильяме». – 2008. – 992 с.
- 173.Ковч Т. Б. Методичні підходи до оцінювання ефективності фінансового моніторингу в комерційних банках / Т. Б. Ковч // Науковий вісник НЛТУ України. – Вип. 21.15. – 2011. – С. 334–342.
- 174.Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія / Л. О. Лігоненко. – К. : Київськ. Нац. Торг.-екон. Ун-т, 2001. – 580 с.
- 175.Коваленко В. В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності системи та індикатори її оцінки / В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 111–122.
- 176.Зверяков М. І. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської системи / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 3–12.
- 177.Іванчук С. Методичні основи оцінювання антикризової стійкості автотранспортних підприємств в Україні / С. Іванчук // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8. – Частина 2. – С. 167–174.
- 178.Шиян Д.В. Методика оцінки фінансової безпеки банківської системи України / Д.В. Шиян [Електронний ресурс]. – Ефективна економіка. – № 12. – 2013. – Режим доступу:<http://www.economy.nauka.com.ua>.

- 179.Коваленко В. В. Оцінка впливу монетарної та регуляторної політики центрального банку на розвиток банківського капіталу / В. В. Коваленко, В. П. Прадун // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6. – С. 16–27.
- 180.Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
- 181.Коваленко В. В. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В. В. Коваленко, Д. С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 48–57.
- 182.Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. – Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007. – 312 с.
- 183.Кириленко В. В. Економіка : навч. посібник / В. В. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 193 с.
- 184.Моторин Р. М. Система національних рахунків : навч. посібник / Р. М. Моторин, Т. М. Моторина. – К. : КНЕУ, 2001. – 336 с.
- 185.Руководство по денежно-кредитной и финансовой статистике. – Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2000. – 157 с.
- 186.Мозговий О. М. Міжнародні фінанси : навч. посібник / О. М. Мозговий,
Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць. – К. : КНЕУ, 2005. – 557 с.
- 187.Статистика внешнего долга: Руководство для составителей и пользователей – [Washington, D.C.]: Международный Валютный Фонд, 2008. – 332 с.
- 188.Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : buhgalter911.com/Res/.../MSBO1... – Україна.
- 189.Основні принципи ефективного банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45216.
- 190.Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: новые подходы (Базель II) [Электронный ресурс]. –

Режим доступа : http://analitik.io.ua/s20376/skachat_bazel_2_basel_ii_vse_v_1_arhive.

- 191.Базель III: анализ новых требований Базельского комитета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.scorto.ru/downloads/basel_III.pdf.
- 192.Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 9. – С. 11–17.
- 193.Малыхина С. Новые стандарты Базель III – перспективы внедрения // Банкаускі веснік. – 2011. – № 9. – С. 9–14.
- 194.Чуб О. О. Перспективи впровадження Базель III в умовах фінансової глобалізації // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. Наук. праць. – Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ. – 2012. – № 1 (12). – С. 18–25.
- 195.Попов К. О. Мы не спешим предугадать, как Базель III нам отзовется... [Электронный ресурс] / К. О. Попов, Ю. Н. Юденков // Внутренний контроль в кредитной организации. – 2011. – № 4. – Режим доступа : www.reglament.net/bank/control/2011_4_artkicle_print.htm.
- 196.Поправка О. Г. Формування системи контрциклічного регулювання банківської діяльності / О. Г. Поправка // Економічні науки. – (Серія «Облік і фінанси»). – 2012. – Випуск 9 (33). – Частина 4. – С. 321–331.
- 197.Косова Е. В. Методи визначення достатності капіталу банків / Е.В. Косова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/28_NII_2012/Economics/1_117320.doc.htm???history=0&sample=46&ref=0.
198. Про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0841-01>.
199. Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс] :

- положення, затверджене постановою Національного банку України від 17.08.2012 № 346. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12>.
- 200.Торяник Ж.І. Удосконалення методики оцінки достатності капіталу банку як основи управління ресурсним потенціалом банківських установ / Ж.І. Торяник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jsruil/>.
- 201.Комментарии к международным стандартам финансовой отчетности / под ред. В. Ф. Паляя. – М. : Аскери, 1999. – 352 с.
- 202.Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс]. – Экономика Украины. – Режим доступа : <http://index.minfin.com.ua/index/infl/?2014>.
- 203.Saaty T. L. Exploring the interface between hierarchies, multiple objectives and fuzzy sets / T. L. Saaty // Fuzzy Sets and Systems. – 1978. – V. 1. – P. 57–69.
- 204.MatLab для пользователей Excel [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://matlab.ru/webinars/matlab-dlya-polzovateley-excel>
- 205.Шепель Є.В. Методичні підходи до визначення впливу інфляційних очікувань на банківську діяльність / Шепель Є.В. [Електронний ресурс]. – Ефективна економіка. – 2013. - №8. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=8&y=2013>.
- 206.Найденов В. С. Инфляция и монетаризм. Уроки антикризисной политики / В. С. Найденов, А. Ю. Сменковский. – Белая Церковь : ОАО «Белоцерковская книжная фабрика», 2003. – 352 с.
- 207.Зимовець В. Макроекономічні аспекти активізації банківського кредитування в Україні / В. Зимовець, Н. М. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С. 54–58.
- 208.Коваленко В. В. Діагностичні процеси в антикризовому управлінні банківською системою / В. В. Коваленко // Вісник Української академії банківської справи (укр.). – 2008. – № 1. – С. 81–88.
- 209.Финансирование роста: выбор методов в изменчивом мире. Научный доклад о политике Всемирного банка / пер. С англ. – М. : «Весь Мир», 2002. – 256 с.

210. Унковська Т. Моделювання впливу змін обмінного курсу національної валюти на підприємства експортного, імпортного та внутрішнього секторів економіки // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 6. – С. 12–16.
211. Lafleche T. The Impact of Exchange Rates Movements on Consumer Prices. Bank of Canada Review, Winter: 21–32. – 1996.
212. Корищенко К. Н. О влиянии курсовых эффектов валютной политики на инфляцию / К. Н. Корищенко // Экономические науки. – 2006. – № 2 (15). – С. 7–44.
213. Лапчук Б. Ю. Валютна політика : навчальний посібник / Б. Ю. Лапчук. – К. : Знання, 2008. – 212 с.
214. Крашенников Е. А. Долларизация как основная форма многовалютности / Е. А. Крашенников // Финансовый бизнес. – 2008. – № 3. – С. 70–77.
215. Міщенко В. Долларизація: причини та наслідки для економіки України / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 28–31.
216. Метод главных компонентов [Электронный ресурс]. – Википедия. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
217. Янковой А. Г. Многомерный анализ в системе STATISTICA : монография / А. Г. Янковой. – Одесса : Optimum, 2002. – 325 с.
218. Ball L. Money, banking and finance / L. Ball // Worth Publishers: New York. – 2011. – 608p.
219. Kim D. Term structure estimation with survey data in interest rate forecast/ D. Kim, A. Orphanides // Federal Reserve Board Finance and economics Discussion Servis. – 2005. - №48.
220. Evans M. Real risk, inflation risk, and the term structure / M. Evans // Economics Journal. – 2003. - №123ю. – P.345-349.
221. Зимовець В. Відсоткова ставка та інфляція у перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня каф. Економ. Наук : спец. 08.04.01 «Фінанси підприємств» / В.В. Зимовець. – Інститут економіки НАН України. – Київ, 1998. – 16 [1] с.
222. Формування вартості кредитів у країнах з перехідною економікою та вплив на неї облікової ставки / Інформаційно-

аналітичні матеріали / За ред. О Кіреєва, М. Шаповалової. – Київ: Центр наукових досліджень НБУ. – 2004. – 84 с.

- 223.Смовженко Т. Моделювання динаміки відсоткових ставок в умовах інфляції / Т. Смовженко, В. Хилекно, С. Андрос // Економіка України. – 2012. – №5. – С. 52-66.
- 224.Шоломицький Ю. оцінка інфляційної складової в структурі відсоткових ставок / Ю. Шоломоцький // Вісник Національного банку України. – 2014. - №1. – С.55-62.
- 225.Bernhard's T. The neutral real interest rate /T. Bernhard's, K. Gerdrup // Norges Bank Economic Bulletin. – 2007. – №2. – vol. 48.
- 226.Garnier J. A joint estimation of the natural real interest rate and the output gap in the euro area /J. Garnier, B. Wilhelmens // ECB Working Paper. – 2005. – №546.

Коваленко Вікторія Володимирівна,

*Доктор економічних наук, професор кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет*

Шепель Євгенія Василівна,

*Кандидат економічних наук, викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет*

**ВПЛИВ МОНЕТАРНИХ ЧИННИКІВ
НА ПОЗИЦЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ
СКЛАДОВОЇ У ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ**

Підписано до друку 30.04.2015 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Ум.-друк. арк. 14,12. Замовлення № 497
Тираж 300 прим.

Друкарня «Атлант» ВОІ СОІУ
65029, м. Одеса, Ольгіївський узвіз, 8
тел.: 728-45-71
e-mail: ev_atlant@mail.ru
Свідоцтво: 23179617